

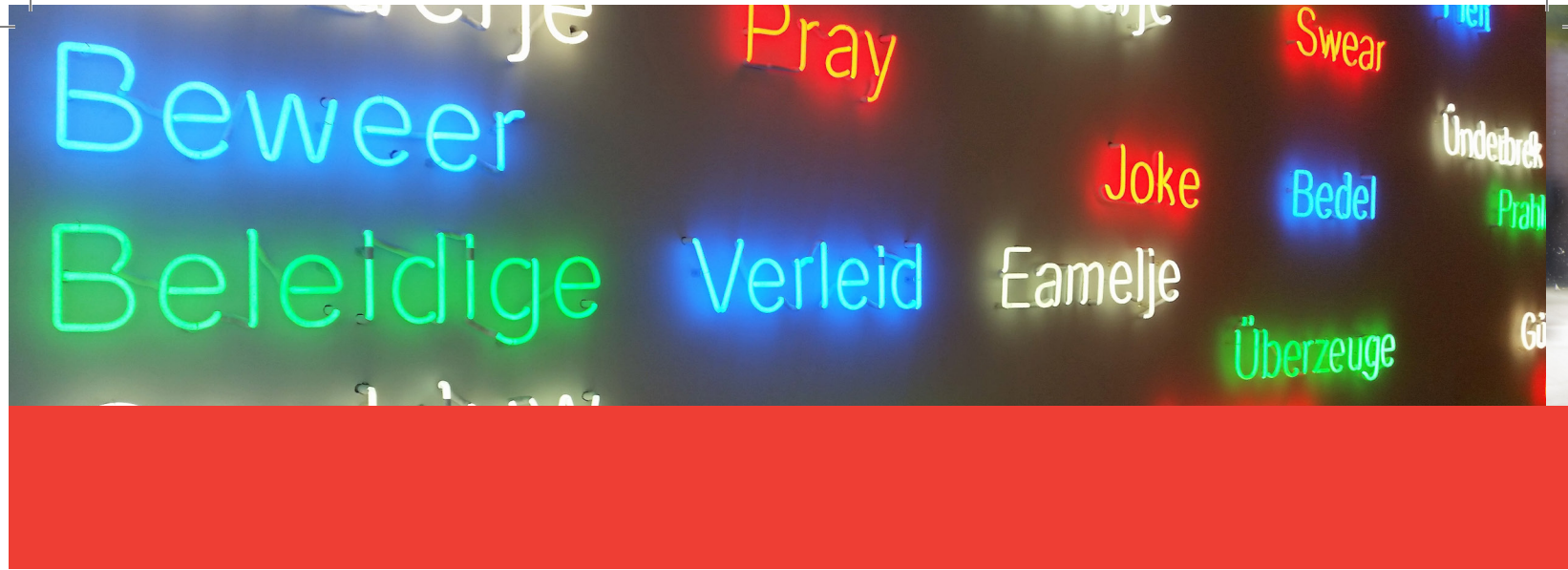

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

provinsje fryslân
provincie fryslân

Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer
Bestuursafpraak Friese taal en cultuur

2024-2028

KOM DERYN

Foto: Leo Postma

Ynhâld | Inhoud

Haadstik 1	Algemiën	9
	Algemeen	9
Haadstik 2	Ûnderwiis	19
	Onderwijs	19
Haadstik 3	Rjochterlike autoriteiten, bestjoerlike autoriteiten en iepenbiere tsjinsten	50
	Rechterlike autoriteiten, bestuurlike autoriteiten en openbare diensten	50
Haadstik 4	Media	57
	Media	57
Haadstik 5	Kulturele aktiviteiten en foarsjennings	63
	Culturele aktiviteiten en voorzieningen	63
Haadstik 6	Ekonomysk en sosjaal libben	84
	Economisch en sociaal leven	84
Haadstik 7	Útwikseling oer de grinzen hinne	89
	Grensoverschrijdende uitwisselingen	89
Haadstik 8	Einbepalings	93
	Eindbepalingen	93
Taheakke 1	Frysk yn it rjochtsferkear	96
	Fries in het rechtsverkeer	96
Taheakke 2	Advizen Ried fan Europa	100
	Adviezen Raad van Europa	100

Foto: Lucas Kemper

Partijen,

De Steat fan de Nederlannen, hjir fertsjintwurdige troch de ministers fan Ynlânske Saken en Keninkryksrelaasjes, Bûtenlânske Saken, Ynfrastruktuer en Wettersteat, Folkssûnens, Wolwêzen en Sport, Sosjale Saken en Wurkgelegenheid, Underwiis, Kultuer en Wittenskip en de minister foar Rjochtsbeskerming, hjirnei mei-inoar te neamen: it Ryk, elkenien foarsafier't it syn of har ferantwurdlikens oanbelanget oan 'e iene kant

en

de provinsje Fryslân, hjir fertsjintwurdige troch de kommissaris fan de Kening fan Fryslân, hanneljende ta útfiering fan in beslút fan Deputearre Steaten, d.d. 2 april 2024, hjirnei te neamen: de provinsje, oan 'e oare kant,

Yn berie nimmend dat,

- Nederlân him as lidsteat fan de Ried fan Europa ferplichte hat de Fryske taal en kultuer te beskermjen en te befoarderjen troch de ratifikaasje fan it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan Nasjonale Minderheden (2005)¹ en it Europeesk Hânfêst foar regionale talen en talen fan minderheden (1998)²;
- de foarlizzende bestjoersôfspraak sjoen wurdt as útwurking fan de troch it Nederlânske Ryk ratifisearre maatregels yn it Europeesk Hânfêst foar regionale talen en talen fan minderheden en it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan Nasjonale Minderheden;
- by wannear't it Ryk/partijen op grûn fan dizze bestjoersôfspraak ta it ferlienen fan in bydrage oergiet/geane, is/binne hy/sy ôfhinklik fan troch de wet jûne (finansjele) ramten en prosedueres. De bydragen wurde dêrom ferliend ûnder betingst dat de begruttingswetjouwer genôch middels beskikber stelt;
- yn de op 1 jannewaris 2014 fan krêft wurden Wet gebrûk Fryske taal yn kêst 2a opnommen is, dat it Ryk en de provinsje Fryslân in mienskiplike ferantwurdlikens en soarchplicht foar de Fryske taal en kultuer hawwe. Opnommen is dat it Ryk en de provinsje Fryslân as útwurking fan de ferantwurdlikens

1 <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001714/2005-06-01>

2 <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001223/1998-03-01>

Partijen,

De Staat der Nederlanden, hierbij vertegenwoordigd door de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Buitenlandse Zaken, Infrastructuur en Waterstaat, Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister voor Rechtsbescherming, hierna gezamenlijk te noemen: het Rijk, ieder voor zover het zijn of haar verantwoordelijkheid betreft enerzijds

en

de provincie Fryslân, hierbij vertegenwoordigd door de commissaris van de Koning van Fryslân, handelende ter uitvoering van een besluit van Gedeputeerde Staten d.d. 2 april 2024 hierna te noemen: de provincie, anderzijds,

Overwegende dat,

- Nederland zich als lidstaat van de Raad van Europa heeft verplicht de Friese taal en cultuur te beschermen en te bevorderen door de ratificatie van het Kaderverdrag inzake de bescherming van Nationale Minderheden (2005)¹ en het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden (1998)²;
- de hiervoor liggende bestuursafspraken gezien wordt als uitwerking van de door het Nederlandse Rijk geratificeerde maatregelen in het Europese Handvest voor regionale talen en talen van minderheden en het Kaderverdrag inzake de bescherming van Nationale Minderheden;
- in geval het Rijk/partijen op basis van deze bestuursafspraken tot het verlenen van een bijdrage overgaat/gaan, is/zijn, hij/zij afhankelijk van door de wet gegeven (financiële) kaders en procedures. De bijdragen worden derhalve verleend onder voorwaarde dat de begrotingswetgever voldoende middelen ter beschikking stelt;
- in de op 1 januari 2014 van kracht geworden Wet gebruik Friese taal in artikel 2a opgenomen is dat het Rijk en de provincie Fryslân een gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht hebben voor de Friese taal en cultuur. Opgenomen is dat het Rijk en de provincie Fryslân ter uitwerking van de verantwoordelijk-

1 <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001714/2005-06-01>

2 <https://wetten.overheid.nl/BWBV0001223/1998-03-01>

periodyk in bestjoersôfspraak meitsje oangeande de Fryske taal en kultuer en dat fanwegen de ynternasjonale ferdrachsôfspraken op dat mêd de bestjoersôfspraak ek foar de Fryske taal en kultuer relevante beliedsmêden, dy't bûten it gebrûk fan de Fryske taal yn it bestjoerlik ferkear en rjochtsferkear lizze, omfiemje kin;

- it Orgaan foar de Fryske taal DINGtiid op basis fan kêst 19 lid 2b fan de Wet gebrûk Fryske taal de taak hat om te advisearjen oer it ta stân kommen en de útfiering fan de Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer en de útfieringskonvenanten. It advys fan DINGtiid yn dat ramt behelle is by it ta stân kommen fan dizze bestjoersôfspraak;
- de wetlike posysje fan it Frysk yn it ûnderwiis regele is yn kêst 9, fjirde lid, fan de Wet op it primêr ûnderwiis, kêst 11e, earste lid, fan de Wet op it fuortset ûnderwiis en kêst 13, seisde lid, fan de Wet op de ekspertizesintra;
- de provinsje yn 2015 in beliedsregel fêststeld hat foar it krijen fan ûntheffing foar it leargebiet Fryske taal en kultuer yn it primêr en fuortset ûnderwiis en dêrmei hat de provinsje de basis lein foar de wurkwize fan Taalplan Frysk 2030;
- de wetlike posysje fan it Frysk yn de berne-opfang regele is yn kêst 1.55 fan de Wet berne-opfang en kwaliteitseasken pjutteboartersplakken;
- de wetlike posysje fan it Frysk yn de media regele is yn de Mediawet 2008;
- der yn 2022 troch Ryk en provinsje it Sichtberensakkoart ôfsletten is om it gebrûk fan it Frysk yn de iepenbiere romte te fergrutsjen;
- op ferskate mêden UNESCO de wearde fan de unike skiednis en meartalige situaasje yn Fryslân erkend hat en it Ryk en de provinsje in ferantwurdlikheid hawwe om foar de UNESCO City of Literature Leeuwarden-Fryslân en de Richthofenkolleksje yn te stean;
- it Ryk en de provinsje harren it rjocht foarbehâlde om yn it ljocht fan nasjonale en ynternasjonale ûntjouwings oangeande de Fryske taal en kultuer foar de doer fan de rintiid fan dizze bestjoersôfspraak oanfoljende ôfspraken te meitsjen,

heid periodiek een bestuursafpraak maken inzake de Friese taal en cultuur en dat vanwege de internationale verdragsafspraken op dit terrein de bestuursafpraak ook voor de Friese taal en cultuur relevante beleidsterreinen kunnen omvatten die buiten het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijk verkeer en rechtsverkeer liggen;

- het Orgaan voor de Friese taal DINGtiid op basis van artikel 19 lid 2b van de Wet gebruik Friese taal de taak heeft te adviseren over de totstandkoming en de uitvoering van de Bestuursafpraak Friese taal en cultuur en de uitvoeringsconvenanten. Het advies van DINGtiid in dat kader is betrokken bij de totstandkoming van deze bestuursafpraak;
- de wettelijke positie van het Fries in het onderwijs is geregeld in artikel 9, vierde lid, van de Wet op het primair onderwijs, artikel 11e, eerste lid, van de Wet op het voortgezet onderwijs en artikel 13, zesde lid, van de Wet op de expertisecentra;
- de provincie in 2015 een beleidsregel heeft vastgesteld voor het verkrijgen van ontheffing voor het leergebied Friese taal en cultuur in het primair en voortgezet onderwijs en daarmee heeft de provincie de basis gelegd voor de werkwijze van Taalplan Frysk 2030;
- de wettelijke positie van het Fries in de kinderopvang geregeld is in artikel 1.55 van de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen;
- de wettelijke positie van het Fries in de media geregeld is in de Mediawet 2008;
- in 2022 het Sichtberensakkoort is afgesloten door Rijk en provincie om het gebruik van het Fries in de openbare ruimte te vergroten;
- UNESCO op verschillende terreinen de waarde van de unieke geschiedenis en meartalige situatie in Fryslân heeft erkend en het Rijk en de provincie een verantwoordelijkheid hebben om de UNESCO City of Literature Leeuwarden-Fryslân en de Richthofenkolleksje te waarborgen;
- het Rijk en de provincie zich het recht voorbehouden om in het licht van nationale en internationale ontwikkelingen met betrekking tot de Friese taal en cultuur gedurende de looptijd van deze bestuursafpraak aanvullende afspraken te maken.

Njonken it hjirboppe neamde formele ramt jout dizze Bestjoersôfspraak ek ynfolling oan oarsoarte ferantwurdlikheden:

Moasjes Twadde Keamer:

Op 24 novimber, 8 desimber 2022 en 27 maart 2024 binne der troch de Twadde Keamer ûnderskate moasjes oangeande de Fryske taal en kultuer yntsjinne, dy't op 13 desimber 2022 en 2 april 2024 oannommen binne.

Yn dizze BFTK wurde yn de neamde paragrafen de neikommende moasjes behannele:

- Paragraaf 1.1
moasje 36200 VII nr. 135 oer it ambysjenivo ferheegje en de Keamer ynformearje oer de fisy op de takomst fan de Fryske taal en de ynset yn de ûnderhannelings mei de provinsje Fryslân
- Paragraaf 1.1
moasje 36200 VII nr.131 oer digitale ynnovaasjes om Fryske spraak nei tekst, en tekst nei spraak te ferhastigjen
- Paragraaf 1.2
moasje 36200 VII nr.132 oer it by de nije bestjoersôfspraak ûndersykjen oft de ynstelling fan in lanlike 'kommissje Frysk' mooglik is
- Paragraaf 1.2
moasje 36200 VII nr.128 oer it fierder útwurkjen fan de wetlike soarchplicht en ferantwurdlikens foar de Fryske taal en kultuer troch in kommissje
- Paragraaf 2.2
moasje 36410 VII nr.102 oer rekkenskip hâlde mei de fraach nei foldwaande Frysktalige berne-opfang
- Paragraaf 2.3
moasje 36410 VII nr.99 oer it Fryske taalûnderwiis yn it primêr en fuortset ûnderwiis yn Fryslân oanhâldend te stimulearjen
- Paragraaf 2.5
moasje 36200-VII-130 oer it starten fan ûndersyk nei it ûnderwiis yn de Fryske taal yn it middelber beroepsûnderwiis
- Paragraaf 2.6
moasje 36200-VII-134 oer it mei de provinsje Fryslân oan DINGtiid advys freegjen oer de stân fan saken oangeande de Frysktalige sjoernalistyk en oplossingsrjochtings
- Paragraaf 3.1
moasjes 36200 VII nr. 129 oer it ferskaffen fan helderheid oer de tapassing fan it fiifde lid fan kêst 16, Boek 1 fan it Boargerlik Wetboek, oer it yn de rjochtbank foardragen fan de eed of belofte yn it Frysk en nr. 136 oer it garandearjen dat it prate kinnen fan de Frysk taal yn de rjochtbank boarge is

Naast het hierboven genoemde formele kader geeft deze Bestuursafpraak ook invulling aan andersoortige verantwoordelijkheden:

Moties Tweede Kamer:

Op 24 november, 8 december 2022 en 27 maart 2024 zijn er door de Tweede Kamer verschillende moties ingediend aangaande de Friese taal en cultuur die op 13 december 2022 en 2 april 2024 zijn aangenomen.

In deze BFTK worden in de genoemde paragrafen de volgende moties behandeld:

- Paragraaf 1.1
motie 36200 VII nr. 135 over het ambitieniveau verhogen en de Kamer informeren over de visie op de toekomst van de Friese taal en de inzet in de onderhandelingen met de provincie Fryslân
- Paragraaf 1.1
motie 36200 VII nr.131 over digitale innovaties om Friese spraak naar tekst, en tekst naar spraak te bespoedigen
- Paragraaf 1.2
motie 36200 VII nr.132 over het bij de nieuwe bestuursafpraak Friese taal en cultuur onderzoeken of de instelling van een landelijke "commissie Frysk" mogelijk is
- Paragraaf 1.2
motie 36200 VII nr.128 over het verder uitwerken van de wettelijke zorgplicht en verantwoordelijkheid voor de Friese taal en cultuur door een commissie
- Paragraaf 2.2
motie 36410 VII nr.102 over rekening houden met de vraag naar voldoende Friestalige kinderopvang
- Paragraaf 2.3
motie 36410 VII nr.99 over het Friese taalonderwijs in het primair en voortgezet onderwijs in Fryslân blijvend stimuleren
- Paragraaf 2.5
motie 36200-VII-130 over het starten van onderzoek naar het onderwijs in de Friese taal in het middelbaar beroepsonderwijs
- Paragraaf 2.6
motie 36200-VII-134 over met de provincie Fryslân aan DINGtiid advies vragen over de stand van zaken aangaande de Friestalige journalistiek en oplossingsrichtingen
- Paragraaf 3.1
motie 36200 VII nr. 129 over helderheid verschaffen over de toepassing van het vijfde lid van artikel 16, Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek, over het in de rechtbank voordragen van de eed of belofte in het Fries

- Paragraaf 3.1
moasje 36410 VII nr.94 oer konkrete maatregels om it Frysk yn it rjochtsferkear yn Fryslân te befoarderen
- Paragraaf 3.2
moasje 36410 VII nr.96 oer yn de nije bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer konkrete maatregels op te nimmen foar in lykwaardige posysje fan it Frysk yn de iepenbiere romte
- Paragraaf 3.2
moasje 36410 VII nr.100 oer it bydragen oan it oanstellen fan in meartalichheidskoördinator yn alle gemeenten yn it Fryske taalgebiet
- Paragraaf 3.2
moasje 36410 VII nr.101 oer it boargjen dat identiteitskaarten of dielen dêrfan yn it Frysk útjûn wurde kinne
- Paragraaf 3.2
moasje 36410 VII nr.103 oer it yn kaart te bringen wat nedich is foar in lykwaardige posysje foar de Fryske taal en kultuer yn Fryslân
- Paragraaf 5.1
moasje 36200-VII-133 oer it boargjen fan it duorsum behâld fan Tresoar en de besteande finansjele bydrage
- Paragraaf 5.5
moasje 36410 VII nr.97 oer de ynstânhâlding fan de Afûk
- Paragraaf 5.6
moasje 36200 VIII nr. 96 oer it wittenskiplik ûnderwiis yn it Frysk wetlik te ferankerjen neffens it Europeesk Hânfêst foar regionale talen, dat stipulearret dat de oerheid op alle ûnderwiisnivo's yn ûnderwiis fan regionale talen foarsjen moat

Advysrapporten en rapportaazjes:

Yn 2023 binne der nije rapportaazjes troch de ekspertkommissjes fan de Ried fan Europa publisearre, nei oanlieding fan harren fisitaazjes yn juny 2022 foar it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan Nasjonale Minderheden en it Europeesk Hânfêst foar regionale talen en talen fan minderheden. Yn de taheakke is in oersjoch opnommen mei alle advizen en in ferwizing nei wêr't dy advizen besprutsen wurde. Boppedat hat DINGtiid in tal advysrapporten útbrocht.

De neikommende advysrapporten en rapportaazjes fan de boppesteande ferdraggen binne by it ta stân kommen fan dizze bestjoersôfspraak meiwoegen:

- Europeesk Hânfêst, rapportaazje troch de ekspertkommissje, foarlein oan it Komitee fan Ministers fan de Ried fan Europa (2019)

- Paragraaf 3.1
motie 36410 VII nr.94 over concrete maatregelen om het Fries in het rechtsverkeer in Fryslân te bevorderen
- Paragraaf 3.2
motie 36410 VII nr.96 over in de nieuwe bestuursafpraak Friese taal en cultuur concrete maatregelen opnemen voor een gelijkwaardige positie van het Fries in de openbare ruimte
- Paragraaf 3.2
motie 36410 VII nr.100 over bijdragen aan het aanstellen van een meertaligheidscoördinator in iedere gemeente in het Friese taalgebied
- Paragraaf 3.2
motie 36410 VII nr.101 over borgen dat identiteitskaarten dan wel delen daarvan in het Frysk kunnen worden uitgegeven
- Paragraaf 3.2
motie 36410 VII nr.103 over in beeld brengen wat nodig is voor een gelijkwaardige positie voor de Friese taal en cultuur in Fryslân
- Paragraaf 5.1
motie 36200-VII-133 over borging van het duurzaam behoud van Tresoar en de bestaande financiële bijdrage
- Paragraaf 5.5
motie 36410 VII nr.97 over de instandhouding van Afûk
- Paragraaf 5.6
motie 36200 VIII nr. 96 over het wetenschappelijk onderwijs in het Frysk wettelijk te verankeren in lijn met het Europees Handvest voor regionale talen, dat stipuleert dat de overheid moet voorzien in onderwijs van regionale talen op alle onderwijsniveaus

Adviesrapporten en rapportages:

In 2023 zijn er nieuwe rapportages door de expertcommissies van de Raad van Europa gepubliceerd naar aanleiding van hun visitaties in juni 2022 ten behoeve van het Kaderverdrag inzake de bescherming van Nationale Minderheden en het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden. In de bijlage is een overzicht opgenomen met alle adviezen en een verwijzing naar de waar deze adviezen besproken worden. Bovendien heeft DINGtiid een aantal adviesrapporten uitgebracht.

De volgende adviezen en rapportages zijn meegewogen in de totstandkoming van deze bestuursafpraak:

- Europees Handvest, rapportage door de expertcommissie voorgelegd aan het Comité van Ministers van de Raad van Europa (2019)

- Europeesk Hânfêst en Ramtferdrach, rapportaazjes troch de ekspertkommisje foarlein oan it Komitee fan Ministers fan de Ried fan Europa (2023)
- Fjirde advys oer Nederlân fan it Advyskomitee foar it Ramtferdrach oangeande de Beskerming fan Nasjonale Minderheden (2023)
- Evaluaasje Taalskipper Frysk (Partoer, oktober 2021)
- DINGtiid: Advys tuskenrapportaazje BFTK 2019-2023 (21 juny 2022)
- DINGtiid: Advysbrief oan Provinsje en Ryk oer boarging universitêre frisistyk (10 jannewaris 2023)
- DINGtiid: "Fersterkje it Frysk yn it foarskoalsk ûnderwiis" (30 jannewaris 2023);
- DINGtiid: rjochtingjaande advysbrief oer it Frysk yn it mbû (28 novimber 2023)
- KNAW: advys 'De takomst fan de Frisistyk' (desimber 2023)
- DINGtiid: advysbrief oer Frysktalige sjoernalistyk (januari 2024).

Op basis fan dit folsleine ramt hawwe de partijen besletten de neikommende bestjoersôfspraak fêst te stellen:

- Europees Handvest en Kaderverdrag, rapportages door de expertcommissie voorgelegd aan het Comité van Ministers van de Raad van Europa (2023)
- Vierde advies over Nederland van het Adviescomité voor het Kaderverdrag inzake de Bescherming van Nationale Minderheden (2023)
- Evaluatie Taalskipper Frysk (Partoer, oktober 2021)
- DINGtiid: Advies tussenrapportage BFTK 2019-2023 (21 juni 2022)
- DINGtiid: Adviesbrief aan Provincie en Rijk over borging universitaire frisistiek (10 januari 2023)
- DINGtiid: "Versterk het Fries in het voorschools onderwijs" (30 januari 2023);
- DINGtiid: richtinggevende adviesbrief over het Fries in het mbo (28 november 2023)
- KNAW: advies 'De toekomst van de Frisistiek' (december 2023)
- DINGtiid: adviesbrief over Friestalige journalistiek (januari 2024).

Op basis van dit totaal kader hebben de partijen besloten de volgende bestuursafpraak vast te stellen:

Foto: Natalia Balanina

Haadstik 1 Algemien

Hoofdstuk 1 Algemeen

DIEL II **NEFFENS KÊST 2, EARSTE LID,** **NEISTRIBBE DOELSTELLINGS EN** **BEGJINSELS**

Kêst 7. Doelstellingen en begjinsels

It Frysk is yn Fryslân foar in soad ynwenners, lykas minister Bruins Slot ferwurde yn de Rede fan Fryslân yn novimber 2022, "De taal waarin je lacht en huilt. De taal waarmee je liefhebt en soms hardgrondig scheldt. De taal waarin je kind zijn eerste woordjes zegt. Het is de taal waarmee de verpleegkundige de angstige patiënt in het ziekenhuis geruststelt. De taal die je vertrouwd is en waarin je je thuis voelt. Want taal maakt mede wie je bent."

Al iuwen wurdt der yn Fryslân, en fier dêrbûten, Frysk praat. It Frysk wie yn 'e midsiuwen in wichtige rjochts- en bestjoerstaal en it Aldfryskrjocht wie net allinne yn it hjoeddeistige Fryslân, mar ek yn Nederlânske, Dútske en Deenske kustgebieten fan krêft. De Richthofenkolleksje, wrâldwiid de grutste samling fan Aldfryske rjochtshânskriften, toant dat ek oan. De kolleksje is sûnt 2022 ûnderdiel fan it UNESCO Memory of the World register en is fan ûnskatbere wearde foar de

DEEL II **OVEREENKOMSTIG ARTIKEL 2, EERSTE** **LID, NAGESTREEFDE DOELSTELLINGEN** **EN BEGINSELEN**

Artikel 7. Doelstellingen en beginselen

Het Fries is in Fryslân voor veel inwoners, zoals minister Bruins Slot verwoordde tijdens de Rede fan Fryslân in november 2022, "De taal waarin je lacht en huilt. De taal waarmee je liefhebt en soms hardgrondig scheldt. De taal waarin je kind zijn eerste woordjes zegt. Het is de taal waarmee de verpleegkundige de angstige patiënt in het ziekenhuis geruststelt. De taal die je vertrouwd is en waarin je je thuis voelt. Want taal maakt mede wie je bent."

Al eeuwenlang wordt er in Fryslân, en ver daarbuiten, Fries gesproken. Het Fries was in de middeleeuwen een belangrijke rechts- en bestuurs taal en het Oudfriesrecht was niet alleen in het huidige Fryslân, maar ook in Nederlandse, Duitse en Deense kustgebieden van kracht. De Richthofenkolleksje, wereldwijd de grootste verzameling van Oudfries rechtshandschriften, toont dat ook aan. De collectie is sinds 2022 onderdeel van het UNESCO Memory of the World register en is van onschatbare waarde voor de kennis van het middeleeuwse

kennis fan it midsiuwske Fryske rjochtslibben en de skiednis fan de Fryske taal en it lânskip.

Sûnt it ûntstean fan de Nederlânske Republyk is der yn Fryslân in soad feroare. Net allinne bestjoerlik, mar ek op it mêd fan taal. De Nederlânske taal wurdt yn Fryslân hieltyd mear brûkt en set it Frysk ûnder druk. It Frysk is lykwols noch hieltyd sa libben as in hart en wurdt troch in romme mearderheid fan de ynwenners fan Fryslân noch alle dagen brûkt. As sprektaal thús, op skoalle, it wurk en op sosjale media.

Yn 1998 hat Nederlân it Europeesk Hânfêst foar Regionale talen of talen fan minderheden ratifisearre (hjinnei: Hânfêst). It Hânfêst biedt steaten de mooglikheid minderheidstalen te erkennen ûnder diel II of deel III fan it Hânfêst. In diel II-erkenning is in algemiene erkenning fan in taal. Troch in taal ûnder diel II fan it Hânfêst te erkennen ferplichtet in steat him derta gjin beheinings foar it gebrûk fan de taal yn wet- en regeljouwing op te nimmen. Mei in diel III-erkenning giet in steat oanfoljende ferplichtings oan op it mêd fan ûnderwiis, kultuer, media, bestjoerlik ferkear, rjochtspraak, sosjaal-ekonomysk libben en ynternasjonale gearwurking. It Frysk is erkend ûnder Diel II én III fan dat Hânfêst. Dêrmei hat de Nederlânske regearing tasein him aktyf foar it beskermjen en befoarderjen fan de Fryske taal en kultuer yn te setten.

Oanfoljend op it Hânfêst binne de Friezen yn 2005 ek as minderheid erkend ûnder it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan Nasjonale Minderheden (hjinnei: Ramtferdrach). Troch it ratifisearjen fan it Ramtferdrach ferplichtsje Nederlânske oerheden harren ta it befoarderjen fan de folsleine en feitlike gelikensens fan persoanen, dy't ta nasjonale minderheden hearre, op alle ekonomyske, maatskiplike en kulturele mêden. Ek moatte de omstannichheden, dêr't sy harren kultuer en identiteit yn ta útdrukking bringe kinne en behâlde en ûntwikkelje kinne, garandearre wurde.

Op 1 jannewaris 2014 is de Wet gebrûk Fryske taal yngien. Mei dy wet is it Frysk as offisjele taal yn de provinsje Fryslân, njonken it Nederlânsk, erkend. Yn de Wet gebrûk Fryske taal stiet opnommen dat it Ryk en de provinsje Fryslân in mienskiplike ferantwurdlikheid en soarchplicht foar de Fryske taal en kultuer hawwe. As útwurking fan dy ferantwurdlikheid meitsje it Ryk en de Provinsje Fryslân periodyk bestjoersôfspraken oer de Fryske taal en kultuer, de Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer (BFTK). Oanfoljend op de BFTK 2019-2023 is op 25 april 2022 ek it Sichtberensakkoart Fryske taal ûndertekene. Dêryn binne op fersyk fan de Twadde Keamer ôfspraken makke oer it fergrutsjen fan de sichtberens fan it Frysk yn 'e iepenbiere romte. It Sichtberensakkoart is ôfsletten oant en mei de rintiid

Friese rechtsleven en de geschiedenis van de Friese taal en het landschap.

Sinds het ontstaan van de Nederlandse Republiek is er in Fryslân veel veranderd. Niet alleen bestuurlijk, maar ook in talig opzicht. De Nederlandse taal wordt in Fryslân steeds meer gebruikt en zet het Fries onder druk. Het Fries is echter nog steeds springlevend en wordt door een ruime meerderheid van de inwoners van Fryslân nog dagelijks gebruikt. Als sprektaal thuis, op school, het werk en op sociale media.

In 1998 heeft Nederland het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden geratificeerd (hierna: Handvest). Het Handvest biedt staten de mogelijkheid minderheidstalen te erkennen onder deel II of deel III van het Handvest. Een deel II-erkenning is een algemene erkenning van een taal. Door een taal onder deel II van het Handvest te erkennen verplicht een staat zich ertoe geen belemmeringen voor het gebruik van de taal in wet- of regelgeving op te nemen. Met een deel III-erkenning gaat een staat aanvullende verplichtingen aan op het gebied van onderwijs, cultuur, media, bestuurlijk verkeer, rechtspraak, sociaaleconomisch leven en internationale samenwerking. Het Fries is erkend onder Deel II én III van dit Handvest. Daarmee heeft de Nederlandse regering toegezegd zich actief in te zetten voor het beschermen en bevorderen van de Friese taal en cultuur.

Aanvullend op het Handvest zijn de Friezen in 2005 ook als minderheid erkend onder het Kaderverdrag inzake de bescherming van Nationale Minderheden (hierna: Kaderverdrag). Door het ratificeren van het Kaderverdrag verplichten Nederlandse overheden zich tot het bevorderen van de volledige en daadwerkelijke gelijkheid van tot nationale minderheden behorende personen op alle economische, maatschappelijke en culturele terreinen. Ook moeten de omstandigheden waaronder zij hun cultuur en identiteit tot uitdrukking kunnen brengen en deze kunnen behouden en ontwikkelen, gewaarborgd worden.

Op 1 januari 2014 is de Wet gebruik Friese taal in werking getreden. Met deze wet is het Fries erkend als officiële taal in de provincie Fryslân, naast het Nederlands. In de Wet gebruik Friese taal staat opgenomen dat het Rijk en de provincie Fryslân een gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht hebben voor de Friese taal en cultuur. Ter uitwerking van deze verantwoordelijkheid maken het Rijk en de provincie Fryslân periodiek bestuursafspraken over de Friese taal en cultuur, de Bestjoersôfspraak Fryske taal en kultuer (BFTK). Aanvullend op de BFTK 2019-2023 is op 25 april 2022 ook het Zichtbaarheidsakkoord Friese taal ondertekend, waarin op verzoek van de Tweede Kamer

fan de BFTK 2019-2023. Doelstellingen dy't dêryn opnommen binne, binne yntegraal yn dizze bestjoersôfspraak yn haadstik 3.2 oernommen.

Op grûn fan de wetlike posysje as offisjele taal yn 'e provinsje Fryslân, sjogge it Ryk en de provinsje de befoardering fan it Frysk as in trochinnende opdracht. Doelstelling dêrby is oanhâldend de goede rânebetingsten skeppe en de ideale omstannichheden kreëarje, wêrtroch't it gebrûk fan de Fryske taal yn alle domeinen fan de Fryske mienskip net langer allinne mar in rjocht is, mar natuerlik en fanselsprekkend wêze sil. Dêrby is it goed om foar eagen te hâlden dat it Fryske taalgebiet in (relatyf) lyts gebiet is, wêrby't de gewoane merkwerking kommersjele partijen net genôch stimulearret om ûntwikkeling en ynnovaasje oan te moedigen. Dêrtroch is stipe troch oerheden needsaaklik by it realisearjen fan (in soad fan) dy rânebetingsten. Spearpunt fan de foargeande Bestjoersôfspraak 2019-2023 wie dat Friezen yn 'e takomst gjin analfabeet mear yn harren eigen taal binne. Mar de fitaliteit fan in taal beslacht mear fasetten as allinne taalfeardigens. Dêrom rjochtet dizze bestjoersôfspraak him op alle pylders fan it taalitaliteitsmodel fan UNESCO.

De fitaliteit fan in taal neffens it taalitaliteitsmodel fan UNESCO is basearre op njoggen pylders. Dêrmei is it mooglik om sawol de fitaliteit fan in taal te mjitten as ek om dúdlikheid te jaan oer op hokker gebieten mear ynspanning nedich is om de fitaliteit fuort te sterkjen. De fitaliteit fan in taal is mei in beam te ferlykjen. Der is in netwurk oan sterke woartels nedich om de beam stevich yn 'e grûn ferankerje te kinnen en de beam groei te litten. De njoggen pylders binne:

1. Oerdracht tusken generaasjes
De wichtichste faktor dy't de fitaliteit fan in taal beynfloedet is yn hoefier't de taal fan generaasje op generaasje oerdroegen wurdt. Yn it bêste gefal wurdt de taal troch alle generaasjes yn allerhanne konteksten sprutsen en wurdt de taaloerdracht net ûnderbrutsen.
2. It tal sprekkers
In grutter tal sprekkers is befoarderlik foar de fitaliteit fan in taal. In lytse taalmeenskip is kwetsberder as in gruttere. It tal sprekkers op himsels is net allinne in yndikaasje foar fitalens, mar moat sjoen wurde yn de bredere (sosjolingwistyske) kontekst
3. It oandiel sprekkers fan de folsleine populaasje
It is foardieliger foar de fitaliteit fan in taal as in grut oandiel fan de populaasje de taal praat. Dêrby wurdt in taal allinnich as feilich beskôge as de folsleine befolking de taal praat. Foar Fryslân betsjut it dat in grut part fan de Friezen de taal machtich is.

afspraken zijn gemaakt over het vergroten van de zichtbaarheid van het Fries in de openbare ruimte. Het Zichtbaarheidsakkoord is afgesloten tot en met de looptijd van de BFTK 2019 - 2023. Doelstellingen die hierin zijn opgenomen zijn integraal overgenomen in deze bestuursafpraak in hoofdstuk 3.2.

Vanuit de wettelijke positie als officiële taal in de provincie Fryslân, zien het Rijk en de provincie de bevordering van het Fries als een continue opdracht. Doelstelling daarbij is het blijven scheppen van de juiste randvoorwaarden en het creëren van de ideale omstandigheden waardoor het gebruik van de Friese taal in alle domeinen van de Friese samenleving niet langer alleen maar een recht is, maar natuurlijk en vanzelfsprekend zal zijn. Daarbij is het goed om in ogenschouw te nemen dat het Friese taalgebied een (relatief) klein gebied is waarbij de normale marktwerking commerciële partijen onvoldoende stimuleert om ontwikkeling en innovatie aan te moedigen. Daardoor is steun vanuit de overheden noodzakelijk bij het realiseren van (veel van) die randvoorwaarden. Speerpunt van de voorgaande Bestjoersôfspraak 2019-2023 was dat Friezen in de toekomst geen analfabeet meer in hun eigen taal zijn. Maar de vitaliteit van een taal beslaat meer facetten dan alleen geletterdheid. Daarom richt deze bestuursafpraak zich op alle pijlers van het taalvitaliteitsmodel van UNESCO.

De vitaliteit van een taal volgens het taalvitaliteitsmodel van UNESCO is gebaseerd op negen pijlers. Hiermee is het mogelijk om zowel de vitaliteit van een taal te meten als ook te duiden op welke gebieden meer inspanning nodig is om de vitaliteit te versterken. De vitaliteit van een taal is te vergelijken met een boom. Er is een netwerk aan sterke wortels nodig om de boom stevig in de grond te kunnen verankeren en de boom te laten groeien. De negen pijlers zijn:

1. Overdracht tussen generaties
De belangrijkste factor die de vitaliteit van een taal beïnvloedt is in hoeverre de taal wordt overgedragen van generatie op generatie. In het beste geval wordt de taal gesproken door alle generaties in allerlei contexten en is de taaloerdracht ononderbroken.
2. Het aantal sprekers
Een groter aantal sprekers is bevorderlijk voor de vitaliteit van een taal. Een kleine taalgemeenschap is kwetsbaarder dan een grotere. Het aantal sprekers op zichzelf is niet alleen een indicatie voor vitaliteit, maar moet gezien worden in de bredere (sociolinguïstische) context.
3. Het aandeel sprekers van de totale populatie
Het is voordeliger voor de vitaliteit van een taal als een groot aandeel van de populatie de taal spreekt. Waarbij een taal alleen als veilig wordt beschouwd

4. **Ferskowings yn domeinen fan taalgebrûk**
In fitale taal wurdt brûkt yn alle sosjale konteksten, foar alle ûnderwerpen en kin mei alle petearpartners brûkt wurde.
5. **Reaksje op nije domeinen en media**
Yn de hjoeddeistige fluch feroarjende maatskippij is it wichtich dat de taal ek meigiet yn alle ûntjouwings en nije domeinen. Dêrby falt te tinken oan sosjale media en de digitale wrâld, nije wurkomjouwings en ynnovative mediafoarmen.
6. **Beskikberens fan materialen foar taalûnderwiis en taalfeardigens**
Underwiis yn de minderheidstaal is essinsjeel foar de taalfitaliteit wêrby't boeken en stúdzjemateriaal fan wêzentlik belang binne. Dêrby binne ek in stave-ring dy't fêstlein is, wurdboeken, literatuer, deistige skreaune media en it gebrûk fan de taal yn de oerheid en it ûnderwiis relevant.
7. **Taalhâlding en -beleid by de oerheid, ynklusyf of-fisjele status en gebrûk**
In positive hâlding fan de oerheid foar de taal oer draacht by oan de fitaliteit fan de taal. By in fitale taal wurde alle talen as weardefol beskôge en wurdt de taal wetlik beskermde. Ek is der dan eksplisyt beleid om de minderheidstaal te behâlden en wurdt de taal yn offisjele konteksten brûkt.
8. **Taalhâlding fan de mienskip oangeande de eigen taal**
Neist de ynstitusjonele hâlding foar de taal oer, stiet of falt de fitaliteit fan de taal ek mei de hâldingen fan de mienskip foar de taal oer. Yn it bêste gefal wurdearret de folsleine mienskip de taal en wol it dy befoarderje.
9. **Type en kwaliteit fan dokumintaasje**
Om de fitaliteit fan in taal te evaluearjen wurdt der ek sjoen nei it nivo fan dokumintaasje wêrby't it winsklik is om oer in sa'n kompleet en folslein mooglike grammatika en wurdboeken te beskikken. Dêrneist is it ek fan belang dat der annotearre audio- en fideomateriaal fan hege kwaliteit beskikber is.

Sa't minister Hugo de jonge yn syn lokwinken oan DINGtiid by it tsjienjierrich bestean fan de Wet gebrûk Fryske taal oanjoech: "Door het gebruik van de Friese taal in alle facetten van de samenleving in de provincie Fryslân te stimuleren komen wy steeds dichterbij het doel om van Fryslân een volledig tweetalige samenleving te maken. Een samenleving waarbij het Fries, naast het Nederlands, vanzelfsprekend hoorbaar, zichtbaar en voelbaar is. Omdat we zuinig moeten zijn op de 'de taal fan it hert'.

als de hele bevolking de taal spreekt. Voor Fryslân betekent het dat een groot aandeel Friezen de taal machtig zijn.

4. **Verschuivingen in domeinen van taalgebruik**
Een vitale taal wordt gebruikt in alle sociale contexten, voor alle onderwerpen en kan met iedere gesprekspartner gebruikt worden.
5. **Reactie op nieuwe domeinen en media**
In de huidige snel veranderende maatschappij is het belangrijk dat de taal ook meegaat in alle ontwikkelingen en nieuwe domeinen. Hierbij valt te denken aan sociale media en de digitale wereld, nieuwe werkomgevingen en innovatieve mediavormen.
6. **Beschikbaarheid van materialen voor taalonderwijs en geletterdheid**
Onderwijs in de minderheidstaal is essentieel voor de taalvitaliteit waarbij boeken en studiemateriaal van wezenlijk belang zijn. Daarbij zijn ook een vastgelegde spelling, woordenboeken literatuur, alledaagse geschreven media en het gebruik van de taal in de overheid en het onderwijs relevant.
7. **Taalhouding en -beleid bij de overheid, inclusief officiële status en gebruik**
Een positieve houding van de overheid tegenover de taal draagt bij aan de vitaliteit van de taal. Bij een vitale taal worden alle talen als waardevol gezien en wordt de taal wettelijk beschermt. Ook is er dan expliciet beleid om de minderheidstaal te behouden en wordt de taal in officiële contexten gebruikt
8. **Taalhouding van de gemeenschap ten opzichte van de eigen taal**
Naast institutionele houdingen tegenover de taal, valt of staat de vitaliteit van de taal ook door de houdingen van de gemeenschap tegenover de taal. In het beste geval waardeert de gehele gemeenschap de taal en wil het die bevorderen.
9. **Type en kwaliteit van documentatie**
Om de vitaliteit van een taal te evalueren wordt er ook gekeken naar de mate van documentatie waarbij het wenselijk is om over zo compleet en volledig mogelijke grammatica's en woordenboek te beschikken. Daarnaast is het ook van belang dat er geannoteerd audio en videomateriaal van hoge kwaliteit beschikbaar is.

Zoals minister Hugo de Jonge aangaf in zijn felicitaties aan DINGtiid bij het tienjarig bestaan van de Wet op Gebruik Friese Taal: "Door het gebruik van de Friese taal in alle facetten van de samenleving in de provincie Fryslân te stimuleren komen we steeds dichterbij het doel om van Fryslân een volledig tweetalige samenleving te maken. Een samenleving waarbij het Fries, naast het Nederlands, vanzelfsprekend hoorbaar, zichtbaar en voelbaar is. Omdat we zuinig moeten zijn op de 'taal fan it hert'."

1.1 Prioriteiten en ambysje

De Twadde Keamer hat de winsk útsprutsen om mei dizze en kommende bestjoersôfspraken de ambysje te ferheegjen (moasje 36200 VII nr. 135). Nei oanlieding fan dat fersyk en mei it each op it taalfitaliteitsmodel fan UNESCO hawwe it Ryk en de provinsje fiif prioriteiten oanwiisd om geandewei dizze BFTK de ambysjes te ferheegjen. Der is benammen ferlet fan ekstra ynset op (1) sichtberens, (2) digitalisearring, (3) ûnderwiis en ûndersyk, (4) taaloerdracht, en (5) desintraal taalbelied.

1. Sichtberens

In grut part fan de Frysktalige ynwenners fan de provinsje hat de Fryske taal as memmetaal en dêrmei as earste taal. Foar de ynwenners fan Fryslân is it Frysk ien fan de talen yn 'e mienskip. De provinsje en it Ryk ûnderkenne it maatskiplik belang fan de sichtberens fan de Fryske taal yn de iepenbiere romte en yn kommunikaasje-uterings yn de provinsje Fryslân.

Sichtberens en it brûken fan de Fryske taal fersterket de maatskiplike posysje fan de taal en dêrmei ek de needsaak om de taal leare te lêzen en te skriuwen. In lykweardich gebrûk fan it Frysk yn de iepenbiere romte fersterket fierhinne alle pylgers fan de taalfitaliteit. Op basis dêrfan is yn 2022 in apart Sichtberensakkoart ôfsletten. Yn neifolging op dat akkoart sette Ryk en provinsje harren fierder yn om it funksjoneel brûken fan it Frysk, en dêrmei de sichtberens, yn de iepenbiere romte yn Fryslân te fergrutsjen. Underdiel dêrfan is it stribjen fan it Ryk om rykskommunikaasje dy't spesifyk ferbân hâldt mei de ynwenners fan Fryslân ek yn it Frysk beskikber te meitsjen. It hjoeddeistige Sichtberensakkoart rint yn 2023 ôf. Ofspraken út it sichtberensakkoart wurde yn dizze en kommende bestjoersôfspraken opnommen. Ofspraken út it sichtberensakkoart binne yn haadstik 3.2 fan dizze bestjoersôfspraak opnommen.

De provinsje Fryslân hat op grûn fan har ferantwurdlikens foar boarging en befoarderding de wichtige funksje om de Fryske taal sels ek yn al syn fasetten te brûken en út te dragen. Dêrmei ferfollet de provinsje de rol fan 'taalbringer', brûkt it Frysk as folweardige bestjoerstaal en befoarderet de status fan it Frysk. Yn alle troch de provinsje opsette en subsidiearre projekten yn it Fryske taalgebiet wurdt aktyf befoardere dat it Frysk, al as net njonken it Nederlânsk, brûkt wurdt.

2. Digitalisearring

It is wichtich dat it Frysk yn alle domeinen brûkt wurde kin en dat it brûken oanmoedige wurdt, yn sawol formele as ynformele domeinen, yn it 'analoge' libben likegoed as digitaal. De tanimmende digitalisearring fan de maatskippij en de yntroduksje fan keunstmjitti-

1.1 Prioriteiten en ambitie

De Tweede Kamer heeft de wens uitgesproken met deze en volgende bestuursafspraken de ambitie te verhogen (motie 36200 VII nr. 135). Naar aanleiding van dit verzoek en met oog op het taalvitaliteitsmodel van UNESCO hebben het Rijk en de provincie vijf prioriteiten aangewezen om gedurende deze BFTK de ambities te verhogen. Er is met name behoefte aan extra inzet op (1) zichtbaarheid, (2) digitalisering, (3) onderwijs en onderzoek (4) taaloverdracht en (5) decentraal taalbeleid.

1. Zichtbaarheid

Een groot deel van de Friestalige inwoners van de provincie heeft de Friese taal als moedertaal en daarmee als eerste taal. Voor de inwoners van Fryslân is het Fries één van de talen in de samenleving. De provincie en het Rijk onderkennen het maatschappelijk belang van de zichtbaarheid van de Friese taal in de openbare ruimte en in communicatie-uitingen binnen de provincie Fryslân.

Zichtbaarheid en gebruik van de Friese taal versterkt de maatschappelijke positie van de taal en daarmee ook de noodzaak de taal te leren lezen en schrijven. Een gelijkwaardig gebruik van het Fries in de openbare ruimte versterkt nagenoeg alle pijlers van de taalvitaliteit. Op basis daarvan is in 2022 een apart Zichtbaarheidsakkoord afgesloten. In navolging op dat akkoord zetten Rijk en provincie zich verder in om het functioneel gebruik van het Fries, en daarmee de zichtbaarheid, in de openbare ruimte in Fryslân te vergroten. Onderdeel hiervan is het streven van het Rijk om rijkscommunicatie die specifiek betrekking heeft op de inwoners van Fryslân ook in het Fries beschikbaar te maken. Het huidige Zichtbaarheidsakkoord loopt af per 2023. Afspraken uit het zichtbaarheidsakkoord zijn overgenomen in hoofdstuk 3.2 van deze bestuursafpraak.

De provincie Fryslân heeft vanuit haar verantwoordelijkheid voor borging en bevordering de belangrijke functie om de Friese taal zelf ook in al haar facetten te gebruiken en uit te dragen. Daarmee vervult zij de rol van 'taalbringer', gebruikt zij het Fries als volwaardige bestuurstaal en bevordert zij de status van het Fries. In alle door de provincie geïnitieerde en gesubsidieerde projecten in het Friese taalgebied wordt actief bevorderd dat het Fries, al dan niet naast het Nederlands, gebruikt wordt.

2. Digitalisering

Het is belangrijk dat het Fries in alle domeinen gebruikt kan worden en dat gebruik wordt aangemoedigd. Zowel in formele als informele domeinen, in het 'analoge' leven en digitaal. De toenemende digitalisering van de samenleving en de introductie van kunstmatige intelligentie zorgen voor nieuwe uitdagingen en kansen voor

ge yntelliginsje soargje foar nije útdagings foar lytsere talen as it Frysk.

Technologybedriuwen soargje foar de ûntwikkeling fan alle tapassings yn grutte talen, mar litte lytse talen benefiter om't dy finansjeel minder oantreklik binne. De oerheid sil de ûntwikkeling fan spraaktechnology en oare keunstmjittige yntelliginsje yn it Frysk dêrom sels stimulearje moatte.

Moasje 36200 VII nr.131 fersiket de regearing om yn 'e mande mei de provinsje te ûndersykjen wat der nedich is om de ûntwikkeling fan digitale ynnovaasjes om Fryske spraak nei tekst en tekst nei spraak te ferhas-tigjen, en hoe't it Ryk de provinsje dêr yn stypje kin. Oanfoljend fersiket de moasje de regearing by ûnt-wikkeling fan nije tapassings fan spraakwerkennings-software om har yn te spannen om dy ek foar it Frysk tagonklik te meitsjen. Dy kinne ûnder oare brûkt wurde as ûndertiteling by riedsgearkomsten, tv-útstjoerings, foarlêsfunksje fan oerheidswebsiden foar minsken mei in fisuele beheining en ek ynnovaasjes yn 'e soarch, lykas soarchrobots. De moasje slút oan op kêst 7.1.d út it Hânfêst, dêr't yn ôfptraat is om it brûken fan it Frysk makliker te meitsjen en oan te moedigjen, yn sprutsen en skreaune foarm, yn it iepenbiere en privee libben.

Ofpraat wurdt dat troch de oerheden mei-inoar oanhâl-dend omtinken frege wurdt foar it Frysk yn ûndersyk nei en it ûntwikkeljen fan digitale tapassings en keunst-mjittige yntelliginsje. Dêr wêr't ûntwikkelingen ferbân hâlde mei it Nederlânsk wurdt ek it Frysk besjoen. Om dat te stimulearjen wurdt der ienris yn it fearnsjier in oerlis tusken oanbelangjende dossierhâlders fan Ryk en Provinsje op it mêd fan digitale ûntjouwings en keunst-mjittige yntelliginsje oer de digitale ûntwikkelings oan-geande taal. Dêrmei stribje beide partijen dernei om yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak mei-inoar aktiviteiten op te zetten en dêrmei de kânsen dy't foarby komme optimaal te benutten. Troch yn te setten op digitalisear-ring en keunstmjittige yntelliginsje wurdt de fitaliteit fan it Frysk fierder fersterke, yn it bysûnder pylder fiif, mar yndirekt ek pylders twa, fjouwer, seis, sân, acht en njoggen.

3. Underwiis en ûndersyk

It ynstean foar en ferbetterjen fan de posysje fan it Frysk yn it ûnderwiis bliuwt tige wichtich. Mei Taal-plan Frysk 2030 wurdt der yn gearwurking mei in tal ûnderwiisinstellings yn Fryslân wurke oan de doelstel-ling dat yn 2030 alle skoallen yn it Fryske taalgebiet Frysk oanbiede. Dêrtroch krije alle bern yn Fryslân de kâns om Frysk te learen. De tanimmende ûntlêzing is in grutte soarch yn en bûten Fryslân. Yn de rintiid fan dizze BFTK wolle wy Fryslân ta topregio ûntwikkelje oangeande ûndersyk en yntervinsjes om de lêswille en

kleinere talen as het Fries. Technologiebedrijven zorgen voor de ontwikkeling van alle toepassingen in grote ta-len, maar laten kleine talen achterwege aangezien deze financieel minder aantrekkelijk zijn. De overheid zal de ontwikkeling van spraaktechnologie en andere kunst-matige intelligentie in het Fries daarom zelf moeten stimuleren.

Motie 36200 VII nr.131 verzoekt de regering samen met de provincie te onderzoeken wat er nodig is om de ont-wikkeling van digitale innovaties om Friese spraak naar tekst, en tekst naar spraak te bespoedigen, en hoe het Rijk de provincie hierin kan ondersteunen. Aanvullend verzoekt de motie de regering bij ontwikkeling van nieu-we toepassingen van spraakherkenningssoftware zich in te spannen om deze ook voor het Fries toegankelijk te maken. Die kunnen onder andere worden gebruikt als ondertiteling bij raadsvergaderingen, tv-uitzendingen, voorleesfuncties van overheidswebsites voor mensen met een visuele beperking en ook innovaties in de zorg zoals zorgrobots. Deze motie ligt in het verlengde van artikel 7.1.d uit het Handvest waarin is afgesproken om het gebruik van het Fries makkelijker te maken en aan te moedigen, in gesproken en geschreven vorm, in het openbare en private leven.

Afgesproken wordt dat door de gezamenlijke overheden blijvend aandacht wordt gevraagd voor het Fries in onderzoek naar en het ontwikkelen van digitale toe-passingen en kunstmatige intelligentie. Daar waar ontwikkelingen betrekking hebben op het Nederlands, wordt ook het Fries in ogenschouw genomen. Om dit te stimuleren zal er een keer per kwartaal een overleg plaatsvinden tussen de betrokken dossierhouders vanuit Rijk en Provincie op het gebied van digitale ontwikke-lingen en kunstmatige intelligentie m.b.t. taal. Hiermee streven beide partijen ernaar om gedurende deze be-stuursafpraak gezamenlijke activiteiten op te zetten en daarmee de kansen die voorbijkomen optimaal te benutten. Door in te zetten op digitalisering en kunst-matige intelligentie wordt de vitaliteit van het Fries verder versterkt. In het bijzonder pijler vijf, maar indirect ook pijlers twee, vier, zes, zeven, acht en negen.

3. Onderwijs en onderzoek

Het waarborgen en verbeteren van de positie van het Fries in het onderwijs blijft uitermate belangrijk. Met Taalplan Frysk 2030 wordt er in samenwerking met een aantal onderwijsinstellingen in Fryslân gewerkt aan de doelstelling dat in 2030 alle scholen in het Fries taalge-bied Fries aanbieden. Daardoor krijgen alle kinderen in Fryslân de kans om Fries te leren. De toenemende ontleding is een grote zorg binnen en buiten Fryslân. Gedurende de periode van deze BFTK willen we Fryslân ontwikkelen tot de topregio wat betreft onderzoek en interventies om het leesplezier en -niveau te vergroten.

it lêsnivo te fergrutsjen. Om dat te berikken wurdt der û.o. ekstra yn it primêr en fuortset ûnderwiis ynvestearre, en wurdt it oprjochtsjen fan in praktoraat Fryske taal en taalfeardigens yn in meartalige kontekst op mbû-ynstelling Firda troch it Ryk stipe. Ynvestearings yn ûnderwiis en ûndersyk soargje direkt foar in ferstevinging fan pylders seis en njoggen, en yndirekt op alle oare pylders fan taalfitaliteit. Yn haadstik 2 wurde de ambysjes oangeande ûnderwiis wiidweidich taljochte. Doelstellings foar de wittenskip steane yn haadstik 5.6.

4. Taaloerdracht

De oerdracht fan it Frysk tusken generaasjes stiet ûnder druk. It oandiel heiten en memmen dat Frysk mei de bern praat wurdt stadichoan lytser. Dêrnjonken docht bliken dat bern troch de dominante posysje fan it Nederlânsk yn berne-opfang en ûnderwiis it Frysk minder aktyf brûke. Dêroer is mear ûndersyk en de ûntwikkeling fan yntervinsjes nedich om dy trend nei ûnderen ta te kearen. Dêrom is yn 'e tiid fan it oangean fan dizze bestjoersôfspraak in grut ûndersyk oer taaloerdracht tusken generaasjes úteinset.

Ek de (nije) ynweners fan Fryslân dy't (noch) gjin Frysk prate wurde oanmoedige om it Frysk te learen. Troch ôfspraken mei gemeenten, de ûntwikkeling fan ynnovative learmetoaden en it oanbieden fan ferskate mooglikheden om it Frysk te learen, wol de provinsje dy doelgroep omearmje. Fan de kant fan dy doelgroep sels is dêr ek ferlet fan. Troch te learen it Frysk te praten en te ferstean wurdt de yntegraasje yn de Fryske mienskip makliker en weardefoller makke. Ien kear yn 't jier sil der op inisjatyf fan de provinsje in kursusrige oanbean wurde op tagonklike en geografysk fersprate lokaasjes yn it Fryske taalgebiet. Oanfoljend sil der salang't dizze bestjoersôfspraak rint troch de provinsje ynvestearre wurde om yn alle gefallen in taalleerapp Nederlânsk-Frysk te ûntwikkeljen, en as dat mooglik is dy út te wreidzjen nei Ingelsk-Frysk, Dútsk-Frysk en Arabysk-Frysk. Ynsette op taaloerdracht sil de pylders ien, twa en trije fan taalfitaliteit ferstevigje.

5. Desintraal taalbeleid

Foar de útfiering fan de Wet gebrûk Fryske taal is it wichtich dat op desintraal nivo it Fryske taalbeleid fierder fuortsterke wurdt. De wichtichste bestjoersorganen binne dêrby de ryksútfieringstsjinsten en de Fryske gemeenten, dy't ûnder de Wet falle. De ryksútfieringstsjinsten, besteande út 'e Belestingstsjinst, FUMO, Wetterskip Fryslân en de Feilichheidsregio Fryslân, foarmje in wichtige skeakel tusken it Ryk en de ynweners en organisaasjes fan Fryslân. Ryk en provinsje freegje dêrom by dizze tsjinsten oandacht foar de ôfspraken sa't dy yn de Wet gebrûk Fryske taal formulearre binne. Yn 2026, as de tuskenevaluaasje fan dizze bestjoersôf-

Om dat te bereiken wordt er o.a. extra geïnvesteerd in het primair en voortgezet onderwijs, en wordt het oprichten van een practoraat Friese taal en geletterdheid in een meertalige context op mbo-instelling Firda door het Rijk ondersteund. Investerings in onderwijs en onderzoek zorgen direct voor een versterking van pijler zes en negen, en indirect op alle andere pijlers van taalvitaliteit. In hoofdstuk 2 worden de ambities wat betreft onderwijs uitgebreid toegelicht. Doelstellingen voor de wetenschap staan in hoofdstuk 5.6.

4. Taaloverdracht

De overdracht van het Fries tussen generaties staat onder druk. Het aandeel ouders dat Fries spreekt met hun kinderen neemt heel langzaam af. Daarnaast blijkt dat kinderen door de dominante positie van het Nederlands in kinderopvang en onderwijs het Fries minder actief gebruiken. Hierover is meer onderzoek en de ontwikkeling van interventies nodig om deze neerwaartse trend tegen te gaan. Daarom is er ten tijde van het aangaan van deze bestuursafpraak een groot onderzoek opgestart over taaloverdracht tussen generaties.

Ook de (nieuwe) inwoners van Fryslân die (nog) geen Fries spreken worden aangemoedigd om het Fries te leren. Door afspraken met gemeenten, de ontwikkeling van innovatieve leermethodes en het aanbieden van diverse mogelijkheden om het Fries te leren wil de provincie deze doelgroep omarmen. Vanuit die doelgroep zelf is daar ook behoefte aan. Door het Fries te leren spreken en verstaan, wordt de integratie in de Friese samenleving vergemakkelijkt en verrijkt. Eén keer per jaar zal er op initiatief van de provincie een cursusreeks worden aangeboden op toegankelijk en geografisch verspreide locaties in het Friese taalgebied. Aanvullend zal er gedurende de looptijd van deze bestuursafpraak door de provincie geïnvesteerd worden om in ieder geval een taalleerapp Nederlands-Fries te ontwikkelen, en indien mogelijk met uitbreidingen naar Engels-Fries, Duits-Fries en Arabisch-Fries. Inzetten op taaloverdracht zal pijlers één, twee en drie van taalvitaliteit versterken.

5. Decentraal taalbeleid

Voor de uitvoering van de Wet gebruik Friese taal is het belangrijk dat op decentraal niveau het Fries taalbeleid verder wordt versterkt. De belangrijkste bestuursorganen zijn daarbij de rijksuitvoeringsdiensten en de Friese gemeenten die onder de Wet vallen. De rijksuitvoeringsdiensten, bestaande uit Belastingdienst, FUMO, Wetterskip Fryslân en de Veiligheidsregio Fryslân, vormen een belangrijke schakel tussen het Rijk en de inwoners en organisaties van Fryslân. Rijk en provincie vragen daarom aandacht onder deze diensten voor de afspraken zoals geformuleerd in de Wet Gebrûk Fryske Taal. In 2026, wanneer de tussenevaluatie van deze bestuursafpraak

spraak holden wurdt, is it stribjen dat alle boppeneamde ryksútfieringstsjinsten taalbelied foar de eigen organisaasje opsteld hawwe, sadat dat taalbelied foar de ein fan dizze bestjoersôfspraak ynfierd wurde kin. De provinsje en de Afûk sille de ryksútfieringstsjinsten by it opstellen en ynfieren fan it taalbelied stypje. Fierder binne op desintraal nivo de gemeenten in ûnmisbere skeakel by it ta in sukses meitsjen fan taalbelied. Yn de ôfrûne BFTK-perioade hat yn 'e gemeente Waadhoeke bliken dien dat in meartalichheidskoördinator dêr in hiele goede rol yn ferfolje kin. Mei stipe fan it Ryk sil dy funksje yn 't tiid fan dizze bestjoersôfspraak nei mear gemeenten útwreide wurde. De niisneamde aktiviteiten sille pylder sân fan taalfitaliteit ferstevigje. Yn haadstik 3.2 wurdt de ôfspraak fierder taljochte.

1.2 Algemene doelstellingen

Oanfoljend meitsje Ryk en provinsje de neikommende algemiene ôfspraken.

1. Mei it each op de mienskiplike ferantwurdlikheid fan provinsje en it Ryk en de winsk fan de Twadde Keamer en de minister om dizze en kommende bestjoersôfspraak ambisjeuzer yn te setten (moasje 36200-VII-135), is in yntinsivearring fan maatregels om de Fryske taal yn de provinsje Fryslân te beskermjen en te befoarderjen needsaaklik.
2. It útfieren fan moasje 36200 VII nr.132 troch te ûndersykjen oft it mooglik is om in lanlike 'kommisje Frysk' yn te stellen, oerwagende dat it ek needsaaklik is om op lanlik nivo ynformearre en behelle te wêzen by de steat fan it Frysk, de ûntwikkeling fan de taal en it taalûnderwiis. Dat ûndersyk is by DINGtiid útset. It advys wurdt yn 'e maitiid fan 2024 ferwachte.
3. Der wurdt útfiering jûn oan moasje 36200 VII nr.128 dy't de regearing fersiket om mei de nije bestjoersôfspraak te ûndersykjen hoe't de wetlike soarchplicht en ferantwurdlikens foar de Fryske taal en kultuer troch in komisje fierder útwurke wurde kin en dêrby de taalfitaliteit mei te nimmen. De minister fan BZK hat DINGtiid fersocht om dat ûndersyk yn 'e mande mei it ûndersyk nei de lanlike komisje Frysk (moasje 36200 VII nr.132) út te fieren en dêr in mienskiplik advys oer út te bringen. Dat advys wurdt yn 'e maitiid fan 2024 ferwachte.
4. Taal sit ferfressele yn alle elementen fan de mienskip. Dêrtroch kinne ûntwikkelings of nij belied (ûnbewust) fan ynfloed wêze op de Fryske taal en kultuer. Ryk en provinsje sjogge ta op sokke ûntwikkelings en mei it yn acht nimmen fan de troch Nederlân ûnderskreaune bepalingen yn it Europeesk Hânfêst,

zal plaatsvinden, is het streven dat alle bovengenoemde rijksuitvoeringsdiensten taalbeleid voor de eigen organisatie opgesteld hebben, zodat dit taalbeleid voor het einde van deze bestuursafpraak kan worden geïmplementeerd. De provincie en de Afûk zullen de rijksuitvoeringsdiensten bij het opstellen en implementeren van het taalbeleid ondersteunen. Verder zijn op decentraal niveau de gemeenten een onmisbare schakel bij het tot een succes maken van taalbeleid. In de afgelopen BFTK-periode is in de gemeente Waadhoeke gebleken dat een meertaligheidscoördinator daar een hele goede rol in kan vervullen. Met steun van het Rijk zal die functie tijdens deze bestuursafpraakperiode worden uitgebreid naar meer gemeenten. Voorgenoemde activiteiten zullen pijler zeven van taalvitaliteit versterken. In hoofdstuk 3.2 wordt deze afspraak verder toegelicht.

1.2 Algemene doelstellingen

Aanvullend maken Rijk en provincie de volgende algemene afspraken.

1. Gelet op de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de provincie en het Rijk en de wens van de Tweede Kamer en de minister om deze en volgende bestuursafpraak ambitieuzer in te zetten (motie 36200-VII-135), is een intensivering van maatregelen om de Friese taal in de provincie Fryslân te beschermen en bevorderen noodzakelijk.
2. Er wordt uitvoering gegeven aan motie 36200 VII nr.132 door te onderzoeken of het mogelijk is om een landelijke "commissie Frysk" in te stellen overwegende dat het ook noodzakelijk is om op landelijk niveau geïnformeerd en betrokken te zijn bij de staat van het Frysk, de ontwikkeling van de taal en het taalonderwijs. Dit onderzoek is uitgezet bij DINGtiid. Het advies wordt verwacht in het voorjaar van 2024.
3. Er wordt uitvoering gegeven aan motie 36200 VII nr.128 die de regering verzoekt om met de nieuwe bestuursafpraak te onderzoeken hoe de wettelijke zorgplicht en verantwoordelijkheid voor de Friese taal en cultuur verder uitgewerkt kan worden door een commissie en daarbij de taalvitaliteit mee te nemen. De minister van BZK heeft DINGtiid verzocht dit onderzoek samen met het onderzoek naar de landelijke commissie Frysk (Motie 36200 VII nr. 132) uit te voeren en hier een gezamenlijk advies over uit te brengen. Dit advies wordt verwacht in het voorjaar van 2024.
4. Taal zit verweven in alle elementen van de samenleving. Daardoor kunnen ontwikkelingen of nieuw beleid (onbewust) van invloed zijn op de Friese taal en cultuur. Rijk en provincie zien toe op dergelijke

- wurdt rekken hâlden mei de konsekwinsjes fan dy ûntwikkelings foar de beskerming en befoardering fan de Fryske taal en kultuer.
5. Wet- en regeljouwing dy't ferbân hâlde mei de Fryske taal en kultuer wurde ek yn de Fryske taal beskikber steld en dêrfan wurdt meidieling dien yn de Staatscourant of fia Officiële Bekendmakingen op it ynternet. Utgongspunt is dat it beslút as ien beslút yn de Nederlânske taal en oanslutend yn de Fryske taal publisearre wurdt
 6. De provinsje jout sûnt 2017, yn oerlis mei it Ryk, ynfolling oan de rol fan de saneamde Taalskipper. As Taalskipper soarget de provinsje yn oerlis mei it Ryk foar heldere oanstjoering, ambysje en gearwurking yn it Fryske taaldossier yn 'e provinsje Fryslân. De Taalskipper nimt it foartou yn it formulearjen fan de langetermynfisy foar de Fryske taal en organisearret dêrfoar oerlis mei de oanbelangjende bestjoersorganen. Op grûn fan dy fisy ferbynt de Taalskipper de ûnderskate domeinen dy't foar it Frysk fan belang binne, sinjalearret en agindearret kânsen by de relevante partijen. Boppesteande docht neat ôf oan it feit dat de provinsje en it Ryk in mienskiplike ferantwurdlikheid en soarchplicht foar de Fryske taal en kultuer hâlde.
 7. Neffens de Wet gebrûk Fryske taal is der in orgaan foar de Fryske taal en foarsjogge Ryk en provinsje mei-inoar yn de bekostiging dêrfan. Dat ûnôfhinklike advysorgaan, DINGtiid, hat mei it each op de Wet gebrûk Fryske taal, it Europeesk Hânfest foar regionale talen of talen fan minderheden en it Ramtferdrach oangeande de beskerming fan nasjonale minderheden, as taak om de gelijke posysje fan de Fryske en de Nederlânske taal yn de provinsje Fryslân te befoarderjen. Boppedat stimulearret DINGtiid de dialooch oer de Fryske taal yn it maatskiplik fjild. Dat docht it bygelyks troch it hâlden fan DINGpetearen (minisymposia) en in eigen panel fan studinten en jonge professionals ('asega's'). De jierlikse bydrage wurdt evenredich troch Ryk en Provinsje bekostige mei in bydrage fan elk € 92.000 yn 't jier.
 8. By de oan de Fryske taal en kultuer relatearre (ryks) advysorganen is der by it opstellen fan wurkprogramma's en it ynfolgen fan bestjoersfunksjes, omtinken foar de bysûndere posysje fan de Fryske taal en kultuer om dy ynhâldlik boargje te kinnen. By it opstellen fan wurkprogramma's en/of it iepenstellen fan fakatueres fan de oan de ministearjes ûnderskate relatearre advysorganen, lykas de Ried foar Kultuer, sil dêr by in link mei de Fryske taal en kultuer eksplisyt omtinken foar frege wurde. De minister fan Ynlânske Saken nimt dêrby in koördinearjende, stimulearjende rol op him.
- ontwikkelingen en met inachtneming van de door Nederland onderschreven bepalingen in het Europees Handvest, wordt rekening gehouden met de consequenties van deze ontwikkelingen voor de bescherming en bevordering van de Friese taal en cultuur.
5. Wet- en regelgeving die betrekking hebben op de Friese taal en cultuur worden ook beschikbaar opgesteld in de Friese taal en daarvan wordt mededeling gedaan in de Staatscourant of via Officiële Bekendmakingen op het internet. Uitgangspunt is dat het besluit als één besluit gepubliceerd wordt in de Nederlandse taal en aansluitend in de Friese taal.
 6. De provincie geeft sinds 2017 in overleg met het Rijk, invulling aan de rol van de zogeheten Taalskipper (taalschipper). Als Taalskipper zorgt de provincie in overleg met het Rijk voor heldere aansturing, ambitie en samenwerking in het Friese taaldossier in de provincie Fryslân. De Taalskipper neemt het voortouw in het formuleren van de langetermijnvisie voor de Friese taal en organiseert daartoe het overleg met de betrokken bestuursorganen. Vanuit deze visie verbindt de Taalskipper de verschillende domeinen die van belang zijn voor het Fries, signaleert en agendeert kansen bij de relevante partijen. Bovenstaande laat onverlet dat de provincie en het Rijk een gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht voor de Friese taal en cultuur houden.
 7. Conform de Wet gebruik Friese taal is er een orgaan voor de Friese taal en voorzien Rijk en provincie gezamenlijk in de bekostiging daarvan. Dit onafhankelijke adviesorgaan, DINGtiid, heeft met het oog op de Wet gebruik Friese taal, het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden en het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden, als taak om de gelijke positie van de Friese en de Nederlandse taal in de provincie Fryslân te bevorderen. Bovendien stimuleert DINGtiid de dialoog over de Friese taal in het maatschappelijk veld. Dat doet het bijvoorbeeld door middel van DINGpetearen (minisymposia) en een eigen panel van studenten en jonge professionals ('asega's'). De jaarlijkse bijdrage aan Dingtiid wordt evenredig bekostigd door Rijk en Provincie met een bijdrage van ieder € 92.000 per jaar.
 8. Bij de aan de Friese taal en cultuur gerelateerde (rijks)adviesorganen is er bij het opstellen van werkprogramma's en het invullen van bestuursfuncties, aandacht voor de bijzondere positie van de Friese taal en cultuur teneinde die inhoudelijk te kunnen borgen. Bij het opstellen van werkprogramma's en/of het openstellen van vacatures van de aan de ministeries verschillende gerelateerde adviesorganen zoals de Raad voor Cultuur, zal er bij een link met de Friese taal en cultuur expliciet aandacht voor worden

9. Foar de boarging fan de kontinuïteit fan it Fryske taal- en kultuerbelied en it folweardich ymplementearjen fan de Wet gebrûk Fryske taal sille it koördinearjend ministearje fan Ynlânske Saken en Keninkryksrelaasjes en de provinsje alle jierren in ynhâldlik yntrodusearjende wurkbesite nei de provinsje Fryslân organisearje. Dêrmei sette sy yn op it fergrutsjen fan de kennis fan de Fryske taal en kultuer fan de by it dossier Fryske taal en kultuer direkt behelle ryksamtners.
10. As bedriuwen en ynstânsjes yn de provinsje Fryslân ynterne foarskriften yn klausules opnimme om it gebrûk fan it Frysk út te sluten of te beheinen, dan sil de provinsje dêr aksje op ûndernimme. Op grûn fan har rol as Taalskipper sil de provinsje dêr mei oanbelangjende organisaasjes oer yn petear gean. De provinsje hat yn de foarige perioade it Meldpunt Frysk oprjochte, om sokke meldings fan boargers, bedriuwen of organisaasjes by de oerheid kenber te meitsjen. Dy wurde dêrnei op bestjoerlik en/of amtlik nivo oppakt. Dêrnjonken kin ek kontakt mei it meldpunt socht wurde mei fragen of opmerkingen oer de Fryske taal en kultuer.
11. De minister fan Ynlânske Saken en Keninkryksrelaasjes befoarderet dat troch de ryksoerheid de offisjeel fêststelde provinsjenamme Fryslân brûkt wurde sil.

1.3 Langetermyndoelstellings foar it Frysk 2051

Taalbelied is meastal langetermyntinken, yn it bysûnder as it giet om minderheidstalen. Yn dizze en foargeande bestjoersôfspraak beskriuwe it Ryk en de provinsje Fryslân de ôfspraken foar de kommende fiif jier, somtiden foar wat in langer tiidrek. Mar wêr wurkje wy mei dizze bestjoersôfspraak nei ta? Wat is ús eindoel? De provinsje Fryslân en it Ryk wolle geandewei dizze BFTK graach langetermyndoelstellings foar de Fryske taal formullearje. Dy langetermyndoelstellings biede hâldfêst foar oankommende bestjoersôfspraken. Ryk en provinsje hawwe DINGtiid frege om ûndersyk te dwaan nei hokker langetermyndoelen winske wurde en dy oan Ryk en provinsje foar te lizzen. Beide oerheden wolle nau by dat trajekt belutsen wêze. Fansels sil dat ek yn oerlis mei maatskiplike organisaasjes, boargers en ynhâldlike experts ta stân komme moatte. It jiertal dêr't wy nei stribje is 2051: 100 jier nei Kneppelfreed.

- gevraagd. De minister van Binnenlandse Zaken neemt hierbij een coördinerende, stimulerende rol op zich.
9. Voor de borging van de continuïteit van het Friese taal- en cultuurbeleid en het volwaardig implementeren van de Wet gebruik Friese taal zullen het coördinerend ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de provincie jaarlijks een inhoudelijk introducerend werkbezoek naar de provincie Fryslân organiseren. Hiermee zetten zij in op het vergroten van de kennis van de Friese taal en cultuur van de bij het dossier Friese taal en cultuur direct betrokken rijksambtenaren.
 10. Indien bedrijven en instanties in de provincie Fryslân interne voorschriften in clausules opnemen om het gebruik van het Fries uit te sluiten of te beperken, zal de provincie hierop actie ondernemen. Vanuit haar rol als Taalskipper zal de provincie met betrokken organisaties hierover in gesprek gaan. De provincie heeft in de vorige periode het Meldpunt Frysk opgericht, om dergelijke meldingen van burgers, bedrijven of organisaties bij de overheid kenbaar te maken. Die worden vervolgens opgepakt op bestuurlijk en/of ambtelijk niveau. Het meldpunt kan daarnaast ook benaderd worden met vragen of opmerkingen m.b.t. Friese taal en cultuur.
 11. De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bevordert dat door de rijksoverheid de officieel vastgestelde provincienaam Fryslân zal worden gebezigd.

1.3 Langetermijndoelstellingen voor het Fries 2051

Taalbeleid is veelal langetermijndenken, in het bijzonder als het gaat om minderheidstalen. In deze en voorgaande bestuursafspraken beschrijven Rijk en de provincie Fryslân de afspraken voor de komende vijf jaar, soms voor iets langer. Maar waar werken we met deze bestuursafspraken naartoe? Wat is ons einddoel? De provincie Fryslân en het Rijk willen gedurende deze BFTK graag langetermijndoelstellingen voor de Friese taal formuleren. Deze langetermijndoelstellingen bieden houvast voor aankomende bestuursafspraken. Rijk en provincie hebben DINGtiid gevraagd om onderzoek te doen naar gewenste langetermijndoelen en deze voor te leggen aan Rijk en provincie. Beide overheden willen nauw bij dit traject betrokken blijven. Uiteraard zal dit ook in samenspraak met maatschappelijke organisaties, burgers en inhoudelijke experts tot stand moeten komen. Als streef jaartal is gekozen voor het jaartal 2051: 100 jaar na Kneppelfreed.

Foto: Leo Postma

Haadstik 2 Ûnderwiis

Hoofdstuk 2 Onderwijs

DIEL III. MAATREGELS FOAR IT BEFOARDERJEN FAN IT BRÛKEN FAN REGIONALE TALEN OF TALEN FAN MINDERHEDEN YN IT IEPENBIERE LIBBEN NEFFENS DE NEI OANLIEDING FAN KÊST 2, TWADDE LID, OANGIENE FERPLICHTINGS

Kêst 8. Underwiis

Underwiis hat as wichtige taak om bern en jongerein taalfeardich te meitsjen. Yn Fryslân jildt dat njonken it Nederlânsk ek foar it Frysk. Alle Fryske bern³ en jongerein moatte de kâns krije om folweardich twatalich en taalfeardich yn it Frysk te wurden. Dat stelt alle learlingen by steat om yn harren jonge jierren en letter yn harren sosjale en wurkjende libben optimaal yn de twatalige Fryske mienskip mei te dwaan.

Op it mêd fan it ûnderwiis yn it leargebiet Fryske taal en kultuer is yn it ramt fan Taalplan Frysk 2030 de lêste fiif jier in soad yn gong set. Sa is de basisynfrastruktuer mei ûnderwiismateriaal fuortsterke, is der in begeliedingsstruktuer opset en is der wurke oan it fergrutsjen

DEEL III. MAATREGELEN TER BEVORDERING VAN HET GEBRUIK VAN REGIONALE TALEN OF TALEN VAN MINDERHEDEN IN HET OPENBARE LEVEN IN OVEREENSTEMMING MET DE INGEVOLGE ARTIKEL 2, TWEDE LID, AANGEGANE VERPLICHTINGEN

Artikel 8. Onderwijs

Onderwijs heeft als belangrijke taak om kinderen en jongeren taalvaardig te maken. In Fryslân geldt dat naast het Nederlands ook voor het Fries. Alle Friese kinderen³ en jongeren dienen de kans te krijgen om volwaardig tweetalig en geletterd te worden in het Fries. Dit stelt alle leerlingen in staat om in hun jeugd en later in hun sociale en werkende leven optimaal te participeren in de tweetalige Friese samenleving.

Op het gebied van het onderwijs in het leergebied Friese taal en cultuur is in het kader van Taalplan Frysk 2030 de laatste vijf jaar veel in gang gezet. Zo is de basisinfrastructuur versterkt met onderwijsmateriaal, is er een begeleidingsstructuur opgezet en is er gewerkt aan het

fan it bewustwêzen by âlden, learkrêften en bestjoeren fan it belang fan it Frysk yn it ûnderwiis. Dêr wurdt yn de kommende jierren fierder op trochboud.

Alle skoallen yn it Fryske taalgebiet moatte it Frysk oanbiede neffens de wetlik fêststelde keardoelen. Njonken it oanbieden fan it leargebiet Fryske taal en kultuer kin it brûken fan it Frysk as omgongs- en ynstruksjetaal dêr oan bydrage. Taalplan Frysk 2030, mei as útgangspunt in folslein aanbod Frysk neffens de keardoelen op alle skoallen yn it Fryske taalgebiet yn Fryslân, is foar de kommende perioade noch hieltyd it útgangspunt.

Wichtich punt fan omtinken dêrby is dat yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak de keardoelen foar it leargebiet Fryske taal en kultuer aktualisearre wurde en op 'en nij troch Provinsjale Steaten fêststeld wurde. It freget ekstra omtinken en ynset fan sawol skoallen, bestjoeren as begeliedende en stypjende organisaasjes om te soargjen foar in goede oergang en ymplemintaasje fan de nije keardoelen.

Lanlik is der in soad omtinken foar de behearsking fan basisfeardichheden. Behearsking fan basisfeardichheden is essinsjeel foar learlingen om goed meidwaan te kinnen op skoalle, yn de maatskippij en letter op 'e arbeidsmerk. Ta basisfeardichheden hearre, neffens it ministearje fan OCW, rekkenjen/wiskunde, taal, boargerskip en digitale feardigens. Unfoldwaande behearsking fan basisfeardichheden kin liede ta útfal op skoalle, maatskiplike efterstân en ûngelikens yn kânsen.

Yn Fryslân binne net allinne kennis en feardichheden fan de Nederlânske taal fan belang, mar ek fan de Fryske taal. It Frysk is in libbene taal en yn it deistich libben,

3 It ûnderlizzende doel is dat alle bern yn Fryslân de kâns krije om it Frysk te learen. Dat jildt foar bern dy't it Frysk as memmetaal hawwe likegoed as foar bern dy't fan hûs út Nederlânsktalich binne. Dat betsjut net dat foar al dy bern de twatalichheid deselde ynhâld hat, en ek op deselde wize ta stân komt. Om taaloerdracht te stimulearjen is it foar Frysktalige bern fan belang dat de thústaal fuortsterke wurdt. Twatalige opfanglokaasjes spylje dêr in wichtige rol yn. Foar de fan-hûs-út Nederlânsktalige en oarsstalige bern binne de twatalige opfanglokaasjes derop rjochte om de bern op boartlike wize mei in twadde taal yn 'e kunde komme te litten, om sa harren taalgefoelichheid te stimulearjen en in begjin te meitsjen mei it oanlearen fan it Frysk as kultuer- en omgongstaal. By oarsstalige bern wurdt op dy wize ek harren eigen twatalige identiteit befêstige. It fuortbreidzjen op de opdiene feardichheden yn de thûssituasje en op de twatalige opfang yn 'e ûnderbou fan it primêr ûnderwiis is fan grut belang foar it fierder ûntwikkeljen fan de taalfeardeichheden Frysk fan alle bern yn Fryslân. Troch derfoar te soargjen dat der yn alle ûnderwiissectoaren dy't dêrnei komme foldwaande romte foar de taalûntwikkeling fan it Frysk is, wurdt der in trochgeande learline Frysk kreëarre.

vergroten van het bewustzijn bij ouders, leerkrachten en besturen van het belang van het Fries in het onderwijs. Hier wordt de komende jaren verder op doorgebouwd.

Alle scholen in het Friese taalgebied dienen het Fries aan te bieden volgens de wettelijk vastgestelde kerndoelen. Naast het aanbieden van het leergebied Friese taal en cultuur kan het gebruiken van het Fries als omgangs- en instructietaal hier aan bijdragen. Taalplan Frysk 2030, met als uitgangspunt een volledig aanbod Fries volgens de kerndoelen op alle scholen in het Friese taalgebied in Fryslân, is voor de komende periode onverminderd het uitgangspunt.

Belangrijk aandachtspunt hierbij is dat gedurende de looptijd van deze bestuursafpraak de kerndoelen voor het leergebied Friese taal en cultuur geactualiseerd worden en opnieuw vastgesteld worden door Provinciale Staten. Het vraagt extra aandacht en inzet van zowel scholen, besturen als begeleidende en ondersteunende organisaties om te zorgen voor een goede overgang en implementatie van de nieuwe kerndoelen.

Landelijk is er veel aandacht voor de beheersing van basisvaardigheden. Beheersing van basisvaardigheden is essentieel voor leerlingen om goed mee te kunnen doen op school, in de maatschappij en later op de arbeidsmarkt. Tot basisvaardigheden horen, volgens het ministerie van OCW, rekenen/wiskunde, taal, burgerschap en digitale geletterdheid. Onvoldoende beheersing van basisvaardigheden kan leiden tot schooluitval, maatschappelijke achterstand en kansongelijkheid.

In Fryslân zijn niet alleen kennis en vaardigheden van de Nederlandse taal van belang, maar ook van de Friese taal. Het Fries is een levende taal in de provincie en in

3 Het onderliggende doel is dat alle kinderen in Fryslân de kans krijgen om het Fries te leren. Dit geldt zowel voor kinderen die het Fries als memmetaal hebben als voor kinderen die van huis uit Nederlandstalig zijn. Dat betekent niet dat voor al die kinderen de tweetaligheid dezelfde inhoud heeft, en ook op dezelfde wijze tot stand komt. Om taaloverdracht te stimuleren is het voor Friestalige kinderen van belang dat de thuistaal versterkt wordt. Tweetalige opvanglocaties spelen hierin een belangrijke rol. Voor de van-huis-uit Nederlandstalige en anderstalige kinderen zijn de tweetalige opvanglocaties erop gericht de kinderen spelenderwijs kennis te laten maken met een tweede taal, om zo hun taalgevoeligheid te stimuleren en een begin te maken met het aanleren van het Fries als cultuur- en omgangstaal. Bij anderstalige kinderen wordt op deze wijze tevens hun eigen tweetalige identiteit bevestigd. Het voortborduren op de opgedane vaardigheden in de thuissituatie en op de tweetalige opvang in de onderbouw van het primair onderwijs is van groot belang voor de doorontwikkeling van de taalvaardigheden Fries van alle kinderen in Fryslân. Door ervoor te zorgen dat binnen alle daaropvolgende onderwijssectoren voldoende ruimte is voor de taalontwikkeling van het Fries wordt er een doorgaande leerlijn Fries gecreëerd.

skoalle- en wurkfermidden in soad te hearren en te sjen en is ûnderdiel fan de Fryske identiteit en kultuer. Kennis fan de Fryske taal en oer de Fryske skiednis, kultuer en identiteit heart yn Fryslân by de basisfeardichheden.

It Frysk is de memmetaal fan in soad learlingen yn Fryslân. Foarbygean oan en gjin gebrûk meitsje fan de taalfeardeichheid yn it Frysk jout dy learlingen net in likense kâns yn it ûnderwiis. Learlingen leare makliker en better as optimaal gebrûk makke wurdt fan de opdiene kennis yn de memmetaal. Om dy reden moatte bern, skoalbern en studinten yn Fryslân folweardich ûnderwiis yn de Fryske taal en kultuer oanbean krije, sadat se harren taalfeardeichheden en kennis en identiteit folop ûntwikkelje kinne. In aktive hâlding fan alle oanbelangjende partijen is dêrby needsaaklik.

- Underwiisbestjoeren binne ferantwurdlik foar de ymplementaasje fan it leargebiet Fryske taal en kultuer, sa't dat troch de wetjouwer fêststeld is. Foar alle skoallen yn it primêr en fuortset ûnderwiis jildt de doelstelling fan Taalplan Frysk 2030. Dêrby wurdt stribbe nei in folslein oanbod Frysk neffens de keardoelen yn it primêr ûnderwiis en de ûnderbou fan it fuortset ûnderwiis. In part fan de skoallen foldocht dêr al oan of is op de goede wei. Fan belang is dat skoallen en bestjoeren yn de kommende jierren trochgeane mei it groeien en ûntwikkeljen fan it oanbod Fryske taal en kultuer neffens de (aktualisearre) keardoelen Frysk. Der is dêrnjonken noch in soad winst te heljen yn de kwaliteit fan it oanbod Fryske taal- en kultuerûnderwiis.
- Fan it Rijk en de provinsje Fryslân wurdt ferwachte dat sy de basisinfrastruktuer foar it Frysk yn stân hâlde. Sa wurdt der yntegraal wurke oan it ferbetterjen fan it oanbod Frysk yn alle ûnderwiissectoaren. Dat jildt njonken it primêr ûnderwiis en ûnderbou fuortset ûnderwiis, dêr't de wetlike ferplichting jildt, ek foar de boppebou fuortset ûnderwiis, ferfolchûnderwiis (mbû, hbû en wû) en foarskoalske opfang. Der wurdt soarge foar in rom oanbod fan aktiviteiten, netwurken, projekten, materialen, (nei) skoalling en begeliedingsmooglikheden. Sa wurdt der wurke oan it fierder ûntwikkeljen en fuortsterkjen fan de trochgeande learline: fan pjut oan promovendus.
- Underwiisorganisaasjes yn Fryslân stypje skoallen yn Fryslân. Der wurde mienskiplike plannen opsteld en ôfspraken makke of der wurdt stipe bean by ymplementaasje en begelieding, mei foldwaande romte foar paswurk. In goed foarbyld binne de skoalstipers, dy't yndividuele skoallen besykje, ynformearje en begeliede.

het dagelijks leven, school- en werkomgeving veelvuldig te horen en te zien en is onderdeel van de Friese identiteit en cultuur. Kennis van de Friese taal en over de Friese geschiedenis, cultuur en identiteit behoort in Fryslân tot de basisvaardigheden.

Het Fries is de moedertaal van veel leerlingen in Fryslân. Voorbijgaan aan en geen gebruik maken van deze taalvaardigheid in het Fries geeft deze leerlingen geen gelijke kans in het onderwijs. Leerlingen leren makkelijker en beter als optimaal gebruik gemaakt wordt van de opgedane kennis in de moedertaal. Om die reden moeten kinderen, scholieren en studenten in Fryslân volwaardig onderwijs in de Friese taal en cultuur aangeboden krijgen zodat ze hun taalvaardigheden en kennis en identiteit volop kunnen ontwikkelen. Een actieve houding van alle betrokken partijen is hierbij noodzakelijk.

- Onderwijsbesturen zijn verantwoordelijk voor de implementatie van het leergebied Friese taal en cultuur zoals door de wetgever bepaald is. Voor alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs geldt de doelstelling van Taalplan Frysk 2030, waarbij gestreefd wordt naar een volledig aanbod Fries volgens de kerndoelen in het primair onderwijs en onderbouw van het voortgezet onderwijs. Een deel van de scholen voldoet daar al aan of is op de goede weg. Van belang is dat scholen en besturen de komende jaren doorgaan met het groeien en ontwikkelen van het aanbod Friese taal en cultuur volgens de (geactualiseerde) kerndoelen Fries. Er is daarnaast nog veel winst te behalen in de kwaliteit van het aanbod Friese taal- en cultuuronderwijs.
- Van Rijk en de provincie Fryslân wordt verwacht dat zij de basisinfrastructuur voor het Fries in stand houden. Op deze wijze wordt er integraal gewerkt aan het verbeteren van het aanbod Fries in alle onderwijssectoren. Dit geldt naast het primair onderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs, waar de wettelijke verplichting geldt, ook voor de bovenbouw voortgezet onderwijs, vervolgonderwijs (mbo, hbo en wo) en voorschoolse opvang. Er wordt gezorgd voor een ruim aanbod van activiteiten, netwerken, projecten, materialen, (na)scholing en begeleidingsmogelijkheden. Zo wordt er gewerkt aan het doorontwikkelen en versterken van de doorgaande leerlijn: van peuter tot promovendus.
- Onderwijsorganisaties in Fryslân ondersteunen scholen in Fryslân. Er worden gezamenlijke plannen opgesteld en afspraken gemaakt of er wordt ondersteuning geboden bij implementatie en begeleiding, hierbij is voldoende ruimte voor maatwerk. Een goed voorbeeld zijn de skoalstipers (schoolondersteuners) die individuele scholen bezoeken, informeren en begeleiden.

- It Frysk is ûnderdiel fan it ûndersyksramt fan de Ynspeksje fan it Underwiis en wurdt troch de ynspeksje struktureel meinommen yn it tafersjoch by skoallen en bestjoeren yn it Fryske taalgebiet. Sa draacht de ynspeksje by oan it stimulearjen fan skoallen en bestjoeren om in folslein aanbod Frysk neffens de keardoelen oan te bieden. Dêrnjonken fersoarget de ynspeksje periodyk, ienris yn 'e seis jier, in temarapportazje oer Fryske taal en kultuer yn it primêr en fuortset ûnderwiis.

It Ryk en de provinsje wolle yn 'e perioade fan dizze bestjoersôfspraak dêr de neikommende ôfspraken foar realisearje:

2.1 Algemeine ôfspraken en útgongspunten

1. Basisynfrastruktuer

- Ryk en provinsje soargje foar it yn stân hâlden fan in passende basisynfrastruktuer foar it leargebiet Fryske taal en kultuer. Dêr wurdt ûnder ferstien:
- Yn de kommende jierren wurdt fierder wurke oan it trochûntwikkeljen fan in trochgeande learline Frysk, fan foarskoalsk oant en mei akademysk ûnderwiis, lykas ôfpreat yn Taalplan Frysk 2030.
- Der is foldwaande, ynspirearjend, fariearre en kwalitatyf goed lesmateriaal foarhannen. Dat jildt net allinne foar it leargebiet Fryske taal en kultuer, mar ek foar it gebrûk fan it Frysk yn oare fakken. Skoallen hawwe ynsicht yn it beskikbere materiaal, kinne dêr ienfâldich tagong ta krije en wurde stipe by de ymplementaasje fan bestaand materiaal.
- Der is in goede gearwurking tusken de provinsje, de begeliedende taal- en ûnderwiisorganisaasjes, de berne-opfang, pedagogysk meiwurkers, learkrêften yn it basis- en fuortset ûnderwiis en de skoallen.
- Skoallen en learkrêften kinne in berop dwaan op ûnderwiisbegelieding en -stipe. Yn it ramt fan Taalplan Frysk 2030 is de ynset fan skoalstipers, om skoallen te advisearjen by it útfieren fan de ambysjes, ûnderdiel fan dy ynfrastruktuer.
- Der binne foldwaande opliedingsmooglikheden (ynkl. neiskoalling) foar pedagogysk meiwurkers yn foarskoalske foarsjennings, ûnderwiisassistinten, learkrêften (spesjaal) basisûnderwiis en dosinten Frysk yn it (spesjaal) fuortset ûnderwiis en ferfolchûnderwiis (mbû, hbû en wû).
- Der binne foldwaande en kwalitatyf goede mooglikheden foar hifking en evaluaasje. Yn dizze BFTK-

- Het Fries is onderdeel van het onderzoekskader van de Inspectie van het Onderwijs en wordt door de inspectie structureel meegenomen in het toezicht bij scholen en besturen in het Friese taalgebied. Op deze wijze draagt de inspectie bij aan het stimuleren van scholen en besturen om een volledig aanbod Fries volgens de kerndoelen aan te bieden. Daarnaast verzorgt de inspectie periodiek, eens per zes jaar, een themarapportage over Friese taal en cultuur in het primair en voortgezet onderwijs.

Het Rijk en de provincie willen gedurende de periode van deze bestuursafspraken hiervoor de volgende afspraken realiseren:

2.1 Algemene afspraken en uitgangspunten

1. Basisinfrastructuur

Rijk en provincie zorgen voor de instandhouding van een passende basisinfrastructuur voor het leergebied Friese taal en cultuur. Daaronder wordt verstaan:

- De komende jaren wordt verder gewerkt aan het doorontwikkelen van een doorgaande leerlijn Fries, van voorschools tot en met academisch onderwijs, zoals afgesproken in Taalplan Frysk 2030.
- Er is voldoende, inspirerend, gevarieerd en kwalitatief goed lesmateriaal voorhanden. Dat geldt niet alleen voor het leergebied Friese taal en cultuur, maar ook voor het gebruik van het Fries in andere vakken. Scholen hebben inzicht in het beschikbare materiaal, kunnen hier eenvoudig toegang tot krijgen en worden ondersteund bij de implementatie van bestaand materiaal;
- Er bestaat een goede samenwerking tussen de provincie, de begeleidende taal- en onderwijsorganisaties, de kinderopvang, pedagogisch medewerkers, leerkrachten in basis- en voortgezet onderwijs en de scholen.
- Scholen en leerkrachten kunnen een beroep doen op onderwijsbegeleiding en -ondersteuning. In het kader van Taalplan Frysk 2030 is de inzet van skoalstipers om scholen te adviseren bij het uitvoeren van de ambities onderdeel van die infrastructuur;
- Er zijn voldoende opleidingsmogelijkheden (incl. nascholing) voor pedagogisch medewerkers in voorschoolse voorzieningen, onderwijsassistenten, leerkrachten (speciaal) basisonderwijs en docenten Fries in het (speciaal) voortgezet en vervolgonderwijs (mbo, hbo en wo);

perioade wurde dy oanpast oan de nije keardoelen foar Fryske taal en kultuer. It learlingfolchsystem GRIP wurdt ôfstimd op de keardoelen dy't yn ûntwikkeling binne. Skoallen en leararen wurde stipe by it duorsum ymplementearjen fan it learlingfolchsystem.

- Der wurdt op inisjatyf fan de provinsje ûndersyk dien nei it effekt en de praktyske brûkberheid fan metoaden, middels, oanpak en yntervinsje (wat wurket en hoe wurket it) en hoe't heech kwalitatyf ûnderwiis op it leargebiet Fryske taal en kultuer garandearre wurde kin (evidence-informed ûndersyk). Dêrby wurde alle ûnderwiissektoaren meinommen.
- Organisaasjes en ynstellings yn Fryslân hawwe jierrenlang ûnderfining op it mêd fan meartalich ûnderwiis. By it opstellen fan rapporten en ûndersiken wurdt gebrûk fan dy ekspertize makke. Dat kin troch wurkbesiten, it organisearjen fan kongressen ensfh.

2. Foech Frysk basisûnderwiis

Op 'e Pabo (fêstiging Ljouwert) helje studinten op syn minst in startfoech op B1-nivo, mar om it leargebiet Fryske taal en kultuer yn it primêr ûnderwiis op nivo oanbiede te kinnen, is B2 (it folsleine foech) needsaaklik. Der leit dêrom in mienskiplike ferantwurdlikheid, fan de Pabo oan NHL-Stenden Hogeschool (fêstiging Ljouwert), skoalbestjoeren en provinsje Fryslân, om learkrêften dy't al foar de klasse steane, by steat te stellen om neiskoalling te folgjen om it leargebiet Frysk taal en kultuer op nivo oanbiede te kinnen. Yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak wurdt der in regeling ynsteld dy't derfoar soarget dat learkrêften (yn oplieding) dy't it Foech Frysk helje dêr in ekstra finansjele fergoeding foar krije.

3. Underwiisynspeksje

De ûnderwiisynspeksje hat op grûn fan syn rol as tafersjochhâlder in wichtige funksje yn it realisearjen fan de doelstelling oangeande it leargebiet Fryske taal en kultuer. Yn 'e lêste temarapportazje út 2019 hat de ûnderwiisynspeksje in wiidweidich ûndersyk dien en oanrekommandaasjes opsteld op it mêd fan ambysje, stjoering en útfiering. Dêrby wurdt dúdlik oanjûn dat ûnderwiisbestjoeren, -direksjes, ryk en provinsje in mienskiplike ferantwurdlikheid hawwe om derfoar te soargjen dat skoallen en bestjoeren oan de wetlike ferplichting op it mêd fan it leargebiet Fryske taal en kultuer foldogge.

By de bestjoersûndersiken, dy't ien kear yn 'e fjouwer jier útfierd wurde, en by skoalbesiten wurdt it Frysk

- Er zijn voldoende en kwalitatief goede mogelijkheden voor toetsing en evaluatie. Tijdens deze BFTK-periode worden deze aangepast aan de nieuwe kerndoelen voor Friese taal en cultuur. Het leerlingvolgsysteem GRIP wordt afgestemd op de kerndoelen die in ontwikkeling zijn. Scholen en leraren worden ondersteund bij het duurzaam implementeren van het leerlingvolgsysteem.
- Er wordt op initiatief van de provincie onderzoek gedaan naar het effect en praktische bruikbaarheid van methodes, middelen, aanpak en interventie (wat werkt en hoe het werkt) en hoe hoog kwalitatief onderwijs op het leergebied Friese taal en cultuur kan worden gewaarborgd (evidence-informed onderzoek). Hierbij worden alle onderwijssectoren meegenomen.
- Organisaties en instellingen in Fryslân hebben jarenlange ervaring op het gebied van meertalig onderwijs. Bij het opstellen van rapporten en onderzoeken wordt er gebruik gemaakt van deze expertise. Dit kan middels werkbezoeken, het organiseren van congressen e.d.

2. Bevoegdheid Fries basisonderwijs

Op de Pabo (vestiging Leeuwarden) behalen studenten minimaal een startbevoegdheid op B1-niveau, maar om het leergebied Friese taal en cultuur op niveau aan te kunnen bieden in het primair onderwijs, is B2 (de volledige bevoegdheid) noodzakelijk. Er ligt daarom een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, van de Pabo aan NHL-Stenden Hogeschool (vestiging Leeuwarden), schoolbesturen en provincie Fryslân, om leerkrachten die al voor de klas staan, in staat te stellen om nascholing te volgen om het leergebied Friese taal en cultuur op niveau aan te kunnen bieden. Tijdens deze bestuursperiode wordt er een regeling ingesteld die ervoor zorgt dat (aankomende) leerkrachten die het Foech Frysk behalen hier een extra financiële tegemoetkoming voor krijgen.

3. Onderwijsinspectie

De onderwijsinspectie vervult vanuit haar toezichhoudende rol een belangrijke functie in het realiseren van de doelstelling met betrekking tot het leergebied Friese taal en cultuur. In haar laatste themarapportage uit 2019 heeft de onderwijsinspectie een uitgebreid onderzoek gedaan en aanbevelingen opgesteld op het gebied van ambitie, sturing en uitvoering. Daarbij wordt duidelijk aangegeven dat onderwijsbesturen, -directies, Rijk en provincie een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebben om ervoor te zorgen dat scholen en besturen voldoen aan de wettelijke verplichting op het gebied van het leergebied Friese taal en cultuur.

troch de Ynspeksje fan it Underwiis struktureel oan 'e oarder steld. As in skoalle of bestjoer ûnfoldwaande kwaliteit op it leargebiet Fryske taal en kultuer sjen lit, kin de Ynspeksje fan it Underwiis oergean ta it jaan fan in ferbetteropracht.

Yn 2025 sil de Ynspeksje fan it Underwiis op 'en nij in tematysk ûndersyk nei de Fryske taal en kultuer yn it primêr en fuortset ûnderwiis útfiere. De ynspanning fan de Ynspeksje fan it Underwiis draacht by oan it fergrutsjen en boargjen fan de kwaliteit fan Frysk yn it ûnderwiis.

4. Bewustwurding learlingen, âlden, skoallen en bredere mienskip

Yn de ôfrûne bestjoersperioade binne ferskate aktiviteiten opset om âlden, learlingen, learkrêften, skoalbestjoerders, it bedriuwslibben en oare oanbelangjende partijen bewust te meitsjen fan de wearde en it belang fan it Frysk en meartaligens. Dat wurdt yn de perioade fan de nije bestjoersôfspraak fuortset. It doel is om kennis by ûnderskate partijen oer meartaligens te fergrutsjen, wêrtroch't it fanselsprekkend wurdt om dêr omtinken foar te hawwen. Dêrby wurde de nijste ynsichten en ûntwikkelings oangeande it Frysk en meartaligens meinommen. De provinsje nimt dêr de foarstap yn.

5. Budzjet Materiële Ynstânholding Frysk

Foar it primêr en it fuortset ûnderwiis set de minister fan Underwiis, Kultuer en Wittenskippen in budzjet Materiële Ynstânholding Frysk (MYF) fuort, foar de bekostiging fan materialen foar it leargebiet Fryske taal en kultuer yn de skoallen yn de provinsje Fryslân. Sûnt it skoaljier 2022/2023 krije alle skoallen (primêr, fuortset en (fuortset) spesjaal ûnderwiis) dêrmei fergees tagong ta de digitale lesmetoaden Spoar 8 (basisûnderwiis) en Searje 36 (fuortset ûnderwiis) en de tydskriften Tsjil (basisûnderwiis) en LinKk (fuortset ûnderwiis).

Yn 2021 hat it ministearje fan OCW foar in perioade fan trije jier in bedrach fan € 100.000 yn 't jier beskikber steld foar MYF foar it mbû. Dat jild waard brûkt foar ferskate lesmaterialen op it mêd fan taalbewustwêzen, taalholding en taallearen fan alle learlingen yn it mbû yn Fryslân. Mei de komst fan it practoraat Friese taal en geletterdheid in de meertalige context en de dêrby hearrende finansiering fan it ministearje fan OCW wurde de ferantwurdlikheid en fersoarging fan de lesmaterialen troch it practoraat oernommen.

Bij de vierjaarlijkse bestuursonderzoeken en bij schoolbezoeken wordt het Fries door de Inspectie van het Onderwijs structureel aan de orde gesteld. Als een school of bestuur onvoldoende kwaliteit laat zien op het leer gebied van Friese taal en cultuur kan de Inspectie van het Onderwijs overgaan tot het geven van een herstelopracht.

In 2025 zal de Inspectie van het Onderwijs opnieuw een thematisch onderzoek uitvoeren naar de Friese taal en cultuur in het primair en voortgezet onderwijs. De inspanning van de Inspectie van het Onderwijs draagt bij aan het vergroten en borgen van de kwaliteit van Fries in het onderwijs.

4. Bewustwording leerlingen, ouders, scholen en bredere mienskip

De afgelopen bestuursperiode zijn verschillende activiteiten opgezet om ouders, leerlingen, leerkrachten, schoolbestuurders, het bedrijfsleven en andere betrokken partijen bewust te maken van de waarde en het belang van het Fries en meertaligheid. Dit wordt tijdens de periode van de nieuwe bestuursafpraak voortgezet. Het doel is om kennis te vergroten bij de verschillende partijen over meertaligheid waardoor het vanzelfsprekend wordt hier aandacht voor te hebben. Daarbij worden de nieuwste inzichten en ontwikkelingen ten aanzien van het Fries en meertaligheid meegenomen. De provincie neemt hierin het voortouw.

5. Budget Materiële Instandhouding Fries

Voor het primair en het voortgezet onderwijs continueert de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een budget materiële instandhouding Fries (MIF), voor de bekostiging van materialen ten behoeve van het leergebied Friese taal en cultuur in de scholen in de provincie Fryslân. Sinds schooljaar 2022/2023 krijgen alle scholen (primair, voortgezet en (voortgezet) speciaal onderwijs) hiermee gratis toegang tot de digitale lesmethodes Spoar 8 (basisonderwijs) en Searje 36 (voortgezet onderwijs) en de tijdschriften Tsjil (basisonderwijs) en LinKk (voortgezet onderwijs).

In 2021 heeft het ministerie van OCW voor een periode van 3 jaar een bedrag van €100.000,- per jaar beschikbaar gesteld voor MIF voor het mbo. Deze gelden werden gebruikt voor verschillende lesmaterialen op het gebied van taalbewustzijn, taalholding en taallearen van alle leerlingen in het mbo in Fryslân. Met de komst van het practoraat Friese taal en geletterdheid in de meertalige context en de daarbij behorende financiering vanuit het ministerie van OCW wordt de verantwoordelijkheid en verzorging van de lesmaterialen door het practoraat overgenomen.

2.2 Ofspraken Frysk yn de foarskoalske perioade

1. Taaloerdracht

Taaloerdracht tusken generaasjes is ûnmisber om in taal libben hâlde te kinnen en net foar neat de earste pyllder yn it UNESCO-model fan taalfitaliteit. Omdat taaloerdracht in wêzentlike faktor by it realisearjen fan suksesfol Frysk taalbeleid is, bliuwt dat yn de kommende perioade in wichtich punt fan omtinken. It foarsjen yn foarljochting, materiaal, en projekten wurdt fuortset. Dêrby is ekstra omtinken foar de trochgeande learline foarskoalske perioade – basisûnderwiis. Doel is dat oan de ein fan dizze bestjoersôfspraak, neffens de ôfspraken yn it Europeesk Hânfêst, feitlik in behoarlik grut part fan de foarskoalske perioade en it ûnderwiis yn de ûnderbou fan de basisskoalle yn it Frysk oanbean wurdt.

Yn in soad gefallen wolle âlden graach it Frysk oan harren bern oerdrage, mar slagje sy dêr net altyd yn. Der komt dêrom mear omtinken foar dy groep âlden troch njonken ekstra op ynfrastuktuer en sprieding fan Frysk- en twatalige opfanglokaasjes yn te setten, ek te soargjen foar foldwaande materiaal, dêrûnder boekjes, filmkes, apps wêrmei't jonge bern yn alle domeinen mei it Frysk yn oanrekking komme.

2. Twatalige berne-opfang

Twa- en meartalige berne-opfang hat in essinsjeel plak yn 'e trochgeande learline nei twatalich ûnderwiis yn Fryslân. Pjitten sitte midden yn harren taalûntwikkeling en kinne maklik it Frysk as twadde taal leare, mar ek maklik it Frysk as earste taal ferlieze as dy bûten de thûssituasje net genôch oanbean wurdt. Der wurdt dêrom folop op it fierder tanimmen en de sprieding fan de twa- of meartalige berne-opfang ynset, wêrby't ek de gemeenten, as earstferantwurdlik bestjoersorgaan, ferge wurde om harren ferantwurdlikheid te nimmen. De provinsje stimulearret en stipet gemeenten om noed te stean foar foldwaande en tagonklike twatalige berne-opfang. Dat moat derta liede dat alle gemeenten yn 2026 yn harren feroardering of subsydzjeregeling berne-opfang in bepaling opnommen hawwe, dêr't yn stiet dat fan aanbieders fan berne-opfang ferwachte wurdt dat sy meiwurkje oan in by de oanbelangjende gemeente passend oantal fan twatalige lokaasjes, mei in goede sprieding en tagonklikens. De provinsje Fryslân stribbet dernei dat yn 2028 80% fan de berne- en pjutte-opfang yn Fryslân twatalich is en der foar alle bern op fytsôfstân in twatalige lokaasje beskikber is. It Ryk stipet dat stribjen fan 'e provinsje en soarget

2.2 Afspraken Fries in de voorschoolse periode

1. Taaloverdracht

Taaloverdracht tussen generaties is onontbeerlijk om een taal levend te kunnen houden en niet voor niets de eerste pijler in het UNESCO-model van taalvitaliteit. Omdat taaloverdracht een wezenlijke factor is bij het realiseren van succesvol Fries taalbeleid, blijft dit de komende periode een belangrijk aandachtspunt. Het voorzien in voorlichting, materiaal, en projecten wordt gecontinueerd. Hierbij is extra aandacht voor de doorgaande leerlijn voorschool – basisonderwijs. Doel is dat aan het eind van deze bestuursafpraak, in overeenstemming met de afspraken in het Europees Handvest, daadwerkelijk een aanmerkelijk deel van de voorschoolse periode en onderwijs in de onderbouw van de basisschool in het Fries aangeboden wordt.

In veel gevallen willen ouders graag het Fries aan hun kinderen overdragen, maar slagen ze hier niet altijd in. Er komt daarom meer aandacht voor deze groep ouders door naast extra in te zetten op infrastructuur en spreiding van Fries- en tweetalige opvanglocaties, ook te zorgen voor voldoende materiaal waaronder boekjes, filmpjes, apps waarmee jonge kinderen in alle domeinen in aanraking komen met het Fries.

2. Tweetalige kinderopvang

Twee- en meertalige kinderopvang heeft een essentiële plek in de doorgaande leerlijn naar tweetalig onderwijs in Fryslân. Peuters zitten midden in hun taalontwikkeling en kunnen makkelijk Fries als tweede taal leren, maar Fries als eerste taal ook makkelijk verliezen als deze buiten de thuisituatie onvoldoende aangeboden wordt. Er wordt daarom volop ingezet op verdere toename en spreiding van de twee- of meertalige kinderopvang waarbij ook de gemeenten, als eerstverantwoordelijk bestuursorgaan, worden gevergd hun verantwoordelijkheid te nemen. De provincie stimuleert en ondersteunt gemeenten om zorg te dragen voor voldoende en toegankelijke tweetalige kinderopvang. Dit moet ertoe leiden dat alle gemeenten in 2026 in hun verordening dan wel in hun subsidieregeling kinderopvang een bepaling hebben opgenomen waarin staat dat van aanbieders van kinderopvang wordt verwacht dat zij meewerken aan een bij de betreffende gemeente passend aantal van tweetalige locaties, met een goede spreiding en toegankelijkheid. De provincie Fryslân streeft ernaar dat in 2028 80% van de kinder- en peuteropvang in Fryslân tweetalig is en er voor ieder kind op fietsafstand een tweetalige locatie beschikbaar is. Het Rijk ondersteunt dit streefdoel

derfoar dat de wetlike mooglikheid foar in foar in part Frysktalige opfang fasilitearre wurdt.

3. Ferankering en boarging fan it Frysk yn de foarskoalske foarsjennings

Neffens de Wet kinderopvang is it brûken fan de Fryske taal as fiertaal, njonken it Nederlânsk, tastien. By de behandeling fan dy wet is ek fêstlein dat de provinsje Fryslân de romte hat om de ierskoalske en foarskoalske (vve) programma's yn twa talen oan te bieden (Nederlânsk en Frysk). Dat wurdt troch de provinsje al 2 desennia mei sukses útfierd en sil ek yn 'e takomst stimulearre wurde. It is net mooglik om vve-programma's inkeld en allinne yn it Frysk oan te bieden, mar, mei it each op it yn it 'Ramtferdrach' opnommen kêst oer it tsjingeane fan assimilaasje, hawwe oanbieders fan vve romte om yn dat programma, op ferantwurde wize en mei foldwaande omtinken foar it ynrinne kinnen fan efterstân yn de Nederlânske taal, ek de ûntwikkeling fan it Frysk te boargjen en te stimulearjen.

Foarskoalske edukaasje is foar pjutten dy't baat hawwe by ekstra stipe yn harren ûntwikkeling op it mêd fan taal, tariedend rekkenjen, motoryk, en sosjaal-emosjonele feardichheden. It draacht by oan in goed begjin op de basisskoalle. It doel is om bern mei in risiko op in efterstân yn de ûntwikkeling fan it Nederlânsk te helpen oan in goede basis yn de Nederlânske taal. Oanbieders fan foarskoalske edukaasje yn Fryslân moatte dan ek genôch romte yn harren programma opnimme om oan dat doel te foldwaan. Tagelyk is it oanbod fan it Frysk yn de berne-opfang fan essinsjeel belang. It is in tige wichtige pylder ûnder it provinsjale taalbelied en de oerdracht fan it Frysk op in kommende generaasje. De oergang fan de foarskoalske faze nei de ûnderbou fan de basisskoalle hat út it eachpunt fan it Frysk ek in soad soarch en omtinken nedich.

Binnen de foarskoalske opfang is de ûnôfhinklike fisitaasjekommisje fan SFBO ferantwurdlik foar de kwaliteitsboarging spesifyk op it mêd fan twataligens. Fan de GGD en de Ynspeksje fan Underwiis wurdt ferwachte dat sy yn harren tafersjochhâldende rol in positive en stimulearjende hâlding oangeande it Frysk, it meartalige belied en de dêrby behelle partijen oan nimme. Wetlike feroarings dy't effekt hawwe op de praktyk fan de twatalige opfang wurde fan te foaren mei de provinsje opnommen.

van de provincie en blijft ervoor zorgen dat de wettelijke mogelijkheid voor gedeeltelijk Friestalige opvang wordt gefaciliteerd.

3. Verankering en borging van het Fries in de voorschoolse voorzieningen

Conform de Wet kinderopvang is het gebruik van de Friese taal als voertaal, naast het Nederlands, toegestaan. Bij de behandeling van deze wet is tevens vastgelegd dat de provincie Fryslân de ruimte heeft om de vroegschoolse en voorschoolse (vve) programma's in twee talen aan te bieden (Nederlands en Fries). Dit wordt door de provincie al twee decennia succesvol uitgevoerd en zal gestimuleerd blijven worden. Het is niet mogelijk om vve-programma's uitsluitend in het Fries aan te bieden, maar, met het oog op het in het "Kaderverdrag" opgenomen artikel over het tegengaan van assimilatie, hebben aanbieders van vve ruimte om binnen dit programma, op verantwoorde wijze en met voldoende aandacht voor het kunnen inlopen van achterstand in de Nederlandse taal, ook de ontwikkeling van het Fries te borgen en te stimuleren.

Voorschoolse educatie is voor peuters die baat hebben bij extra ondersteuning in hun ontwikkeling op het gebied van taal, voorbereidend rekenen, motoriek, en sociaal-emotionele vaardigheden. Dit draagt bij aan een goede start op de basisschool. Het doel is om kinderen met een risico op een achterstand in de ontwikkeling van het Nederlands te helpen aan een goede basis in de Nederlandse taal. Aanbieders van voorschoolse educatie in Fryslân moeten dan ook voldoende ruimte binnen hun programma opnemen om aan dit doel te voldoen. Tegelijkertijd is het aanbod van het Fries binnen de kinderopvang van essentieel belang. Het is een zeer belangrijke pijler onder het provinciale taalbeleid en de overdracht van het Fries op een volgende generatie. De overgang van de voorschoolse fase naar de onderbouw van de basisschool heeft vanuit de optiek van het Fries eveneens veel zorg en aandacht nodig.

Binnen de voorschoolse opvang is de onafhankelijke visitatiecommissie van SFBO verantwoordelijk voor de kwaliteitsborging specifiek op het gebied van tweetaligheid. Van de GGD en de Inspectie van het Onderwijs wordt verwacht dat zij in hun toezichhoudende rol een positieve en stimulerende houding t.o.v. het Fries, het meartalige beleid en de daarbij betrokken partijen aannemen. Wettelijke veranderingen die effect hebben op de praktijk van de tweetalige opvang worden van te voren met de Provincie opgenomen.

4. Startbekwamens mbû-opliedings binnen ûnderwiis en pedagogyk

Foldwaande kwalifisearre persoanen is fan essinsjeel belang foar it oanbieden fan Fryske en twatalige opfang. Spesifyk foar de foarskoalske sektor is it mbû fan krúsjale wearde. Omdat dêr de takomstige pedagogysk meiwurkers (en ûnderwiisassistinten) oplaet wurde, falle dy opliedings ûnder kêst 8.1.h fan it Hânfêst fan Minderheidstalen; sy moatte derfoar soargje dat it takomstich persoanen yn de foarskoalske foarsjennings (berne-opfang en foarskoalske edukaasje) foldwaande ynsjoch hat yn de meartalige ûntwikkeling fan it (jonge) bern (yn de Fryske kontekst) en hannelingsbekwaam is om de meartalige ûntwikkeling mei soarch te stimulearjen en te begelieden. Kennis fan materiaal en relevante wurkwizen is dêrby fanselsprekkend, mar ek in goede reseptive én produktive taalfeardigens fan de student, yn it Frysk likegoed as it Nederlânsk, is ûnmisber. Dêrby wurdt tocht oan de útwreiding fan it tal kardielen Frysk (ferskaat op nivo en ferdjipping fan de feardichheden) en ek oan de yntegraasje fan it Frysk yn it reguliere aanbod. Hoe't de posysje fan it Frysk yn it mbû goed ferankere wurde kin, sil troch it op te rjochtsjen praktoraat Friese taal en geletterdheid in de meertalige context ûndersocht wurde. De ôfspraken oer dat praktoraat steane fierder yn paragraaf 2.5 útwurke.

By pedagogysk meiwurkers is basiskennis oer (meertalige) taalûntwikkeling by it jonge bern fan belang. Dêrnjonken soe oansletten wurde kinne by it lanlike lêsoffensyf, wêrby't net allinne (in soad) berneboeken yn it Nederlânsk lêzen wurde, mar ek yn it Frysk. Dat is net allinne goed foar de taalfeardigens yn it Nederlânsk en Frysk fan de learling, mar ek foar de taalûntwikkeling fan de jonge bern dy't se yn de beroepspraktijk begeliede (sille). Der wurdt sjoen nei de romte yn it kurrikulum fan dy opliedings om meertaligens en (basis)feardichheden fan it Frysk struktureel te yntegrearjen.

Yn oanfolling op dy basisfeardichheden kinne studinten harren it Frysk yn it al besteande kardielen 'Frysk yn 'e beroepspraktijk' fierder eigen meitsje (op it stuit oanbean op A1, A2 en B1 nivo, foar de karmodules B2 en C1 leit de oanfraach by Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven foar goedkarren). Fanselsprekkend sil it kardielen oanhâldend yn ûntwikkeling wêze om goed by de ûntwikkelings yn it wurkfjild oan te sluten. Der sil ek in eksellinsjetrajekt ûntwikkele wurde. Studinten kinne dêrmei in sertifikaat helje, dêr't sy mei oantoane kinne dat se tige saakkundich binne op it mêd fan meertalige ûntwikkeling fan it jonge bern en bekwaam binne om dy meertalige ûntwikkeling op in goede wize te begelieden en te stimulearjen. Yn de perioade fan dizze bestjoersôfspraak wurdt ûndersocht yn

4. Startbekwaamheden mbo-opleidingen binnen ûnderwiis en pedagogiek

Voldoende gekwalifisearre personeel is van essentieel belang voor het aanbieden van Friese en tweetalige opvang. Specifiek voor de voorschoolse sector is het mbo van cruciale waarde. Omdat hier de toekomstige pedagogisch medewerkers (en onderwijsassistenten) worden opgeleid, vallen deze opleidingen onder artikel 8.1.h van het Handvest van Minderheidstalen; zij dienen ervoor te zorgen dat het toekomstig personeel in de voorschoolse voorzieningen (kinderdagopvang en voorschoolse educatie) voldoende inzicht heeft in de meertalige ontwikkeling van het (jonge) kind (in de Friese context) en handelingsbekwaam is om de meertalige ontwikkeling zorgvuldig te stimuleren en te begeleiden. Vanzelfsprekend is daarbij kennis van materiaal en relevante werkwijzen, maar ook een goede receptieve én productieve taalvaardigheid van de student in zowel het Fries als het Nederlands onontbeerlijk. Hierbij wordt gedacht aan zowel de uitbreiding van het aantal keuzedelen Fries (diversificatie op niveau en verdieping van de vaardigheden) alsmede ook de integratie van het Fries in het reguliere aanbod. Hoe de positie van het Fries binnen het mbo gedegen kan worden verankerd, zal worden onderzocht door het op te richten practoraat Friese taal en geletterdheid in de meertalige context. De afspraken over dit practoraat staan verder uitgewerkt in paragraaf 2.5.

Bij pedagogisch medewerkers is basiskennis over (meertalige) taalontwikkeling bij het jonge kind van belang. Daarnaast zou kunnen worden aangesloten bij het landelijke leesoffensief waarbij niet alleen (veel) kinderboeken in het Nederlands worden gelezen, maar ook in het Fries. Dat is niet alleen goed voor de taalvaardigheid in het Nederlands en Fries van de studenten, maar ook voor de taalontwikkeling van de jonge kinderen die ze in de beroepspraktijk (zullen) begeleiden. Er wordt gekeken naar de ruimte binnen het curriculum van deze opleidingen om meertaligheid en (basis)vaardigheden van het Fries structureel te integreren.

In aanvulling op deze basisvaardigheden kunnen studenten zich binnen het reeds bestaande keuzedeel 'Fries in de beroepspraktijk' verder in het Fries bekwaam (op dit moment aangeboden op A1, A2 en B1 niveau, voor de keuzemodules B2 en C1 ligt de aanvraag bij de Samenwerkingsorganisatie Beroepsonderwijs Bedrijfsleven ter goedkeuring). Vanzelfsprekend zal het keuzedeel continu in ontwikkeling zijn om goed aan te sluiten bij de ontwikkelingen in het werkveld. Tevens zal er een excellentietraject ontwikkeld worden waarmee studenten een certificaat kunnen behalen, waarmee zij aan kunnen tonen dat zij zeer deskundig zijn op het gebied

hoefier't it mooglik is dat ûnderwiisassistinten yn harren oplieding in Foech Frysk helje kinne om dêrmei it tekoart oan fakbekwame leararen opfange te kinnen.

5. Multymediaal Frysktalich materiaal

Yn gearwurking mei aanbieders en eksperts op it mêd fan foarskoalske edukaasje en meartalige ûntwikkeling stimulearret en bekostiget de provinsje Fryslân de trochûntwikkeling fan Frysktalich multymediaal materiaal. Dy foarsjennings meitsje struktureel gebrûk fan it materiaal dat al beskikber is. Ek foar de taaloverdracht fan âlden op bern is it fan grut belang dat der foldwaande materiaal en aanbod beskikber is, lykas (foarlês) boekjes, filmkes, apps en oar edukatyf materiaal. Yn 'e earste helte fan dizze bestjoersôfspraak leit de fokus op materiaal dat it aktive gebrûk fan de Fryske taal stimulearret.

6. Neiskoalling

Yn 'e mande mei de beropsopliedings wurdt soarge foar foldwaande neiskoallingsprogramma's op it mêd fan meartaligens yn de Fryske kontekst en taalfeardichheden Frysk. Doel is om al yn it fjild aktive meiwurkers hânfetten te bieden om taalrike opfang oanbiede te kinnen en de taalproduksje fan bern te stimulearjen. Yn oansluting op it lanlike lêsoffensyf sil it foarlêzen noch mear stimulearre wurde, ek yn it Frysk. Tocht kin wurde oan kursussen Frysk foarlêze en it oerdragen fan kennis oer Fryske berneliteratuer. De neiskoallingsprogramma's wurde aktyf oanbean oan pedagogysk meiwurkers yn foarskoalske foarsjennings en ûnderwiisassistinten yn it (spesjaal) primêr ûnderwiis, fuortset ûnderwiis en ferfolchûnderwiis.

7. Expertize diele

Mei yngong fan 1 febrewaris 2024 is it wetlik mooglik wurden om meartalige berne-opfag oan te bieden. It giet dêrby om it oanbieden fan Ingelsk, Frânsk en Dútsk njonken de Nederlânske en eventueel de Fryske taal of in streektaal. Om't yn Fryslân en spesifyk by SFBO goed tweintich jier oan expertize en ûnderfining opboud is mei dual immersion preschool education wurde Fryslân en SFBO troch it Ryk wurdearre as ekspertizesintra. It Ryk is fan doel it opheljen fan expertize út Fryslân oan te moedigjen, sawol yn kommunikaasje oer meartalige berne-opfang as ek troch wurkbesiten oan Fryslân te bringen. Dêr wurde ek de Fryske mbû's aktyf by behelle. It is wichtich dat de twatalige opfang yn Fryslân in eigen plak yn de regeljouwing en ôfspraken hâldt en net ûnder de wetlike romte foar it oanbieden fan Ingelsk, Frânsk en Dútsk komt te fallen.

van meertalige ontwikkeling van het jonge kind en bekwam zijn deze meertalige ontwikkeling op een goede wijze te begeleiden en stimuleren. Tijdens de periode van deze bestuursafpraak wordt onderzocht in hoeverre het mogelijk is dat onderwijsassistenten tijdens hun opleiding een Foech Frysk kunnen behalen om daarmee het tekort aan vakbekwame leraren te kunnen opvangen.

5. Multimedial Friestalig materiaal

In samenwerking met aanbieders en experts op het gebied van voorschoolse educatie en meertalige ontwikkeling stimuleert en bekostigt de provincie Fryslân de doorontwikkeling van Friestalig multimedial materiaal. Die voorzieningen maken structureel gebruik van dit reeds beschikbaar zijnde materiaal. Ook voor de taaloverdracht van ouders op kinderen is het van groot belang dat er voldoende materiaal en aanbod beschikbaar is zoals (voorlees)boekjes, filmpjes, apps en ander educatief materiaal. In de eerste helft van deze bestuursafpraak ligt daarbij de focus op materiaal dat het actieve gebruik van de Friese taal stimuleert.

6. Nascholing

Samen met de beroepsopleidingen wordt gezorgd voor voldoende nascholingsprogramma's op het terrein van meertaligheid in de Friese context en taalvaardigheden Fries. Doel is om ook reeds in het veld actieve medewerkers handvatten te bieden om taalrijke opvang aan te kunnen bieden en de taalproductie van kinderen te stimuleren. In aansluiting op het landelijke leesoffensief zal het voorlezen nog meer gestimuleerd worden, ook in het Fries. Te denken valt aan cursussen Fries voorlezen en kennis over te dragen over Friese kinderliteratuur. De nascholingsprogramma's worden actief aangeboden aan pedagogisch medewerkers in voorschoolse voorzieningen en onderwijsassistenten in het (speciaal) primair onderwijs, voortgezet en vervolgonderwijs.

7. Expertise delen

Per 1 februari 2024 is het wettelijk mogelijk geworden om meertalige kinderopvang aan te bieden. Het gaat hierbij om het aanbieden van Engels, Frans en Duits naast de Nederlandse en eventueel de Friese taal of een streektaal. Aangezien in Fryslân en specifiek bij SFBO ruim twintig jaar aan expertise en ervaring is opgebouwd met dual immersion preschool education worden Fryslân en SFBO door het Rijk gewaardeerd als expertisecentra. Het Rijk is voornemens het ophalen van expertise uit Fryslân aan te moedigen, zowel in communicatie over meertalige kinderopvang alsmede door werkbezoeken aan Fryslân te brengen. Hierbij worden ook de Friese mbo's actief betrokken. Het is belangrijk dat de tweetalige opvang in Fryslân een eigen plek behoudt in de regelgeving en afspraken en niet onder de wettelijke ruimte voor het aanbieden van Engels, Frans en Duits komt te vallen.

8. Mûnlinge taalfeardigens wetlik ferankere

Fan 2025 ôf sil der in taaleask IKK jilde foar de Nederlânske taal foar alle beropskrêften yn 'e berne-opfang. De mûnlinge taalfeardigens fan beropskrêften moat op nivo 3F fan it Besluit referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen, of nivo B2 van het Europees Referentiekader voor Talen behearske wurde. De eask sil allinne jilde foar beropskrêften dy't de Nederlânske taal as fiertaal brûke. Beropskrêften dy't inkeld en allinne Frysk mei de bern prate, kinne dan mei oantoanber behearsking-nivo B2 fan it Frysk ek oan de wetlike taaleask IKK foldwaan. It op te rjochtsjen praktoraat sil ûndersykje op hokker wize dy ambysje yn de oplieding foar pedagogysk meiwurker (en ûnderwiisassistint) realisearre wurde kin, sadat de útstream op nivo is en der passende neiskoallingsprogramma's oanbean wurde kinne oan beropskrêften dy't al yn 'e sektor aktyf binne.

9. Kontakt by eventuele wizigings yn it stelsel fan berne-opfang

By eventuele grutte wizigings yn it stelsel fan berne-opfang sille it Ryk en de provinsje yn petear bliuwe oer mooglike gefolgen foar de Frysktalige berne-opfang. Dat jildt bygelyks foar de foarnimmens op it mêd fan de finansiering fan de berne-opfang dy't ynfloed hawwe kinne soene op it relative aanbod foarskoalske opfang yn it Frysk. Ryk en provinsje bliuwe dêroer yn petear, sadat tagong ta Frysktalige opfang op de wurklist stean bliuwt.

2.3 Ofspraken Frysk yn it fundearjend ûnderwiis (primêr en fuortset ûnderwiis)

1. Taalplan Frysk

Yn it skoaljier 2020/2021 binne alle skoallen yn Fryslân op 'en nij besocht om yn byld te bringen hoe't it Frysk op alle skoallen oanbean wurdt. Dy 1-mjitting folget op de 0-mjitting dy't yn it skoaljier 2016/2017 útfierd is. Op basis fan de analyse fan de útkomsten wurdt de skoallen paskleare stipe bean om de kwaliteit en it fêststelde nivo fan it leargebiet Fryske taal en kultuer te ferbetterjen. Alle skoallen hawwe in eigen skoalstiper dy't de skoallen stipet by it realisearjen fan in folslein aanbod en om it Frysk op it goede nivo te bringen. De skoalstiper advisearret de skoalle op it mêd fan (nei) skoalling foar learkrêften, lesmetoaden en wurkwizen en ûnderwiisbegelieding.

De rapportaazje fan de 1-mjitting is begjin 2023 presintearre. De resultaten litte sjen dat der noch net folle yn de Taalplan Frysk-profilen fan skoallen feroare is. Dat

8. Mondelinge taalvaardigheid wettelijk verankerd

Vanaf 2025 gaat er een taaleis IKK gelden voor de Nederlandse taal voor alle beroepskrachten in de kinderopvang. De mondelinge taalvaardigheid van beroepskrachten moet worden beheerst op niveau 3F van het Besluit referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen, of niveau B2 van het Europees Referentiekader voor Talen. Deze eis gaat alleen gelden voor beroepskrachten die de Nederlandse taal als voertaal gebruiken. Beroepskrachten die uitsluitend Fries spreken met de kinderen, kunnen dan met aantoonbaar beheersingsniveau B2 van het Fries ook voldoen aan de wettelijke taaleis IKK. Het op te richten practoraat zal onderzoeken op welke wijze deze ambitie binnen de opleiding voor pedagogisch medewerker (en onderwijsassistent) kan worden gerealiseerd zodat de uitstroom op niveau is en er passende nascholingsprogramma's kunnen worden aangeboden aan beroepskrachten die al actief zijn in de sector.

9. Contact bij eventuele wijzigingen in het stelsel van kinderopvang

Bij eventuele grote wijzigingen in het stelsel van kinderopvang, zullen het Rijk en de provincie in gesprek blijven over eventuele gevolgen voor de Friestalige kinderopvang. Dit geldt bijvoorbeeld bij voornemens op het gebied van de financiering van kinderopvang, die invloed zouden kunnen hebben op het relatieve aanbod voorschoolse opvang in het Fries. Rijk en provincie blijven hierover in gesprek zodat toegang tot Friestalige opvang op de agenda blijft staan.

2.3 Afspraken Fries in het funderend onderwijs (primaair en voortgezet onderwijs)

1. Taalplan Frysk

In schooljaar 2020/2021 zijn alle scholen in Fryslân opnieuw bezocht om in beeld te brengen hoe het Fries op alle scholen wordt aangeboden. Deze 1-meting volgt op de 0-meting die in schooljaar 2016/2017 is uitgevoerd. Op basis van de analyse van de uitkomsten wordt de scholen steun op maat geboden om de kwaliteit en het vastgestelde niveau van het leergebied Friese taal en cultuur te verbeteren. Alle scholen hebben een eigen skoalstiper die de scholen ondersteunt bij het realiseren van een volledig aanbod en om het Fries op het juiste niveau te brengen. De skoalstiper adviseert de school op het gebied van (na)scholing voor leerkrachten, lesmethodes en werkwijzen en onderwijsbegeleiding.

hat ûnderskate redenen. Sa hat de koroanakrisis der-foar soarge dat skoallen de prioriteiten net op it Frysk lizze (koene). Dêrnjonken is Taalplan Frysk 2030 mei de mienskiplike ynset fan alle ûnderwiisorganisaasjes en de ynset fan de skoalstipers earst yn 2021 echt úteinset. As lêste biede de hjoeddeistige profielen net genôch romte om kwaliteitsferbettering binnen it profyl oan te toanen.

Ut de rapportaazje docht bliken dat der mear bewustwurding is fan it belang fan ûnderwiis yn de Fryske taal en kultuer en dat de attitude oangeande Taalplan Frysk 2030 posityf feroare is. Dat binne positive ûntwikkelings, dy't oan it ferbetterjen fan it oanbod Frysk op skoallen bydrage.

De doelstelling foar 2030, dat alle skoallen yn it primêr en fuortset ûnderwiis neffens de wetlike ferplichting it leergebiet Fryske taal en kultuer oanbiede, bliuwt yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak ûnfermindere fan belang. Utgangspunt dêrby is dat skoallen yn it Fryske taalgebiet gjin ûntheffing mear fan Deputearre Steaten fan Fryslân krije foar it oanbieden fan ien of mear keardoelen Frysk. Skoallen en bestjoeren kinne dêryn ek yn 'e takomst op stipe fan de begeliedende ynstellings yn 'e provinsje rekkenje.

Yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak feroarje de keardoelen foar it leergebiet Fryske taal en kultuer. De aktualisaasje fan de keardoelen Frysk rint gelyk op mei de aktualisaasje fan de keardoelen foar in part fan it lanlike kurrikulum. De nije keardoelen Frysk sille in ekstra ynspanning freegje fan de skoallen en bestjoeren yn Fryslân, mar biede ek de kâns om it Frysk struktureel yn it hiele ûnderwiisoanbod yn te passen. Troch te wurkjen oan in strukturele en yntegrale posysje fan it Frysk yn it ûnderwiis ûntwikkelje alle oanbelangjenden in oanbod Frysk dat derta bydraacht dat alle learlingen Frysk leare kinne.

Omdat de Taalplan Frysk-profielen fan skoallen, takend troch Deputearre Steaten fan Fryslân, op de hjoeddeistige keardoelen Frysk basearre binne, wurdt der mei yngong fan de nije keardoelen Frysk gebrûk makke fan in oare wize fan monitoarjen fan de kwaliteit fan it ûnderwiis yn de Fryske taal en kultuer de skoalle en it bestjoer. Foarútrinnend op de 2030-ambysje krije skoallen gjin nij Taalplan Frysk-profyl mei byhearrende ûntheffing, mar wurdt der op grûn fan it besteande profyl trochwurke nei in folslein oanbod Frysk neffens de wetlike ferplichting.

De rapportage van de 1-meting is begin 2023 gepresenteerd. De resultaten laten zien dat er nog weinig verschuiving is in de Taalplan Frysk-profielen van scholen. Dit heeft verschillende redenen. Zo heeft de coronacrisis er voor gezorgd dat scholen de prioriteiten niet op het Fries (konden) leggen. Daarnaast is Taalplan Frysk 2030 met de gezamenlijke inzet van alle onderwijsorganisaties en de inzet van de skoalstipers pas in 2021 echt van start gegaan. Ten slotte bieden de huidige profielen onvoldoende ruimte om kwaliteitsverbetering binnen het profiel aan te tonen.

Uit de rapportage blijkt dat er meer bewustwording is van het belang van onderwijs in de Friese taal en cultuur en dat de attitude ten opzicht van Taalplan Frysk 2030 positief is veranderd. Dit zijn positieve ontwikkelingen die bijdragen aan het verbeteren van het aanbod Fries op scholen.

De doelstelling voor 2030, waarbij alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs volgens de wettelijke verplichting het leergebiet Friese taal en cultuur aanbieden, blijft gedurende deze bestuursafpraak onverminderd van belang. Uitgangspunt hierbij is dat scholen in het Friese taalgebied geen ontheffing meer ontvangen van Gedeputeerde Staten van Fryslân voor het aanbieden van een of meerdere kerndoelen Fries. Scholen en besturen kunnen hierin blijven rekenen op ondersteuning van de begeleidende instellingen in de provincie.

Gedurende de looptijd van deze bestuursafpraak veranderen de kerndoelen voor het leergebiet Friese taal en cultuur. De actualisatie van de kerndoelen Fries loopt gelijk op met de actualisatie van de kerndoelen voor een deel van het landelijke curriculum. De nieuwe kerndoelen Fries zullen een extra inspanning vragen van de scholen en besturen in Fryslân maar bieden tevens de kans om het Fries structureel in te bedden in het gehele onderwijsaanbod. Door te werken aan een structurele en integrale positie van het Fries in het onderwijs ontwikkelen alle betrokkenen een aanbod Fries dat er toe bijdraagt dat alle leerlingen Fries kunnen leren.

Omdat de Taalplan Frysk-profielen van scholen, toegekend door Gedeputeerde Staten van Fryslân, gebaseerd zijn op de huidige kerndoelen Fries, wordt er met ingang van de nieuwe kerndoelen Fries gebruik gemaakt van een andere wijze van monitoring van de kwaliteit van het onderwijs in de Friese taal en cultuur per bestuur en school. Vooruitlopend op de 2030 ambitie krijgen scholen geen nieuw Taalplan Frysk-profiel met bijbehorende ontheffing, maar wordt er vanuit het bestaande profiel doorgewerkt naar een volledig aanbod Fries volgens de wettelijke verplichting.

Foar it spesjaal basisûnderwiis en praktykskoallen jilde deselde wetlike ferplichtings as foar oare skoallen yn it basis- en fuortset ûnderwiis op it mêd fan Fryske taal en kultuer. Omdat dat type ûnderwiis oars is as it reguliere basis- en fuortset ûnderwiis wurdt der foar alle skoallen apart, yn gearwurking mei de skoalstiper, sjoen nei de mooglikheden foar it (troch)ûntwikkeljen fan in aanbod Frysk, dat by de learlingpopulaasje op de skoalle past.

It Frysk is net allinne wetlik ferplichte yn it hiele basisûnderwiis (in behoarlik grut part fan it ûnderwiis soe yn it Frysk oanbean wurde moatte), mar ek yn 'e ûnderbou fan it fuortset ûnderwiis. Dat beheint him wetlik sjoen net ta it earste jier, sa't dat no yn 'e ûnderwiispratyk noch wol faak it gefal is. Om oan de wetlike ferplichtings te foldwaan moatte skoallen yn Fryslân ek it fak Fryske taal en kultuer yn de earste en twadde klasse fan it fmbû/hafû/fwû oanbiede en yn hafû en fwû ek yn 'e tredde klasse (Wet voortgezet onderwijs 2020, kêst 2.15).

Njonken it aanbod fan it leargebiet Fryske taal en kultuer yn 'e ûnderbou fan it fuortset ûnderwiis, is de ynset fan Taalplan Frysk 2030 derop rjochte om it fak neffens de wetlike mooglikheden oanbean te krijen, dat wol sizze yn alle klassen fan it fuortset ûnderwiis op alle nivo's. Op alle skoallen foar fuortset ûnderwiis yn Fryslân soe de mooglikheid bean wurde moatte om it Frysk as eksamenfak te kiezen.

Op skoallen dêr't it fak Fryske taal en kultuer op it lesrooster stiet, hawwe alle learlingen de mooglikheid om te kiezen foar it fak Fryske taal en kultuer, njonken Nederlânsk en Ingelsk, en yn stee fan Frânske taal en literatuer, Dútske taal en literatuer, Spaanske taal en literatuer, Russyske taal en literatuer, Italiaanske taal en literatuer, Arabyske taal en literatuer, Turkske taal en literatuer of Sineeske taal en literatuer (Utfieringsbeslút WVO). Skoallen dy't fmbû-ûnderwiis oanbiede kinne by it ministearje fan OCW offisjeel tastimming freegje foar it opnimmen fan it leargebiet Fryske taal en kultuer yn it profyl fan de learlingen.

Learlingen dy't it Frysk as eksamenfak keazen hawwe yn stee fan in moderne frjemde taal meie gjin beheiniging fiele by it trochstreamen nei ferfolchopleidings yn it (heger) beropsûnderwiis en universiteit. It kiezen en ôfsluten fan it fak Frysk hat deselde status as it kiezen en ôfsluten fan in moderne frjemde taal, sa't dat yn it Utfieringsbeslút WVO fêstlein is, ek al is it Frysk, as offisjele taal yn Fryslân, fansels gjin 'moderne frjemde taal' lykas oare talen.

Voor het speciaal basisonderwijs en praktijkscholen gelden dezelfde wettelijke verplichtingen als voor andere scholen binnen het basis- en voortgezet onderwijs op het gebied van Friese taal en cultuur. Omdat dit type onderwijs anders is dan het reguliere basis- en voortgezet onderwijs wordt er per school, in samenwerking met de skoalstiper, gekeken naar de mogelijkheden voor het (door)ontwikkelen van een aanbod Fries, passend bij de leerlingpopulatie op de school.

Het Fries is niet alleen wettelijk verplicht in het gehele basisonderwijs (een aanmerkelijk deel van het onderwijs zou in het Fries moeten worden aangeboden), maar ook in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Dit beperkt zich wettelijk gezien niet tot het eerste jaar, zoals nu vaak nog wel het geval is in de onderwijspraktijk. Om aan de wettelijke verplichtingen te voldoen moeten scholen in Fryslân ook het vak Friese taal en cultuur aanbieden in de eerste en tweede klas van het vmbo/havo/vwo en in havo en vwo eveneens in de derde klas (Wet voortgezet onderwijs 2020, artikel 2.15).

Naast het aanbod van het leergebied Friese taal en cultuur in de onderbouw van het voortgezet onderwijs, is de inzet van Taalplan Frysk 2030 er op gericht om het vak aangeboden te krijgen volgens de wettelijke mogelijkheden, dat wil zeggen in alle klassen van het voortgezet onderwijs op alle niveaus. Op alle scholen voor het voortgezet onderwijs in Fryslân zou de mogelijkheid geboden moeten worden om het Fries te kiezen als examenvak.

Op scholen waar het vak Friese taal en cultuur op het lesrooster staat hebben alle leerlingen de mogelijkheid om te kiezen voor het vak Friese taal en cultuur, naast Nederlands en Engels, en in plaats van Franse taal en literatuur, Duitse taal en literatuur, Spaanse taal en literatuur, Russische taal en literatuur, Italiaanse taal en literatuur, Arabische taal en literatuur, Turkse taal en literatuur of Chinese taal en literatuur (Uitvoeringsbesluit WVO).

Scholen die vmbo-onderwijs aanbieden kunnen bij het ministerie van OCW officieel toestemming aanvragen voor het opnemen van het leergebied Friese taal en cultuur binnen het profiel van de leerlingen.

Learlingen die het Fries als examenvak gekozen hebben in plaats van een moderne vreemde taal mogen geen belemmering ervaren bij de doorstroom tot vervolgoopleidingen in het mbo, hbo en wo. Het kiezen en afronden van het vak Fries heeft dezelfde status als het kiezen en afronden van een moderne vreemde taal, zoals ook vastgelegd in het Uitvoeringsbesluit WVO, ook al is het Fries, als officiële taal in Fryslân, uiteraard geen 'moderne vreemde taal' zoals andere talen.

It fuortsterkjen fan de trochgeande learline is in spearpunt yn de jierren 2024-2028. It fuortbreidzjen op de opdiene feardichheden yn de thússituaasje en op de twatalige opfang yn 'e ûnderbou fan it primêr ûnderwiis kriget dêrby ekstra omtinken. Oan 'e ein fan dizze bestjoersôfspraak wurdt op alle skoallen yn it Fryske taalgebiet yn 'e ûnderbou (groep 1 en 2) folop omtinken oan it Frysk ferstean en praten bestege, wêrtroch't in goede basis lein wurdt om yn 'e middenbou de taalfeardigens yn it Frysk te ûntwikkeljen. Ek yn en tusken ûnderwiissektoaren wurdt oanhâldend en kontinu omtinken oan it (troch)ûntwikkeljen fan in trochgeande learline bestege.

2. Kearndoelen

It trajekt fan de wiziging fan de keardoelen foar it leargebiet Fryske taal en kultuer rint yn 'e tiid fan de dizze bestjoersôfspraak. De ferwachting is dat de keardoelen Frysk yn 2025 troch Provinsjale Steaten fan Fryslân fêststeld wurde. De nije keardoelen sille in grutte ferskowing betsjutte ferlike mei de âlde keardoelen Frysk. By de nije keardoelen is rom omtinken foar de Fryske kultuer, skiednis, foar it learen en brûken fan de taal en it taalbewustwêzen en taalbelibjen. Skoallen moatte dy keardoelen yntegraal yn harren ûnderwiis oanbod oanbiede. Dat biedt kânsen foar de skoallen om ta kwalitatyf goed Frysk ûnderwiis te kommen.

De aktualisaasje fan de keardoelen foar it leargebiet Fryske taal en kultuer wurdt yn goede gearwurking mei it ûnderwiisfjild dien. De konsept-keardoelen wurde wijdweidich op skoallen test om derfoar te soargjen dat se by de ûnderwiispratyk oanslute.

Yn de ymplemintaasjefaze krije de skoallen stipe fan de begeliedende ynstânsjes. Mei ûndersyk wurdt de ymplemintaazjefaze monitoare.

Yn it trajekt ta it fernijen fan de keardoelen Frysk is it fan belang dat de keardoelen foar it leargebiet Fryske taal en kultuer by oare leargebieten yn it Nederlânske skoalsysteem oanslute. Tagelyk moat der ek foldwaande romte en omtinken foar de spesifike taalsituaasje yn Fryslân wêze en foar wat dat fan it ûnderwiis yn 'e provinsje freget. Der wurdt yn dat trajekt nau mei de ûntwikkelaars fan de nije keardoelen foar it lanlik kurrikulum gearwurke. Yn de konseptdoelen Nederlânsk is der dêrnjonken omtinken foar oare talen en taalvariëteiten yn relaasje ta it Nederlânsk. Op basis fan de nije keardoelen wurdt nij les materiaal ûntwikkele dat njonken bestaand les materiaal op skoallen oanbean wurde kin.

Het versterken van de doorgaande leerlijn is een speerpunt in de jaren 2024-2028. Het voortborduren op de opgedane vaardigheden in de thuissituatie en op de tweetalige opvang in de onderbouw van het primair onderwijs krijgt hierbij extra aandacht. Aan het eind van deze bestuursafpraak wordt op alle scholen in het Friese taalgebied in de onderbouw (groep 1 en 2) volop aandacht besteed aan Fries verstaan en praten waardoor een goede basis wordt gelegd om in de middenbouw geletterdheid in het Fries te ontwikkelen.

Ook binnen en tussen de andere onderwijssectoren wordt blijvend en continu aandacht besteed aan het (door)ontwikkelen van een doorgaande leerlijn.

2. Kerndoelen

Het traject van de herziening van de kerndoelen voor het leergebied Friese taal en cultuur loopt gedurende deze bestuursafpraak. De verwachting is dat de kerndoelen Fries in 2025 door Provinciale Staten van Fryslân worden vastgesteld. De nieuwe kerndoelen zullen een grote verschuiving betekenen ten opzichte van de oude kerndoelen Fries. Bij de nieuwe kerndoelen is er ruim aandacht voor de Friese cultuur, geschiedenis, voor het leren en gebruiken van de taal en taalbewustzijn en taalbeleving. Scholen dienen die kerndoelen integraal aan te bieden binnen hun onderwijsaanbod. Dat biedt kansen voor de scholen om tot kwalitatief goed Fries onderwijs te komen.

De actualisatie van de kerndoelen voor het leergebied Friese taal en cultuur wordt in goede samenwerking gedaan met het onderwijsveld. De conceptkerndoelen worden uitgebreid getest op scholen om ervoor te zorgen dat het aansluit bij de onderwijspraktijk.

In de implementatiefase krijgen de scholen ondersteuning vanuit de begeleidende instanties. Met onderzoek wordt deze implementatiefase gemonitord.

In het traject tot het vernieuwen van de kerndoelen Fries is het van belang dat de kerndoelen voor het leergebied Friese taal en cultuur aansluiten bij andere leergebieden in het Nederlandse schoolsysteem. Tegelijkertijd moet er ook voldoende ruimte en aandacht zijn voor de specifieke taalsituatie in Fryslân en voor wat dit vraagt van het onderwijs in de provincie. Er wordt in dit traject nauw samengewerkt met de ontwikkelaars van de nieuwe kerndoelen voor het landelijk curriculum. In de conceptkerndoelen Nederlands is er daarnaast aandacht voor andere talen en taalvariëteiten in relatie tot het Nederlands. Op basis van de nieuwe kerndoelen wordt nieuw les materiaal ontwikkeld dat naast bestaand les materiaal kan worden aangeboden op scholen.

Njonken de wiziging fan de keardoelen Frysk wurde ek de eintermen Frysk aktualisearre. Oars as de keardoelen Frysk heart it fêststellen fan de eintermen Frysk net ta it foech fan Provinsjale Steaten fan Fryslân. It ûnderwiisfjild yn Fryslân is nau by dy aktualisaasje behelle en der is goede ôfstimming om oansluting mei de nije keardoelen Frysk te garandearjen.

Foar it spesjaal ûnderwiis, yn it primêr ûnderwiis likegoed as it fuortset ûnderwiis, binne der noch gjin keardoelen Frysk. Fanwegen it belang fan ûnderwiis yn de Fryske taal en kultuer foar dy doelgroep wurdt der yn dizze bestjoersperiode nei stribbe om, op basis fan de keardoelen foar it primêr en fuortset ûnderwiis, in kurrikulum foar it spesjaal ûnderwiis fêst te stellen.

3. Ryksbydrage Kurrikulumwiziging

It Ryk stelde foar dizze bestjoersôfspraak yn 2023 ien kear € 200.000 beskikber foar it oanpassen fan lesmaterialen nei de nije keardoelen. Der wurdt wurke oan it oanpassen fan besteande lesmaterialen nei de nije keardoelen, it ûntwikkeljen fan nije materialen, it ûntwikkeljen fan wurkwizen en it begelieden fan skoallen by de ymplemintaasje. Dêrby is rom omtinken foar it belibjen fan it lêzen, lêswille en Fryske literatuer. Sa wurdt bydroegen oan de algemiene lêsefardigens en taalfeardigens fan learlingen yn Fryslân. Dêrnjonken wurdt der yn dizze bestjoersperiode wurke oan de ûntwikkeling fan in learline foar it leargebiet Fryske taal en kultuer op basis fan de nije keardoelen. Skoallen wurde dêrnei stipe by it ymplemintearjen fan dy learline.

4. Lesmateriaal

Sûnt it skoaljier 2022/2023 stelt provinsje Fryslân de digitale lesmetoaden Frysk, Spoar 8 (primêr ûnderwiis) en Searje 36 (fuortset ûnderwiis), fergees beskikber foar alle skoallen yn Fryslân. Dat hat derta laat dat it tal skoallen dat fan dy metoaden gebrûk makket gâns omheech gien is. De provinsje brûkt de MYF-jildten om it fergees beskikber te stellen fan dy lesmetoaden te finansierjen. Om skoallen te stimulearjen en te helpen by it gebrûk fan de metoade is behoarlik ynvestearre yn de begelieding fan skoallen by it gebrûk. Njonken de digitale lesmetoaden kinne skoallen ek de tydskriften Tsjil (pû) en LinKk (fû) fergees bestelle. Dy tydskriften biede oanfoljend fysyk lesmateriaal.

In brede fariaasje yn (fysyk en digitaal) aanbod, fernijing, metoaden foar ûnder- en boppebou en differinsjaasje hawwe oanhâldend omtinken nedich. Dy differinsjaasje is net allinne op te lossen troch (metoadysk differinsjearre) materiaal oan te bieden, mar kin ek socht wurde yn meartalige didaktyk en ynspi-

Naast de herziening van de kerndoelen Fries worden ook de eindtermen Fries geactualiseerd. In tegenstelling tot de kerndoelen Fries behoort het vaststellen van de eindtermen Fries niet tot de bevoegdheid van Provinciale Staten van Fryslân. Het onderwijsveld in Fryslân is nauw betrokken bij deze actualisatie en er is goede afstemming om aansluiting met de nieuwe kerndoelen Fries te garanderen.

Voor het speciaal onderwijs, zowel in het primair als voortgezet onderwijs, zijn er nog geen kerndoelen Fries. Vanwege het belang van onderwijs in de Friese taal en cultuur voor deze doelgroep wordt er gedurende deze bestuursperiode naar gestreefd om, op basis van de kerndoelen voor het primair en voortgezet onderwijs, een curriculum vast te stellen voor het speciaal onderwijs.

3. Rijksbijdrage Curriculumherziening

Het Rijk heeft voor deze bestuursafpraak in 2023 eenmalig € 200.000 beschikbaar gesteld voor het aanpassen van lesmaterialen naar de nieuwe kerndoelen. Er wordt gewerkt aan het aanpassen van bestaande lesmaterialen naar de nieuwe kerndoelen, het ontwikkelen van nieuwe materialen, ontwikkelen van werkwijzen en het begeleiden van scholen bij de implementatie. Hierbij is ruime aandacht voor leesbeleving, leesplezier en Friese literatuur. Op die manier wordt bijgedragen aan de algemene leesvaardigheid en geletterdheid van leerlingen in Fryslân. Daarnaast wordt er gedurende deze bestuursperiode gewerkt aan de ontwikkeling van een leerlijn voor het leergebied Friese taal en cultuur op basis van de nieuwe kerndoelen. Scholen worden hierna ondersteund bij het implementeren van deze leerlijn.

4. Lesmateriaal

Sinds schooljaar 2022/2023 stelt provincie Fryslân de digitale lesmethodes Fries Spoar 8 (primair onderwijs) en Searje 36 (voortgezet onderwijs) gratis beschikbaar voor alle scholen in Fryslân. Dit heeft ertoe geleid dat het aantal scholen dat gebruik maakt van deze methodes aanzienlijk is gestegen. De provincie gebruikt de MIF-gelden om deze gratis lesmethodes te financieren. Om scholen te stimuleren en te helpen bij het gebruik van de methode is stevig geïnvesteerd in de begeleiding van scholen bij het gebruik. Naast de digitale lesmethodes zijn ook de tijdschriften Tsjil (po) en LinKk (vo) gratis door scholen te bestellen. Deze tijdschriften bieden aanvullend fysiek lesmateriaal.

Een brede variatie in (fysiek en digitaal) aanbod, vernieuwing, methoden voor onder- en bovenbouw en differentiatie behoeven blijvende aandacht. Die differentiatie is niet alleen op te lossen door (methodisch

rearjende wurkwizen. Sa binne der yn de ôfrûne jierren ûnderskate metoaden en materialen ûntwikkele (ûnder de namme Inspirierend Meertalig Onderwijs), dy't op de Fryske taalûntwikkeling fan learlingen ynsette. Dosinten kinne kieze út in breed aanbod fan lesmateriaal mei keppelingen tusken kultuerûnderwiis en lêsunderwiis. Der is ek spesifyk omtinken foar de yntegraasje fan Frysktalich materiaal yn oare fakken. Fanwegen it feit dat de merk yn it Fryske taalgebiet op it mêd fan de ûntwikkeling fan lesmateriaal tekoart sjit, is it wûnsklik dat de oerheid ek yn 'e takomst in aktive en stimulearjende rol hat.

By de (troch)ûntwikkeling fan lesmateriaal is it fan belang dat it oanslút by de nije keardoelen Frysk en nije eksamenprogramma's Frysk. Skoallen en dosinten wurde by it ymplementearjen fan dy materialen begelaat en der wurdt ûndersocht hokker materialen it bêste by it ferlet fan it ûnderwiisfjild oanslute. Selsûntwikkele materialen Frysk wurde safolle mooglik iepen beskikber steld foar it ûnderwiisfjild en leararen wurde dêr sa goed mooglik by stipe. Utgongspunt dêrby is dat de dielde materialen kwalitatyf heechwaardich binne. Fierder wurdt der yn dizze bestjoersperiode sjoen nei de mooglikheden foar it opnimmen fan Frysk lesmateriaal en it oersetten fan bestaand materiaal nei it Frysk yn Open Leermateriaal. Mei stipe fan it programma Impuls Open Leermateriaal wurdt oan in rikere kolleksje fan iepen Frysk lesmateriaal wurke, dy't oanslút op it libbensfermidden en helpt de kwaliteit fan it ûnderwiis te ferbetterjen.

Skoallen kinne ek yn de kommende perioade in berop dwaan op de provinsjale subysdzjeregeling Frysk foar no en letter foar it oanschaffen fan ekstra lesmateriaal. Njonken subysdzje foar oanfoljend lesmateriaal kinne skoallen mei dy regeling subysdzje oanfreegje foar kultueredukaasje, (nei)skoalling en ekstra ynset fan persoanen (relatearre oan it leargebiet Fryske taal en kultuer). Ek de subysdzjeregeling Lesoeren Frysk bliuwt beskikber foar skoallen yn it fuortset en ferfolchûnderwiis.

5. Toetsingsmetoaden, evaluaasje- en learlingfolchsystemen

GRIP is yntegraal ûnderdiel fan de metoaden Spoar 8 (primêr ûnderwiis) en Searje 36 (fuortset ûnderwiis). Dat makket it mooglik foar learkrêften om mei de digitale metoaden in trochgeande learline Frysk yn de lessen oan te bieden. Learkrêften kinne ek yn 'e takomst gebrûk meitsje fan begelieding en stipe by it brûken fan de metoaden en de ûnderlizzende evaluaasje- en learlingfolchsystemen. Op basis fan ûnderfinings en nije

gedifferentieerd) materiaal aan te bieden, maar kan ook gezocht worden in meertalige didactiek en inspirerende werkwijzen. Zo zijn er de afgelopen jaren verschillende methodes en materialen ontwikkeld (onder de naam Inspirierend Meertalig Onderwijs) die inzetten op de Friese taalontwikkeling van leerlingen. Docenten kunnen kiezen uit een breed aanbod van lesmateriaal met koppelingen tussen cultuuronderwijs en leesonderwijs. Eveneens is er specifieke aandacht voor de integratie van Friestalig materiaal in andere vakken. Vanwege het feit dat er in het Friese taalgebied sprake is van marktfalen op het gebied van lesmateriaalontwikkeling, blijft een actieve en stimulerende rol van de overheid gewenst.

Bij de (door)ontwikkeling van lesmateriaal is het van belang dat het aansluit bij de nieuwe kerndoelen Fries en nieuwe examenprogramma's Fries. Scholen en docenten worden begeleid bij het implementeren van deze materialen en er wordt onderzocht welke materialen het beste aansluiten bij de behoeftes van het onderwijsveld. Zelfontwikkelde materialen Fries worden zoveel mogelijk open beschikbaar gesteld voor het onderwijsveld en leraren worden hierbij zo goed mogelijk ondersteund. Uitgangspunt hierbij is dat de gedeelde materialen kwalitatief hoogwaardig zijn. Verder wordt er gedurende deze bestuursperiode gekeken naar de mogelijkheden voor het opnemen van Fries lesmateriaal en het vertalen van bestaand materiaal naar het Fries in Open Leermateriaal. Met ondersteuning van het programma Impuls Open Leermateriaal wordt gewerkt aan een rijkere collectie van open Fries lesmateriaal, dat aansluit op de leefomgeving en helpt de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren.

Scholen kunnen ook de komende periode een beroep doen op de provinciale subsidieregeling *Frysk foar no en letter* voor het aanschaffen van extra lesmateriaal. Naast subsidie voor aanvullend lesmateriaal kunnen scholen binnen deze regeling subsidie aanvragen voor cultuur-educatie, (na)scholing en extra inzet van personeel (gerekend aan het leergebied Friese taal en cultuur). Ook de subsidieregeling Lesuren Fries blijft beschikbaar voor scholen in het voortgezet onderwijs en mbo.

5. Toetsingsmethoden, evaluatie- en leerlingvolgsystemen

GRIP is integraal onderdeel van de methoden Spoar 8 (primair onderwijs) en Searje 36 (voortgezet onderwijs). Dit maakt het mogelijk voor leerkrachten om met de digitale methodes een doorgaande leerlijn Fries aan te bieden in de lessen. Leerkrachten kunnen blijvend gebruik maken van begeleiding en ondersteuning bij het gebruik van de methodes en de onderliggende evaluatie- en leerlingvolgsystemen. Op basis van ervaringen

ûntwikkelings wurdt noed stien foar it fierder ûntwikkeljen fan GRIP. Dat is rjochte op it oanpassen oan de nije keardoelen Frysk, optimalisaasje yn 'e praktyk, nije foarmen fan evaluaasje en de feitlike útfiering yn it ûnderwiis. De provinsje nimt dêr de foarstap yn.

6. Leararen

It Ryk stelt by it yngean fan dizze bestjoersôfspraak struktureel alle jierren € 1,4 miljoen beskikber foar it optimalisearjen fan it Fryske ûnderwiis. Dêrby is spesjaal omtinken foar it oanlûken, stimulearjen, oplieden, nei-oplieden en begelieden fan leararen. Learkrêften binne in ûnmisbere skeakel yn it suksesfol oanbieden fan in folweardich aanbod Fryske taal en kultuer en spylje in wichtige rol yn 'e ûntwikkeling fan taalfeardigens en foarming by bern yn Fryslân. Yn de kommende perioade makket it Ryk ôfspraken mei de provinsje oer de betingsten foar de besteging fan dy middels. Der sil oansluting socht wurde by lanlike regelingen dy't foar (oankommende) learkrêften en dosinten beskikber binne (sjoch ek 2.6).

2.4 Ofspraken Frysk by skoallen ûnder de WEC

1.. Keardoelen Frysk

Op it stuit binne der gjin keardoelen Frysk foar it spesjaal ûnderwiis. Learlingen op it spesjaal ûnderwiis hawwe lykwols in soad baat by ûnderwiis oer en yn harren memmetaal. Om dy reden wurdt der nei de oplevering fan de keardoelen Frysk foar it primêr en fuortset ûnderwiis in ferfolchtrajekt ynset foar it fêststellen fan in kurrikulum Frysk foar skoallen ûnder de WEC (Wet op Expertise Centra). Dat wurdt dien op basis fan de keardoelen Frysk foar it primêr en fuortset ûnderwiis. Yn it ferfolchtrajekt wurdt mei de skoallen en bestjoeren gearwurke om sa te soargjen foar draachflak en oansluting by it ferlet fan it ûnderwiisfjild. It is fan essinsjeel belang dat der ek yn (nei)skoalling fan dosinten en foldwaande en passend lesmateriaal foarsjoen wurdt. De provinsje nimt dêr de foarstap yn.

2. Materiaal en begelieding

De skoallen yn it spesjaal ûnderwiis falle ûnder Taalplan Frysk 2030 en hawwe krekt as de skoallen yn it reguliere ûnderwiis tagong ta it lesmateriaal dat fergees oanbean wurdt (digitale lesmetoaden en tydskriften) en krije begelieding yn it proses om nei in optimaal aanbod Frysk ta te groeien. Yn de kommende perioade wurdt trochgien mei it yn kaart bringen fan it ferlet

en nije ûntwikkelingen wurdt zorg gedragen voor het verder ontwikkelen van GRIP. Dat is gericht op het aanpassen aan de nieuwe kerndoelen Fries, optimalisatie in de praktijk, nieuwe vormen van evaluatie en de daadwerkelijke uitvoering in het onderwijs. De provincie neemt hierin het voortouw.

6. Leraren

Het Rijk stelt vanaf deze bestuursafpraak structureel jaarlijks €1,4 miljoen beschikbaar voor het optimaliseren van het Friese onderwijs. Hierbij is er specifiek aandacht voor het werven, stimuleren, opleiden, bij- en nascholen en begeleiden van leraren. Leraren zijn een onmisbare schakel in het succesvol aanbieden van een volwaardig aanbod Friese taal en cultuur en spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van taalvaardigheid en vorming bij kinderen in Fryslân. De komende periode maakt het Rijk afspraken met de provincie over de voorwaarden voor de besteding van deze middelen. Er zal aansluiting worden gezocht bij landelijke regelingen die beschikbaar zijn voor (aankomende) leraren en docenten (zie ook 2.6).

2.4 Afspraken Fries bij scholen onder de WEC

1. Kerndoelen Fries

Op dit moment zijn er geen kerndoelen Fries voor het speciaal onderwijs. Leerlingen op het speciaal onderwijs zijn echter ook zeer gebaat bij onderwijs over en in hun moedertaal. Om die reden wordt er na de oplevering van de kerndoelen Fries voor het primair en voortgezet onderwijs een vervolgtraject ingezet voor het vaststellen van een curriculum Fries voor scholen onder de Wet op Expertise Centra (WEC). Dit wordt gedaan op basis van de kerndoelen Fries voor het primair en voortgezet onderwijs. In dit vervolgtraject wordt samengewerkt met de scholen en besturen om zo te zorgen voor draagvlak en aansluiting bij behoeftes van het onderwijsveld. Het is van essentieel belang dat er ook voorzien wordt in (na) scholing van docenten en voldoende en passend lesmateriaal. De provincie neemt hierin het voortouw.

2. Materiaal en begeleiding

De scholen binnen het speciaal onderwijs vallen onder Taalplan Frysk 2030 en hebben net als de scholen in het reguliere onderwijs toegang tot het gratis lesmateriaal (digitale lesmethodes en tijdschriften) en ontvangen begeleiding in het proces naar het toegroeien naar een optimaal aanbod Fries. De komende periode wordt doorgegaan met het in kaart brengen van de behoeftes binnen het speciaal onderwijs op het gebied van onderwijs

yn it spesjaal ûnderwiis op it mêd fan ûnderwiis yn de Fryske taal en kultuer en wurdt maatwurk levere by de begelieding fan dy skoallen.

2.5 Ofspraken Frysk by skoallen yn it beropsûnderwiis

1. Algemien

Studinten fan de mbû-skoallen yn Fryslân groeie yn in twatalige maatskippij op. Sy riede harren yn de measte gefallen ta op de lokale arbeidsmerk en in meartalige beropskontekst. Dêrom is it fan belang dat sy dêr op taret wurde troch yn it mbû ryklik omtinken te hawwen foar identifikaasje mei de regio, it regionale taalklimaat (yn de beropssektor) en taalfeardichheden Frysk. Sa binne sy foldwaande kompetint oangeande de Fryske en Nederlânske taal, as basisfeardichheden yn 'e provinsje.

2. Taalbelied

Mbû-skoallen yn Fryslân fiere in twatalich belied. Dat jildt oangeande it ûnderwiis en ek de sichtberens fan beide talen yn 'e skoallen. Alle mbû-studinten yn Fryslân krije de mooglikheid om de eigen feardichheden oangeande it Frysk fuort te sterkjen. Hoe't dêr optimaal ynfolling oan jûn wurde kin, sil it praktoraat yn gearwurking mei Wy binne mbû yn de kommende jierren ûndersykje en ûntwikkelje (sjoch punt 5 fan dit haadstik). Njonken it op te rjochtsjen praktoraat sil der op fersyk fan de Twadde Keamer yn de kommende perioade troch DINGtiid ûndersyk dien wurde nei it ûnderwiis yn de Fryske taal yn it mbû. It doel fan it ûndersyk is om oanrekommandaasjes jaan te kinnen foar de takomst fan de Fryske taal yn it mbû. De oanrekommandaasjes sille troch it praktoraat meinommen wurde by it fêststellen en útfieren fan de ûndersyksagenda.

3. Taalbewustwêzen en taalhâlding

Binnen (wurkpaad en) boargerskip en de praktykfakken op it mbû is struktureel omtinken foar de posysje en funksje fan de Fryske taal oangeande de persoanlike en profesjonele ûntwikkeling fan de studint. De nije rjochtlinen fan boargerskip foarmje dêrby it ramt. Studinten wurde stimulearre om yn 'e mande mei en/of yn de beropspraktyk te sykjen nei in passende en oansprekkende kommunikaasje mei de oanbelangjende doelgroep. Troch de lanlike doelstelling om de basisfeardichheden fan mbû-studinten te ferbetterjen, krije de mbû-opleidings yn de kommende jierren yn

in Friese taal en kultuer en wordt maatwerk geleverd bij de begeleiding van deze scholen.

2.5 Afspraken Fries bij scholen in het beroepsonderwijs

1. Algemeen

Studenten van de mbo-scholen in Fryslân groeien op in een tweetalige maatschappij. Zij bereiden zich in de meeste gevallen voor op de lokale arbeidsmarkt en een meertalige beroepscontext. Daarom is het van belang dat zij hierop worden voorbereid door in het mbo ruimschoots aandacht te hebben voor identificatie met de regio, het regionale taalklimaat (binnen de beroepssector) en taalvaardigheden Fries. Op die manier zijn zij voldoende competent met betrekking tot de Friese en Nederlandse taal, als basisvaardigheden in de provincie.

2. Taalbeleid

Mbo-scholen in Fryslân voeren een tweetalig beleid. Dat geldt ten aanzien van het onderwijs alsmede ook de zichtbaarheid van beide talen in de scholen. Alle mbo-studenten in Fryslân krijgen de mogelijkheid om de eigen vaardigheden met betrekking tot het Fries te versterken. Hoe hier optimaal invulling aan kan worden gegeven, zal het practoraat de komende jaren onderzoeken en ontwikkelen in samenwerking met Wy binne mbû (zie punt 5 van dit hoofdstuk). Naast het op te richten practoraat zal er op verzoek van de Tweede Kamer in de komende periode onderzoek gedaan worden door DINGtiid naar het onderwijs in de Friese taal in het mbo. Het doel van het onderzoek is om aanbevelingen te kunnen geven voor de toekomst van de Friese taal in het mbo. De aanbevelingen zullen door het practoraat worden meegenomen bij het vaststellen en uitvoeren van de onderzoeksagenda.

3. Taalbewustzijn en taalhouding

Binnen (loopbaan en) burgerschap en de praktijkvakken op het mbo is structureel aandacht voor de positie en functie van de Friese taal met betrekking tot de persoonlijke en professionele ontwikkeling van de student. De nieuwe richtlijnen van burgerschap vormen hierbij het kader. Studenten worden gestimuleerd om samen in en/of met de beroepspraktijk op zoek te gaan naar een passende en aansprekende communicatie met de betreffende doelgroep. Door de landelijke doelstelling om de basisvaardigheden van mbo-studenten te verbeteren, krijgen de mbo-opleidingen de komende jaren sowieso de ruimte om in bepaalde kernvakken ook aandacht te

alle gefallen de romte om yn guon kearnfakken ek omtinken te jaan oan taalbewustwêzen, taalhâlding en taalfeardichheden, dy't yn de regionale beropspraktyk it meast relevant binne.

4. Taalfeardichheden

Alle mbû-studinten yn Fryslân wurde by steat steld om oan harren taalfeardigens Frysk te wurkjen, en dêrby wurdt rekken hâlden mei harren eigen startnivo. Dat kin sawol yn it basisdiel, it profyl diel as yn de kardielen. It is op 'en nij wichtich om by de meartalige beropspraktyk yn Fryslân oan te sluten.

Dy ûntwikkeling, benammen rjochte op it basisdiel en it profyl diel fan de kwalifikaasjedossiers, bringt algemiene programma-easken mei him mei, mar der binne ek dúdlike ferskillen tusken de oanbelangjende sektoaren. Op hokker wize it regionaal taalklimaat en de behearsking fan de Fryske taal ûnderdiel fan de kwalifikaasjedossiers en/of ûnderwijsprogramma's wurde moatte soe, sil it nij op te rjochtsjen practoraat (sjoch it neikommende punt) fierder ûndersykje.

Oanfoljend sil it al besteande kardielen 'Frysk yn 'e beropspraktyk' trochûntwikkele wurde en foar alle mbû-studinten yn Fryslân beskikber wurde. Studinten kinne sa op ûnderskate nivo's harren feardichheden ûntwikkelje, fan A1 oant en mei C1. Alle dielnimmende studinten slute it programma ôf mei in eksamen en krije dêrnei in sertifikaat mei it behelle resultaat.

Oan studinten en dosinten wurdt fierder aktyf de mooglikheid bean om lessen, aktiviteiten en opdrachten yn it Frysk út te fieren. Wy stribje dêrby nei in evenredige ferhâlding fan it gebrûk fan it Frysk en it Nederlânsk yn de beropsopleiding yn relaasje ta de ferhâlding yn de beropspraktyk.

It grutste part fan de mbû-studinten fynt wurk op de Fryske arbeidsmerk. Yn de doelgroep fan it mbû is it oandiel Frysktaligen relatyf grut. Utgangspunt is dat mbû-skoallen it Frysk bewust yn it kurrikulum opnimme, omdat behearsking fan de Fryske taal tafoege wearde hat foar de learlingen dy't sy opleide: almeast it takomstich personiel yn Fryslân. It tal mbû-opleidings dat it Frysk oanbiedt as kardielen wurdt yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak útwreide. Yn de ôfrûne jierren is der hurd wurke oan it ûndersykjen en útwurkjen fan de mooglikheden om it Frysk yn it kurrikulum op te nimmen. Dat is fierder útwurke yn it realisasjeplan mbû foar de kommende beliedsperioade, ek as ûnderdiel fan Taalplan Frysk 2030. It practoraat sil ûndersykje wat de optimale manier wêze sil om dy ambysjes te realisearjen.

besteden oan taalbewustzijn, taalhouding en taalvaardigheden die in de regionale beroepspraktyk het meest relevant zijn.

4. Taalvaardigheden

Alle mbo-studenten in Fryslân worden in staat gesteld om te werken aan hun taalvaardigheid Fries, waarbij rekening wordt gehouden met hun eigen startniveau. Dit kan zowel binnen het basisdeel, het profieldeel als de keuzedelen. Wederom is belangrijk om aan te sluiten bij de meertalige beroepspraktyk in Fryslân.

Deze ontwikkeling, met name gericht op het basisdeel en het profieldeel van de kwalificatiedossiers, brengt generieke programma-eisen met zich mee, maar er zijn ook duidelijk verschillen tussen de betreffende sectoren. Op welke wijze het regionaal taalklimaat en de beheersing van de Friese taal onderdeel van de kwalificatiedossiers en/of onderwijsprogramma's zou moeten worden zal het nieuw op te richten practoraat (zie volgende punt) verder gaan onderzoeken.

Aanvullend zal het reeds bestaande keuzedeel 'Fries in de beroepspraktyk' doorontwikkeld worden en voor alle mbo-studenten in Fryslân beschikbaar worden. Studenten kunnen zo op verschillende niveaus hun vaardigheden ontwikkelen, van A1 tot en met C1. Alle deelnemende studenten ronden het programma af met een examen en ontvangen vervolgens een certificaat met het behaalde resultaat.

Studenten en docenten wordt verder actief de mogelijkheid aangeboden om lessen, activiteiten en opdrachten in het Fries uit te voeren, waarbij we streven naar een evenredige verhouding van het gebruik van het Fries en Nederlands binnen de beroepsopleiding in relatie tot verhouding binnen de beroepspraktyk.

Het overgrote deel van de mbo-studenten vindt een baan op de Friese arbeidsmarkt. Binnen de doelgroep van het mbo is het aandeel Friestaligen relatief groot. Uitgangspunt is dat mbo-scholen het Fries bewust opnemen in het curriculum, omdat beheersing van de Friese taal toegevoegde waarde heeft voor de leerlingen die zij opleiden: veelal het toekomstig personeel in Fryslân. Het aantal mbo-opleidingen dat het Fries aanbiedt als keuzedeel wordt gedurende de looptijd van deze bestuursafpraak uitgebreid. De afgelopen jaren is er hard gewerkt aan het onderzoeken en uitwerken van de mogelijkheden om het Fries op te nemen in het curriculum. Dit is verder uitgewerkt in het realisatieplan mbo, eveneens als onderdeel van Taalplan Frysk 2030, voor de komende beleidsperiode. Het practoraat zal onderzoeken wat de optimale manier zal zijn om deze ambities te realiseren.

5. Praktoraat

Om de posysje fan it Frysk yn it mbû goed ferankerje te kinnen, wurdt der by Firda in praktoraat Friese taal en geletterdheid in een meertalige context oprjochte. It praktoraat sil op beide mbû-ynstellings Firda en Aeres yn Fryslân aktyf wêze en ûnderdiel wurde fan it al besteande gearwurkingsferbân Wy binne mbû. Dêrút wei wurdt û.o. mei de Afûk, it lektoraat Meertaligheid en Geletterdheid oan de NHL-Stenden en SFBO gearwurke. It praktoraat sil yn de kommende jierren û.o. ûndersyk dwaan nei taalûnderwiis yn it mbû, de boarging fan regionaal taalklimaat yn it mbû, en de ferbining mei en it ferlet fan de regionale arbeidsmerk. Dêrnjonken slút it praktoraat oan by it lanlike en Fryske lêsoffensyf, wêrby't net allinne yn it Nederlânsk, mar ek yn it Frysk lêzen wurdt. Der wurdt sjoen nei de romte yn it kurrikulum fan dy opliedings om meartaligens en (basis)feardichheden fan it Frysk struktureel te yntegrearjen. De opdiene kennis yn it praktoraat sil aktyf dield wurde mei oare mbû-ynstellings yn Nederlân, sadat alle mbû-ynstellings harren taalûnderwiis optimalisearje kinne en learlingen better tarist wurde op in meertalige beropspratyk.

It praktoraat wurdt yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak finansjeel stipe troch it ministearje fan OCW mei € 500.000 yn 't jier. OCW en de provinsje sille yn 'e opstartfaze en de rintiid fan it praktoraat nau mei-inoar en de inisjatyf nimmende ynstellings yn kontakt bliuwe oer de fuortgong fan it praktoraat. Ein 2027 is der in evaluaasje fan it praktoraat.

Ynspanning: Ryk en provinsje

6. Opliedings binnen Onderwijs en pedagogyk

Foar de mbû-opliedings binnen ûnderwiis en pedagogyk wurdt de meertalige ûntwikkeling (fan it jonge bern) en taalfeardigens (Frysk en Nederlânsk) yn de kommende perioade struktureel yn it reguliere programma fan de studinten yntegrearre. Dêrby wurdt antisipearre op de mûnlinge taalfeardichheidseasken dy't nei alle gedachten fan 2025 ôf wetlik fêststeld wurde. It praktoraat sil de opliedings stypje by it finen fan de optimale manier om dy ambysjes te ferwêzentlikjen.

Oan studinten en dosinten wurdt fierder aktyf de mooglikheid bean om lessen, aktiviteiten en opdrachten yn it Frysk út te fieren. Dêrby stribje wy nei in evenredige ferhâlding fan it gebrûk fan it Frysk en Nederlânsk yn de beropsoplieding yn relaasje ta de ferhâlding yn de beropspratyk. Dy oanpassings yn it reguliere programma fan de studinten drage ek by oan de op de ûntwikkeling rjochte trochstream sûnder drompels fan ûnderwiisassistint nei de pabû, dêr't meartaligens en it Frysk in mear fanselsprekkende posysje hawwe. Sjoch

5. Practoraat

Om de positie van het Fries binnen het mbo gedegen te kunnen verankeren, wordt er bij Firda een practoraat Friese taal en geletterdheid in een meertalige context opgericht. Het practoraat zal op beide mbo-instellingen Firda en Aeres in Fryslân actief zijn en onderdeel worden van het al bestaande samenwerkingsverband Wy binne mbû. Van daaruit wordt o.a. samenwerkt met de Afûk, het lektoraat Meertaligheid en Geletterdheid aan de NHL-Stenden en SFBO. Het practoraat gaat de komende jaren o.a. onderzoek doen naar taalonderwijs in het mbo, de borging van regionaal taalklimaat in het mbo, en verbinding met en behoefte van de regionale arbeidsmarkt. Daarnaast sluit het practoraat aan bij het landelijke en Friese leesoffensief waarbij niet alleen in het Nederlands wordt gelezen, maar ook in het Fries. Er wordt gekeken naar de ruimte binnen het curriculum van deze opleidingen om meertaligheid en (basis)vaardigheden van het Fries structureel te integreren. De opgedane kennis binnen het practoraat zal actief gedeeld worden met andere mbo-instellingen in Nederland, zodat alle mbo-instellingen hun taalonderwijs kunnen optimaliseren en leerlingen beter toegerust raken op een meertalige beroepspraktijk.

Het practoraat wordt financieel ondersteund door het ministerie van OCW tijdens deze bestuursafpraak met €500.000 per jaar. OCW en de provincie zullen gedurende de opstartfaze en de looptijd van het practoraat nauw met elkaar en de initiatief nemende instellingen in contact blijven over de voortgang van het practoraat. Eind 2027 zal een evaluatie van het practoraat plaatsvinden.

6. Opleidingen binnen Onderwijs en pedagogiek

Voor de mbo-opleidingen binnen onderwijs en pedagogiek wordt de meertalige ontwikkeling (van het jonge kind) en taalvaardigheid (Fries en Nederlands) de komende periode structureel geïntegreerd binnen het reguliere programma van de studenten. Daarbij wordt geanticipeerd op de mondelinge taalvaardigheidseisen die waarschijnlijk vanaf 2025 wettelijk worden vastgesteld. Het practoraat zal de opleidingen ondersteunen bij het vinden van de optimale manier om deze ambities te verwezenlijken.

Studenten en docenten wordt verder actief de mogelijkheid aangeboden om lessen, activiteiten en opdrachten in het Fries uit te voeren. Daarbij streven we naar een evenredige verhouding van het gebruik van het Fries en Nederlands binnen de beroepsopleiding in relatie tot verhouding binnen de beroepspraktijk. Deze aanpassingen in het reguliere programma van de studenten dragen ook bij aan de ontwikkelingsgerichte en drempelloze doorstroom van onderwijsassistent naar de pabo, waar meertaligheid en het Fries een meer

foar neiere útwurking ek de kêsten oer de foarskoalske perioade.

7. Opliedings binnen Soarch en wolwêzen

De ferkenning Hokker taal prate jo? (Afûk, 2013) toande oan dat sawol kennis fan taal as oer wat taal yn soarch en wolwêzen dwaan kin foar (takomstige) professionals wichtich is. It docht ek bliken dat in grut part fan de soarchfregers it Frysk as memmetaal hat en dat biedt genôch arguminten (gefoel fan fertroudens en feilichheid by soarchfregers, better begryp oer en wer, de krechte ynformaasje krije) om yn de oplieding al yn it Frysk te ynvestearjen. Dêrby is omtinken foar taalbewustwêzen en taalhâlding yn de beropspraktyk in earste eask, krekt as in goede reseptive taalfeardigens yn it Frysk fan de studint. Dat kriget yn de kommende perioade dan ek in struktureel plak yn it reguliere programma fan de studinten. Ek de produktive taalfeardigens oangeande it Frysk is fan grutte mearwearde foar it ferlienen fan soarch yn de provinsje. Studinten kinne harren eigen feardichheden ferheegje troch oan it karidiel dat harren aktyf oanbean wurdt mei te dwaan.

8. Gearwurkingsferbân Wy binne mbû

Wy binne mbû is it gearwurkingsferbân tusken Aeres, Firda en Afûk en is ûnderdiel fan Taalplan Frysk 2030. It mienskiplike doel is de posysje fan it Frysk yn it mbû fuort te sterkjen. De dielnimmende partijen stelle mei-inoar de wurkaginda fêst, dêr't njonken de realisasjes fan learmiddels, programma's en eksamens, ek de sichtberens en it brûken fan it Frysk sintraal steane. Op grûn fan de gearwurking is der twa oant fjouwer kear yn 't jier in direksje-oerlis oer de ambysjes en ûntwikkelings. Dêrnjonken is der geregeld in bestjoerlik oerlis tusken de deputearre en de foarsitters fan de kolleezjes fan bestjoeren fan de Fryske mbû-skoallen om oer de posysje fan it Frysk yn it mbû te praten. Yn oanrin nei de gearwurking Wy binne mbû waard yn 2021 it konvenant Mei-inoar sette wy de skouders ûnder it Frysk ûndertekene. Dêryn hawwe Firda, Aeres, provinsje Fryslân en de Afûk ôfspraken makke om de posysje fan it Frysk yn it mbû fuort te sterkjen. Yn de kommende perioade sil dy gearwurking fuortset en fuortsterke wurde. Wy binne mbû sil by it nij op te rjochtsjen praktoraat aktyf behelle wurde.

9. Saakkundichheidsbefoarderling

Yn gearwurking mei de ûnderskate partners binnen Taalplan Frysk 2030 wurdt aktyf oan saakkundichheidsbefoarderling fan dosinten en meiwurkers fan de mbû-skoallen wurke. De ynsichten dy't troch it nij op te rjochtsjen praktoraat opdien wurde sille, sille dêroan bydrage. It is fan wêzentlik belang dat der by de earste- en twaddegraads learare-oplieding Frysk

vanzelfsprekende posisie heeft. Zie voor nadere uitwerking ook de artikelen over de voorschoolse periode.

7. Opleidingen binnen Zorg en welzijn

De verkenning Hokker taal prate jo? (Afûk, 2013) toonde oan dat zowel kennis van taal als over wat taal kan doen binnen zorg en welzijn belangrijk is voor (toekomstige) professionals. Tevens blijkt dat een groot deel van de zorgvragers het Fries als moedertaal heeft, wat genoeg argumenten (gevoel van vertrouwdheid en veiligheid bij zorgvragers, beter begrip over en weer, de juiste informatie verkrijgen) biedt om in de opleiding al in het Fries te investeren. Hierbij is aandacht voor taalbewustzijn en taalhouding binnen de beroepspraktijk een eerste vereiste, evenals een goede receptieve taalvaardigheid in het Fries van de student. Dit krijgt de komende periode dan ook een structurele plek binnen het reguliere programma van de studenten. Ook de productieve taalvaardigheid met betrekking tot het Fries is van grote meerwaarde voor het verlenen van zorg in de provincie. Studenten kunnen hun eigen vaardigheden verhogen door deel te nemen aan het keuzedeel wat hen actief aangeboden wordt.

8. Samenwerkingsverband Wy binne mbû

Wy binne mbû is het samenwerkingsverband tussen Aeres, Firda en Afûk en is onderdeel van Taalplan Frysk 2030. Het gezamenlijke doel is de positie van het Fries in het mbo te versterken. De deelnemende partijen bepalen gezamenlijk de werkagenda, waar naast de realisatie van leermiddelen, programma's en examens ook de zichtbaarheid en het gebruik van het Fries centraal staan. Vanuit de samenwerking vindt twee tot vier keer per jaar een directie-overleg plaats over de ambities en ontwikkelingen. Daarnaast is er geregeld een bestuurlijk overleg tussen de gedeputeerde en de voorzitters van de colleges van besturen van de Friese mbo-scholen om over de positie van het Fries binnen het mbo te spreken. In aanloop naar de samenwerking Wy binne mbû werd in 2021 het konvenant Mei-inoar sette we de skouders ûnder it Frysk ondertekend, waarin Firda, Aeres, provincie Fryslân en Afûk afspraken hebben gemaakt om de positie van het Fries in het mbo te versterken. In de komende periode zal deze samenwerking worden voortgezet en versterkt. Wy binne mbû zal bij het nieuw op te richten practoraat actief betrokken worden.

9. Deskundigheidsbevordering

In samenwerking met de verschillende partners binnen Taalplan Frysk 2030 wordt actief gewerkt aan deskundigheidsbevordering van docenten en medewerkers van de mbo-scholen. De inzichten die zullen worden verworven door het nieuw op te richten practoraat zullen hieraan bijdragen. Het is van wezenlijk belang dat er bij de

oandacht bliuwt foar it lesjaan op it mbû, krekt as omtinken foar meartalich ûnderwiis (en de rol fan it Frysk yn Fryslân) by oare dosinte-opliedings. Dat biedt mbû-ynstellings en Afûk û.o. de kâns om mei-inoar te wurkjen oan in pool fan dosinten foar (troch-)ûntwikkeling fan programma's, learlinen en it eksaminearjen en ek it mienskiplik oanbieden fan workshops, kursussen en lesprogramma's foar studinten, dosinten én de beroepspraktijk.

10. Lesoeren Frysk/Frysk foar no en letter (FFNL)

De besteande provinsjale regeling Lesoeren Frysk foar it fuortset ûnderwiis is tagonklik foar de mbû-skoallen dy't it Frysk oanbiede wolle. De provinsje stimulearret gearwurking tusken skoallen foar fuortset ûnderwiis en mbû-ynstellings oangeande it ûnderwizen fan de Fryske taal. Ek de regeling FFNL wurdt fuortset, wêrtroch't dosinten ek yn 'e takomst aktyf behelle wurde by en meiferantwurdlik binne foar de ûntwikkeling fan ûnderwiisprogramma's en (les)materiaal dat nedich is. Sa wurdt it beskikbere materiaal passend trochûntwikkele en bliuwt it leechdrompelig beskikber foar dosinten en studinten.

11. Lesmateriaal Frysk/Materiële yn stân hâlding Frysk

Mei it each op de grutte tagedienens fan de mbû-skoallen en de groeiende ûntwikkeling oangeande de posysje fan it Frysk yn it mbû, nimt de fraach nei gaadlik (les)materiaal ta. Yn de ôfrûne perioade is mei sukses in earste pilot losgien foar de ûntwikkeling en it beskikber meitsjen fan (les)materiaal. Dêr wurdt op grûn fan de brede gearwurking Wy binne mbû en it practoraat ynfolling oan jûn.

2.6 Ofspraken Frysk yn it hbû en wû

1. Algemien

De Provinsje hat yn de ôfrûne bestjoersperioade yn 'e mande mei it Ryk yn Taalplan Frysk 2030 (TF2030) ynvestearre. Dêryn binne yn gearwurking mei partners (Afûk, Cedin, Fers, Keunstwurk, NHL Stenden Hogeschool, Omrop Fryslân, Semko, SFBO) goede earste stappen set om it Frysk in struktureel plak op alle ûnderwiisnivo's te jaan. Yn de kommende perioade breidzje wy fuort op de fruchtbere gearwurking dy't binnen TF2030 ûntstien is. Foar it realisearjen fan de langetermyndoelen fan TF2030 en foar de fitaliteit fan it Frysk binne yn de kommende jierren mear leararen, frisisten en oare experts op it mêd fan it Frysk nedich as dat der no oplaait wurde. Tink bygelyks oan dosinten Frysk dy't de taal op alle nivo's ûnderwize kinne (fan A0- oant

eerste- en tweedegraads lerarenopleiding Fries aandacht blijft voor lesgeven op het mbo, evenals aandacht voor meertalig onderwijs (en de rol van het Fries in Fryslân) bij overige docentenopleidingen. Dit biedt mbo-instellingen en Afûk o.a. de kans om gezamenlijk te werken aan een pool van docenten voor (door-)ontwikkeling van programma's, leerlijnen en examinering en tevens het gezamenlijk aanbieden van workshops, cursussen en lesprogramma's voor studenten, docenten én de beroepspraktijk.

10. Lesuren Fries/Frysk foar no en letter (FFNL)

De bestaande provinciale regeling Lesuren Fries voor het voortgezet onderwijs is toegankelijk voor de mbo-scholen die het Fries aan willen bieden. De provincie stimuleert samenwerking tussen scholen voor voortgezet onderwijs en mbo-instellingen ten aanzien van het onderwijzen van de Friese taal. Ook de regeling FFNL wordt gecontinueerd, waardoor docenten actief betrokken blijven bij en medeverantwoordelijk zijn voor de ontwikkeling van onderwijsprogramma's en benodigd (les) materiaal. Zo wordt het beschikbare materiaal passend doorontwikkeld en blijft het laagdrempelig beschikbaar voor docenten en studenten.

11. Lesmateriaal Fries/Materiële instandhouding Fries

Gezien de grote mate van betrokkenheid van de mbo-scholen en de groeiende ontwikkeling ten aanzien van de positie van het Fries binnen het mbo, neemt de vraag naar geschikt (les)materiaal toe. In de afgelopen periode is met succes een eerste pilot gelanceerd voor de ontwikkeling en het beschikbaar maken van (les)materiaal. Vanuit de brede samenwerking Wy binne mbû en het practoraat wordt hier invulling aan gegeven.

2.6 Afspraken Fries in het hbo en wo

1. Algemeen

De Provincie heeft de afgelopen bestuursperiode samen met het Rijk geïnvesteerd in Taalplan Frysk 2030 (TF2030). Hierbinnen zijn in samenwerking met partners (Afûk, Cedin, Fers, Keunstwurk, NHL Stenden Hogeschool, Omrop Fryslân, Semko, SFBO) goede eerste stappen gezet om het Fries een structurele plek op alle onderwijsniveaus te geven. De komende periode borduren we voort op de vruchtbare samenwerking die binnen TF2030 is ontstaan. Voor het realiseren van de langetermijndoelen van TF2030 en voor de vitaliteit van het Fries zijn de komende jaren meer leraren, frisisten en andere experts op het gebied van het Fries nodig dan er nu worden opgeleid. Denk bijvoorbeeld aan docenten Fries die de taal op alle niveaus kunnen onderwijzen (van A0- tot

C2-nivo), oan beliedsmeiwurkers dy't nij taalbelied ûntwikkelje en útfiere kinne, oan sjoernalisten en oan ûndersikers dy't tapast en/of fûneminteel ûndersyk yn alle ûnderskate fakgebieten útfiere.

Yn it advysrapport 'De toekomst van de frisistiek' (Amsterdam, 2023) fan de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW) konstatearret de kommisje, yn neifolging fan de Komitee fan Eksperts dy't tasjocht op it neilibjen fan de ôfspraken tusken Europa en Ryk, dat it net goed giet mei de frisistyk as (ynternasjonaal) fakgebiet yn it algemien en it Frysk yn it wittenskiplik ûnderwiis yn it bysûnder. Sûnder maatregels sil it tekoart oan kenners fan it Frysk fierder oprinne. Dêrmei komt ek it fuortbestean fan it Frysk as skriuwtaal yn gefaar. De KNAW-kommisje konstatearret dat de situaasje fan de frisistyk yn 2023 net mear strykt mei de ferplichtings dy't de Steat fan de Nederlannen mei it ratifisearjen fan it Hânfêst oangien is. Om dy reden stelt de kommisje in tal ferbettermaatregels foar.

Provinsje en Ryk nimme it KNAW-advys serieuus en spanne harren yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak mei-inoar yn om de posysje fan it Frysk yn it hbû en wû fuort te sterkjen en dêrmei ek it lêste stik fan de trochgeande learline fan pjut oant promovendus te ferbetterjen. Sy bouwe dêrby fierder op it KNAW-advys en Taalplan Frysk 2030.

Der binne fiif spearpunten foar it hbû en wû yn dizze bestjoersôfspraak: (1) de taryeding en start fan in folweardige, duorsume en tagonklike universitêre bacheloropleiding Frysk as ûnderdiel fan Taalplan Frysk 2030; (2) it fergrutsjen fan it tal leararen dat it Frysk fan basisûnderwiis oant en mei hbû en wû oanbiede kin; (3) de start fan in minor Fryske taal en kultuer foar (oankommende) sjoernalisten; en (4) mear omtinken foar it Frysk as beropstaal by oare opliedings fan NHL Stenden Hogeschool. Ta beslút nimme Provinsje en Ryk (5) ekstra maatregels om de gearwurking en ôfstimming op it mêd fan hbû, wû en ûndersyk te ferbetterjen en de kennisynfrastruktuer duorsum fuort te sterkjen (sjoch 5.6). Om dy ambysjes te realisearjen stelle Ryk en Provinsje yn oanfolling op de middels yn Taalplan Frysk 2030 fan 2024 ôf € 560.000 yn 't jier beskikber foar de akademyske frisistyk en € 1,4 miljoen yn 't jier foar (de oplieding fan) learkrêften yn it primêr en fuortset ûnderwiis. De ynset fan dy lêstneamde middels wurdt yn de realisasaajplannen fan Taalplan Frysk 2030 foar de perioade 2025-2028 útwurke.

C2-niveau), aan beleidsmedewerkers die nieuw taalbeleid kunnen ontwikkelen en uitvoeren, aan journalisten en aan onderzoekers die toegepast en/of fundamenteel onderzoek uitvoeren in alle verschillende vakgebieden.

In het adviesrapport 'De toekomst van de frisistiek' (Amsterdam, 2023) van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW) constateert de commissie, in navolging van de Committee of Experts die toeziet op de naleving van de afspraken tussen Europa en Rijk, dat het niet goed gaat met de frisistiek als (internationaal) vakgebied in het algemeen en het Fries in het wetenschappelijk onderwijs in het bijzonder. Zonder maatregelen zal het tekort aan kenners van het Fries verder oplopen. Daarmee komt ook het voortbestaan van het Fries als schrijftaal in gevaar. De KNAW-commissie constateert dat de situatie van de frisistiek in 2023 niet meer in overeenstemming is met de verplichtingen die de Staat der Nederlanden is aangegaan met de ratificering van het Handvest. Om die reden stelt zij een aantal verbetermaatregelen voor.

Provincie en Rijk nemen het KNAW-advies ter harte en spannen zich in de periode van deze bestuursafpraak samen in om de positie van het Fries in het hbo en wo te versterken en daarmee ook het laatste stuk van de doorgaande leerlijn van peuter tot promovendus te verbeteren. Daarbij bouwen zij voort op het KNAW-advies en Taalplan Frysk 2030.

Er zijn vijf speerpunten in deze bestuursafpraak voor het hbo en wo: (1) de voorbereiding en start van een volwaardige, duurzame en toegankelijke universitaire bacheloropleiding Fries als onderdeel van Taalplan Frysk 2030; (2) het vergroten van het aantal leraren dat het Fries kan aanbieden van basisonderwijs tot en met hbo en wo; (3) de start van een minor Friese taal en cultuur voor (aankomende) journalisten en (4) meer aandacht voor het Fries als beroepstaal bij andere opleidingen van NHL Stenden Hogeschool. Tot slot treffen provincie en Rijk (5) extra maatregelen om de samenwerking en afstemming op het gebied van hbo, wo en onderzoek te verbeteren en de kennisinfrastructuur duurzaam te versterken (zie 5.6). Om deze ambities te realiseren stellen Rijk en provincie in aanvulling op de middelen binnen Taalplan Frysk 2030 vanaf 2024 €560.000 per jaar beschikbaar voor de academische frisistiek en € 1,4 miljoen per jaar voor (de opleiding van) leerkrachten in het primair en voortgezet onderwijs. De inzet van deze laatstgenoemde middelen wordt uitgewerkt binnen de realisatieplannen van Taalplan Frysk 2030 voor de periode 2025-2028.

2. Foech Frysk foar it basisûnderwiis

Om yn de kommende jierren foldwaande dosinten te hawwen dy't it leargebiet Fryske taal en kultuer yn it primêr ûnderwiis oanbiede kinne is it fan belang dat mear pabûstudinten in folslein foech Frysk (op B2-nivo) helje. Op de pabû (lokaasje Ljouwert) kinne alle studinten in oanbod foar de Fryske taal & kultuer folgje, dêr't se harren op B2-nivo mei kwalifisearje kinne. De measte studinten helje yn alle gefallen in 'foech startbekwaam' (op B1-nivo). Studinten krije in frijstelling as der bysûndere, terjochte redenen binne om dêrfan ôf te wiken, bygelyks omdat studinten yn Noard-Hollân wenje of staaazje rinne. Om te stimulearjen dat mear pabûstudinten it folsleine foech helje, meitsje NHL Stenden Hogeschool, de provinsje en skoalbestjoeren finansjele ôfspraken yn Taalplan Frysk 2030 oer ûnder oare finansjele prikkels om studinten te ferlieden it folsleine foech te heljen. Ek studinten dy't binnen fiif jier nei it ôfstudearjen it folsleine foech noch helje, krije dêr in fergoeding foar út de ekstra € 1,4 miljoen ryksmiddels. Ta beslút wurket NHL Stenden Hogeschool yn 'e perioade fan dizze bestjoersôfspraak oan in kombinaasjetrajekt wêrmei't studinten oan de pabû tagelyk oan it heljen fan harren twaddegraads foech dosint Fryske taal en kultuer wurkje kinne, sadat mear studinten fan de pabû nei de learare-opliedings Frysk trochstreame.

3. Lereare-opliedings Frysk

Om it Frysk yn it fuortset ûnderwiis neffens de wetlike ferplichtings oanbiede te kinnen (folsleine ûnderbou; earste, twadde en tredde (h/v) klasse en fanwegen de ûntwikkelings yn it mbû binne der folle mear dosinten Frysk nedich. De earste- en twaddegraads learare-opliedings Frysk binne in ûnmisbere skeakel yn de trochgeande learline. NHL Stenden Hogeschool biedt in bachelor en master learare-oplieding Frysk oan en fersoarget yn ôfstimming en gearwurking mei de Rjiksuniversiteit Groningen ek in akademyske earstegraads learare-oplieding. Dêrnjonken wurket NHL Stenden Hogeschool ta nei in nije opliedingsstruktuer dêr't studinten twa foegen tagelyk yn helje kinne. Dêrby kin de studint foar Frysk as earste of as twadde stúdzje kieze. De ambysje fan it Ryk en de provinsje om njonken de folsleine ûnderbou it Frysk as eksamenfak op alle skoallen foar it fuortset ûnderwiis oan te bieden freget dêrnjonken ek om ekstra earstegraads dosinten Frysk dy't it Frysk yn 'e boppebou fersoargje kinne. Dêrom wurde yn de rin fan dizze bestjoersôfspraak ekstra maatregels nommen en middels beskikber steld foar it oanlûken en oplieden fan earste- en twaddegraads dosinten by de universiteit likegoed as de hegeskoalle. De manier wêrop't dat bart, wurdt yn Taalplan Frysk 2030 útwurke.

2. Bevoegdheid Fries voor het basisonderwijs

Om de komende jaren voldoende docenten te hebben die het leergebied Friese taal en cultuur in het primair onderwijs kunnen aanbieden is het van belang dat meer pabostudenten een volledige bevoegdheid Fries (op B2-niveau) halen. Op de pabo (locatie Leeuwarden) kunnen alle studenten een aanbod voor de Friese taal & cultuur volgen waarmee zij zich kunnen kwalificeren op B2-niveau. De meeste studenten behalen in ieder geval een 'bevoegdheid startbekwaam' (op B1-niveau). Studenten krijgen een vrijstelling als er bijzondere, gegronde redenen zijn om hiervan af te wijken, bijvoorbeeld omdat studenten in Noord-Holland wonen of stagelopen. Om te stimuleren dat meer pabostudenten de volledige bevoegdheid halen, maken NHL Stenden Hogeschool, de provincie en de schoolbesturen financiële afspraken binnen Taalplan Frysk 2030 over onder andere financiële prikkels om studenten te verleiden de volledige bevoegdheid te halen. Ook studenten die binnen vijf jaar na afstuderen de volledige bevoegdheid alsnog halen, krijgen hier een vergoeding voor vanuit de extra €1,4 miljoen rijksmiddelen. Tot slot werkt NHL Stenden Hogeschool in de periode van deze bestuursafpraak aan een combinatietraject waarmee studenten aan de pabo tegelijkertijd kunnen werken aan het behalen van hun tweedegraads bevoegdheid docent Friese taal en cultuur, zodat meer studenten doorstromen van de pabo naar de lerarenopleidingen Fries.

3. Lerarenopleidingen Fries

Om het Fries in het voortgezet onderwijs aan te kunnen bieden volgens de wettelijke verplichtingen (volledige onderbouw; eerste, tweede en derde (h/v) klas) en vanwege de ontwikkelingen in het mbo zijn er veel meer docenten Fries nodig. De eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen Fries zijn een onmisbare schakel in de doorgaande leerlijn. NHL Stenden Hogeschool biedt een bachelor en master lerarenopleiding Fries aan en verzorgt in afstemming en samenwerking met de Rjiksuniversiteit Groningen ook een academische earstegraads lerarenopleiding. Daarnaast werkt NHL Stenden Hogeschool als gezegd toe naar een nieuwe opleidingsstructuur waarin studenten twee bevoegdheden tegelijk kunnen halen. Daarbij kan de student voor Fries kiezen als eerste of als tweede studie. De ambitie van het Rijk en provincie om naast de volledige onderbouw ook het Fries als examenvak aan te bieden op alle scholen voor het voortgezet onderwijs vraagt daarnaast ook om extra earstegraads docenten Fries die het Fries in de bovenbouw kunnen verzorgen. Daarom worden gedurende deze bestuursperiode extra maatregelen getroffen en middelen beschikbaar gesteld voor het werven en opleiden van eerste- en tweedegraads docenten bij zowel de universiteit als ook de hogeschool. De manier waarop dit gebeurt wordt uitgewerkt binnen Taalplan Frysk 2030.

4. Neiskoalling en bewustwurding

Yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak wurdt ekstra omtinken jûn oan it by-oplieden fan learkrêften en dosinten op skoallen yn Fryslân. Alle leararen yn Fryslân yn it basisûnderwiis moatte by steat wêze om kwalitatyf goed en oansprekken ûnderwiis yn it leargebiet Fryske taal en kultuer oan te bieden. Dêrnjonken wurde dosinten yn it fuortset en ferfolchûnderwiis op 'e hichte brocht fan de foardielen fan meartalich ûnderwiis. NHL Stenden Hogeschool biedt al in nei- en byopliedingstrajekt Frysk oan leararen út it primêr, fuortset en ferfolchûnderwiis. Dat trajekt wurdt yn dizze bestjoersôfspraak fuortset. Dêrby siket NHL Stenden Hogeschool de gearwurking mei Cedin, de Rijksuniversiteit Groningen (fan 2025 ôf in nije partner yn Taalplan) en de Afûk.

NHL Stenden Hogeschool wol yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak ek ynsette op in bredere bewustwurding fan meartaligens yn it algemien en de posysje fan it Frysk yn it bysûnder. Yn it taalbeliedsplan fan NHL Stenden Hogeschool sil foar de lokaasje Ljouwert spesifyk omtinken foar it Frysk frege wurde. Dat taalbelied giet bygelyks oer opliedingsmooglikheden Frysk foar meiwurkers en studinten, en in gruttere sichtberens fan it Frysk op de lokaasje Ljouwert. Sichtberens draacht positief by oan taalbewustwêzen en biedt mooglikheden om it Frysk mear en faker te brûken, njonken it Nederlânsk en Ingelsk, yn de ynterne en eksterne kommunikaasje.

De gearwurking tusken Afûk en it lectoraat Meertaligheid & Geletterdheid, dêr't NHL Stenden Hogeschool yn de foarige beliedsperiode mei úteinset is yn de trochgeande line mbû nei hbû, sil yn dizze perioade yntinsivearre wurde en is rjochte op de ambysje om it Frysk mear as ynstruksje- en as fiertaal yn relevante leargebieten en beropsopliedings te brûken. Dy ambysje jildt dus net allinne foar de learare-opliedings, mar ek foar bygelyks de opliedings soarch en wolwêzen, tourism management, hotelskoalle en kommunikaasje. Dat binne opliedings dêr't kennis fan de Fryske taal en kultuer foar de beropspraktyk fan belang foar is.

Om boppeneamde doelstellings helje te kinnen, sil it Ryk yn de kommende perioade ôfspraken mei de Provinsje meitsje oer de besteging fan de strukturele middels fan € 1,4 miljoen. Dêrby is der spesifyk omtinken foar it oanlûken, stimulearjen, oplieden, by- en nei-oplieden en begelieden fan leararen. Der sil oansluting socht wurde by lanlike regelingen dy't foar (oankommende) learkrêften en dosinten beskikber binne (sjoch ek 2.3).

4. Nascholing en bewustwording

Gedurende deze bestuursafpraak wordt extra aandacht besteed aan het bijscholen van leerkrachten en docenten op scholen in Fryslân. Elke leraar in Fryslân in het basisonderwijs moet in staat zijn om kwalitatief goed en aansprekend onderwijs aan te bieden binnen het leergebied Friese taal en cultuur. Daarnaast worden docenten in het voortgezet en vervolgonderwijs op de hoogte gebracht van de voordelen van meertalig onderwijs. NHL Stenden Hogeschool biedt al een na- en bijscholingstraject Fries aan leraren uit het primair, voorgezet en vervolgonderwijs. Dit traject wordt tijdens deze bestuursafpraak gecontinueerd. Hierbij zoekt NHL Stenden Hogeschool de samenwerking met Cedin, de Rijksuniversiteit Groningen (vanaf 2025 een nieuwe partner binnen Taalplan) en de Afûk.

NHL Stenden Hogeschool wil gedurende deze bestuursafpraak ook inzetten op een bredere bewustwording van meertaligheid in het algemeen en de positie van het Fries in het bijzonder. In het taalbeleidsplan van NHL Stenden Hogeschool zal voor de locatie Leeuwarden specifieke aandacht voor het Fries worden gevraagd. Dit taalbeleid gaat bijvoorbeeld over opleidingsmogelijkheden Fries voor medewerkers en studenten, en een grotere zichtbaarheid van het Fries op de locatie Leeuwarden. Zichtbaarheid draagt positief bij aan taalbewustzijn en biedt mogelijkheden om het Fries meer en vaker te gebruiken, naast het Nederlands en Engels, in de interne en externe communicatie.

De samenwerking tussen Afûk en het lectoraat Meertaligheid & Geletterdheid, die NHL Stenden Hogeschool in de vorige beleidsperiode is gestart in de doorgaande lijn mbo naar hbo, zal in deze periode worden geïntensiveerd en is gericht op de ambitie om het Fries meer te gebruiken als instructie- en als voertaal binnen relevante leergebieden en beroepsopleidingen. Deze ambitie geldt dus niet alleen voor de lerarenopleidingen, maar ook voor bijvoorbeeld de opleidingen zorg en welzijn, tourism management, hotelschool en communicatie. Dit zijn opleidingen waarvoor kennis van de Friese taal en cultuur van belang is voor de beroepspraktijk.

Om bovengenoemde doelstellingen te kunnen halen, zal het Rijk de komende periode afspraken maken met de Provincie over de besteding van de structurele middelen van €1,4 miljoen. Hierbij is er specifiek aandacht voor het werven, stimuleren, opleiden, bij- en nascholen en begeleiden van leraren. Er zal aansluiting worden gezocht bij landelijke regelingen die beschikbaar zijn voor (aankommende) leraren en docenten (zie ook 2.3).

5. Minor Fryske taal en kultuer foar (oankommende) sjoernalisten

In goed Frysktalich media-oanbod kin net sûnder sjoernalisten dy't it Frysk goed behearskje. Yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak wurdt troch de provinsje yn gearwurking mei de ûnderwiisinstellings foar (oankommende) sjoernalisten in passend en duorsum opliedingsoanbod yn 'e foarm fan in minor ûntwikkele. It programma fan de minor sil troch NHL Stenden Hogeschool, yn ôfstimming mei Windesheim Hogeschool, de Fryske mediabedriuwen, de Rijksuniversiteit Groningen en de Afûk ûntwikkele wurde. Yn de ûntwikkeling wurdt oansluting socht by de minor Frysk fan NHL Stenden Hogeschool en sil ek ôfstimming socht wurde mei provinsje Fryslân. It foarnimmen is om yn 2025 mei it programma útein te setten en om it minorprogramma ek foar oare studinten fan NHL Stenden Hogeschool tagonklik te meitsjen en foar sjoernalisten dy't al by ien fan de regionale mediabedriuwen wurkje. Dêrnjonken sil fia Kies op Maat de minor ek tagonklik wurde foar alle studinten fan oare hegeskoallen yn Nederlân. Foar de ûntwikkeling, realisasje, promoasje en it oanlûken fan studinten fan dizze minor binne ekstra finansjele middels (0,5 fte) nedich, boppe-op de Ryksbydrage fan OCW dy't NHL Stenden Hogeschool dêr sels foar ynsette sil. Troch in ympulsbydrage fan € 125.000 sil OCW de oprjochting fan dizze minor yn de earste twaenheal jier finansjeel stypje. Foar de twadde helte fan dizze bestjoersôfspraak sil de provinsje dy bydrage foar har rekken nimme.

6. Frysk yn it wittenskiplik ûnderwiis

Wittenskiplik ûnderwiis en ûndersyk is essinsjeel foar in fitale Fryske taal en kultuer. De Rijksuniversiteit Groningen is by it oangean fan dizze Bestjoersôfspraak de iennige universiteit mei in learstoel dy't hielendal oan de frisistyk, de wittenskiplike stúdzje fan de Fryske taal en kultuer, wijd is. Dêrnjonken binne der twa foar it Frysk relevante learstuollen yn Amsterdam en Utert. De heechlearaar Germaanske taalkunde oan de Universiteit van Amsterdam (UvA) hat in dielopdracht foar it Frysk en oan de Universiteit van Utrecht (UU) besteget in heechlearaar sosjolinguiestyk bysûndere oandacht oan de Fryske taalsituaasje. Dy beide lêste learopdrachten wurde troch de Fryske Akademy finansiere.

It universitêre fakke-oanbod op it mêd fan de Fryske taal yn Nederlân is beheind. Njonken de RUG, biedt inkelde de UvA twa taalwinkursussen oan (beide fasilitearre troch de Fryske Akademy). De learstoelgroep Frysk is by it oangean fan dizze bestjoersôfspraak ferbûn oan de oplieding Minorities & Multilingualism en fersoarget in Fryske track fan 60 EC (dat wol sizze ien stúdzjejier) yn de brede bacheloropleiding mei deselde namme. Dy

5. Minor Friese taal en kultuur voor (aankomende) journalisten

Een goed Friestalig media-aanbod kan niet zonder journalisten die het Fries goed beheersen. Tijdens deze bestuursafpraak wordt door de provincie in samenwerking met de onderwijsinstellingen voor (aankomende) journalisten een passend en duurzaam opleidingsaanbod ontwikkeld in de vorm van een minor. Het programma van de minor zal ontwikkeld worden door NHL Stenden Hogeschool, in afstemming met Windesheim Hogeschool, de Friese mediabedrijven, de Rijksuniversiteit Groningen en de Afûk. In de ontwikkeling wordt aansluiting gezocht bij de minor Fries van NHL Stenden Hogeschool en zal ook afstemming worden gezocht met provincie Fryslân. Het voornemen is om het programma in 2025 van start te laten gaan en om het minorprogramma ook toegankelijk te maken voor andere studenten van NHL Stenden Hogeschool en voor journalisten die al werkzaam zijn bij één van de regionale mediabedrijven. Daarnaast zal via Kies op Maat de minor ook toegankelijk worden voor alle studenten van andere hogescholen in Nederland. Voor de ontwikkeling, realisatie, promotie en werving van studenten van deze minor zijn extra financiële middelen (0,5 fte) nodig bovenop de Rijksbijdrage van OCW die NHL Stenden Hogeschool hiervoor zelf zal inzetten. Door middel van een impulsbijdrage van €125.000 zal OCW de eerste tweeënhalve jaar van de oprichting van deze minor financieel ondersteunen. Voor de tweede helft van deze bestuursafpraak zal de provincie deze bijdrage voor haar rekening nemen.

6. Fries in het wetenschappelijk onderwijs

Wetenschappelijk onderwijs en onderzoek is essentieel voor een vitale Friese taal en cultuur. De Rijksuniversiteit Groningen is bij het aangaan van deze Bestuursafpraak de enige universiteit met een leerstoel die helemaal gewijd is aan de frisistiek, de wetenschappelijke studie van de Friese taal en cultuur. Daarnaast zijn er twee voor het Fries relevante leerstoelen in Amsterdam en Utrecht. De hoogleraar Germaanse taalkunde aan de Universiteit van Amsterdam (UvA) heeft een dielopdracht voor het Fries en aan de Universiteit van Utrecht (UU) besteedt een deeltijd hoogleraar sociolinguïstiek bijzondere aandacht aan de Friese taalsituaatie. Deze beide laatste leeropdrachten worden door de Fryske Akademy gefinancierd.

Het universitaire vakkenaanbod op het gebied van de Friese taal in Nederland is beperkt. Naast de RUG biedt enkel de UvA twee taalverwervingscursussen aan (beide gefaciliteerd door de Fryske Akademy). De leerstoelgroep Fries aan de RUG is bij het aangaan van deze bestuursafpraak verbonden aan de opleiding Minorities & Multilingualism en verzorgt een Friese track van 60 EC (dat wil zeggen één studiejaar) binnen de gelijknamige brede bacheloropleiding. Deze opleiding komt te

oplieding komt te ferfallen. Op 1 septimber 2024 set de lêste lichting studinten útein. Yn de masterfaze kinne studinten sûnt 2013 allinne by brede masteropleidings terjochte, lykas de master Multilingualism dy't mar ien ferplichte fak oer it Frysk as minderheidstaal hat. Ta beslút biedt de RUG de iennige akademyske learare-oplieding Frysk yn Nederlân oan, yn gearwurking mei NHL Stenden Hogeschool. De Rijksuniversiteit Groningen is fan 2025 ôf in nije partner by it realisearjen fan Taalplan Frysk 2030. It projekt "Ontwikkeling en ûnderhâld Learstoel Fryske taal- en letterkunde" oan de Rijksuniversiteit Groningen wurdt oant 1 jannewaris 2025 troch provinsje Fryslân, it ministearje fan Ynlânske Saken en Rijksuniversiteit Groningen bekostige. Ofspraken oangeande de bacheloropleiding Frysk nei 1 jannewaris 2025 sille yn it beëage konvenant foar dy bachelor meinommen wurde.

Krekt as by oare taalopleidings kiezen net folle studinten foar it universitêre fakke-oanbod Frysk, wylst it ferlet oan dosinten, ûndersikers en oan minsken mei spesjalistyske kennis fan de Fryske taal en kultuer yn syn meartalige kontekst tanimt. Yn 'e tiid fan de foarige bestjoersôfspraak is de situaasje neffens it Komitee of Eksperts fan de Ried fan Europa efterút gien. Begjin 2024 is lykas sein it advysrapport 'De toekomst van de frisistyk' fan de KNAW ferskynd. Dêr docht de KNAW in tal oanrekommandaasjes yn om it Frysk yn it heger en benammen it universitêr ûnderwiis fuort te sterkjen. Konkreet pleitet de kommisje foar in troch it Ryk finansiere, selsstannige bacheloropleiding op it mêd fan de frisistyk, om op syn minst in fulltime learstoel en twa fte universitêr dosinten hinne. It Ryk likegoed as de Provinsje nimme de oanrekommandaasjes yn it rapport serius.

Yn dizze bestjoersperiode wurdt troch it ministearje fan OCW yn nauwe gearspraak mei de oanbelangjende ûnderwiisinstelling, de Provinsje en it ministearje fan BZK ûndersocht hokker mooglikheden der binne om de frisistyk duorsum fuort te sterkjen. Dêrby ûndersykje sy ûnder oare de mooglikheden foar de realisasje fan in folweardige, duorsume en tagonklike bacheloropleiding Frysk, dy't goed op Taalplan Frysk 2030 en op de besteande bachelor en master learare-oplieding Frysk oan NHL Stenden Hogeschool oanslút. It Ryk en de Provinsje sille DINGtiid as wetlik advysorgaan foar de Fryske taal dêroer rieplachtsje. De oerheid fynt it wichtich dat de nije oplieding bydraacht oan de fitaliteit fan it Frysk en goed op it ferlet fan de arbeidsmerk oanslút. De nije, bekostige oplieding sil de reguliere proses trochrinne, lykas de Toets Nieuwe Opleiding fan de NVAO en de makrodoelmjittichheidstoets fan de CDHO, dy't ûnder oare hifkje op it arbeidsmerkferlet.

vervallen. Op 1 september 2024 start de laatste lichting studenten. In de masterfase kunnen studenten sinds 2013 alleen terecht bij brede masteropleidingen, zoals de master Multilingualism die slechts één verplicht vak over het Fries als minderheidstaal heeft. Tot slot biedt de RUG de enige academische lerarenopleiding Fries in Nederland aan, in samenwerking met NHL Stenden Hogeschool. De Rijksuniversiteit Groningen is vanaf 2025 een nieuwe partner bij het realiseren van Taalplan Frysk 2030. Het project "Ontwikkeling en onderhoud Leerstoel Friese taal- en letterkunde" aan de Rijksuniversiteit Groningen wordt tot 1 januari 2025 bekostigd door de provincie Fryslân, het ministerie van Binnenlandse Zaken en Rijksuniversiteit Groningen. Afspraken m.b.t. de bacheloropleiding Fries na 1 januari 2025 zullen worden meegenomen in het beoogde convenant voor die bachelor.

Net als bij andere talenopleidingen kiezen weinig studenten voor het universitaire vakkenaanbod Fries, terwijl de behoefte aan docenten, onderzoekers en mensen met specialistische kennis van de Friese taal en cultuur in zijn meertalige context toeneemt. Tijdens de vorige bestuursafpraak is de situatie volgens de Committee of Experts van de Raad van Europa verslechterd. Begin 2024 is als gezegd het adviesrapport "De toekomst van de frisistiek" van de KNAW verschenen. Hierin doet de KNAW een aantal aanbevelingen om het Fries in het hoger en met name het universitair onderwijs te versterken. Concreet pleit de commissie voor een door het Rijk gefinancierde, zelfstandige bacheloropleiding op het terrein van de frisistiek, rond minimaal een fulltime leerstoel en twee fte universitair docenten. Zowel het Rijk als de Provincie nemen de aanbevelingen in het rapport serius.

In deze bestuursperiode wordt door het ministerie van OCW in nauwe samenspraak met de desbetreffende onderwijsinstelling, de Provincie en het ministerie van BZK onderzocht welke mogelijkheden er zijn om de frisistiek duurzaam te versterken. Daarbij onderzoeken zij onder andere de mogelijkheden voor de realisatie van een volwaardige, duurzame en toegankelijke bacheloropleiding Fries, die goed aansluit op Taalplan Frysk 2030 en op de bestaande bachelor en master lerarenopleiding Fries aan NHL Stenden Hogeschool. Het Rijk en de provincie zullen hierover DINGtiid raadplegen als wettelijk adviesorgaan voor de Friese taal. De overheid vindt het belangrijk dat deze nieuwe opleiding bijdraagt aan de vitaliteit van het Fries en goed aansluit op de behoefte van de arbeidsmarkt. Deze nieuwe, bekostigde opleiding zal de reguliere processen doorlopen, zoals de Toets Nieuwe Opleiding van de NVAO en de macrodoelmatigheidstoets van de CDHO, die onder andere toetsen op de arbeidsmarktbehoefte.

De minister fan OCW is neffens it amendemint fan De Hoop c.s. ree om struktureel € 340.000 beskikber te stellen foar it akademysk Frysk. Yn oanfolling dêrop stelle de provinsje Fryslân en it ministearje fan BZK elk € 110.000 yn 't jier, 10 jier lang, beskikber. De ôfspraken oer de middelen en lokaasje foar in folweardige, duorsume en tagonklike bacheloropleiding wurde mei de oanbelangjende ûnderwiisinstelling yn in konvenant fêstlein. Dat strykt mei it advys fan de KNAW. Sa wurdt ek it akademysk ûnderwiis nei it Frysk wetlik ferankere. It stribjen is om it konvenant op 1 jannewaris 2025 yngean te litten. De middelen fan de provinsje en BZK komme mei it yngean fan it konvenant beskikber en komme yn stee fan de hjoeddeistige finansiering foar it projekt dat oant ein 2024 ta trochrint. De middelen dy't yn it konvenant troch Ryk en provinsje beskikber steld wurde, moatte foar it beskermjen en befoarderjen fan de Fryske taal en kultuer op akademysk nivo ynset wurde. Dat is yn oerienstimming mei de mienskiplike soarchplicht fan Ryk en Provinsje. Ek is it fan belang dat akademyske 'Nachwuchs', akademyske takomstige talinten, yn 'e foarm fan promovendy oplaat wurde. Ek dêr is omtinken foar yn dizze BFTK-perioade. Dat kin ek út de boppeneamde middelen dy't ekstra beskikber steld wurde.

2.7 Ofspraken Frysk by ûnderwiisstipe

Yn Taalplan Frysk 2030 wurdt mei ûnderskate organisaasjes út it ûnderwiisfjild gearwurke om berne-opfanglokaasjes en skoallen te stypjen yn harren aanbod Frysk. Sa wurdt derfoar soarge dat alle skoallen yn it primêr en fuortset ûnderwiis it Frysk neffens de keardoelen Frysk oanbiede en dat der ek yn alle oare ûnderwiissectoaren genôch omtinken foar de Fryske taal, skiednis en kultuer is.

1. NHL-Stenden Hogeschool / Lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid

Yn 2019 en 2020 is it lectoraat Frysk en Meertaligens yn Underwiis en Opfieding yn de basisfoarsjenning opnommen en ynpast yn de ûnderdielen fan de Stenden Hogeschool Ljouwert fan Taalplan Frysk 2030. It lectoraat dat tsjintwurdich Lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid hjit, spilet in wichtige rol yn Taalplan Frysk 2030 op it mêd fan projektlieding, begieliding fan skoallen, ûntwikkeling fan materialen en wurkwizen, ûntwerpûndersyk en ûndersyk op it mêd fan meertaligens. It lectoraat is de skeakel yn de fersterke ynfrastuktuer dy't op koarte termyn stal kriget mei in nije praktor, lektor en heechlearaar.

De minister van OCW is conform het amendement van De Hoop c.s. bereid om structureel € 340.000 beschikbaar te stellen voor het academisch Fries. In aanvulling hierop stellen de provincie Fryslân en het ministerie van BZK ieder € 110.000 per jaar beschikbaar voor een looptijd van 10 jaar. De afspraken over de middelen en locatie voor een volwaardige, duurzame en toegankelijke bacheloropleiding worden met de desbetreffende onderwijsinstelling vastgelegd in de vorm van een convenant. Dit is in lijn met het advies van de KNAW. Op deze wijze wordt ook het academisch onderwijs naar het Fries wettelijk verankerd. Het streven is om het convenant per 1 januari 2025 in te laten gaan. De middelen vanuit de provincie en BZK komen beschikbaar met ingang van het convenant en komen in plaats van de huidige financiering voor het project dat doorloopt tot eind 2024. De middelen die beschikbaar worden gesteld in het convenant door Rijk en provincie dienen ingezet te worden ten behoeve van het beschermen en bevorderen van de Friese taal en cultuur op academisch niveau. Dit is in lijn met de gemeenschappelijk zorgplicht van Rijk en provincie. Ook is het van belang dat academische 'Nachwuchs', academische toekomstige talenten, in de vorm van promovendi, worden opgeleid. Ook hiervoor is aandacht onder deze BFTK-periode. Dit kan ook uit de bovengenoemde middelen die extra beschikbaar worden gesteld.

2.7 Afspraken Fries bij onderwijsondersteuning

Binnen Taalplan Frysk 2030 wordt er met verschillende organisaties uit het onderwijsveld samengewerkt om kinderopvanglocaties en scholen te ondersteunen in hun aanbod Fries. Op die manier wordt bewerkstelligd dat alle scholen in het primair en voortgezet onderwijs het Fries aanbieden volgens de kerndoelen Fries en ook in alle andere onderwijssectoren voldoende aandacht is voor de Friese taal, geschiedenis en cultuur.

1. NHL-Stenden Hogeschool / Lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid

In 2019 en 2020 is het lectoraat Frysk en Meertaligens yn Underwiis en Opfieding opgenomen in de basisvoorziening en ingebed binnen de onderdelen van de Stenden Hogeschool Leeuwarden van Taalplan Frysk 2030. Het lectoraat dat tegenwoordig Lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid heet speelt een belangrijke rol binnen Taalplan Frysk 2030 op het gebied van projectleiding, begeleiding van scholen, ontwikkeling van materialen en werkwijzen, ontwerponderzoek en onderzoek op het gebied van meertaligheid. Het lectoraat is de schakel in de

It lektoraat rjochtet him binnen de ramten fan Taalplan Frysk 2030 yn de kommende beliedsperioade op ûndersyk nei de ympakt fan Taalplan yn it primêr ûnderwiis, fuortset ûnderwiis, mbû en hbû (û.o. mei promoasjeûndersyk en it útfieren fan de 2-mjitting). Ek ûndersiket it lektoraat hoe't skoallen de nije keardoelen foar de Fryske taal en kultuer ymplementearje. Dêrnjonken fiert it lektoraat ûntwerpûndersyk út yn en mei de ûnderwiispraktyk. Binnen de ûndersykstaak fan it lektoraat past ek dat der stribbe wurdt nei it begelieden fan ien of mear promovendi, yn gearwurking mei de Rijksuniversiteit Groningen. As lêste is it lektoraat ferantwurdlik foar de organisaasje en útfiering fan de post-hbû oplieding Taalkoördinator yn it basisûnderwiis en de netwurken fan taalkoördinatoren yn de provinsje Fryslân. Mei it each op de wichtige rol fan it Lektoraat binnen Taalplan Frysk 2030 kriget it lektoraat by it yngean fan dizze bestjoersôfspraak in strukturele bydrage fan op syn minst € 110.000 yn 't jier foar oan Taalplan Frysk 2030 relatearre ûndersyk.

2. Sintrum Frysktalige Berne-opfang

It Sintrum Frysktalige Berne-opfang (SFBO) fersoarget ûnderwiiskundige stipe, advisearring en stimulearring oangeande Frysktalige/meartalige opfang en de vve-sektor. It SFBO docht as kennissintrum tapast ûndersyk op it mêd fan twatalich taallearen by jonge bern, spilet in wichtige rol yn de foarskoalske sektor fan Taalplan Frysk 2030 en is ek by it gearwurkingstrajekt foar it Frysk en de Fryske kultuer behelle.

3. Taalsintrum Frysk en meartaligens

It Sintrum Frysk en meartaligens (as ûnderdiel fan Cedin) fersoarget as ekspertizesintrum ûnderwiiskundige stipe en advisearring oangeande Frysk/meartalich ûnderwiis foar it primêr, spesjaal en fuortset ûnderwiis. De begelieding is derop rjochte om de realisaaesplanen yn it ramt fan Taalplan 2030 út te fieren.

4. Afûk

De Afûk ûntwikkelet en fersoarget yn ôfstimming mei de oare Taalplan Frysk 2030-partners de lesmaterialen en de begelieding dêrfan op skoallen. Dêrnjonken ferfollet de Afûk in wichtige taak yn it ûnderhâlden en trochûntwikkeljen fan de digitale lesmetoaden Spoar 8 en Searje 36, en ek de materialen by de oare sektoaren. Ek is Afûk de lûker om it plak fan it Frysk yn it mbû te boargjen en te fergrutsjen.

versterkte infrastruktuur die op korte termijn vorm krijgt met een nieuwe practor, lector en hoogleraar.

Het lektoraat richt zich binnen de kaders van Taalplan Frysk 2030 de komende beleidsperiode op onderzoek naar de impact van Taalplan Frysk 2030 in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs, mbo en hbo (o.a. met promotieonderzoek en uitvoeren van 2-meting). Tevens onderzoekt het lektoraat hoe scholen de nieuwe kerndoelen voor de Friese taal en cultuur implementeren. Daarnaast voert het lektoraat ontwerponderzoek uit in en met de onderwijspraktijk. Binnen de onderzoekstaak van het lektoraat past ook dat er wordt gestreefd naar het begeleiden van een of meer promovendi, in samenwerking met de Rijksuniversiteit Groningen. Ten slotte is het lektoraat verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering van de post-hbo opleiding Taalkoördinator in het basisonderwijs en de netwerken van taalkoördinatoren in de provincie Fryslân. Gezien de belangrijke rol van het Lektoraat binnen Taalplan Frysk 2030 krijgt het lektoraat vanaf deze bestuursafpraak een structurele jaarlijkse provinciale bijdrage minimaal €110.000 voor aan Taalplan Frysk 2030 gerelateerd onderzoek.

2. Sintrum Frysktalige Berne-opfang

Het Sintrum Frysktalige Berne-opfang (SFBO) verzorgt als expertisecentrum onderwijskundige ondersteuning, advisering en stimulering ten aanzien van Friestalige/meertalige opvang en de VVE-sector. Het SFBO doet als kenniscentrum toegepast onderzoek op het gebied van tweetalige taalverwerving bij jonge kinderen, speelt een belangrijke rol binnen de voorschoolse sector van Taalplan Frysk 2030 en is ook betrokken bij het samenwerkingstrajekt voor het Fries en de Friese cultuur.

3. Taalsintrum Frysk en meartaligens

Het Sintrum Frysk en meartaligens (als onderdeel van Cedin) verzorgt als expertisecentrum onderwijskundige ondersteuning en advisering, ten aanzien van Fries/meertalig onderwijs voor het primair-, speciaal en voortgezet onderwijs. De begeleiding is er op gericht om de realisatieplannen in het kader van Taalplan Frysk 2030 te bewerkstelligen.

4. Afûk

De Afûk ontwikkelt en verzorgt in afstemming met de andere Taalplan Frysk 2030-partners de lesmaterialen en de begeleiding daarvan op scholen. Daarnaast vervult de Afûk een belangrijke taak in het onderhouden en doorontwikkelen van de digitale lesmethodes Spoar 8 en Searje 36, alsmede de materialen bij de andere sectoren. Tevens is Afûk de trekker om de plek van het Fries in het mbo te borgen en vergroten.

5. Omrop Fryslân

Omrop Fryslân draacht aktyf by oan Taalplan Frysk 2030. Sa rjochtet it edukative berne- en jongereinplatform Tsjil fan Omrop Fryslân him mei ûnderskate programma's op bern fan 2 oant en mei jongerein oant likernôch 20 jier, sawol foar gebrûk yn as bûten skoaltiid. Yn gearwurking mei oare organisaasjes binnen Taalplan Frysk 2030 wurket Omrop Fryslân oan programma's as Tomke (foar pjutten), Sjong junior (foar groep 7/8, basisskoalle) en Jennifer Script (ûnderbou fuortset ûnderwiis). De Tjits Floch (floggende mem) rjochtet him as format op de hiele húshâlding. Alle programma's sykje ynteraksje mei bern/jongerein en slute ek oan by it mediagebrûk fan de doelgroep.

6. Rijksuniversiteit Groningen

De Rijksuniversiteit Groningen is sûnt 2023 in nije partner binnen Taalplan Frysk 2030. Binnen Taalplan Frysk 2030 wurde de aktiviteiten oangeande it Fryske ûnderwiis fan pjut oant promovendus koördinearre. De rol fan de Rijksuniversiteit Groningen wurdt yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak ynfolle.

7. Ferbining kultuerpartners

Njonken de organisaasjes dy't yn it ûnderwiisfjild aktyf binne, wurdt binnen Taalplan Frysk 2030 ek de ferbining socht mei kultuerorganisaasjes, dy't yn harren aktiviteiten bydrage wolle oan it heljen fan de doelstellingen fan Taalplan Frysk 2030. Op it stuit binne Keunstwurk en Fers al aktyf by de útfiering fan lêsbefoarderingsprojekten en kultueraktiviteiten behelle en wurdt der by it Fryske Lêsoffensyf oansletten. Ek oare partijen sille aktyf oanskreaun wurde foar gearwurking binnen Taalplan Frysk 2030.

8. Skoalstipers

Skoallen yn it pû, fû en sû kinne in berop dwaan op in eigen skoalstiper dy't de skoalle helpt by it trochûntwikkeljen en útfieren fan taalbeleid, passend by de situaasje en fraach fan de spesifike skoalle. De skoalstipers wurde troch de ûnderwiisorganisaasjes levere (Cedin, NHL-Stenden, Afûk, SFBO) en troch ûnderwiisburo Semko, dy't ek partner binnen Taalplan Frysk 2030 is.

9. Netwurken

Der binne ferskate netwurken dy't foarskoalske organisaasjes en skoallen yn it (spesjaal) basis- en fuortset ûnderwiis stypje kinne yn it trochûntwikkeljen fan it taalbeleid en ûnderwiis yn de Fryske taal en kultuer. De provinsje wol aktyf stimulearje dat dy netwurken de organisaasjes en skoallen ynformearje, advisearje en begeliede. It giet dêrby om stipe foar dosinten yn meartalige didaktyk, it paadwiis meitsjen yn ferskate lesmaterialen, it fasilitearjen fan ynterfisy, it organisearjen

5. Omrop Fryslân

Omrop Fryslân draagt actief bij aan Taalplan Frysk 2030. Zo richt het educatieve kinder- en jongerenplatform Tsjil van Omrop Fryslân zich met verschillende programma's op kinderen van 2 tot en met jongeren van ongeveer 20 jaar, zowel voor gebruik tijdens als buiten schooltijd. In samenwerking met andere organisaties binnen Taalplan Frysk 2030 werkt Omrop Fryslân aan programma's zoals Tomke (peuters), Sjong junior (groep 7/8, basisschool) en Jennifer Script (onderbouw voortgezet onderwijs). De Tjits Floch (vloggende moeder) richt zich als format op het hele gezin. Al deze programma's zoeken interactie met kinderen/jongeren en sluiten ook aan bij het media-gebruik van de doelgroep.

6. Rijksuniversiteit Groningen

De Rijksuniversiteit Groningen is sinds 2023 een nieuwe partner binnen Taalplan Frysk 2030. Binnen Taalplan Frysk 2030 worden de activiteiten rond het Friese onderwijs gecoördineerd van peuter tot promovendus. De rol wordt van de Rijksuniversiteit Groningen wordt gedurende de looptijd van deze bestuursafpraak ingevuld.

7. Verbinding cultuurpartners

Naast de organisaties actief in het onderwijsveld wordt binnen Taalplan Frysk 2030 ook de verbinding gezocht met cultuurorganisaties die in hun activiteiten bij willen dragen aan het behalen van de doelstellingen van Taalplan Frysk 2030. Op dit moment zijn Keunstwurk en Fers al actief betrokken bij de uitvoering van leesbevorderingsprojecten en cultuuractiviteiten en wordt er aangesloten bij het Fries Leesoffensief. Ook andere partijen zullen actief benaderd worden voor samenwerking binnen Taalplan Frysk 2030.

8. Skoalstipers

Scholen in het po, vo en so kunnen een beroep doen op een eigen skoalstiper die de school helpt bij het doorontwikkelen en uitvoeren van taalbeleid, passend bij de situatie en vraag van de specifieke school. De skoalstipers worden door de onderwijsorganisaties geleverd (Cedin, NHL-Stenden, Afûk, SFBO) evenals door onderwijsbureau Semko, tevens partner binnen Taalplan Frysk 2030.

9. Netwerken

Er zijn verschillende netwerken die voorschoolse organisaties en scholen in het (speciaal) basis en voortgezet onderwijs kunnen ondersteunen in het doorontwikkelen van het taalbeleid en onderwijs in de Friese taal en cultuur. De provincie wil actief blijven stimuleren dat deze netwerken de organisaties en scholen informeren, adviseren en begeleiden. Het gaat hierbij om ondersteuning voor docenten in meertalige didactiek, het wegwijs maken in verschillende lesmaterialen, het faciliteren van

fan netwurkgearkomsten, symposia en kongressen om te ynformearjen, it oanbieden fan skoalling, praktyske stipe yn 'e foarm fan memmetaalsprekkers (native speakers) en de skoallen en sintra te stypjen mei it ynpassen fan it meartalige ûnderwiis yn de organisaasje. Foarbylden fan netwurken binne it netwurk fan trijetalige skoallen (3TS), TaalRyk meartalich fuortset ûnderwiis, it netwurk fan taalkoördinatoaren en de beropsferiening fan dosinten Frysk (Seksje Frysk fan de Vereniging voor Levende Talen).

intervisje, informeren door het organiseren van netwerkbijeenkomsten, symposia en congressen, het aanbieden van scholing, praktische ondersteuning in de vorm van native speakers (memmetaalsprekkers) en de scholen en centra ondersteunen met het inbedden van het meertalig onderwijs in de organisatie. Voorbeelden van netwerken zijn het netwerk van drietalige scholen (3ts), TaalRyk meertalig voortgezet onderwijs, het netwerk van taalcoördinatoren en de beroepsvereniging van docenten Fries (Sectie Fries van de Vereniging voor Levende Talen).

Haadstik 3

Rjochterlike autoriteiten, bestjoerlike autoriteiten en iepenbiere tsjinsten

DEEL III

MAATREGELS FOAR IT BEFOARDERJEN FAN IT GEBRÛK FAN REGIONALE TALEN OF TALEN FAN MINDERHEDEN YN IT IEPENBIERE LIBBEN NEFFENS DE NEI OANLIEDING FAN KÊST 2, TWADDE LID, OANGIENE FERPLICHTINGS

Kêst 9. Rjochterlike autoriteiten

3.1 Ofspraken Frysk by rjochterlike autoriteiten

Troch it yngean fan de Wet gebrûk Fryske taal op 1 jannewaris 2014, is it wetlike fûnemint foar it gebrûk fan de Fryske taal yn it bestjoerlike ferkear en yn it rjochtsferkear op ien plak fêstlein en boarge. Ryk en de provinsje sjogge dat it gebrûk fan de Fryske taal yn 'e rjochtspraak fan mearwearde is en dat it ferlet om it te brûken by Frysktalige rjochtsykjenden útdruklik oanwêzich is. Dêrom wurde it wetlik ramt en de ôfspraken,

HOOFDSTUK 3

Rechterlijke autoriteiten, bestuurlijke autoriteiten en openbare diensten

DEEL III

MAATREGELEN TER BEVORDERING VAN HET GEBRUIK VAN REGIONALE TALEN OF TALEN VAN MINDERHEDEN IN HET OPENBARE LEVEN IN OVEREENSTEMMING MET DE INGEVOLGE ARTIKEL 2, TWEDE LID, AANGEGANE VERPLICHTINGEN

Artikel 9. Rechterlijke autoriteiten

3.1 Afspraken Fries bij rechterlijke autoriteiten

Door de inwerkingtreding van de Wet gebruik Friese taal op 1 januari 2014, is het wettelijke fundament voor het gebruik van de Friese taal in het bestuurlijke verkeer en in het rechtsverkeer op één plek vastgelegd en geborgd. Rijk en de provincie zien dat het gebruik van de Friese taal in de rechtspraak van meerwaarde is en dat de behoefte om het te gebruiken nadrukkelijk aanwezig is bij de Friestalige rechtzoekenden. Daarom wordt er grote

dy't dêr yn Europeesk ferbân oer fêstlein binne, fan grut belang achte. De posysje en it foech fan de wetjaande en de rjochtsprekkende macht is steatsrjochtlik skaat. Dêrom binne de rjochtbank Noord-Nederland en it gerjochtshôf Arnhem-Leeuwarden gjin partij by de BFTK, mar hawwe sy wol nei wiidweidich oerlis mei Ryk en de provinsje Fryslân yn in oersjoch yn kaart brocht op hokker wize sy ynfolling jouwe oan itjinge wetlik oangeande de Fryske taal fêststeld is. Yn oanfolling dêrop hawwe dy gerjochten yn it oersjoch opnommen wat sy noch mear dogge of dwaan sille om it brûken fan it Frysk yn it rjochtsferkear te fasilitearjen. Dat oersjoch is as taheakke oan dizze BFTK tafoege.

Ryk en provinsje fine it wichtich dat it brûken fan it Frysk yn it rjochtsferkear fasilitearre en stimulearre wurdt. Sy sille mei de rjochtbank Noord-Nederland en it gerjochtshôf Arnhem-Leeuwarden yn petear bliuwe oer it (fasilitearjen fan it) brûken fan it Frysk yn it rjochtsferkear.

Moasje 36200, nr. 129, fersiket de regearing, koartsein, om helderheid ta jaan oer de korrekte tapassing fan it fiifde lid fan kêst 16 fan Boek 1 fan it Boargerlik Wetboek, oangeande it yn de rjochtbank foardragen fan de folsleine tekst fan de eed of belofte yn it Frysk, en de Keamer dêroer te ynformearjen.

Kêst 10 fan de Wet gebrûk Fryske taal skriuwt foar dat hy dy't foar it útfieren fan in wetlik foarskrift mûnling in eed, belofte of befêstiging ôflizze moat, it foech hat om yn stee fan de wetlik foarskreaune wurden de dêrmei oerienkommende wurden yn de Fryske taal út te sprekken. Mei it yngean fan dy wet is kêst 16 fan boek 1 fan it Boargerlik Wetboek oanfolle mei in fiifde lid dêr't de amtseed en -belofte en de suveringseed en -belofte yn de Fryske taal yn opnommen binne. Op grûn fan dy bepalings kin by in beëdiging fan in amtner of bûtengewoan amtner fan de boargerlike stân troch de rjochtbank de eed of belofte yn de Fryske taal ôflein wurde, ek bûten de provinsje Fryslân. It belied fan it kabinet is derop rjochte om de posysje fan it Nederlânsk en it Frysk yn de provinsje Fryslân op basis fan lykweardigens te regeljen en it kabinet ûnderskriuwt it belang fan in goede tapassing fan de wet. De Rjochtspraak hat omtinken foar in goede tapassing fan de hjirfoar neamde bepalings. It is oan de yndividuele rjochter om de oarder op de sitting fêst te stellen. Dêryn kinne de ôfsûnderlike gerjochten net trede. It kabinet hat de Ried foar de rjochtspraak oer it belang fan in goede tapassing fan de hjirfoar neamde bepalings ynformearre en frege om dat yn it omtinken fan de gerjochten te bringen.

waarde gehecht aan het wettelijk kader en de afspraken die hierover in Europees verband zijn vastgelegd.

De positie en de bevoegdheid van de wetgevende en de rechtsprekende macht is staatsrechtelijk gescheiden. Daarom zijn de rechtbank Noord-Nederland en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden geen partij bij de BFTK, maar hebben zij wel na uitvoerig overleg met Rijk en de provincie Fryslân in een overzicht in kaart gebracht op welke manier zij invulling geven aan hetgeen wettelijk bepaald is ten aanzien van de Friese taal. In aanvulling daarop hebben deze gerechten in het overzicht opgenomen wat zij nog meer doen of gaan doen om het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer te faciliteren. Dat overzicht is toegevoegd aan deze BFTK als bijlage.

Rijk en provincie vinden het belangrijk dat het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer wordt gefaciliteerd en gestimuleerd. Zij zullen met de rechtbank Noord-Nederland en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden in gesprek blijven over het (faciliteren van het) gebruik van het Fries in het rechtsverkeer.

Motie 36200, nr. 129 verzoekt de regering, kort gezegd, helderheid te verschaffen over de correcte toepassing van het vijfde lid van artikel 16 van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek, met betrekking tot het in de rechtbank voordragen van de volledige tekst van de eed of de belofte in het Fries, en de Kamer daarover te informeren.

Artikel 10 van de Wet gebruik Friese taal bepaalt dat hij die ter uitvoering van een wettelijk voorschrift mondeling een eed, belofte of bevestiging moet afleggen, bevoegd is in plaats van de wettelijk voorgeschreven woorden de daarmede in de Friese taal overeenkomende woorden uit te spreken. Met de inwerkingtreding van die wet is artikel 16 van boek 1 van het Burgerlijk Wetboek aangevuld met een vijfde lid waarin de amtseed en -belofte en de zuiveringseed en -belofte in de Friese taal zijn opgenomen. Op grond van die bepalingen kan bij een beëdiging van een ambtenaar of buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand door de rechtbank, de eed dan wel belofte in de Friese taal worden afgelegd, ook buiten de provincie Fryslân. Het beleid van het kabinet is erop gericht de positie van het Nederlands en Fries in de provincie Fryslân op basis van gelijkwaardigheid te regelen en het kabinet onderschrijft het belang van een juiste toepassing van de wet. De Rechtspraak heeft aandacht voor een juiste toepassing van de hiervoor genoemde bepalingen. Het is aan de individuele rechter om de orde op de zitting te bepalen. Daarin kunnen de afzonderlijke gerechten niet treden. Het kabinet heeft de Raad voor de rechtspraak over het belang van een juiste toepassing van de hiervoor genoemde bepalingen geïnformeerd en verzocht dit onder de aandacht van de gerechten te brengen.

3.2 Ofspraken Frysk by bestjoerlike autoriteiten

1. Sichtberens yn de iepenbiere romte troch Ryk en Provinsje

Yn de Rijkshuisstijlgids is in format foar twatalige paadwizers opnommen. Lykas oerienkommen yn it sichtberensakkoart kêst 1, past it Ryk geandewei dizze bestjoersôfspraak, wêr't dat mooglik is, de paadwizers yn iepenbiere romten yn rykskantoaren yn Fryslân nei twatalige teksten oan. By renovaasje of ynrjochting fan in nij rykskantoar yn Fryslân set it Ryk him ek yn om keunst fan Fryske keunstners of keunst mei Frysk karakter sichtber te meitsjen.

Yn 'e perioade fan dizze bestjoersôfspraak wurde der, yn oerlis mei Ryk, provinsje Fryslân en Rykswettersteat, resultaten boekt foar it útrôljen fan permanente meartaligens op de ferkearsbuorden yn Fryslân. Dêrby sil yn in mienskiplike ferkenning, ûnder rezjy en op kosten fan de provinsje, besjoen wurde oan hokker rânebetingsten foldien wurde moat om de ferkearsfeilichheid te garandearjen. Underfinings mei it tapassen fan meartaligens yn it bûtenlân dy't oantoane dat de ferkearsfeilichheid net yn gefaar brocht wurdt, binne dêrby liedend. Sa kin it Nederlânske model as basis nommen wurde, mar is de Fryske taal typografysk ûnderskiedend. Lêsberens, begryplikens en it tal tekens op 'e buorden binne dêrby punt fan omtinken. Dêr wêr't yn it ferline troch gemeenten en provinsje al keazen is foar it brûken fan Fryske plaknammen en oantsjutting en dat wilens breed akseptearre is, is it tafoegjen fan de Nederlânske oersetting net needsaaklik/winsklik.

Uterlik yn 'e twadde helte fan de bestjoersôfspraak wurdt yn oerlis mei de weibearder begûn mei de útfiering fan in meartalige ynfrastuktuer yn Fryslân, al sil dat yn fazen en passend yn de programmearring fan RWS ynfierd wurde moatte. De provinsje sil it ûnderwerp fan de twatalige paadwizers beprate en ôfstimme mei de oanbelangjende gemeenten, troch de wei fan it bestjoerlik oerlisorgaan Mei-inoar foar it Frysk.

2. Rykskommunikaasje

Ryk en provinsje wurkje nei de situaasje ta dat it Frysk as offisjele taal yn 'e provinsje Fryslân as fanselsprekend prominint yn de iepenbiere romte oanwêzich is. Sa't yn it sichtberensakkoart kêst 2 oerienkommen is, set it Ryk geandewei dizze bestjoersôfspraak yn op bettere foarljochting oer it brûken fan de Fryske taal yn kommunikaasje-uterings fan de Ryksoerheid. It Ryk stribbet dernei om rykskommunikaasje dy't spesifyk ferbân hâldt mei de ynwenners fan Fryslân ek yn it Frysk beskikber te meitsjen. Dêrta is yn 2021 de rjochtlâne

3.2 Afspraken Fries bij bestuurlijke autoriteiten

1. Zichtbaarheid in de openbare ruimte vanuit Rijk en provincie

In de Rijkshuisstijlgids is een format voor tweetalige bewegwijzering opgenomen. Zoals overeengekomen in het zichtbaarheidsakkoord artikel 1, past het Rijk tijdens deze bestuursafpraak daar waar mogelijk de bewegwijzering in openbare ruimten binnen rijkskantoren in Fryslân aan naar tweetalige teksten. Bij renovatie of inrichting van een nieuw rijkskantoor in Fryslân zet het Rijk zich in ook kunst van Friese kunstenaars of kunst met een Fries karakter zichtbaar te maken.

In deze bestuursafpraakperiode worden er, in overleg met Rijk, de provincie Fryslân en Rijkswaterstaat, resultaten geboekt voor een uitrol van permanente meertaligheid op de verkeersbebording in Fryslân. Hierbij zal in een gezamenlijke verkenning, onder regie en op kosten van de provincie, worden gezien aan welke randvoorwaarden zal moeten worden voldaan om de verkeersveiligheid te borgen. Ervaringen met de toepassingen van meertaligheid in het buitenland die aantonen dat de verkeersveiligheid niet in gevaar wordt gebracht, zijn daarbij leidend. Zo kan het Nederlandse model als basis worden genomen, maar is de Friese taal typografisch onderscheidend. Leesbaarheid, begrijpelijkheid en het tal tekens van bebording zijn daarbij aandachtspunt. Daar waar in het verleden door gemeenten en provincie reeds gekozen is voor het hanteren van Friese plaatsnamen en aanduiding en dit inmiddels breed is geaccepteerd, is toevoeging van de Nederlandse vertaling niet noodzakelijk/wenselijk.

Uiterlijk in de tweede helft van de bestuursafpraak wordt in overleg met de wegbeheerder begonnen met de uitvoering van een meertalige infrastructuur in Fryslân, al zal dit gefaseerd en passend in de programmering van RWS moeten worden ingevoerd. De provincie zal het onderwerp van tweetalige bewegwijzering bespreken en afstemmen met de betrokken gemeenten, middels het bestuurlijk overlegorgaan Mei-inoar foar it Frysk.

2. Rijkscommunicatie

Rijk en provincie werken naar de situatie toe waarin het Fries als officiële taal in de provincie Fryslân als vanzelfsprekend prominent aanwezig is in de openbare ruimte. Zoals overeengekomen in het zichtbaarheidsakkoord artikel 2 zet het Rijk gedurende deze bestuursafpraak in op betere voorlichting over het gebruik van de Friese taal in communicatie-uitingen vanuit de Rijksoverheid. Het Rijk streeft ernaar om rijkscommunicatie die speci-

'Vertaalbeleid Rijksoverheid' oanpast, en dêrby binne de ynweners fan de provinsje Fryslân as aparte kommunikaasje-doelgroep opnommen. As ferfolch dêrop is der foar de Twadde Keamer ferkiezing 2023 in Frysktalige oersetting makke fan de posters foar de stimlokalen. Ek wurde der online Fryske oersettings fan de stimpasjen beskikber makke. De Frysktalige poster foar yn 'e stimpasjen wurdt yn de kiesregeling opnommen.

Yn 'e perioade fan dizze bestjoersôfspraak ûndersiket it Ryk oft de ôfspraken oer it brûken fan it Frysk yn de ryksfertaalrjochtlinen fierder konkretisearre wurde kinne mei oanfoljende ôfspraken oer Frysktalige oerheidskampanjes en Fryske oersettings op rijksoverheid.nl. De provinsje Fryslân nûget de oanbelangjende ministearjes en kommunikaasjemeiwurkers fan it Ryk út foar in wurkbesite oan 'e provinsje Fryslân, dat spesifyk rjochte is op de sichtberens en it brûken fan de Fryske taal yn it domein kommunikaasje.

Oanfoljend sil der troch it ministearje fan BZK ûndersyk dien wurde nei de mooglikheid om de Fryske taal op it paspoort en/of de Nederlânske identiteitskaart op te nimmen.

3. Kommunikaasje troch desintrale bestjoersorganen

Foar it fergrutsjen fan de sichtberens fan it Frysk is it fan belang dat ek desintrale bestjoersorganen yn 'e provinsje Fryslân yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak yn de kommunikaasje mei harren ynweners it Frysk brûke. De provinsje is dêr mei de gemeenten oer yn petear. It stribjen is om dêr yn 'e earste helte fan dizze bestjoersôfspraak tusken provinsje en de desintrale bestjoersorganen heldere ôfspraken oer te meitsjen.

4. Regionale plysje-ienheid Noard-Nederlân

Fryske boargers kinne yn 'e regio Noard-Nederlân by de plysje gebrûk meitsje fan harren rjocht om yn de Fryske taal oanjefte te dwaan. Der wurdt troch de plysje altyd frege wat de foarkarstaal fan de oanbelangjende Fryske boarger is en dat wurdt fêstlein. Ek as it proses-ferbaal skriftlik yn it Nederlânsk fêststeld is, is ynsichtlik oft it petear yn it Frysk west hat. Yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak wurdt troch partijen ferkend hoe't de plysje Noard-Nederlân it Frysk faker aktyf brûke kin, bygelyks yn kommunikaasje-uterings.

5. Feilichheidsregio Fryslân

By boppesteande relevante kâsten wurdt ek de Feilichheidsregio Fryslân op grûn fan de Wet gebrûk Fryske taal aktyf belutsen en stimulearre om taalbeleid te ûntwikkeljen, te ymplementearjen en as dat nedich is te aktualisearjen. De provinsje belûkt dêrom de Feilichheidsregio Fryslân aktyf by it bestjoerlik oerlis 'Mei-

fiek betrekking heeft op de inwoners van Fryslân ook in het Fries beschikbaar te maken. Hiertoe is in 2021 de richtlijn 'Vertaalbeleid Rijksoverheid' aangepast, waarbij de inwoners van de provincie Fryslân zijn opgenomen als aparte communicatiedoelgroep. In naleving hiervan is er voor de Tweede Kamer verkiezing 2023 een Friestalige vertaling gemaakt van de posters voor de stemlokalen. Ook worden er online Friese vertalingen van de stempasjen beschikbaar gemaakt. De Friestalige poster voor in de stimpasjen wordt opgenomen in de kiesregeling.

Tijdens deze bestuursafpraak onderzoekt het Rijk of de afspraken over het gebruik van het Fries in de rijksvertaalrichtlijnen verder kunnen worden geconcretiseerd. De provincie Fryslân nodigt de betrokken ministeries en communicatiemedewerkers van het Rijk uit voor een werkbezoek aan de provincie Fryslân dat specifiek gericht is op de zichtbaarheid en het gebruik van de Friese taal binnen het domein communicatie.

Aanvullend zal er door het ministerie van BZK een verkenning worden uitgevoerd naar de mogelijkheid om de talen van het Koninkrijk (waaronder het Fries) op te nemen op het paspoort en/of de Nederlandse identiteitskaart.

3. Communicatie door decentrale bestuursorganen

Voor het vergroten van de zichtbaarheid van het Fries is het van belang dat ook decentrale bestuursorganen in de provincie Fryslân tijdens de looptijd van deze bestuursafpraak, het Fries gebruiken in de communicatie met hun inwoners. De provincie is hierover in gesprek met de gemeenten. Het streven is om in de eerste helft van deze bestuursafpraak heldere afspraken hierover te maken tussen provincie en de decentrale bestuursorganen.

4. Regionale politie- eenheid Noord-Nederland

Friese burgers kunnen in de regio Noord-Nederland bij de politie gebruik maken van hun recht om een aangifte in de Friese taal te doen. Er wordt door de politie altijd gevraagd wat de voorkeurstaal van betrokken Friese burgers is en dat wordt vastgelegd. Ook als het procesverbaal schriftelijk in het Nederlands wordt vastgesteld is inzichtelijk of het gesprek in het Fries heeft plaatsgevonden. Tijdens deze bestuursafpraak wordt door partijen verkend hoe de politie Noord-Nederland het Fries vaker actief kan gebruiken, bijvoorbeeld in communicatie-uitingen.

5. Veiligheidsregio Fryslân

Bij bovenstaande relevante artikelen wordt ook de Veiligheidsregio Fryslân vanuit de Wet gebruik Friese taal actief betrokken en gestimuleerd om taalbeleid te ontwikkelen, te implementeren en indien nodig te actuali-

inoar foar it Frysk' (sjoch kêst 6 fan dit haadstik). De meldkeamer dy't it Fryske taalgebiet betsjinnet, beskikt oer in aktueel Frysk taalbelied. Fan belang is dat der foldwaande Frysktalige meiwurkers beskikber bliuwe, sadat meldings út Fryslân wei as steand belied standert en op alle oeren yn de Fryske taal dien wurde kinne.

6. Trochûntwikkeling taalbelied desintrale bestjoersorganen

Bestjoersorganen dy't net ta de sintrale oerheid hearre³, moatte neffens de Wet gebrûk Fryske taal taalbeliedsplannen en taalferoarderings oangeande de Fryske taal opstelle. De provinsje Fryslân nimt dêr de foarstap yn en bringt as Taalskipper desintrale oerheden byinoar en stjoert wêr't kânsen net benutte wurde. Op dy wize moatte de bestjoersorganen sels harren ferantwurdlikheid nimme om ta in aktueel taalbelied en taalferoarderding te kommen.

De bestjoersorganen wurde ek by it provinsjaal bestjoerlik oerlis 'Mei-inoar foar it Frysk', dat twa oant fjouwer kear yn 't jier hâlden wurdt, behelle. Under provinsjaal bestjoerlik foarsitterskip wurdt yn dat oerlis de fuortgong fan de ynfiering fan de taalwetjouwing mei de gemeenten en oare oanbelangjende bestjoersorganen besprutsen. De provinsje kin yn syn rol as Taalskipper de bestjoersorganen oansprekke op harren wetlike ferantwurdlikheden. Fansels kin de provinsje ek sels oansprutsen wurde op syn wetlike ferantwurdlikheden troch Provinsjale Steaten, it Ryk en it advysorgaan DINGtiid. By dat bestjoerlik oerlis wurde ek de opstelde langetermynadoelen oangeande de Fryske taal en kultuer besprutsen (sjoch taljochting punt 9). It tafersjoch op it Frysk taalbelied by gemeenten is troch de provinsje yn it beliedsramt ynterbestjoerlik tafersjoch opnommen.

7. Saakkundigheidsbefoarding Frysk

Om ynfolling te jaan oan de besteande ferantwurdlikheid en soarchplicht foar it Frysk, draacht de provinsje by oan de kursussen Frysk, dy't oanbean wurde oan meiwurkers yn tsjinst by de gemeenten en Ryksútfieringstsjinsten om it Frysk op profesjoneel nivo brûke te kinnen. Dêrby ferwize wy ek nei it advys dat DINGtiid dêr earder oer útbrocht⁴.

8. Bestjoerlike weryndielings

It Ryk en de provinsje wize yn it gefal fan gemeentlike weryndielingsplannen, de oanbelangjende gemeenten op de needsaak om oanslutend op kêst 5 fan de Wet gebrûk Fryske taal te kommen ta befoarderjend Frysk gemeentlik taalbelied. By bestjoerlike weryndielings

seren. De provincie betreft daartoe de Veiligheidsregio Fryslân actief bij het bestuurlijk overleg 'Mei-inoar foar it Frysk' (zie artikel 6 van dit hoofdstuk). De meldkamer die het Friese taalgebied bedient, beschikt over een actueel Fries taalbeleid. Van belang is dat er voldoende Friestalige medewerkers beschikbaar blijven zodat meldingen vanuit Fryslân als staand beleid standaard en op ieder moment in de Friese taal gedaan kunnen worden.

6. Doorontwikkeling taalbeleid decentrale bestuursorganen

Bestuursorganen die niet tot de centrale overheid behoren³, dienen conform de Wet gebruik Friese taal taalbeleidsplannen en taalverordeningen aangaande de Friese taal op te stellen. De provincie Fryslân neemt hierin het voortouw en brengt als Taalskipper decentrale overheden bij elkaar en stuurt waar kansen onbenut blijven. Op die wijze dienen de bestuursorganen zelf hun verantwoordelijkheid te nemen om tot een actueel taalbeleid en taalverordening te komen.

De bestuursorganen worden ook betrokken bij het provinciaal bestuurlijk overleg 'Mei-inoar foar it Frysk' dat twee tot vier keer per jaar plaatsvindt. Onder provinciaal bestuurlijk voorzitterschap wordt tijdens dat overleg de voortgang van de implementatie van de taalwetgeving besproken met de gemeenten en andere betrokken bestuursorganen. De provincie kan in haar rol als Taalskipper de bestuursorganen aanspreken op hun wettelijke verantwoordelijkheden. Uiteraard kan de provincie ook zelf aangesproken worden op haar wettelijke verantwoordelijkheden door Provinciale Staten, het Rijk en het adviesorgaan DINGtiid. Bij dit bestuurlijk overleg worden tevens de opgestelde langetermijnadoelen ten aanzien van de Friese taal en cultuur besproken (zie toelichting punt 9). Het toezien op het Fries taalbeleid bij gemeenten is door de provincie opgenomen in haar beleidskader interbestuurlijk toezicht.

7. Deskundigheidsbevordering Frysk

Om invulling te geven aan de bestaande verantwoordelijkheid en zorgplicht voor het Fries, draagt de provincie bij aan de cursussen Frysk die aangeboden worden aan medewerkers in dienst bij de gemeenten en Rijksuitvoeringsdiensten om het Fries op professioneel niveau te kunnen gebruiken. Daarbij verwijzen wij ook naar het advies dat DINGtiid hier eerder over uitbracht⁴.

8. Bestuurlijke herindelingen

Het Rijk en de provincie wijzen in het geval van gemeentelijke herindelingsplannen, de desbetreffende gemeenten op de noodzaak om aansluitend op artikel 5 van de

³ Wetterskip, Feilichheidsregio, de Meldkeamer en desintralisearre rykstsjusten lykas CJIB, UWV en de Belestingstjust

⁴ <https://dingtiid.frl/nl/uitvoeringsorganisaties-willen-aan-de-slag-met-het-fries>

³ Wetterskip Fryslân, Veiligheidsregio, de Meldkamer en gedentralisearde rjksdiensten zoals CJIB, UWV en de Belastingdienst.

⁴ <https://dingtiid.frl/nl/uitvoeringsorganisaties-willen-aan-de-slag-met-het-fries>

wurde der troch it Ryk en de provinsje Fryslân yn oerlis mei oanbelangjende partijen ôfspraken makke oer de beskerming en it befoarderjen fan de posysje fan de Fryske taal yn de nije of de nij te foarmjen gemeente.

9. Realisearjen langetermyn doelstellingen gemeenten
Mei hast alle gemeenten yn it Fryske taalgebiet binne yn de foargeande bestjoersôfspraak langetermyn doelstellingen foar it Frysk opsteld. Yn dizze bestjoersôfspraak wurkje de gemeenten oan it realisearjen fan de stelde doelen. De gemeenten dy't noch gjin langetermyn doelstellingen opsteld hawwe, sille dêr troch de provinsje op befregge wurde. De langetermyn doelstellingen kinne aktualisearre wurde, as nije wittenskiplike en beliedsmjittige ûntwikkelingen dêr de needsaak foar oantoane. Utgangspunten binne it behâld en de befoarderding fan de Fryske taal as offisjele en dêrmei folweardige en lykweardige taal yn Fryslân. Spesjale punten fan omtinken yn dizze bestjoersôfspraak binne it brûken fan it Frysk yn it sosjale domein, yn de iepenbiere romte, yn kommunikaasje, biblioteken en it (foarskoalsk) ûnderwiis. Foar it realisearjen fan de langetermyn doelstellingen wurdt ek de kennis en kunde fan it Stipepunt fan de Afûk ynset. Sjoch foar de ôfspraken sels de oanbelangjende haadstikken.

10. Meartalichheidskoördinator oanstelle

Om de gemeenten te stypjen by it realisearjen fan de langetermyn doelstellingen en it ferdjipjen en ûntjaan fan it taalbelied binnen de gemeenten, is it de winsk fan de provinsje om yn alle gemeenten in meartalichheidskoördinator oan te stellen. Dêrmei kinne de prioriteiten oangeande desintral taalbelied en sichtberens yn alle gefallen by gemeenten realisearre wurde.

De meartalichheidskoördinator trunet de gemeenten oan it Frysk yn alle fasetten fan harren belied te brûken en fuort te sterkjen. De meartalichheidskoördinator hat de rol fan brêge tusken de oerheid en it taalfjild, en siket ferbining mei en stipet organisaasjes yn de gemeente op bygelyks it mêd fan kultuer, ûnderwiis en it sosjale domein. Mei troch de oanstelling fan in meartalichheidskoördinator slagje de gemeenten deryn de bewustwurding, dat it Frysk lykweardich is oan it Nederlânsk en yn alle situaasjes brûkt wurde mei, by de boargers te fergrutsjen.

Yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak stelt BZK € 1,7 miljoen beskikber om Fryske gemeenten te stypjen om in meartalichheidskoördinator oan te stellen. Mei gemeenten en de provinsje wurde dêr passende ôfspraken oer makke, ynhâldlik likegoed as finansjeel, sadat safolle mooglik gemeenten fan de saakkundichheid fan in meartalichheidskoördinator profitearje kinne.

Wet gebruik Friese taal te komen tot gemeentelijk taalbeleid dat het gebruik van de Friese taal bevordert. Bij bestuurlijke herindelingen worden er door het Rijk en de provincie Fryslân in samenspraak met betrokken partijen afspraken gemaakt over de bescherming en het bevorderen van de positie van de Friese taal in de nieuwe of de nieuw te vormen gemeente.

9. Realiseren langetermijndoelstellingen gemeenten

Met bijna alle gemeenten in het Friese taalgebied zijn tijdens de voorgaande bestuursafspraken langetermijndoelstellingen voor het Fries opgesteld. Tijdens deze bestuursafspraken werken de gemeenten aan het realiseren van de gestelde doelen. De gemeenten die nog geen langetermijndoelstellingen hebben opgesteld, zullen door de provincie daarop bevestigd worden. De langetermijndoelstellingen kunnen geactualiseerd worden, indien nieuwe wetenschappelijke en beleidsmatige ontwikkelingen de noodzaak daarvoor aantonen. Uitgangspunten zijn het behoud en de bevordering van de Friese taal als officiële en daarmee volwaardige en gelijkwaardige taal in Fryslân. Speciale aandachtspunten tijdens deze bestuursafspraken zijn het gebruik van Fries in het sociale domein, in de openbare ruimte, in communicatie, bibliotheken en het (voorschools) onderwijs. Voor het realiseren van de langetermijndoelstellingen wordt ook de kennis en kunde van het Stipepunt van de Afûk ingezet. Zie voor de afspraken zelf de desbetreffende hoofdstukken.

10. Aanstellen meertaligheidscoördinator

Om de gemeenten te ondersteunen bij het realiseren van de langetermijndoelstellingen en het taalbeleid binnen de gemeenten te verdiepen en te ontplooiën, is het de wens van de provincie om in elke gemeente een meertaligheidscoördinator aan te stellen. Daarmee kunnen de prioriteiten rondom decentraal taalbeleid en zichtbaarheid in ieder geval bij gemeenten gerealiseerd worden.

De meertaligheidscoördinator spoort de gemeenten aan het Fries in alle facetten van hun beleid te gebruiken en te versterken. De meertaligheidscoördinator fungeert als brug tussen de overheid en het taalveld en zoekt verbinding met en ondersteunt de organisaties in de gemeente op bijvoorbeeld het gebied van cultuur, onderwijs en het sociale domein. Mede door de aanstelling van een meertaligheidscoördinator slagen de gemeenten erin de bewustwording dat het Fries gelijkwaardig is aan het Nederlands en in alle situaties gebruikt mag worden bij de burgers te vergroten.

Tijdens de looptijd van deze bestuursafspraken stelt BZK € 1,7 miljoen beschikbaar om Friese gemeenten te ondersteunen om een meertaligheidscoördinator aan te

11. Sichtberens Fryske taal troch gemeenten

De provinsje stimulearret gemeenten om, dêr wêr't de gemeente it foech hat, by te dragen oan it fergruptsjen fan de sichtberens fan it Frysk yn de iepenbiere romte. Oer dat groeiemodell wurde neier ôfspraken makke yn de bestjoerlike oerlizen 'Mei-inoar foar it Frysk'.

12. Doelstellings foarskoalske opfang

Gemeenten hawwe in ferantwurdlikheid oangeande berne-opfang. Yn kêst 1.55 fan de Wet Kinderopvang stiet dat bernedeiferbliuwen en pjutte-opfang de frijheid hawwe om te kiezen foar it Frysk as fiertaal of om in twatalich beleid te fieren. De provinsje freget oan gemeenten om yn harren feroarderings en subsydzjebetingsten op te nimmen dat oanbieders yn harren deiprogramma struktureel omtinken foar it Frysk hawwe. Oanbieders kinne dêrby troch de Stifting Frysktalige Berne-opfang (SFBO) stipe wurde. Om't Ryk, provinsje en gemeenten alle bern dy't yn Fryslân opgroeie de kâns biede wolle om meartalich op te groeien, sille alle gemeenten foar 2026 harren feroarderings en subsydzjebetingsten oangeande it brûken fan it Frysk op de berne-opfang oanskerpe hawwe. Troch de oanbieders te freegjen om Frysk-twatalige berne-opfang oan te bieden, ûntstiet in folsleine regionale dekking, wêrtroch't foar alle bern yn Fryslân in Frysk- of twatalige opfang op fytsôfstân tagonklik is.

13. Frysktalige toponimen

Wannear't Frysktalige toponimen troch it foechhawwende gesach offisjeel fêststeld binne, dan wurde yn de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (of kadastrale systemen) allinne noch de Frysktalige toponimen brûkt. It Kadaster sil foar in aktueel boarneregister soargje, sadat der allinne gebrûk makke wurdt fan de troch it foechhawwende gesach offisjeel fêststelde Frysktalige plak- en wetternammen. De Fryske gemeenten beslute sels hoe't nammen fan wenplakken, adressen, topografyske gebieten ensfh. fêstlein wurde en registrearje dat as boarnehâlder sels yn de eigen BAG. It Kadaster nimt yn de lanlike foarsjennings in kopy fan de gemeentlike boarne op.

stellen. Met gemeenten en de provincie worden hierover passende afspraken gemaakt, zowel inhoudelijk als financieel zodat zoveel mogelijk gemeenten van de deskundigheid van een meertaligheidscoördinator kunnen profiteren.

11. Zichtbaarheid Friese taal door gemeenten

De provincie stimuleert gemeenten om, daar waar de gemeente bevoegdheid heeft, bij te dragen aan het vergroten van de zichtbaarheid van het Fries in de openbare ruimte. Over dit groeiemodell worden nadere afspraken gemaakt tijdens de bestuurlijke overleggen Mei-inoar foar it Frysk.

12. Doelstellingen voorschoolse opvang

Gemeenten hebben een verantwoordelijkheid ten aanzien van kinderopvang. In artikel 1.55 van de Wet Kinderopvang staat dat kinderdagverblijven en peuteropvang de keuzevrijheid hebben om het Fries als voertaal te gebruiken of een tweetalig beleid te voeren. Gemeenten wordt door de provincie gevraagd in hun verordeningen en subsidievoorwaarden op te nemen dat aanbieders structureel aandacht voor het Fries hebben in hun dagprogramma. Aanbieders kunnen hierbij worden ondersteund door Stifting Frysktalige Berne-opfang (SFBO). Aangezien Rijk, provincie en gemeenten alle kinderen die opgroeien in Fryslân de kans willen bieden om meertalig op te groeien, zullen alle gemeenten voor 2026 hun verordeningen en subsidievoorwaarden wat betreft het gebruik van het Fries op de kinderopvang aangescherpt hebben. Door de aanbieders te vragen om Fries- of tweetalige kinderopvang aan te bieden ontstaat een volledige regionale dekking, waardoor voor alle kinderen in Fryslân op fietsafstand een Fries- of tweetalige opvang toegankelijk is.

13. Friestalige toponiemen

Wanneer Friestalige toponiemen door het bevoegd gezag officieel zijn vastgesteld, worden in de Basisregistratie Adressen en Gebouwen (of kadastrale systemen) alleen nog de Friestalige toponiemen gehanteerd. Het Kadaster zal voor een actueel bronregister zorgen zodat er alleen gebruik gemaakt wordt van de door het bevoegd gezag officieel vastgestelde Friestalige plaats- en waternamen. De Friese gemeenten bepalen zelf hoe namen van woonplaatsen, adressen, topografische gebieden e.d. vastgelegd worden en registreren dit als bronhouder zelf in de eigen BAG. Het Kadaster neemt in de landelijke voorzieningen een kopie op van de gemeentelijke bron.

Foto: Leo Postma

Haadstik 4 Media

Hoofdstuk 4 Media

DEEL III MAATREGELS FOAR IT BEFOARDERJEN FAN IT GEBRÛK FAN REGIONALE TALEN OF TALEN FAN MINDERHEDEN YN IT IEPENBIERE LIBBEN NEFFENS DE NEI OANLIEDING FAN KÊST 2, TWADDE LID, OANGIENE FERPLICHTINGS

Kêst 11. Media

It Ryk en de provinsje diele op grûn fan harren mien-skiplike ferantwurdlikheid en soarchplicht de fisy dat op langere termyn it brûken fan de Fryske taal yn 'e media fanselsprekkend bliuwt. Tradisjonele én moderne media binne wichtige pylders ûnder de fitaliteit fan in taal. It toant de grutte betsjutting fan it Frysk yn de mienskip oan, soarget derfoar dat in grut part fan de ynwenners fan Fryslân (en dêrbûten) it Frysk hearre en sjogge, stimulearret en stipet minsken (ynklusyf nije taallearders) it Frysk te learen en it te brûken, en draacht by oan statusferheging.

De Fryske regionale omrop, Omrop Fryslân, stjoert yn de Fryske taal út en hat dêrom in bysûndere rol oange-

DEEL III MAATREGELN TER BEVORDERING VAN HET GEBRUIK VAN REGIONALE TALEN OF TALEN VAN MINDERHEDEN IN HET OPENBARE LEVEN IN OVEREENSTEMMING MET DE INGEVOLGE ARTIKEL 2, TWEDE LID, AANGEGANE VERPLICHTINGEN

Artikel 11. Media

Het Rijk en de provincie delen vanuit hun gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht de visie dat op langere termijn het gebruik van de Friese taal in de media vanzelfsprekend blijft. Traditionele én moderne media zijn belangrijke pijlers onder de vitaliteit van een taal. Het toont de significantie van het Fries in de samenleving aan, zorgt ervoor dat een groot gedeelte van de inwoners van Fryslân (en daarbuiten) het Fries horen en zien, stimuleert en ondersteunt mensen (inclusief nieuwe taalleeders) het Fries te leren en het te gebruiken, en draagt bij aan statusverhoging.

De Friese regionale omroep, Omrop Fryslân, zendt uit in de Friese taal en heeft daarom een bijzondere rol ten

ande it behâld, de befoardering, de ûntwikkeling, de oerdracht, sichtberens en it libbene brûken fan it Frysk. Omrop Fryslân is oanwiisd as regionale publike media-instelling troch it Commissariaat voor de Media. Om't hieltyd minder minsken op tradisjonele wize nei radio en telefyzje harkje en sjogge, is it fan grut belang om dêrnjonken oanhâldend Frysktalige media en kontent te ûntwikkeljen, dy't by it hieltyd feroarjende gedrach fan de konsumint oanslute. Foar it gebrûk, behâld en de status fan de Fryske taal is it dêrom tige wichtich dat dy nije foarmen fan media en kontent ûntwikkele wurde en fynberheid fan dy media fergrutte wurdt.

It Ryk en de provinsje sjogge it as taak om Frysktalige regionale media yn hokker fernijende foarm dan ek as basisfoarsjenning mooglik te meitsjen, om't by it ta stân kommen fan it Hânfêst net foarsjoen is hoe fluch oft it medialânskip feroarje soe. Der wurdt dêrby sribbe nei in folweardich, selsstannich en breed programma en media-oanbod yn de Fryske taal, dat alle dagen op ferskate mediaplatoarms beskikber is. De ûnôfhinklikheid fan it media-oanbod en de werkenberheid fan Omrop Fryslân is salang't dizze bestjoersôfspraak rint boarge neffens de Mediawet 2008.

Yn de regionale dei- en wykblêden wurdt de Fryske taal geregeld brûkt, mar ferlike mei it Nederlânsk, is it gebrûk marginaal. Ek de kranten spylje in rol yn it natuerlik en fanselsprekkend gebrûk fan it Frysk. De ComEx hat yn syn sânde rapportaasje oanrekommandarre om stappen te setten om it publisearjen fan in Frysktalige krante of yn alle gefallen in tanimmen yn de publikaasje fan Frysktalige krante-artikels mei mooglik te meitsjen.

Om de oanwaaks fan sjoernalistyk talint, dat oer in goede behearsking fan de Fryske taal en romme kennis oer de Fryske kultuer beskikt, te garandearjen, is yn 2022 in troch de provinsje meifinansiere traineeprogramma úteinset. Der wurde trije mediatalinten yn 't jier oplaet. Njonken in opliedingsprogramma wurkje se fjouwer moanne by elk fan de trije grutste regionale media: Omrop Fryslân, de Leeuwarder Courant en it Friesch Dagblad. It tekoart oan sjoernalisten mei in goede kennis fan de Fryske taal en kultuer groeit, mei as gefolch fan it feit dat betûfte sjoernalisten mei pensjoen geane. It traineeprogramma is dêrom ûnfoldwaande om goede sjoernalistyk yn en oer it Frysk ek yn 'e takomst garandearje te kinnen. Dêrom wurdt der geandewei dizze BFTK in ûnderwiisprogramma ûntwikkele om studinten sjoernalistyk en lyksoartige stúdzjes in part fan harren stúdzjetiid brûke te litten om ûnderwiis yn de Fryske taal en kultuer te folgjen. De ôfspraken dêroer steane útwurke yn haadstik 2.6 Underwiis fan dizze BFTK.

aanzien van het behoud, de bevordering, de ontwikkeling, de overdracht, zichtbaarheid en het levende gebruik van het Fries. Omrop Fryslân is aangewezen als regionale publieke media-instelling door het Commissariaat voor de Media. Aangezien steeds minder mensen op traditionele wijze naar radio en televisie luisteren en kijken, is het van groot belang om daarnaast Friestalige media en content te blijven ontwikkelen die aansluiten bij het continue veranderende gedrag van de consument. Voor het gebruik, behoud en status van de Friese taal is het daarom uitermate belangrijk dat deze nieuwe vormen van media en content ontwikkeld (blijven) worden en de vindbaarheid van die media vergroot wordt.

Rijk en de provincie zien het als taak om Friestalige regionale media in welke vernieuwende vorm dan ook als basisvoorziening mogelijk te blijven maken, aangezien bij de totstandkoming van het Handvest niet is voorzien hoe snel het medialandschap zou veranderen. Er wordt daarbij gestreefd naar een volwaardig, zelfstandig en breed programma- en media-aanbod in de Friese taal, dat op dagelijkse basis beschikbaar is op diverse media-platforms. De onafhankelijkheid van het media-aanbod en de herkenbaarheid van Omrop Fryslân is gedurende de looptijd van de bestuursafpraak geborgd in overeenstemming met het bepaalde in de Mediawet 2008.

In de regionale dag- en weekbladen wordt de Friese taal regelmatig gebruikt, maar ten opzichte van het Nederlands is het gebruik marginaal. Ook de kranten spelen een rol in het natuurlijk en vanzelfsprekend gebruik van het Fries. De ComEx heeft in haar zevende rapportage aanbevolen om stappen te zetten om het publiceren van een Friestalige krant of in ieder geval een toename in de publicatie van Friestalige krantenartikelen mede mogelijk te maken.

Om de aanwas van journalistiek talent te borgen dat over een goede beheersing van de Friese taal en ruime kennis over de Friese cultuur beschikt, is in 2022 een door de provincie medegefinancierd traineeprogramma van start gegaan. Per jaar worden drie mediatalenten opgeleid. Naast een opleidingsprogramma werken ze vier maanden bij ieder van de drie grootste regionale media: Omrop Fryslân, de Leeuwarder Courant en het Friesch Dagblad. Het tekort aan journalisten met een goede kennis van de Friese taal en cultuur groeit, mede als gevolg van goedgeschoolde journalisten die met pensioen gaan. Het traineeprogramma is daarom onvoldoende om goede journalistiek in en over het Fries te kunnen blijven borgen. Daarom wordt er gedurende de looptijd van deze BFTK een onderwijsprogramma ontwikkeld om studenten journalistiek en aanverwante studies een deel van hun studietijd te kunnen laten gebruiken om zich te scholen in de Friese taal en cultuur.

Konkreet wolle it Ryk en de provinsje yn 'e perioade fan de ûnderlizzende bestjoersôfspraak de neikommende ôfspraken realisearje:

4.1 Ofspraken oer Omrop Fryslân

Omrop Fryslân leveret al desennia in frij grutte bydrage oan de fitaliteit fan de Fryske taal, om't sy de Fryske taal yn har programma's en mediaproducten brûkt. Yn it foarste plak soarget Omrop Fryslân troch har kearn-taak, ynformaasjeoarsjenning en kultuerdragerskip, dat sprekkers fan it Frysk ynformaasje yn har eigen taal krije kinne. Tagelyk soarget Omrop Fryslân troch de ûntwikkeling fan (nijs)produkten fia nije media dat it Frysk ek dêr ryklik beskikber en sichtber is, wêrtroch't it yndividuën stimulearret om de Fryske taal ek mear te brûken. Dêrnjonken soarget Omrop Fryslân foar Frysktalige audio- en fideoproduksjes, rjochte op bern en jongerein, as ûnderdiel fan Taalplan Frysk 2030, mar ek foar gebrûk bûten it ûnderwiis.

1. Bestjoerlike ôfspraken

- It Commissariaat voor de Media hat Omrop Fryslân op grûn fan de Mediawet 2008 oanwiisd as regionale publike media-ynstelling foar de provinsje Fryslân.
- De besteande doelstelling fan Omrop Fryslân wurdt ûnferoare hanthavene, foar safier't dy neffens itjinge by of út krêft fan de Mediawet fêststeld is.
- De Mediawet 2008 regelet dat sawol de taken fan de RPO as it konsesjebeliedsplan, de mearjierrebe-grutting en de prestaasje-oerienkomst ek op Omrop Fryslân slagge.
- Omrop Fryslân kin, yn 'e perioade fan oanwizing as regionale publike media-ynstelling foar de provinsje Fryslân, op grûn fan de Mediawet 2008 op oan-fraach alle jierren in bydrage krije út de ryksmedia-bydrage foar it fersoargjen fan regionale publike mediatsjinsten yn Fryslân. De bydrage foar Omrop Fryslân is in persintaazje fan it totaalbudzjet dat foar de regionale omrop beskikber is. Dat persin-taazje is yn it Mediabeslút 2008 fêstlein. De bydrage is beskikber om in folweardich media-oanbod yn de Fryske taal realisearje te kinnen.
- Geandewei dizze bestjoersôfspraak wurdt ûnder-socht oft it mooglik is om de oanrekommandaasje fan de ComEx, om it gebrûk fan de regionale / minderheidstaal ûnderdiel wurde te litten fan de formele publike taak fan regionale omroppen, út te fieren.
- Yn de Rie fan Tafersjoch fan de RPO is saakkundich-heid op it mêd fan de Fryske taal en kultuer winske.

De afspraken hierover staan uitgewerkt onder hoofdstuk 2.6 Onderwijs van deze BFTK.

Concreet willen het Rijk en de provincie gedurende de periode van de onderliggende bestuursafpraak de vol-gende afspraken realiseren:

4.1 Afspraken over Omrop Fryslân

Omrop Fryslân levert al decennialang een aanzienlijke bijdrage aan de vitaliteit van de Friese taal, doordat zij de Friese taal in haar programma's en mediaproducten gebruikt. Ten eerste zorgt Omrop Fryslân door haar kern-taak, informatievoorziening en cultuurdragerschap, dat sprekers van het Fries informatie in hun eigen taal kun-nen consumeren. Tevens zorgt Omrop Fryslân door de ontwikkeling van (nieuws)producten via nieuwe media dat het Fries ook daar ruimschoots beschik- en zichtbaar is waardoor het individuen stimuleert om de Friese taal ook meer te gebruiken. Daarnaast draagt Omrop Fryslân zorg voor Friestalige audio- en videoproducties gericht op kinderen en jongeren, als onderdeel van Taalplan Frysk 2030, maar ook voor gebruik buiten het onderwijs.

1. Bestuurlijke afspraken

- Het Commissariaat voor de Media heeft Omrop Fryslân op grond van de Mediawet 2008 aangewezen als regionale publike media-instelling voor de provincie Fryslân.
- De besteande doelstelling van Omrop Fryslân wordt ongewijzigd gehandhaafd, voor zover in overeen-stemming met hetgeen bij of krachtens de Mediawet 2008 is bepaald.
- De Mediawet 2008 bepaalt dat zowel de taken van de RPO als het concessiebeleidsplan, de meerjarenbe-groting en de prestatieovereenkomst ook betrekking hebben op Omrop Fryslân.
- Omrop Fryslân kan, gedurende de periode van aanwijing als regionale publike media-instelling voor de provincie Fryslân, op grond van de Mediawet 2008 op aanvraag jaarlijks een bijdrage krijgen uit de rijksmediabijdrage voor het verzorgen van regionale publike mediadiensten in Fryslân. De bijdrage voor Omrop Fryslân is een percentage van het totaalbud-get dat beschikbaar is voor de regionale omroep. Dat percentage is vastgelegd in het Mediabesluit 2008. De bijdrage is beschikbaar om een volwaardig media-aanbod in de Friese taal te kunnen realiseren.
- Tijdens deze bestuursafpraak wordt onderzocht of het mogelijk is om de aanbeveling van de ComEx om het gebruik van de regionale / minderheidstaal

2. Finansiering Omrop Fryslân

De brede taakopdracht fan Omrop Fryslân hat in struktureel differinsjearre finansiering nedich en in aparte oanpak by it fêststellen fan it needsaaklike budzjet. It Ryk stelt foldwaande middels beskikber foar in folsleine en alsidige Frysktalige programmearring op radio, telefyzje, ynternet en online platfoarms. Konkreet giet it dêrby om de reguliere finansiering fan Omrop Fryslân op grûn fan kâst 2.170 fan de Mediawet 2008, om in bydrage it jier fia de NPO en om in ekstra subsydzje it jier fan it Ryk foar projekten om de Frysktalige programmearring garandearje te kinnen. De provinsje Fryslân stelt alle jierren streekrjocht in bydrage beskikber om dy folsleine en alsidige programmearring realisearje te kinnen. Sa garandearje beide oerheden de beskikberheid fan Frysktalich media-oanbod yn it publike bestel. Alle dêrfoar neamde bydragen bliuwe yn de hiele rintiid fan dizze bestjoersôfspraak beskikber. De sjoernalistike ûnôfhinklikheid fan Omrop Fryslân is en bliuwt garandearre.

3. Rol fan Omrop Fryslân yn Taalplan Frysk 2030

Omrop Fryslân is as partner by Taalplan Frysk 2030 behelle en hat dêr troch de wei fan it edukative berne- en jongereinplatfoarm fan Omrop Fryslân Tsjil in wichtige bydrage oan levere. Dat set de Omrop sels graach troch. De fokus fan it platfoarm leit op bern fan 2 oant en mei 12 jier, sawol foar gebrûk ûnder as bûten skoaltiid. Dêrnjonken ûntwikkelet Omrop Fryslân ek formats foar it fuortset ûnderwiis en mbû. De ûntwikkeling fan formats slút dúdlik by it mediagebrûk fan de doelgroep oan.

4. Undertiteling

Om programma's fan Omrop Fryslân tagonklik te meitsjen foar (hast)dôve minsken en minsken dy't de Fryske taal (noch) net genôch yn 'e macht hawwe, is in automatyske (twatalige) ûndertiteling, dy't tagelyk foar de sjogger gebrûksfreonlik is en net steurt, winsklik. Om dy fan foldwaande nivo ûntwikkelje te kinnen, is oerheidsstipe ûnmisber. Omrop Fryslân slút geandewei dizze bestjoersôfspraak oan by de ûntwikkelings dy't troch de provinsje Fryslân, de Fryske Akademy en de Ryksuniversiteit Grins dêrfoar opset wurde. It Ryk stipet dy ûntwikkelings fia it ministearje fan BZK. Ofspraken dêroer binne neier yn haadstik 1 fan dizze bestjoersôfspraak útwurke.

5. Untwikkeling nije media en kontent troch

Omrop Fryslân

Krekt as de oare publike omroppen is ek Omrop Fryslân aktyf op online platfoarms. Dy foarmen fan nijs litte in sterke groeikurve sjen en binne in wichtige oanfolling

onderdeel te laten worden van de formele publieke taak van regionale omroepen uit te voeren.

- In de Raad van Toezicht van de RPO is deskundigheid op het gebied van de Friese taal en cultuur gewenst.

2. Financiering Omrop Fryslân

De brede taakopdracht van Omrop Fryslân behoeft een structureel gedifferentieerde financiering en een afzonderlijke benadering bij de bepaling van het noodzakelijke budget. Het Rijk stelt voldoende middelen ter beschikking voor een volledige en veelzijdige Friestalige programmering op radio, televisie, internet en online platformen. In concreto gaat het daarbij om de reguliere financiering van Omrop Fryslân op grond van artikel 2.170 van de Mediawet 2008, om een bijdrage per jaar via de NPO en om een extra subsidie per jaar van het Rijk voor projecten om de Friestalige programmering te kunnen waarborgen. De provincie Fryslân stelt jaarlijks rechtstreeks een bijdrage ter beschikking om die volledige en veelzijdige programmering te kunnen realiseren. Op deze wijze waarborgen beide overheden de beschikbaarheid van Friestalg media-aanbod in het publieke bestel. Alle hiervoor genoemde bijdragen blijven gedurende de hele looptijd van deze bestuursafpraak beschikbaar. De journalistieke onafhankelijkheid van Omrop Fryslân is en blijft gewaarborgd.

3. Rol van Omrop Fryslân in Taalplan Frysk 2030

Omrop Fryslân is als partner betrokken bij Taalplan Frysk 2030 en heeft daar door middel van het educatieve kinder- en jongerenplatform van Omrop Fryslân Tsjil een belangrijke bijdrage aan geleverd. Dat zet zij zelf graag voort. De focus van het platform ligt op kinderen van 2 tot en met 12 jaar, zowel voor gebruik tijdens als buiten schooltijd. Daarnaast ontwikkelt Omrop Fryslân ook formats voor voortgezet onderwijs en mbo. De ontwikkeling van formats sluit duidelijk aan bij het mediagebruik van de doelgroep.

4. Ondertiteling

Om programma's van Omrop Fryslân toegankelijk te maken voor slechthorenden en mensen die de Friese taal (nog) onvoldoende beheersen, is een automatische (tweetalige) ondertiteling wenselijk die tegelijkertijd voor de kijker gebruiksvriendelijk is en niet hindert. Om deze van voldoende niveau te kunnen ontwikkelen, is overheidssteun onontbeerlijk. Omrop Fryslân sluit tijdens deze bestuursafpraak aan bij de ontwikkelingen die vanuit de provincie Fryslân, de Fryske Akademy en de Rijksuniversiteit Groningen hiertoe worden opgezet. Het Rijk steunt deze ontwikkelingen via het ministerie van BZK. Ofspraken hierover zijn nader uitgewerkt in hoofdstuk 1 van deze bestuursafpraak.

op de deistige radio- en tv-útstjoerings. Jongerein komt benammen fia de sosjale media mei Omrop Fryslân (en dêrtroch ek mei de Fryske taal) yn oanrekking. De sosjale media hawwe in grut berik en binne sa ek wichtich foar de fersprieding fan de Fryske taal. Yn dizze bestjoersôfspraak stimulearje provinsje en Ryk de fierdere ûntwikkeling fan de nije media troch ûnôfhinklike nijsbedriuwen, dêr't dy bedriuwen sels de karren yn meitsje.

6. Finansiering op projektbasis

Njonken de reguliere finansiering fan de basisfoarsjenning regionale omrop kinne Ryk en provinsje op projektbasis middels oan Omrop Fryslân jaan, dy't inkeld en allinne oan projekten bestege wurde kinne dy't passe yn it bysûnder belied oangeande it Frysktalich publyk media-oanbod.

7. Garânsje provinsjale dekking Omrop Fryslân

It DAB+-sinjaal fan Omrop Fryslân is noch net yn de hiele provinsje te ûntfangen, mar om't de oerheid op it stuit noch net fan doel is om it FM-sinjaal út te skeakelen, sil Omrop Fryslân radio yn alle gefallen salang't dizze bestjoersôfspraak duorret ek fia de FM te beharkjen wêze.

4.2 Ofspraken oer regionale deiblêden

De Leeuwarder Courant en het Friesch Dagblad wolle harren út eigener beweging ynspanne om it oandiel Frysk yn de kranten yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak te fergrutsjen, yn de papieren krante likegoed as yn 'e digitale krante. Dêrby stiet de nijsfunksje fan dy media-organisaasjes foar harren foarop. Om dat te realisearjen wurdt der troch de oerheid folop ynvestearre yn it ûntwikkeljen en fasilitearjen fan opliedings op maat foar (takomstige) sjoernalisten.

4.3 Ofspraken oer oplieding (oankommende) sjoernalisten

In goed Frysktalich media-oanbod kin net sûnder feardige sjoernalisten. Yn 'e rintiid fan dizze bestjoersôfspraak wurdt troch de provinsje yn gearwurking mei ûnderwiisinstellings ynset om foar (oankommende) sjoernalisten in passend en duorsum opliedingsoanbod te ûntwikkeljen yn 'e foarm fan in minor. De ôfspraken dêroer steane yn haadstik 2.6. Underwiis útwurke.

5. Ontwikkeling nije media en content door Omrop Fryslân

Net als de andere publieke omroepen is ook Omrop Fryslân actief op online platformen. Deze vormen van nieuws laten een sterke groeicurve zien en zijn een belangrijke aanvulling op de dagelijkse radio- en tv-uitzendingen. Jongeren komen vooral via de sociale media met Omrop Fryslân (en daardoor ook met de Friese taal) in aanraking. De sociale media hebben een groot bereik en zijn op die wijze ook belangrijk voor de verspreiding van de Friese taal. Tijdens deze bestuursafpraak stimuleren provincie en Rijk de verdere ontwikkeling van de nieuwe media door onafhankelijke nieuwsbedrijven, waar die bedrijven zelf de keuzes in maken.

6. Financiering op projectbasis

Naast de reguliere financiering van de basisvoorziening regionale omroep kunnen Rijk en provincie op projectbasis middelen aan Omrop Fryslân verstrekken die uitsluitend besteed kunnen worden aan projecten passend binnen het bijzonder beleid ten aanzien van het Friestalg publiek media-aanbod.

7. Garantie provinciale dekking Omrop Fryslân

Het DAB+-signaal van Omrop Fryslân is nog niet in de gehele provincie te ontvangen maar aangezien de overheid op dit moment nog niet voornemens is om het FM-signaal af te schakelen, zal Omrop Fryslân radio in elk geval gedurende de looptijd van deze bestuursafpraak ook via de FM te beluisteren blijven.

4.2 Afspraken over regionale dagbladen

De Leeuwarder Courant en het Friesch Dagblad willen zich uit eigen beweging inspannen om het aandeel Fries in de kranten tijdens deze bestuursafpraak te vergroten, zowel in de papieren als digitale kranten. Daarbij staat de nieuwsfunctie van die mediaorganisaties voor hen voorop. Om dit te realiseren wordt er door de overheid geïnvesteerd in het ontwikkelen en faciliteren van een opleiding op maat voor (toekomstige) journalisten.

4.3 Afspraken over opleiding (aankomende) journalisten

Een goed Friestalg media-aanbod kan niet zonder vaardige journalisten. Tijdens deze bestuursafpraak wordt door de provincie in samenwerking met onderwijsinstellingen ingezet om voor (aankomende) journalisten een passend en duurzaam opleidingsaanbod rondom Friese

1. Traineeprogramma kontinuearje

It hjoeddeistige traineeprogramma foar jonge sjoernalisten by de trije Fryske mediabedriuwen Omrop Fryslân, Leeuwarder Courant en Friesch Dagblad yn gearwurking mei de Afûk, is suksesfol. Der wurdt ynset om dêr mei troch te gean oant NHL Stenden Hogeschool de beëage minor oanbiedt.

taal en kultuur te ontwikkelen in de vorm van een minor. De afspraken hierover staan uitgewerkt in hoofdstuk 2.6.

1. Traineeprogramma continueren

Het huidige traineeprogramma voor jonge journalisten bij de drie Friese mediabedrijven Omrop Fryslân, Leeuwarder Courant en Friesch Dagblad in samenwerking met de Afûk, is succesvol. Er wordt ingezet om dat te continueren totdat NHL Stenden Hogeschool de beoogde minor aanbiedt.

Haadstik 5 Kulturele aktiviteiten en foarsjennings

Hoofdstuk 5 Culturele activiteiten en voorzieningen

DEEL III MAATREGELS FOAR IT BEFOARDERJE FAN IT GEBRÛK FAN REGIONALE TALEN OF TALEN FAN MINDERHEDEN YN IT IEPENBIERE LIBBEN NEFFENS DE NEI OANLIEDING FAN KÊST 2, TWADDE LID, OANGIENE FERPLICHTINGS

Kêst 12. Kulturele aktiviteiten en foarsjennings

Fryslân ken in lange kulturele tradysje. In ferskaat oanbod fan kulturele aktiviteiten en foarsjennings dêr't de Fryske taal en kultuer yn sintraal steane is fan grut belang om it Frysk in natuerlik en fanselsprekkend plak te jaan yn de maatskippij. De mânske kolleksje fan Fryslân is as Nederlânsk kultuerhistoarysk erfoed ek binnen in nasjonale en ynternasjonale kontekst fan belang.

Foar leefberens en partisipaasje is kultuer in essinsjele drager. Mei Ljouwert-Fryslân Kulturele Haadstêd 2018 (LF 2018) hawwe provinsje Fryslân en gemeente

DEEL III MAATREGELN TER BEVORDERING VAN HET GEBRUIK VAN REGIONALE TALEN OF TALEN VAN MINDERHEDEN IN HET OPENBARE LEVEN IN OVEREENSTEMMING MET DE INGEVOLGE ARTIKEL 2, TWEDE LID, AANGEGANE VERPLICHTINGEN

Artikel 12. Culturele activiteiten en voorzieningen

Fryslân kent een lange culturele traditie. Een divers aanbod van culturele activiteiten en voorzieningen waarin de Friese taal en cultuur centraal staan is van groot belang om het Fries een natuurlijke en vanzelfsprekende plek te geven in de maatschappij. De omvangrijke collectie van Fryslân is als Nederlands cultuurhistorisch erfoed ook binnen een nationale en internationale context van belang.

Voor leefbaarheid en participatie is cultuur een essentiële drager. Met Leeuwarden-Fryslân Culturele Hoofdstad 2018 (LF 2018) hebben provincie Fryslân en gemeente Leeuwarden een belangrijke impuls gegeven aan de

Ljouwert in wichtige ympuls jûn oan de kulturele ynfrastruktuer yn Fryslân. De beliedsnota Nij Poadium (2021-2024) bout fierder op de enerzjy fan 2018 troch it lizzen fan in stevige ferbining tusken keunst, taal en erfgoed. Sawol LF 2018, Nij Poadium as LF 2028 (de 'legacy' fan LF 2018) hawwe de besteande ynfrastruktuer fersterke en nije kultuermakkers oanlutsen.

Yn de perioade fan de ûnderlizzende Bestjoersôfspraak sil de provinsje alle ynstellings dy't sy finansjeel stipet, yn it bysûnder kulturele ynstellings lykas biblioteken, kulturele stipeynstellingen en produksjehuzen, musea, argiven en wittenskiplike ynstellings, stimulearje om, dêr't dat noch net bart, twatalich belied te ûntwikkeljen en út te fieren. Dêrmei wurdt in grutte stap set yn in lykwaardiger taalbelied yn de provinsje en in gruttere sichtberens yn de iepenbiere romte en it publike libben. De ûntwikkeling fan Frysktalich taalbelied wurdt in bevingst by subsidzjeferliening oan kulturele ynstellings.

Njonken kânsen binne der ek bedrigings. Om taal- en kultuerbelied foarm te jaan, út te fieren en te ferbetterjen (en dêrmei útfiering te jaan oan de ôfspraken út it Europeesk Hânfêst) binne der genôch minsken en middels nedich. Yn de praktyk hawwe kulturele ynstellings en taal- en kennisynstellingen it dreech om nije makkers en nije ûndersikers op it mêd fan de Fryske taal en kultuer oan te lûken en fêst te hâlden. Likegoed DINGtiid (yn de tuskenevaluaasje fan de BFTK 2019-2023) as de Komitee of Eksperts fan de Ried fan Europa (yn de rapportaasje fan 2022) sjogge dat as in punt fan soarch. Sy riede it Ryk en de Provinsje oan om it probleem, út harren stelselverantwurdlikheid wei, mei urginsje oan te pakken.

It Ryk hâldt yn de gruttere beliedsbrieven foar kultuer rekken mei de bysûndere posysje fan en syn ferantwurdlikheid foar de Fryske taal en kultuer, sa't dy folget út it Europeesk Hânfêst. Dat jildt yn it bysûnder foar beliedsbrieven oer de haadlinen fan it kultuerbelied. It jildt ek foar de reaksje op it advys fan de Ried foar Kultuer Tagong ta kultuer fan 26 jannewaris 2024.

Yn de kulturele basisynfrastruktuer is yn de perioade 2025-2028 in plak opnommen foar in Frysktalich teäterselskip. Fierder is de fersterking fan de kulturele ynfrastruktuer yn Nederlân ûnderdiel fan it belied fan it demisjonêr kabinet, yn it bysûnder yn gebieten dêr't dat it meast nedich is. Yn dat ramt is ûnder mear it foarnimmen de finansjele ympuls fan € 2 miljoen jiers foar fersterking fan de kulturele ynfrastruktuer yn Flevolân, Fryslân, Drinte, Seelân, Limboarch en Oerisel te ferlingjen foar de perioade 2025-2028. It Nederlands Letterenfonds, dat yn Fryslân in soad wurdearring krijt, hat yn oanrin nei de nije perioade de statutêre doel-

culturele infrastruktuur in Fryslân. De beleidsnota Nij Poadium (2021-2024) bouwt voort op de energie van 2018 door het leggen van een stevige verbinding tussen kunst, taal en erfgoed. Zowel LF 2018, Nij Poadium als LF 2028 (de 'legacy' van LF 2018) hebben de bestaande infrastruktuur versterkt en nieuwe cultuurmakkers aange-trokken.

In de periode van de onderliggende bestuursafpraak gaat de provincie alle instellingen die zij financieel ondersteunt, in het bijzonder culturele instellingen zoals bibliotheken, culturele ondersteuningsinstellingen en productiehuzen, musea, archieven en wetenschappelijke instellingen, stimuleren om, waar dit nog niet gebeurt, tweetalig beleid te ontwikkelen en uit te voeren. Hiermee wordt een grote stap gezet in een gelijkwaardiger taalbeleid in de provincie en een vergrote zichtbaarheid in de openbare ruimte en het publieke leven. De ontwikkeling van Friestalig taalbeleid wordt een voorwaarde bij subsidieverlening aan culturele instellingen.

Naast kansen zijn er ook bedreigingen. Om taal- en cultuurbeleid vorm te geven, uit te voeren en te verbeteren (en daarmee uitvoering te geven aan de afspraken uit het Europees Handvest) zijn er voldoende mensen en middelen nodig. In de praktijk hebben culturele instellingen en taal- en kennisinstellingen moeite nieuwe makers en nieuwe onderzoekers op het gebied van de Friese taal en cultuur te werven en vast te houden. Zowel Dingtiid (in de tussenevaluatie van de BFTK 2019-2023) als de Committee of Experts van de Raad van Europa (in de rapportage van 2022) zien dit als een punt van zorg. Zij raden het Rijk en de provincie aan om dit probleem, vanuit hun stelselverantwoordelijkheid, met urgentie aan te pakken.

Het Rijk houdt in de grotere beleidsbrieven voor cultuur rekening met de bijzondere positie en zijn verantwoordelijkheid van de Friese taal en cultuur, zoals die voortvloeit uit het Europees Handvest. Dit geldt in het bijzonder voor beleidsbrieven over de hoofdlijnen van het cultuurbeleid. Het geldt ook voor de reactie op het advies van de Raad voor Cultuur Toegang tot cultuur van 26 januari 2024.

In de culturele basisinfrastruktuur is in de periode 2025-2028 een plek opgenomen voor een Friestalig theatergezelschap. Verder is de versterking van de culturele infrastruktuur in Nederland onderdeel van het beleid van het demissionair kabinet, in het bijzonder in gebieden waar dit het meest nodig is. In dat kader is onder meer het voornemen de financiële impuls van € 2 miljoen per jaar voor versterking van de culturele infrastruktuur in Flevoland, Fryslân, Drenthe, Zeeland, Limburg en Overijssel te verlengen voor de periode 2025-2028. Het

stellings ferromme. Yn de beliedsperioade 2025-2028 steane foar it Nederlânsk en it Frysk, mar ek foar it Papiamintsk en de Nederlânske Gebeartetaal (NGT) de neikommende doelen sintraal: it befoarderjen fan de kwaliteit en it ferskaat fan it literêre aanbod; it stimulearjen fan kwalitatyf heechsteande literêre oersettings en de ynternasjonale fersprieding dêrfan; it befoarderjen fan in goed en ryk aanbod oan oersette literatuer út oare taalgebieten; it stypjen fan aktiviteiten en belied op it mêd fan lêsbefoarding en letterkunde.

It Ryk en de Provinsje sette har dêrom yn de perioade fan de ûnderlizzende Bestjoersôfspraak yn foar it fierder fuortsterkjen fan de Fryske regionale, kulturele ynfrastruktuer en de kennisynfrastruktuer, mei spesjaal omtinken foar Frysktalige literatuer en kultuer, nije ûndersikers en jonge makkers. De ôfspraken oer kulturele aktiviteiten en foarsjennings fan de foargeande Bestjoersôfspraak wurde útboud en fêstlein. Om oan te sluten by de oanrekommandasjes fan ComEx en DINGtiid en dêrmei útfiering te jaan oan de ferplichtings dy't folgje út ratifikaasje fan it Europeesk Hânfêst, makket it Ryk by dizze Bestjoersôfspraak struktureel mear finansjele romte frij foar Fryske makkers, ûndersikers en produksjes dêr't de Fryske taal en kultuer yn sintraal steane. It Ryk nimt yn de petearen mei de rykskulturfûnsen de posysje fan de Fryske makkers mei en freget har ekstra omtinken oan dizze makkers te besteegjen.

It Ryk en de Provinsje wolle yn de perioade fan de ûnderlizzende Bestjoersôfspraak de neikommende ôfspraken realisearje:

5.1 Ofspraken oer Fryske literatuer

In breed aanbod fan berneboeken, jongereinboeken en literatuer foar folwoeksenen is fan belang foar de fitaliteit fan de Fryske taal. De kommende jierren stimulearje Ryk en Provinsje fia ferskate regelingen, it Nederlands Letterenfonds, ynstellings en projekten de ûntwikkeling fan nije literatuer, likegoed yn boekfoarm, as yn digitale en sprutsen foarmen, en it breed beskikber meitsjen fan dy nije produksjes yn de mienskip.

Troch it tekoartsjittende ûnderwiis yn de Fryske taal yn de ôfrûne desennia hawwe in soad Friezen muoite mei it lêzen en skriuwen fan it Frysk. Dêrneist is der yn Fryslân krekt as yn de rest fan Nederlân sprake fan ûntlêzing. En ta beslút telt Fryslân yn ferhâlding in soad minsken mei in beheinde taalfeardigens. Mei Taalplan

Nederlands Letterenfonds, dat in Fryslân veel waardering geniet, heeft in aanloop naar de nieuwe periode de statutaire doelstellingen verruimd. In de beleidsperiode 2025-2028 staan voor het Nederlands en het Fries, evenals voor het Papiaments en de Nederlandse Gebarentaal (NGT) de volgende doelen centraal: het bevorderen van de kwaliteit en diversiteit van het literaire aanbod; het stimuleren van kwalitatief hoogstaande, literaire vertalingen en de internationale verspreiding daarvan; het bevorderen van een goed en rijk aanbod aan vertaalde literatuur uit andere taalgebieden; het steunen van activiteiten en beleid op het gebied van leesbevordering en letteren.

Het Rijk en de provincie zetten zich daarom in de periode van de onderliggende Bestuursafpraak in voor het verder versterken van de Friese regionale, culturele infrastructuur en de kennisinfrastructuur, met speciale aandacht voor Friestalige literatuur en cultuur, nieuwe onderzoekers en jonge makers. De afspraken over culturele activiteiten en voorzieningen van de voorgaande Bestuursafpraak worden uitgebouwd en vastgelegd. Om aan te sluiten bij de aanbevelingen van ComEx en Dingtiid en daarmee uitvoering te geven aan de verplichtingen die volgen uit ratificatie van het Europees Handvest, maakt het Rijk tijdens deze Bestuursafpraak structureel meer financiële ruimte vrij voor Friese makers, onderzoekers en producties waarin de Friese taal en cultuur centraal staan. Het Rijk neemt in de gesprekken met de rijkskulturfondsen de positie van de Friese makers mee en vraagt hen extra aandacht aan deze makers te besteden.

Het Rijk en de provincie willen gedurende de periode van de onderliggende Bestuursafpraak de volgende afspraken realiseren:

5.1 Afspraken over Friese literatuur

Een breed aanbod van kinderboeken, jeugdboeken en literatuur voor volwassenen is van belang voor de vitaliteit van de Friese taal. De komende jaren stimuleren Rijk en provincie via diverse regelingen, het Nederlands Letterenfonds, instellingen en projecten de ontwikkeling van nieuwe literatuur, zowel in boekvorm, in digitale als gesproken vormen, en op het breed beschikbaar maken van deze nieuwe producties in de samenleving.

Door het tekortschietende onderwijs in de Friese taal in de afgelopen decennia hebben veel Friezen moeite met het lezen en schrijven van het Fries. Daarnaast is er in Fryslân net als in de rest van Nederland sprake van

Frysk 2030 en it Frysk Lêsoffinsyf set de Provinsje fia Frysk lê- en skriuwendertiis yn op dizze maatskiplike fraachstikken.

Fryske literatuer is net yn it foarste plak in taalbeoarderingsmiddel, mar in keunstfoarm dy't ek wittenskiplike bestudearring fertsjinnet. De Provinsje nimt har dêrom dizze Bestjoersperiode it advys fan DINGtiid nei om, yn 'e mande mei partijen út it literêre fjild en de kennisinstellings (foaral Tresoar, Fryske Akademy en de Leerstoel Frysk), te kommen ta in fyzje op it takomstige literatuerbelied op de lange termyn.

1. Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature

Yn 2019 is Ljouwert-Fryslân ferkeazen ta Unesco City of Literature. Dit is in wichtich knooppunt wurden foar skriuwers, makkers en publyk. De Fryske taal en meartaligens binne wichtige tema's fan City of Literature. Der is in sterk, meartalich literêr netwurk ûntstien yn Fryslân, Nederlân en dêrbûten. Dat netwurk wurdt yn de kommende jierren fierder útboud, ûnder mear troch de útwikseling tusken skriuwers en keunstners (writers in residence) mei oare Unesco-stêden.

Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature soarget fia de Skriuwersfakskoalle foar de (fierdere) profesjonalisearring fan it skriuwerskip, wurket oan lêsbefoarding, en stimulearret fernijing. Dêrneist soarget City of Literature yn oparbeidzjen mei it Taalproduksjehûs foar de ûntwikkeling fan nij talint, biedt se in podium oan alle foarmen fan literatuer, skriuwers en makkers yn alle stadia fan harren karriêre en soarget se foar ferbining tusken ferskillende sektoaren yn en bûten Fryslân. Ta beslút fungearret Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature as kennishub om meartalige literatuer hinne. City of Literature dielt dizze kennis nasjonaal en ynternasjonaal, sadat ek oare streektalen, erkende talen en regio's de ynsichten ynsette kinne om harren eigen talen te fersterkjen.

Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature wurdt oant en mei 2024 finansiere troch de provinsje Fryslân en de gemeente Ljouwert. De mienskiplike oerheden spanne har mienskiplik yn om foar de ûnderlizzende perioade fan dizze bestjoersôfspraak foar strukturele finansiering te soargjen foar Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature. Dêrby nimme se kennis fan de oanrekommandasjes fan de evaluaasje dy't yn 2024 útfierd wurdt. Dêrneist bliuwt de stipe fan it Letterenfonds foar inisjativen fan Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature ûnmisber. Sa krije besteande en nije skriuwers de kâns om har fierder te ûntwikkeljen en wurdt it netwurk om Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature hinne fierder fersterke en útwreide.

ontlezing. En tot slot telt Fryslân in verhouding veel laaggeletterden. Met Taalplan Frysk 2030 en het Fries Leesoffensief zet de provincie via Fries lees- en schrijfondertwijs in op deze maatschappelijke vraagstukken.

Friese literatuur is niet in de eerste plek een taalbevoorderingmiddel, maar een kunstvorm die ook wetenschappelijke bestudering verdient. De provincie neemt daarom deze Bestuursperiode het advies van DINGtiid ter harte om, samen met partijen uit het literaire veld en samen met de kennisinstellingen (vooral Tresoar, Fryske Akademy en de Leerstoel Fries), te komen tot een visie op het toekomstige literatuurbelied gericht op de lange termijn.

1. Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature

In 2019 is Leeuwarden-Fryslân verkozen tot Unesco City of Literature. Dit is een belangrijk knooppunt geworden voor schrijvers, makers en publiek. De Friese taal en meertaligheid zijn belangrijke thema's van City of Literature. Er is een sterk, meertalig literair netwerk ontstaan in Fryslân, Nederland en daarbuiten. Dit netwerk wordt de komende jaren verder uitgebouwd, onder andere door de uitwisseling tussen schrijvers en kunstenaars (writers in residence) met andere Unesco-steden.

Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature zorgt via de Schrijversvakschool voor de (verdere) professionalisering van het schrijverschap, werkt aan leesbevordering, en stimuleert vernieuwing. Daarnaast zorgt City of Literature samen met het Taalproductiehuis voor de ontwikkeling van nieuw talent, biedt ze een podium aan alle vormen van literatuur, schrijvers en makers in alle stadia van hun carrière en zorgt ze voor verbinding tussen verschillende sectoren binnen en buiten Fryslân. Tot slot fungeert Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature als kennishub rondom meertalige literatuur. City of Literature deelt deze kennis nationaal en internationaal, zodat ook andere streektalen, erkende talen en regio's de inzichten kunnen inzetten om hun eigen talen te versterken.

Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature wordt tot en met 2024 gefinancierd door de provincie Fryslân en de gemeente Leeuwarden. De gezamenlijke overheden spannen zich gezamenlijk in om voor de onderliggende periode van deze bestuursafpraak voor structurele financiering te zorgen voor Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature. Daarbij nemen ze kennis van de aanbevelingen van de evaluatie die in 2024 wordt uitgevoerd. Daarnaast blijft de ondersteuning van het Letterenfonds voor initiatieven van Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature onontbeerlijk. Zo krijgen besteande en nieuwe schrijvers de kans om zich verder te ontwikkelen en wordt het netwerk rondom

2. Taalproduksjehûs

Yn de foargeande Bestjoersôfspraak hawwe Ryk en provinsje ôfpraakt om ta de oprjochting fan in produksjehûs foar taal te kommen. Dat produksjehûs is ta stân kommen en hat in plak krigen binnen festival- en produksjehûs Explore the North. It Taalproduksjehûs bout fierder op projekten dy't yn it ramt fan Lân fan taal ûnder LF2018 realisearre binne troch partijen as Tresoar, Afûk en Explore the North. It biedt (jonge) teätermakers, skriuwers, dichters, muzikanten en oar talint út Fryslân en dêrbûten mooglikheden om har út Ljouwert en Fryslân wei te ûntwikkeljen. It docht dat mei partners út binnen- en bûtenlân foar ferskillende lokale en (ynter)nasjonale projekten, altyd mei literatuer, taal en meartaligens as reade tried. Om it Taalproduksjehûs hinne is, yn gearwurking mei Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature, in wiidweidich netwurk ûntstien. Skriuwers en makkers witte Fryslân makliker te finen en skriuwers en makkers út Fryslân fine makliker in poadium bûten Fryslân.

Yn de kommende jierren wurket it Taalproduksjehûs troch oan de oplieding, begelieding en talintûntwikkeling fan jonge makkers en debutearjende jonge skriuwers. Ek wurket it Taalproduksjehûs fierder oan in stevich (ynter)nasjonaal netwurk sadat jonge skriuwers ek bûten Fryslân foet oan 'e grûn krije. Dêrmei groeit it aanbod oan ferskate foarmen fan literatuer yn de eigen taal foar jongerein en jongfolwoeksenen yn Fryslân. Dat draacht by oan de fitaliteit fan it Frysk. It Taalproduksjehûs ûntfangt sûnt 2021 subsydzje fan de provinsje, it Letterenfonds en (fan 2023 ôf) de gemeente Ljouwert. De earste twa subsydzjes rinne oant ein 2024. De mienskiplike oerheden spannen har mei-inoar yn om ek nei 2024 foar strukturele basisstipe fan it Taalproduksjehûs te soargjen, sadat socht bliuwe wurde kin nei nije Fryske talinten en de begelieding en ûntwikkeling fan de Fryske jonge talinten op peil bliuwe kin en foldwaande oandacht hâlden bliuwt.

De opjefte fan it Taalproduksjehûs is foar in part rjochte op profesjonele talintûntwikkeling en produksje, mar leit ek de klam op it oanwakkerjen fan wurkjen yn it Frysk yn de breedte, likegoed by (hie)le jonge – as by âldere doelgroepen. Neist de ôfspraken yn dizze BFTK bliuwt dêrom de stipe fan it Letterenfonds en Fonds Podiumkunsten foar inisjativen fan it Taalproduksjehûs nedich.

3. Boeken fan Fryslân

Oanhâldende promoasje en omtinken foar Fryske titels bliuwt fan belang. Boeken fan Fryslân (yn de ûnderlizzende bestjoersperioade op 'e nij ûnderbrocht by de Afûk) is ferantwurdlik foar de promoasje fan Fryske

Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature verder versterkt en uitgebreid.

2. Taalproductiehuis

In de voorgaande Bestuursafpraak hebben Rijk en provincie afgesproken om tot de oprichting van een productiehuis voor taal te komen. Dit productiehuis is tot stand gekomen en heeft een plaats gekregen binnen festival en productiehuis Explore the North. Het Taalproductiehuis bouwt voort op projecten die in het kader van Lân fan taal tijdens LF2018 gerealiseerd zijn door partijen als Tresoar, Afûk en Explore the North. Het biedt (jonge) theatermakers, schrijvers, dichters, muzikanten en ander talent uit Fryslân en daarbuiten mogelijkheden om zich vanuit Leeuwarden en Fryslân te ontwikkelen. Het doet dat met partners uit binnen- en buitenland voor verschillende lokale en (inter)nationale projecten, altijd met literatuur, taal en meertaligheid als rode draad. Rondom het Taalproductiehuis is, in samenwerking met Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature, een uitgebreid netwerk ontstaan. Schrijvers en makers weten Fryslân makkelijker te vinden en schrijvers en makers uit Fryslân vinden makkelijker een podium buiten Fryslân.

De komende jaren blijft het Taalproductiehuis werken aan de opleiding, begeleiding en talentontwikkeling van jonge makers en debuterende jonge schrijvers. Ook werkt het Taalproductiehuis verder aan een stevig (inter)nationaal netwerk zodat jonge schrijvers ook buiten Fryslân voet aan de grond krijgen. Hiermee groeit het aanbod aan diverse vormen van literatuur in de eigen taal voor jongeren en jongvolwassenen in Fryslân. Dit draagt bij aan de vitaliteit van het Fries. Het taalproductiehuis ontvangt sinds 2021 subsidie van de provincie, het Letterenfonds en (vanaf 2023) de gemeente Leeuwarden. De eerste twee subsidies lopen tot eind 2024. De gezamenlijke overheden spannen zich samen in om ook na 2024 voor structurele basisondersteuning van het Taalproductiehuis te zorgen, zodat gezocht kan blijven worden naar nieuwe Friese talenten en de begeleiding en ontwikkeling van de Friese jonge talenten op peil kan blijven en voldoende aandacht blijft houden.

De opgave van het Taalproductiehuis is deels gericht op professionele talentontwikkeling en productie, maar focust ook op het aanwakkeren van werken in het Fries in de breedte, zowel bij (piep)jonge- als oudere doelgroepen. Naast de afspraken in deze BFTK blijft daarom de steun van het Letterenfonds en Fonds Podiumkunsten voor initiatieven van het Taalproductiehuis nodig.

3. Boeken fan Fryslân

Continue promotie en aandacht voor Friese titels blijft van belang. Boeken fan Fryslân (in de onderliggende be-

literatuer fan alle útjouwers. Dêrmei is it in wichtich ynstrumint om de bekendheid en sichtberens fan de de Fryske literatuer te fergrutsjen. Boeken fan Fryslân folget de nijste ûntwikkelings op it mêd fan boekpromosje en ûntwikkelet nije foarmen fan marketing om Fryske boeken ûnder de oandacht te bringen fan alle doelgroepen.

De kommende jierren soarget Boeken fan Fryslân foar de útwreiding fan alternative ferkeappunten fan Fryske boeken, fasilitearret de Sutelaksje (it útsuteljen fan Fryske boeken troch frijwilligers), organisearret literêre jûnen en de Fryske boekewike en soarget foar de Fryske oersetting en de beskikberens fan it Nederlânske (berne)boekewikegeskink. Dêrneist soarget Boeken fan Fryslân yn oparbeidzjen mei de Christelijke Blinden Bibliotheek foar it beskikber stellen fan in groeiend oantal Fryske boeken yn audiofoarm. Dat is benammen (mar net inkeld en allinnich) rjochte op minsken mei in fisuele beheining. Boeken fan Fryslân ûndersiket dêrneist sels oan hokker betingsten Fryske harkboeken foldwaan moatte om oan te sluten op it ferlet fan de ferskillende brûkers. Ta beslút soarget Boeken fan Fryslân foar de ferkiezing en oanstelling en begelieding fan de Dichter fan Fryslân en de berneboekeambassadeur.

Boeken fan Fryslân siket by it organisearjen fan syn aktiviteiten de ferbining mei Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature. Boeken fan Fryslân wurdt ek yn de perioade fan dizze bestjoersôfspraak struktureel stipe. Provinsje en Ryk spanne har yn om mear bekendheid en sichtberens te jaan oan Fryske literatuer yn en bûten Fryslân. Dêrby sille beide oerheden it belang fan it weromkommen fan it talige ferskaat yn Nederlân yn de literatuer better ûnder de oandacht bringe by it CPNB. De lanlike (berne)boekewikegeskinken sille fan dizze Bestjoersôfspraak ôf ek altyd yn it Frysk ferskine. Dêrby sil socht wurde nei subsydzjemooglikheden fan it Letterenfonds en de Provinsje.

4. Berne- en jongereinliteratuer

Bern en jongerein lêze hieltyd minder. Yn Fryslân rint 24% fan de 15-jierrigen it risiko om letterswak te wurden. Dat is net allinnich problematysk foar harren skoalprestaasjes, mar hat as risiko dat se letter as letter-swakke útstreame út it ûnderwiis en minder goed meidwaan kinne yn de mienskip. Yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak meitsje provinsje en Ryk konkrete ôfspraken en sette ekstra middels yn foar de ûntwikkeling en oersetting fan berne- en jongereinliteratuer. Mei oansprekkende titels, bestsellers yn it Frysk, en fernijende ûnderwiisprogramma's. Sjoch ek haadstik 2.5 dêr't de ôfspraken oer it op te rjochtsjen praktoraat 'Fryske taal en Skriftlike taalbehearsking yn in mear-talige kontekst' op it Fryske mbû yn útwurke steane.

stuursperiode opnieuw ondergebracht bij de Afûk) is verantwoordelijk voor de promotie van Friese literatuur van alle uitgevers. Daarmee is ze een belangrijk instrument om de bekend- en zichtbaarheid van de Friese literatuur te vergroten. Boeken fan Fryslân volgt de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van boekpromotie en ontwikkelt nieuwe vormen van marketing om Friese boeken onder de aandacht te brengen van alle doelgroepen.

De komende jaren zorgt Boeken van Fryslân voor de uitbreiding van alternatieve verkooppunten van Friese boeken, faciliteert ze de Sutelaksje (het uitventen van Friese boeken door vrijwilligers), organiseert ze literaire avonden en de Fryske boekewike en zorgt ze voor de Friese vertaling en de beschikbaarheid van het Nederlandse (kinder)boekenweekgeschenk. Daarnaast zorgt Boeken fan Fryslân in samenwerking met de christelijke Blinden Bibliotheek voor het beschikbaar stellen van een groeiend aantal Friese boeken in audiovorm. Dat is met name (maar niet uitsluitend) gericht op mensen met een visuele beperking. Boeken fan Fryslân onderzoekt daarnaast zelf aan welke voorwaarden Friese luisterboeken moeten voldoen om aan te sluiten op de behoeftes van de verschillende gebruikers. Tot slot zorgt Boeken fan Fryslân voor de verkiezing en aanstelling en begeleiding van de Dichter fan Fryslân en de berneboekeambassadeur - de friese kinderboekenambassadeur.

Boeken fan Fryslân zoekt bij het organiseren van haar activiteiten de verbinding met Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature. Boeken fan Fryslân blijft in de periode van deze bestuursafpraak structureel ondersteund. Provincie en Rijk spannen zich in om meer bekendheid en zichtbaarheid te geven aan Friese literatuur binnen en buiten Fryslân. Daarbij zullen beide overheden het belang van het terugkomen van de talige diversiteit in Nederland in de literatuur beter onder de aandacht brengen bij het CPNB. De landelijke (kinder)boekenweekgeschenken zullen vanaf deze Bestuursafpraak ook altijd in het Fries verschijnen. Hierbij zal worden gezocht naar subsidiemogelijkheden van het Letterenfonds en de provincie.

4. Jeugd- en jongerenliteratuur

Kinderen en jongeren lezen steeds minder. In Fryslân loopt 24% van de 15-jarigen het risico om laaggeletterd te worden. Dat is niet alleen problematisch voor hun schoolprestaties, maar heeft als risico dat ze later als laaggeletterde uitstromen uit het onderwijs en minder goed kunnen meedoen in de samenleving. Tijdens de periode van deze Bestuursafpraak maken provincie en Rijk concrete afspraken en zetten extra middelen in voor de ontwikkeling en vertaling van jeugd- en jongerenliteratuur. Met aansprekende titels, bestsellers in het Fries, en vernieuwende onderwijsprogramma's. Zie ook

Al tsien jier wurdt it lêsbefoarderingsprojekt Lêsno útfierd yn Fryslân. Alle jierren dogge der mear skoallen mei. It projekt motivearret learlingen út de ûnderbou fan it fuortset ûnderwiis om Frysk te lêzen. Yn 2023 diene net minder as 5704 learlingen, ferdield oer 241 klassen en 41 skoallen, mei. Yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak wurde lêsbefoarderingsprojekten lykas Lêsno yn de ûnderbou fan it fuortset ûnderwiis kontinuearre en ûntwikkele foar de boppebou en it mbû. Krekt lykas ôfrûne jierren wurde der net allinnich nije boeken mar ek oare media (lykas flochsearjes) ynset om de lêswille te fergrutsjen.

5. Literêre tydskriften

Literêre tydskriften foarmje in leechdrompelig platform foar begjinnende (mar ek mear betûfte) skriuwers. Se binne in kweekfiver foar nij talint en soargje derfoar dat literêre uterings in fêste doelgroep berikke. Se foarmje dêrmei in essinsjeel ûnderdiel fan de literêre ynfrastuktuer yn Fryslân. Om't it foar literêr kulturele tydskriften in útdaging is om genôch lêzers te lûken en skriuwers in earlike beleaning te beteljen, is stipe fan de provinsje en subsydzje fia it Letterenfonds ûnmisber. Yn de perioade fan de Bestjoersôfspraak spylje de Fryske tydskriften sels yn op nije ûntwikkelings yn it literêre fjild, besykje se nije doelgroepen oan har te binen en ûntwikkelje en stypje se neist in printe tydskrift ek oare literêre uterings. De bannen mei Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature wurde yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak oanhelle en dêr't dat mooglik is wurde mienskiplike produksjes realisearre.

6. Rol biblioteken / Fers

Yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak wurde der nije ôfspraken makke mei de Fryske biblioteken en stipe-organisaasje Fers om yn de biblioteken en op skoallen in grutter oantal Fryske titels yn de fêste kolleksje op te nimmen. Oer Fryske boeken moatte oare ôfspraken makke wurde as oer Nederlânske boeken oangeande beskikberens en sichtberens. Yn it Frysk Lêsoffinsyf (in mienskiplik inisjatyf fan ferskillende ynstellings om de lêsfeardigens fan de Friezen te fergrutsjen) is neist it Nederlânsk ek omtinken foar it Frysk. Fers rjochtet him yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak op de ûntwikkeling en stipe fan biblioteekbelied rjochte op aktiviteiten, kennis en produkten foar meartaligens yn it algemien, en Fryske taal en kultuer yn it bysûnder.

7. Harkboeken en e-books

It harkboek nimt yn Nederlân stadichoan ta yn populariteit. Yn 2022 harke 22% fan de Nederlanners wol ris nei in harkboek en ûnder jongerein en jongfolwoeksenen tusken de 14 en 34 jier is dat oandiel sels 47%. Ek it harkjen nei boeken hat in posityf effekt op taalûnt-

hoofdstuk 2.5 waarin de afspraken over het op te richten practoraat 'Friese taal en geletterdheid in een meertalige context' op het Friese mbo staan uitgewerkt.

Al tien jaar wordt het Leesbevorderingsproject Lêsno uitgevoerd in Fryslân. Ieder jaar doen er meer scholen mee. Het project motiveert leerlingen uit de onderbouw van het voortgezet onderwijs om Fries te lezen. In 2023 deden maar liefst 5704 leerlingen, verdeeld over 241 klassen en 41 scholen mee. Tijdens deze Bestuursafpraak worden leesbevorderingsprojecten zoals Lêsno in de onderbouw van het voortgezet onderwijs gecontinueerd en ontwikkeld voor de bovenbouw en het mbo. Net zoals afgelopen jaren worden er niet alleen nieuwe boeken maar ook andere media (zoals vlogseries) ingezet om het leesplezier te vergroten.

5. Literaire tijdschriften

Literaire tijdschriften vormen een laagdrempelig platform voor beginnende (maar ook gevorderde) schrijvers. Ze zijn een kweekvijver voor nieuw talent en zorgen ervoor dat literaire uitingen een vaste doelgroep bereiken. Ze vormen daarmee een essentieel onderdeel van de literaire infrastructuur in Fryslân. Aangezien het voor literair culturele tijdschriften een uitdaging is om voldoende lezers te blijven trekken en schrijvers een eerlijke beloning te betalen, is ondersteuning van de provincie en subsidies via het Letterenfonds onontbeerlijk. In de periode van de bestuursafpraak spelen de Friese tijdschriften zelf in op nieuwe ontwikkelingen in het literaire veld, proberen ze nieuwe doelgroepen aan zich te binden en ontwikkelen en ondersteunen ze naast een geprint tijdschrift ook andere literaire uitingen. De banden met Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature worden gedurende deze Bestuursafpraak aangehaald en waar mogelijk worden gezamenlijke producties gerealiseerd.

6. Rol bibliotheken / Fers

Tijdens deze Bestuursafpraak worden er nieuwe afspraken gemaakt met de Friese bibliotheken en ondersteuningsorganisatie Fers om in de bibliotheken en op scholen een groter aantal Friese titels in de vaste collectie op te nemen. Over Friese boeken moeten andere afspraken gemaakt worden dan over Nederlandse boeken met betrekking tot beschikbaarheid en zichtbaarheid. In het Fries Leesoffensief (een gezamenlijk initiatief van verschillende instellingen om de leesvaardigheid van de Friezen te vergroten) is naast het Nederlands ook aandacht voor het Fries. Fers richt zich tijdens deze Bestuursafpraak op de ontwikkeling en ondersteuning van bibliotheekbeleid gericht op activiteiten, kennis en producten ten behoeve van meertaligheid in het algemeen, en Friese taal en cultuur in het bijzonder.

wikkeling. Dêrom wurde ûnder dizze Bestjoersôfspraak mear boeken omset nei Frysktalige harkboeken foar bern en jongerein likegoed as foar folwoeksenen. Net allinnich oarspronklike Fryske literatuer, mar ek bestsellers. Ek sille der mear Fryske boeken beskikber steld wurde as e-books.

8. Literêre prizen

De provinsje Fryslân rikt (mear)jierliks ferskate prizen út foar de Fryske literatuer. Dêrmei erkent de provinsje de yntrinsike wearde fan dy literatuer en krije Fryske skriuwers en boeken bekendheid. Fryske skriuwers komme ek yn oanmerking foar literêre prizen bûten Fryslân. Ryk en provinsje spanne har yn om, dêr't dat nedich is, omtinken te freegjen foar Frysktalige literatuer.

9. Nije ûntwikkelings en jong talint

Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature en Taalproduksjehûs binne wichtich om nije ûntwikkelings yn it literêre fjild te folgjen, inisjearjen en stimulearjen. Sy foarmje it platfoarm en netwurk foar jong talint om har ûntwikkelje en presintearje te kinnen. De provinsje makket yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak middels frij om de produksjes fan literêre foarmen lykas podcasts, boektoks, bookzines, spokenword en poetryslam te stimulearjen. Dêrby wurdt û.o. in aktive rol fan Taalproduksjehûs en City of Literature ferwachte.

10. Tresoar

Tresoar hat as provinsjale biblioteek en (Ryks)argyfynstelling in wichtige rol as bewarplak fan Nederlânsk kultureel erfgoed, en as kennisynstitút foar ûndersyk nei de Fryske taal, skiednis, kultuer en literatuer. Tresoar wurket yn de kommende bestjoersperioade oan de realisaasje fan in Literatuermuseum Fryslân, in fêste tentoanstelling oer Fryske literatuer, en oan it fersterkjen fan de tagonklikens fan de eigen, fysike en digitale 'kolleksje Fryslân'. Dat is in mânske kolleksje fan mear as in miljoen boeken, 20 kilometer (oerheids)argyf en in soad terabytes oan digitale gegevens dy't noch altyd útwreide wurdt. Unike kolleksjes binne ûnder mear de Richthofenkolleksje – de wichtichste samling fan Aldfryske wetsteksten dy't yn 2022 it predikaat Memory of the World fan Unesco krige – de wurken fan de 17e-iuwske dichter en skriuwer Gysbert Japicx, boeken fan de Frjentsjerter universiteit, manuskripten en briefwikselings fan prominente Fryske skriuwers. Tresoar beskikt oer de grutste kolleksje literatuer yn en oer de Fryske taal yn 'e wrâld.

Tresoar hat in nauwe gearwurking mei Ljouwert (Fryslân Unesco City of Literature), de Skriuwersfakskoalle, Fers, de Fryske Academy, de Waddenacademie en ferskate oare wittenskiplike en ûnderwiisinstellings yn

7. Luisterboeken en e-books

Het luisterboek neemt in Nederland langzaam toe in populariteit. In 2022 luisterde 22% van de Nederlanders wel eens naar een luisterboek en onder jongeren en jongvolwassenen tussen de 14 en 34 jaar is dat aandeel zelfs 47%. Ook luisteren naar boeken heeft een positief effect op taalontwikkeling. Daarom worden tijdens deze Bestuursafpraak meer boeken omgezet naar Friestalige luisterboeken voor zowel kinderen, jongeren als volwassenen. Niet alleen oorspronkelijke Friese literatuur, maar ook bestsellers. Tevens zullen er meer Friese boeken beschikbaar worden gesteld als e-books.

8. Literaire prijzen

De provincie Fryslân reikt (meer)jaarlijks verscheidene prijzen uit voor de Friese literatuur. Hiermee erkent de provincie de intrinsieke waarde van die literatuur en krijgen Friese schrijvers en boeken bekendheid. Friese schrijvers komen ook in aanmerking voor literaire prijzen buiten Fryslân. Rijk en provincie spannen zich in om, waar nodig, aandacht te vragen voor Friestalige literatuur

9. Nieuwe ontwikkelingen en jong talent

Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature en Taalproductiehuis zijn belangrijk om nieuwe ontwikkelingen in het literaire veld te volgen, initiëren en stimuleren. Zij vormen het platform en netwerk voor jong talent om zich te kunnen ontwikkelen en kunnen presenteren. De provincie maakt tijdens deze Bestuursafpraak middelen vrij om de productie van literaire vormen zoals podcasts, boektoks, bookzines, podcasts, spokenword en poetryslam te stimuleren. Hierbij wordt o.a. een actieve rol van Taalproductiehuis en City of Literature verwacht.

10. Tresoar

Tresoar heeft als provinciale bibliotheek en (Rijks)archieffinstelling een belangrijke rol als bewaarplaats van Nederlands cultureel erfgoed, en als kennisinstituut voor onderzoek naar de Friese taal, geschiedenis, cultuur en literatuur. Tresoar werkt in de komende bestuursperiode aan de realisatie van een Literatuermuseum Fryslân, een vaste tentoonstelling over Friese literatuur, en aan het versterken van de toegankelijkheid van de eigen, fysieke en digitale 'collectie Fryslân'. Dat is een omvangrijke collectie van meer dan een miljoen boeken, 20 kilometer (overheids)archieff en vele terabytes aan digitale gegevens die nog steeds wordt uitgebreid. Unieke collecties zijn onder andere de Richthofenkolleksje – de belangrijkste verzameling van Oudfriese rechtsteksten die in 2022 het predikaat Memory of the World van Unesco kreeg - de werken van de 17e-eeuwse dichter en schrijver Gysbert Japicx, boeken van de Franeker universiteit, manuskripten en briefwisselingen van prominente Friese

en bûten de provinsje. Tresoar biedt bygelyks skriuwkursussen oan en spilet in wichtige rol yn de organisaasje fan de ferskate literêre prizen yn de provinsje.

De finansjele en bestjoerlike ferantwurdlikheid foar Tresoar leit sûnt 2002 fêst yn opinoar folgjende mienskiplike regelingen (2002 Letterhoeke, 2021 Tresoar), in gearwurkingsferbân tusken Ryk, provinsje en de Stifting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum.

By it yngean fan de nije Argyfwet lûkt it Ryk him werom út de mienskiplike regelingen mei de Ryksargyfynstellingen. Op grûn fan de ferdrachsferplichtings út it Europeesk Hânfêst foar regionale talen en minderheidstalen en fanwegen de gearstalling fan (it bestjoer fan) de mienskiplike regeling Tresoar seit de minister ta dat it Ryk der yn alle gefallen net foar 1 jannewaris 2026 útstappe sil. Mei yngong fan de datum fan útstappen draacht de minister de soarch foar it behear fan de papieren en de binnen DTR-3 digitalisearre ryksargyfkolleksjes fan de provinsjale ryksynstellingen en de byhearrende wetlike taken en foegen oer oan it deistich bestjoer fan de nije mienskiplike regeling foar Tresoar.

Op grûn fan kêst 3.2 fan de nije Argyfwet sil de minister dêr in spesifike útkearing foar jaan. De hichte fan de útkearing sil basearre wurde op de strukturele bydrage fan it ministearje fan OCW yn it lêste jier fan dielnimming oan de mienskiplike regeling Tresoar. Ek de hichte fan de bydrage fan it ministearje fan OCW foar it behear fan de literêre kolleksjes fan Tresoar bliuwt op syn minst gelyk oan it lêste jier fan dielnimming fan it Ryk oan de mienskiplike regeling.

Fierder meitsje Ryk en provinsje ôfspraken oer de ferantwurdlikheid foar de kolleksje fan Tresoar nei it útstappen fan it Ryk. Ryk, provinsje en bestjoer fan Tresoar sille yn de perioade fan dizze bestjoersôfspraak yn alle gefallen jierliks oerlis fiere oer behear en behâld en dêr't dat nedich is neiere ôfspraken meitsje. Dêrta wurde ûnder oare mooglikheden ûnder de Erfgoedwet ûndersocht. Dy ferkenning wurdt binnen in jier dien makke. Nei dat jier wurdt yn mienskiplikens besletten hokker ferfolchstappen foar de hân lizze.

11. Nederlands Letterenfonds

It Nederlands Letterenfonds hat yn syn misje en opdracht ek de ferantwurdlikheid foar de Frysktalige literatuer. Alle subsydzjeregelingen en programma's fan it Nederlands Letterenfonds, lykas de regelingen foar projektsubsydzjes foar skriuwers en oersetters, binne tagonklik foar oanfragen út it Frysk wei. Fia ûnder mear de regeling produksjekosten bysûndere útjeften

schrijvers. Tresoar beskikt over de grootste collectie literatuur in en over de Friese taal ter wereld.

Tresoar heeft een nauwe samenwerking met Leeuwarden (Fryslân Unesco City of Literature), de Schrijversvak-school, Fers, de Fryske Akademy, de Waddenacademie en diverse andere wetenschappelijke en onderwijsinstellingen binnen en buiten de provincie. Tresoar biedt bijvoorbeeld schrijfcursussen aan en speelt een belangrijke rol in de organisatie van de diverse literaire prijzen in de provincie.

De financiële en bestuurlijke verantwoordelijkheid voor Tresoar ligt sinds 2002 vast in opeenvolgende gemeenschappelijke regelingen (2002 Letterhoeke, 2021 Tresoar), een samenwerkingsverband tussen Rijk, provincie en de Stifting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum.

Bij de inwerkingtreding van de nieuwe Archiefwet trekt het Rijk zich terug uit de gemeenschappelijke regelingen met de Rijksarchiefinstellingen. Op basis van de verdragsverplichtingen uit het Europees Handvest voor regionale talen en minderheidstalen en vanwege de samenstelling van (het bestuur van) de gemeenschappelijke regeling Tresoar zegt de minister toe dat het Rijk in ieder geval niet voor 1 januari 2026 uit zal treden. Met ingang van de datum van uittreding draagt de minister de zorg voor het beheer van de papieren en de binnen DTR-3 gedigitaliseerde rijksarchiefcollecties van de provinciale rijksinstellingen en de bijbehorende wettelijke taken en bevoegdheden over aan het dagelijks bestuur van de nieuwe gemeenschappelijke regeling voor Tresoar.

Op grond van artikel 3.2 van nieuwe Archiefwet zal de minister hiervoor een specifieke uitkering verstrekken. De hoogte van de uitkering zal gebaseerd worden op de structurele bijdrage van het ministerie van OCW in het laatste jaar van deelname aan de gemeenschappelijke regeling Tresoar. Ook de hoogte van de bijdrage van het ministerie van OCW voor het beheer van de literaire collecties van Tresoar blijft tenminste gelijk aan het laatste jaar van deelname van het Rijk aan de gemeenschappelijke regeling.

Verder maken Rijk en provincie afspraken over de verantwoordelijkheid voor de collectie van Tresoar na uittreding van het Rijk. Rijk, provincie en bestuur van Tresoar zullen in de periode van deze bestuursafpraak in ieder geval jaarlijks overleg voeren over beheer en behoud en waar nodig nadere afspraken maken. Daartoe worden onder andere mogelijkheden onder de Erfgoedwet onderzocht. Deze verkenning wordt binnen een jaar afgerond. Na dat jaar wordt in gezamenlijkheid besloten welke vervolgstappen voor de hand liggen.

(dêr't útjouwers fan Fryske literatuer op oanfreegje kinne) wurdt rekken holden mei de spesifike merk- en ôfsetomstannichheden fan de Fryske literatuer. Dêrneist set it Nederlands Letterenfonds him yn oparbeidzjen mei Ljouwert-Fryslân Unesco City of Literature yn om it wurk fan Fryske skriuwers ynternasjonaal te oan 'e man te bringen. It Letterenfonds hat sitting yn it Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân.

12. Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân

Yn Fryslân wurkje de Afûk, Cedin, Fers, SFBO, Tresoar, Stichting Lezen, Provinsje Fryslân en it Nederlands Letterenfonds gear yn it Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân (PLF). De aktiviteiten fan it PLF wurde yn dizze Bestjoersôfspraak stipe troch Ryk en provinsje.

13. Stimulearringsmooglikheden

Foar in ferskaat, kwalitatyf heechsteand aanbod literatuer yn it Frysk is bliuwend finansjele stipe en omtinken nedich. Dêrom sil de provinsje ek op 'e nij regelingen iepenstelle om orizjineel Frysktalich wurk te ûntwikkeljen, út te jaan, te stimulearjen en op in leechdrompelige wize beskikber te stellen. Ek sil de provinsje ûnder dizze Bestjoersôfspraak it oersetten nei it Frysk fan moderne klassikers fasilitearje. Dêrfoar komt der in nije regeling om werprintsjen mooglik te meitsjen, likegoed fan oarspronklik Frysktalige útjeften as fan oersettings fan moderne klassikers.

Under dizze Bestjoersôfspraak jout de provinsje Fryslân foar de stimulearring fan de Fryske literatuer útfiering oan ferskate regelingen. It Ryk sil finansjeel bydrage oan dy regelingen. De provinsje sil yn alle gefallen útfiering jaan oan de neikommende seis subsydzjeregelingen:

- it útjaan fan Fryske literatuer
- it skriuwen fan literatuer en jongereindliteratuer
- it oersetten fan literatuer
- populêre titels werprintsje
- it befoarderjen fan Fryske literatuer
- it ûntwikkeljen fan nije foarmen fan literatuer en stimulearjen fan jong talent.

11. Nederlands Letterenfonds

Het Nederlands Letterenfonds heeft in zijn missie en opdracht ook de verantwoordelijkheid voor de Friestalige literatuur. Alle subsidieregelingen en programma's van het Nederlands Letterenfonds, zoals de regelingen voor projectsubsidies voor schrijvers en vertalers, zijn toegankelijk voor aanvragen vanuit het Fries. Via onder meer de regeling productiekosten bijzondere uitgaven (waar uitgevers van Friese literatuur op aan kunnen vragen) wordt rekening gehouden met de specifieke markt- en afzetomstandigheden van de Friese literatuur. Daarnaast blijft het Nederlands Letterenfonds in samenwerking met Leeuwarden-Fryslân Unesco City of Literature zich inzetten het werk van Friese schrijvers internationaal te promoten. Het Letterenfonds heeft zitting in het Platform Leesbevordering Friesland.

12. Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân

In Fryslân werken de Afûk, Cedin, Fers, SFBO, Tresoar, Stichting Lezen, Provinsje Fryslân en het Nederlands Letterenfonds samen in het Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân (PLF). De activiteiten van het PLF worden tijdens deze Bestuursafpraak ondersteund door Rijk en provincie.

13. Stimuleringsmogelijkheden

Voor een divers, kwalitatief hoogstaand aanbod literatuur in het Fries is blijvend financiële steun en aandacht nodig. Daarom zal de provincie ook opnieuw regelingen openstellen om origineel Friestalg werk te ontwikkelen, uit te geven, te promoten en op een laagdrempelige manier beschikbaar te stellen. Ook zal de provincie tijdens deze Bestuursafpraak het vertalen naar het Fries van moderne klassiekers faciliteren. Hiervoor komt er een nieuwe regeling om herdrukken mogelijk te maken, zowel van oorspronkelijk Friestalg uitgaven als van vertalingen van moderne klassiekers.

Tijdens deze Bestuursafpraak geeft de provincie Fryslân voor de stimulering van de Friese literatuur uitvoering aan diverse regelingen. Het Rijk zal financieel bijdragen aan die regelingen. De provincie zal in ieder geval uitvoering geven aan de volgende zes subsidieregelingen:

- het uitgeven van Friese literatuur
- het schrijven van literatuur en jeugdliteratuur
- het vertalen van literatuur
- herdrukken populaire titels
- het promoten van Friese literatuur
- het ontwikkelen van nieuwe vormen van literatuur en stimuleren van jong talent.

5.2 Ofspraken Frysk berops- en amateurtoaniel – en teäter

1. Frysk beropstoaniel

Foar de perioade 2021 o/m 2024 makket meartalich teäterselskip Tryater diel út fan de lanlike kulturele basisynfrastruktuer. Tryater makket Frysktalich toaniel foar folwoeksenen en jongerein, yn it ûnderwiis en de frije tiid. Tryater spilet in wichtige rol yn it libben hâlden fan de Fryske taal en kultuer. Yn de subsidyjeregeling kulturele basisynfrastruktuer 2025-2028 is op 'e nij ekstra romte makke foar maksimaal ien ynstelling dy't har stânplak hat yn de regio Noard en har teäterfoarstellingen yn de Fryske taal fersoarget. Yn de beliedsramten fan de Rykskulturfûnsen foar de perioade 2025-2028 is harren frege ekstra omtinken te jaan oan geografyske sprieding fan kulturele foarsjennings foar likegoed makkers as publyk. Ek nimt it Ryk yn de pe-tearen mei Rykskulturfûnsen de posysje fan de Fryske makkers mei, en freget harren ekstra omtinken oan dizze makkers te besteejen. It Ryk ûndersiket hoe't it omtinken foar de sprieding en de regio in struktureel plak krije kin yn in eventuele nije regeling.

Neist de Frysktalige teäter- en toanielselskippen dy't opnommen binne/wurde yn de BIS stipet de provinsje ek oare profesjonele toaniel- en teäterselskippen mei it ûntwikkeljen en útfieren fan Frysktalige produksjes dêr't aktuele maatskiplike ûnderwerpen en/of nije doelgroepen by oanboarre wurde.

2. Iepenloftspullen

De Frysktalige iepenloftspullen binne in unike en wichtige tradysje foar de Fryske taal, kultuer en identiteit. Dizze (muzikale) teäterfoarstellingen yn de iepenloft binne net wei te tinken út Fryslân en fan grutte betsjutting foar de gearhing fan de mienskip en de leefberens fan it plattelân. Frysktalige iepenloftspullen kinne ek yn de nije BFTK-perioade subsidyje oanfreegje fia de regeling iepenloftspullen fan de provinsje.

3. Regeling skriuwen en oersetten

De provinsje Fryslân hâldt mei stipe fan it Ryk in regeling oersetten en skriuwe yn stân om it skriuwen en oersetten fan (nije) Frysktalige toanielstikken te stimulearjen.

4. Kultuerpartisipaasje troch bern en jongerein

Alle bern en jongerein yn Fryslân soene genietsje kinne moatte fan it brede aanbod oan (Fryske) kultuer dat Fryslân te bieden hat. Troch kânsûngelikens is dat foar in soad bern en jongerein yn Fryslân net mooglik. Yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak ûntstiet in noch

5.2 Afspraken Fries beroeps- en amateurtoneel – en theater

1. Fries beroepstoneel

Voor de periode 2021 t/m 2024 maakt meertalige theatergezelschap Tryater deel uit van de landelijke culturele basisinfrastructuur. Tryater maakt Friestalig toneel voor volwassenen en jongeren, in het onderwijs en de vrije tijd. Tryater speelt een belangrijke rol in het levend houden van de Friese taal en cultuur. In de subsidieregeling culturele basisinfrastructuur 2025-2028 is wederom extra ruimte gemaakt voor ten hoogste één instelling die haar standplaats heeft in de regio Noord en haar theatervoorstellingen in de Friese taal verzorgt. In de beleidskaders van de Rijkscultuurfondsen voor de periode 2025-2028 is hen gevraagd extra aandacht te geven aan geografische spreiding van culturele voorzieningen voor zowel makers als publiek. Tevens neemt het Rijk in de gesprekken met de Rijkscultuurfondsen de positie van de Friese makers mee, en vraagt hen extra aandacht aan deze makers te besteden. Het Rijk onderzoekt hoe de aandacht voor de spreiding en de regio een structurele plek kan krijgen in een eventuele nieuwe regeling.

Naast de Friestalige theater- en toneelgezelschappen die zijn/worden opgenomen in de BIS ondersteunt de provincie ook andere professionele toneel- en theatergezelschappen met het ontwikkelen en uitvoeren van Friestalige producties waarbij actuele maatschappelijke onderwerpen en/of nieuwe doelgroepen worden aangeboord.

2. Iepenloftspullen

De Friestalige iepenloftspullen zijn een unieke en belangrijke traditie voor de Friese taal, cultuur en identiteit. Deze (muzikale) theatervoorstellingen in de openlucht zijn niet weg te denken uit Fryslân en van grote betekenis voor de samenhang van de mienskip en de leefbaarheid van het platteland. Friestalige iepenloftspullen kunnen ook tijdens de nieuwe BFTK-periode subsidie aanvragen via de regeling iepenloftspullen van de provincie.

3. Regeling schrijven en vertalen

De provincie Fryslân houdt met steun van het Rijk een regeling vertalen en schrijven in stand om het schrijven en vertalen van (nieuwe) Friestalige toneelstukken te stimuleren.

4. Cultuurparticipatie door kinderen en jongeren

Alle kinderen en jongeren in Fryslân zouden moeten kunnen genieten van het brede aanbod aan (Friese) cultuur dat Fryslân te bieden heeft. Door kansenongelijkheid is dat voor veel kinderen en jongeren in Fryslân niet

breder en leechdrompelig kultureel oanbod foar bern en jongerein, likegoed op skoalle as yn de frije tiid, wêryn't ek it rike kulturele erfgoed dat yn de provinsje Fryslân te finen is opnommen wurdt. Dy aktiviteiten binne in útsochte kâns foar bern en jongerein om harren Fryske taalfeardeichheden te ferdjipjen en kennis fan it Fryske kulturele erfgoed te ferrykjen. It Ryk en de provinsje Fryslân ynvestearje fia it programma Kultu-eredukaasje mei Kwaliteit yn it kulturele oanbod yn it ûnderwiis.

5. Digitale ynnovaasjes

Om Fryske foarstellingen ek tagonklik te meitsjen foar net-Frysktalich publyk, binne digitale ynnovaasjes nedich. Krekt as by oare technologyske ûntwikkelings rinne de ynnovaasjes yn it Frysk faak efter by (ynter) nasjonale talen. In ympuls fan de oerheid om dizze ûntwikkelings te stimulearjen en se tagelyk leechdrompelig tagonklik te meitsjen foar mear/alle beropselskippen is dêrby ûnmisber. Yn de rintiid fan dizze Bestjoersôfspraak stimulearje it Ryk en de provinsje de ûntwikkeling fan Fryske spraaktechnology, yn dit gefal spraak nei tekst. Gearwurking mei en tusken de kennispartners út de regio is dêrby in eask. Sjoch foar neiere ôfspraken oangeande spraaktechnology ek haadstik 1.1.

5.3 Muzyk

1. It stimulearjen fan populêre kultuer

Populêre kultuer is in wichtige kulturele utering om jongerein ynteressearre te krijen en te hâlden yn in taal, en harsels ek yn dy taal uterje te wollen. Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak wurde ûnder oare fia de Rykskultuerfûnsen inisjativen stipe dy't soargje foar mear populêre muzyk yn de Fryske taal dy't bern, jongerein en jongfolwoeksenen oansprekt.

2. Muzyk yn it ûnderwiis

Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak wurde inisjativen om yn de ûnderwiiskontekst de Fryske taal oan muzyk te ferbinen stimulearre, lykas bygelyks de festivals Sjong en Sjong junior. Fan organisaasjes dy't finansjele stipe fan de provinsje krije, wurdt ferwachte dat sy by keunstprojekten yn it ûnderwiis it Frysk yntegrearje yn harren oanbod.

3. Lytsskalige festivals en muzikale produksjes

Festivals en muzikale produksjes dêr't it gebrûk fan de Fryske taal in wichtich plak by ynnimt, wurde troch de provinsje stimulearre. Fia in stimulearringsregeling foar lytsskalige inisjativen sil oanspraak makke wurde kinne

mogelijk. Tijdens de periode van deze Bestuursafpraak ontstaat een nog breder en laagdrempelig cultureel aanbod voor kinderen en jongeren, zowel op school als in de vrije tijd waarin ook het rijke culturele erfgoed dat te vinden is in de provincie Fryslân wordt opgenomen. Deze activiteiten zijn een uitgelezen kans voor kinderen en jongeren om hun Friese taalvaardigheden te verdiepen en kennis van het Friese culturele erfgoed te verrijken. Het Rijk en de provincie Fryslân investeren via het programma Cultuureducatie met Kwaliteit in het culturele aanbod in het onderwijs.

5. Digitale innovaties

Om Friese voorstellingen ook toegankelijk te maken voor niet-Friestalig publiek zijn digitale innovaties nodig. Net als bij andere technologische ontwikkelingen lopen de innovaties in het Fries vaak achter bij (inter)nationale talen. Een impuls vanuit de overheid om deze ontwikkelingen te stimuleren en ze tevens laagdrempelig toegankelijk te maken voor meer/alle beroepsgezelschappen is hierbij onontbeerlijk. Tijdens de looptijd van deze Bestuursafpraak stimuleren het Rijk en de provincie de ontwikkeling van Friese spraaktechnologie, in dit geval spraak naar tekst. Samenwerking met en tussen de kennispartners uit de regio is hierbij een vereiste. Zie voor een nadere afspraken rondom spraaktechnologie ook hoofdstuk 1.1.

5.3 Muziek

1. Stimuleren van populaire cultuur

Populaire cultuur is een belangrijke culturele uiting om jongeren geïnteresseerd te krijgen en houden in een taal, en zichzelf ook te willen uiten in die taal. Tijdens deze Bestuursafpraak worden onder andere via de Rijkscultuurfondsen initiatieven ondersteund die zorgen voor meer populaire muziek in de Friese taal die kinderen, jongeren en jongvolwassenen aanspreekt.

2. Muziek in het onderwijs

Tijdens deze Bestuursafpraak worden initiatieven om in onderwijscontext de Friese taal te verbinden aan muziek gestimuleerd, zoals bijvoorbeeld de festivals Sjong en Sjong junior. Van organisaties die financiële ondersteuning ontvangen van de provincie wordt verwacht dat zij bij kunstprojecten in het onderwijs het Fries integreren in hun aanbod.

3. Kleinschalige festivals en muzikale producties

Festivals en muzikale producties waarbij het gebruik van de Friese taal een belangrijke plaats inneemt, worden door de provincie gestimuleerd. Via een stimuleringsregeling voor kleinschalige initiatieven zal aanspraak

op in bydrage. By de ûntwikkeling fan dy nije regeling sil ôfstimming socht wurden mei de lanlike kulturfûnsen. OCW sil de provinsje dêrby stypje.

4. Marketing, gebrûk nije media, streamingstsjinsten en (ynternasjonale) útwikseling

It is foar artysten dy't sjonge yn in minderheidstaal in útdaging om de oandacht fan it publyk te krijen. Harkers wurde oerspield mei muzyk yn grutte ynternasjonale talen en it Nederlânsk. Om talintfolle artysten dy't yn it Frysk sjonge (wolle) te stypjen om bekendheid te krijen, sil de provinsje Fryslân ûndersykje oft it mooglik is ynternasjonaal netwurken te stimulearjen om artysten dy't yn it Frysk en oare minderheidstalen sjonge mei-inoar yn ferbining te bringen, mei-inoar muzyk te meitsjen en kennis út te wikseljen. Ek sil yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak ûndersocht wurde yn hoefier't it mooglik is om audiostreamingstsjinsten te ferplichtsjen it sykjen op talen makliker te meitsjen.

5.4 Audiofisuele produksjes

Audiofisuele produksjes binne in wichtich middel om mei taal yn oanrekking te kommen. De mienskip oriïntearret him hieltijd mear op audiofisuele middels om him ynformearje en fermeitsje te litten. Troch it grutte aanbod oan (ynter)nasjonale audiofisuele produksjes steane Frysktalige produksjes yn guon kategoryen ûnder druk. Ynvestearje yn sokke Frysktalige produksjes sil net allinnich temjittekomme oan it ferlet fan Frysktaligen om eigentalige produksjes konsumearje te kinnen. It is by útstek in goed middel foar ynteressearren fan oer de hiele wrâld om de taal kennen te learen en kennis te nimmen fan de Fryske kultuer. Bûten dat draacht it by oan de geografyske sprieding, it ferskaat en de mearstimmigens fan Nederlânske audiofisuele produksjes en past it dêrtroch yn de nasjonale ambysje om in sterke filmsektor te realisearjen. Yn dizze paragraaf wurde de ambysjes en ôfspraken oangeande Frysktalige audiofisuele produksjes neier útwurke.

1. Een regionaal fûns

Om sprieding fan produksje, regionale wurkgelegenheid, fêstigingsklimaat en de ferfilming fan Fryske ferhalen, kultuer en lânskip te stimulearjen, wurdt it opsetten fan in Frysk Filmfûns ûndersocht, nei foarbyld fan it Limburgs Filmfonds dat troch de provinsje Limboarch finansiere wurdt. Stipe fan in regionaal fûns stiet in bydrage fan it Nederlands Filmfonds net yn 'e wei. Sterker noch, regionaal stipe bestegings kwalifisearje

kunnen worden gemaakt op een bijdrage. Bij de ontwikkeling van die nieuwe regeling zal afstemming gezocht worden met de landelijke cultuurfondsen. Hierbij zal OCW de provincie ondersteunen.

4. Marketing, gebruik nieuwe media, streamingdiensten en (internationale) uitwisseling

Het is voor artiesten die zingen in een minderheidstaal een uitdaging om de aandacht van het publiek te krijgen. Luisteraars worden overspoeld met muziek in grote internationale talen en het Nederlands. Om talentvolle artiesten die in het Fries (willen) zingen te ondersteunen om bekendheid te krijgen, zal de provincie Fryslân onderzoeken of het mogelijk is internationaal netwerken te stimuleren om artiesten die in het Fries en andere minderheidstalen zingen met elkaar in verbinding te brengen, met elkaar muziek te maken en kennis uit te wisselen. Tevens zal tijdens deze Bestuursafpraak worden onderzocht in hoeverre het mogelijk is om audiostreamingdiensten te verplichten het zoeken op talen gemakkelijker te maken.

5.4 Audiovisuele producties

Audiovisuele producties zijn een belangrijk middel om in aanraking te komen met taal. De samenleving oriënteert zich in toenemende mate op audiovisuele middelen om zich te laten informeren en te vermaken. Door het grote aanbod aan (inter)nationale audiovisuele producties staan Friestalige producties in bepaalde categorieën onder druk. Investeren in dergelijke Friestalige producties zal niet alleen tegemoetkomen aan de behoefte van Friestaligen om eigentalige producties te kunnen consumeren. Het is bij uitstek een goed middel voor geïnteresseerden van over de hele wereld om de taal te leren kennen en kennis te nemen van de Friese cultuur. Buiten dat draagt het bij aan de geografische spreiding, diversiteit en meerstemmigheid van Nederlandse audiovisuele producties en past dit daardoor in de nationale ambitie om een sterke filmsector te realiseren. In deze paragraaf worden de ambities en afspraken rondom Friestalige audiovisuele producties nader uitgewerkt.

1. Een regionaal fonds

Om spreiding van productie, regionale werkgelegenheid, vestigingsklimaat en de verfilming van Friese verhalen, cultuur en landschap te stimuleren, wordt het opzetten van een Fries Filmfonds onderzocht, naar voorbeeld van het Limburgs Filmfonds dat wordt gefinancierd vanuit de provincie Limburg. Ondersteuning van een regionaal fonds staat een bijdrage van het Nederlands Filmfonds niet in de weg. Sterker nog, regionaal gesteunde bestedingen kwalificeren ook als Nederlandse productie uitga-

ek as Nederlânske produksje útjeften wêrtroch't finansiering kombinearre wurde kin en it projekt der dus sterker foar stiet. Nasjonale en regionale middels kinne dêrby steapele wurde en Frysk talint krijt sa bettere oansluting op de (ynter)nasjonale filmyndustry.

2. Fryske spylfilms en High-end Searjes

Screen Talent NL is yn 2021 oprjochte om in lanlik dekkend netwurk fan talint- en produksjehubs yn de Nederlânske filmsektor te ûntwikkeljen. Yn it Noarden is it brûsplak CineNord opset dat him rjochtet op talintûntwikkeling en de ûntwikkeling fan produksjes. Dat mei û.o. de stipe fan it Ministearje fan OCW en it Nederlands Filmfonds. Dêrmei is wilens filmedukaasje (foar PU en FU) en talintûntwikkeling yn de regio boarge, dêr't grut ferlet is fan ûntwikkel- en produksjebudzjet foar Frysktalige produksjes. Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak ûndersiket de provinsje Fryslân oft it oprjochtsjen fan in Frysk Filmfûns helber is. Dêrby sil de gearwurking socht wurde mei it Nederlands Filmfonds, de NPO en ekspluitanten lykas streamers. It doel is om de regionale filmynfrastruktuer yn Fryslân te fersterkjen en Frysktalige produksjes fan 'e grûn te krijen troch de wei fan stimulearringsmaatregels (lykas bygelyks ferlykbere regelingen as Het Beloofde Land of regionale ekonomyske prikel). Ek as foarbyld foar oare (streek) taalgebieten yn ús lân. It stribjen is om yn 'e mande mei partners, lykas it Nederlands Filmfonds, de NPO en streamingtsjinsten, mear omtinken te hawwen foar ûntwikkel- en produksjetrajekten foar films en searjes yn de Fryske taal of mei in sterke Fryske sinjatuer.

3. Produksjes fan streamingtsjinsten

Op 1 jannewaris 2024 is de ynvestearingsferplichting yngien om streamingtsjinsten mei in omset heger as €10 miljoen yn Nederlân 5 prosint ynvestearje te litten yn Nederlânske kulturele audiofisuele produksjes. Dat sil nei ferwachting soargje foar in ympuls fan sawat €40 miljoen yn it jier. Minimaal de helte fan it persintaazje moat ynvestearre wurde yn Nederlânske films, searjes en dokumintêres. Yn de kritearia wurdt de Fryske taal wol eksplisyt beneamd, mar dielgetallen binne dêr net yn opnommen. Sa't de Nederlânske kulturele audiofisuele produksjes ûnder druk steane troch oanbod fan ynternasjonale streamers, steane Fryske AF-produksjes noch folle mear ûnder druk. OCW bringt yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak de provinsje Fryslân en de Fryske filmhubs yn kontakt mei streamingtsjinsten dy't ûnder de ynvestearingsferplichting falle, om sa aktyf de mooglikheden yn Fryslân ûnder de oandacht te bringen. Yn de evaluaasje fan de ynvestearingsferplichting lykas opnommen yn de Mediawet sil ek it tal Frysktalige/Fryske produksjes meinommen wurde. Op grûn fan de útkomsten fan de evaluaasje sil oangeande

ven waardoor finansiering gecombineerd kan worden en het project er dus sterker voor staat. Nationale en regionale middelen kunnen daarbij worden gestapeld en Fries talent krijgt zo betere aansluiting op de (inter)nationale filmindustrie.

2. Friese speelfilms en High-end Series

Screen Talent NL is in 2021 opgericht om een landelijk dekkend netwerk van talent- en productiehubs in de Nederlandse filmsector te ontwikkelen. In het Noorden is de broedplaats CineNord opgezet dat zich richt op talentontwikkeling en de ontwikkeling van producties. Dit met o.a. de steun van het Ministerie van OCW en het Nederlands Filmfonds. Hiermee is inmiddels filmeducatie (voor PO en VO) en talentontwikkeling in de regio geborgd, waar grote behoefte aan is ontwikkel- en productiebudget voor Friestalige producties. Tijdens deze Bestuursafpraak onderzoekt de provincie Fryslân of het oprichten van een Fries Filmfonds haalbaar is. Daarbij zal de samenwerking worden gezocht met het Nederlands Filmfonds, de NPO en exploitanten waaronder streamers. Het doel is om de regionale filminfrastructuur in Fryslân te versterken en Friestalige producties van de grond te krijgen door middel van stimuleringsmaatregelen (zoals bijvoorbeeld vergelijkbare regelingen als Het Beloofde Land of regionale economische incentives). Ook als voorbeeld voor andere (streek)taalgebieden in ons land. Het streven is om samen met partners, zoals het Nederlands Filmfonds, de NPO en streamingdiensten, meer aandacht te hebben voor ontwikkel en productietrajecten voor films en series in de Friese taal of met een sterke Friese signatuur.

3. Producties van streamingsdiensten

Op 1 januari 2024 is de investeringsverplichting in werking getreden om streamingsdiensten met een omzet boven €10 miljoen in Nederland 5 procent te laten investeren in Nederlandse culturele audiovisuele producties. Dit zal naar verwachting zorgen voor een impuls van circa €40 miljoen per jaar. Minimaal de helft van het percentage moet worden geïnvesteerd in Nederlandse films, series en documentaires. In de criteria wordt de Friese taal wel expliciet benoemd, maar streefgetallen zijn hierin niet opgenomen. Zoals de Nederlandse culturele audiovisuele producties onder druk staan door aanbod van internationale streamers, staan Friese AV-producties nog veel meer onder druk. OCW brengt tijdens deze bestuursafpraak de provincie Fryslân en de Friese filmhubs in contact met streamingsdiensten die onder de investeringsverplichting vallen, om zo actief de mogelijkheden in Fryslân onder de aandacht te brengen. In de evaluatie van de investeringsverplichting zoals opgenomen in de Mediawet zal ook het aantal Friestalige/Friese producties worden meegenomen. Op basis van de uitkomsten

de Fryske kulturele AF-produksjes besjoen wurde oft en op hokker wize oanpassing fan de ynvestearringsferplichting mooglik en winsklik is.

4. Produksjes geografysk spraak: op wei nei kultureel ferskaat en ynklúzje

De Nederlânske audiofisuele produksjes op lanlike stjoerders wurde yn haadsaak yn de Rânestêd produsearre, yn in Nederlânsk dat praat wurdt yn de Rânestêd. Programma's dy't produsearre binne yn de perifeare en oerseeske gebieten binne ûnderfertsjintwurdige. Op grûn fan de publike mediaopdracht hawwe publike mediatsjinsten de taak om in sa breed mooglik publyk oan te sprekken en dêrby omtinken te hawwen foar it kulturele ferskaat yn de Nederlânske mienskip. It is wichtich dat elkenien him yn it oanbod werkenne kin en dat jildt perfoarst ek foar boargers yn ûnderfertsjintwurdige regio's. Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak wurdt ûndersocht hoe't op lanlike stjoerders it ferskaat fan it Keninkryk der Nederlannen better fertsjintwurdige wurde kin. Dêrby is it wichtich dat der net allinnich mear audiofisuele produksjes komme oer (de boargers fan) de ûnderfertsjintwurdige regio's, mar dat dy ek yn dy regio en yn 'e mande mei makkers en produsinten yn dy regio's ûntwikkele en produsearre wurde. Boppedat jouwe sokke produksjes in ekonomyske ympuls oan dy regio's en hawwe se in oanlûkende krêft op oare kulturele produksjes. It seit himsels dat ynherit oan dizze ambysje ek de Fryske taal yn de rintiid fan dizze Bestjoersôfspraak heard wurde sil op de lanlike stjoerders. Dat sil ek in ympuls jaan oan de breanedige spraaktechnology foar it Frysk.

5. Noardelijk Film Festival

It Noardelijk Film Festival dat alle jierren yn Fryslân organisearre wurdt, is it podium foar jonge makkers út de regio om harren wurk oan in grut publyk te toanen en in útsochte kâns om Frysktalige produksjes te toanen. De ôfrûne jierren is der dêrom wurke oan in stevich talint & yndustry programma sadat der in ferbining makke wurdt tusken de regionale makkers en yndustry en dy yn oare regio's yn Nederlân, mar ek yn Europa (sjoch netwurk Screen Talent Europe mei û.o. partners yn Galway, Tromsø, Sleeswyk-Holstein en Skotlân). Sa komt regionaal talint yn oanrekking mei lykstimden út oare opkommende filmregio's dêr't minderheidstalen in wichtige rol spylje. As stimulâns fan jong talint is it festival dus ûnmisber. Sûnt 2023 jout it festival de krêft fan minderheidstalen in prominint plak mei de programmaline Memmetaal, sadat it ek Europeesk en lanlik fan grut belang wurdt. It Noardelijk Film Festival ûntfangt likegoed subysdzje fan de provinsje as fan it Nederlands Filmfonds. It Ryk ûnderkent it belang fan (ynternasjonale) gearwurking en sjocht foar alle gefallen apart oft

van de evaluatie zal met betrekking tot Friese culturele AV-producties worden bekeken of en op welke wijze aanpassing van de investeringsverplichting mogelijk en wenselijk is.

4. Producties geografisch gespreid : op weg naar culturele diversiteit en inclusie

De Nederlandse audiovisuele producties op landelijke zenders worden voornamelijk in de Randstad geproduceerd, in een Nederlands dat gesproken wordt in de Randstad. Programma's die geproduceerd zijn in de perifere en overzeese gebieden zijn ondervertegenwoordigd. Vanuit de publieke mediaopdracht hebben publieke mediadiensten de taak om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken en daarbij aandacht te hebben voor de culturele diversiteit binnen de Nederlandse samenleving. Het is belangrijk dat iedereen zich in het aanbod kan herkennen en dit geldt zeker ook voor burgers in ondervertegenwoordigde regio's. Bestuursafpraak wordt onderzocht hoe op landelijke zenders de diversiteit van het Koninkrijk der Nederlanden beter vertegenwoordigd kan worden. Hierbij is het belangrijk dat er niet alleen meer audiovisuele producties komen over (de burgers van) de ondervertegenwoordigde regio's, maar dat die ook in en samen met makers en producenten in die regio's worden ontwikkeld en geproduceerd. Bovendien geven zulke producties een economische impuls aan die regio's en hebben ze een aantrekkende kracht op andere culturele producties. Het spreekt vanzelf dat inherent aan deze ambitie ook de Friese taal tijdens de looptijd van deze Bestuursafpraak gehoord zal worden op de landelijke zenders. Dat zal tevens een impuls geven aan de broodnodige spraaktechnologie voor het Fries.

5. Noordelijk Film Festival

Het Noordelijk Film Festival dat jaarlijks in Fryslân georganiseerd wordt, is het podium voor jonge makers uit de regio om hun werk te tonen aan een groot publiek en een uitgelezen kans om Friestalige producties te tonen. De afgelopen jaren is er daarom gewerkt aan een stevig talent & industry programma zodat er een verbinding wordt gemaakt tussen de regionale makers en industrie en die in andere regio's in Nederland, maar ook in Europa (zie netwerk Screen Talent Europe met o.a. partners in Galway, Tromsø, Sleeswijk-Holstein en Schotland). Zo komt regionaal talent in aanraking met gelijkgestemden uit andere opkomende filmregio's waar minderheidstalen een belangrijk rol spelen. Als stimulans van jong talent is dit festival dus onontbeerlijk. Sinds 2023 geeft het festival de kracht van minderheidstalen een prominente plek met de programmalijn Memmetaal zodat het ook Europees en landelijk van groot belang wordt. Het Noordelijk Film Festival ontvangt subsidie van zowel de provincie als het Nederlands Filmfonds. Het

en hoe't it de provinsje en oare inisjativen stypje kin om gearwurking en koproduksje te stimulearjen.

6. Frysk Film Argyf

It Fryske filmerfgoed wurdt fanwegen har bysûndere kultuerhistoaryske wearde beheard, útwreide en yn stân holden fia it Frysk Film Argyf. It Frysk Film Argyf is yn 2021 mei stipe fan de provinsje begûn mei it digitalisearjen fan in audio-argyf. It audio-argyf befettet in skat oan opnamen oangeande de Fryske taal, lykas literatuer, lieten, sprutsen teksten en kabaret dy't desennia oan Frysk taalgebrûk en sadwaande ek taalúntwikkeling hearre lit. De digitalisearre audiobestannen wurde ûntsletten foar in grut publyk. De aktiviteiten fan it Frysk Film Argyf krije ek yn 'e takomst stipe fan de provinsje.

5.5 Ofspraken oer befoarderings- en stipeynstellingen

1. Taalbefoarding

Foar it yngeand en suksesfol útfieren fan it Fryske taalbelied is saakkundigens fan in taalbefoarding-synstitút ûnmisber. Foar it Ryk en de provinsje ferfollet de Afûk in essinsjele rol om foldwaan te kinnen oan de wetlike ferantwurdlikheden as it giet om it Frysk. De Afûk set har ekspertize yn op it mêd fan oerdracht, ûntwikkeling en befoarding fan de Fryske taal oangeande alle (maatskiplike) domeinen fan dizze Bestjoersôfspraak. Wichtige tema's foar dizze Bestjoersôfspraak binne it fergruetsjen fan de sichtberens en it brûken fan it Frysk yn de iepenbiere romte, it stimulearjen fan de oerdracht fan it Frysk tusken generaasjes, it stimulearjen fan it brûken fan it Frysk yn it iepenbier bestjoer en yn de soarch, en it folgjen (en eventueel ymplementearjen) fan de lêste ûntwikkelings op it mêd fan taallearen. Dêrneist is de Afûk as partner belutsen by Taalplan Frysk 2030, fersoarget it kursussen Frysk foar partikulieren en organisaasjes en is it ien fan de wichtichste útgjouwens en ferkeapers fan Fryske boeken. Ek partisipearret de Afûk yn ûnderskate ynternasjonale projekten om kennis út te wikselen en op te bouwen mei oare minderheidstalenregio's. De Afûk krijt strukturele subsydje fan de provinsje. Yn de tiid fan dizze bestjoersôfspraak wurde Afûk troch it Ryk mei € 1 miljoen stipe.

2. Stipeynstelling Fryske keunst en kultuer

Der is in stipeynstelling oangeande de Fryske keunst en kultuer dy't him rjochtet op amateurkeunstbeoefening, kultuerpartisipaasje en kultueredukaasje op it mêd fan meardere dissiplinen. De stipeynstelling wurdt stimulearre de ferbining te meitsjen tusken keunst, erfgoed

Rijk onderkent het belang van (internationale) samenwerking en kijkt per geval of en hoe het de provincie en andere initiatieven kan ondersteunen om samenwerking en coproductie te stimuleren.

6. Fries Film Archief

Het Friese filmerfgoed wordt vanwege haar bijzondere cultuurhistorische waarde beheard, uitgebreid en in stand gehouden via het Fries Film Archief. Het Fries Film Archief is in 2021 met steun van de provincie begonnen met het digitaliseren van een audio-archief. Het audio-archief bevat een schat aan opnames met betrekking tot de Friese taal, zoals literatuur, liederen, gesproken teksten en cabaret die decennia aan Fries taalgebruik en zodoende ook taalontwikkeling laat horen. De gedigitaliseerde audiobestanden zijn te raadplegen via de website en soundcloud, waardoor deze waardevolle audiobestanden worden ontsloten voor een groot publiek. De activiteiten van het Fries Film Archief blijven ondersteund door de provincie.

5.5 Afspraken over bevorderings- en steuninstellingen

1. Taalbevordering

Voor het gedegen en succesvol uitvoeren van het Friese taalbeleid is deskundigheid van een taalbevorderingsinstituut onontbeerlijk. Voor het Rijk en de provincie vervult de Afûk een essentiële rol om te kunnen voldoen aan de wettelijke verantwoordelijkheden ten aanzien van het Fries. De Afûk zet haar expertise in op het gebied van overdracht, ontwikkeling en bevordering van de Friese taal ten aanzien van alle (maatschappelijke) domeinen van deze Bestuursafpraak. Belangrijke thema's voor deze Bestuursafpraak zijn het vergroten van de zichtbaarheid en gebruik van het Fries in de openbare ruimte, het stimuleren van de overdracht van het Fries tussen generaties, het stimuleren van het gebruik van Fries in het openbaar bestuur en in de zorg, en het volgen (en eventueel implementeren) van de laatste ontwikkelingen op het gebied van taallearen. Daarnaast is de Afûk als partner betrokken bij Taalplan Frysk 2030, verzorgt het cursussen Fries voor partikulieren en organisaties en is het één van de belangrijkste uitgevers en verkopers van Friese boeken. Tevens participeert de Afûk in diverse internationale projecten om kennis uit te wisselen en op te bouwen met andere minderheidstalenregio's. De Afûk ontvangt structurele ondersteuning van de provincie. Tijdens deze bestuursafpraakperiode wordt de Afûk door het Rijk ondersteund met € 1 miljoen.

en taaledukaasje binnen it ûnderwiis, as oanfolling op taalwinst yn it ûnderwiis. By it oangean fan dizze Bestjoersôfspraak is dat Keunstwurk yn Ljouwert. Keunstwurk is dêrneist ferbûn as gearwurkingspartner binnen Taalplan Frysk 2030.

5.6 Ofspraken oer de wittenskipsbeoefening

In sterke, himsels hieltyd fernijende kennisynfrastruktuer is ûnmisber foar de takomst fan Fryslân. DINGtiid murk dêroer op: 'It soarget derfoar dat de ûntwikkeling fan de kennis fan en oer de taal en kultuer troch giet. Sûnder ynnovaasje, nije ynsjoggen en nije metoades – bygelyks op it mêd fan meartalich ûnderwiis en meartalige opfieding – is de kâns grutter dat it Frysk útstjert.' DINGtiid, it Komitee fan Eksperts fan de Ried fan Europa en de KNAW-kommissje dy't it rapport 'De takomst fan de frisistyk' gearstalde, sinjlearje dat der op it stuit ûnfoldwaande eksperts oplaat wurde dy't har skielk dwaande hâlde kinne mei de kennis oangeande de Fryske taal, skiednis en kultuer. Foaral yn de kategory fan rûchwei tritich oant fyftich jier binne amper noch frisisten aktyf. Wichtige posysjes yn de kennisynfrastruktuer kinne dêrtroch allinnich mei lijen folle wurde.

In sterke kennisynfrastruktuer is in rânebetingst om útwurking jaan te kinnen oan de Europeeske ôfspraken en lanlike wet- en regeljouwing. 'Wittenskip en ûndersyk tsjinnet ommers as basis, garandearret kontinuïteit en boarget aktualiteit foar en fan belied oangeande de Fryske taal en kultuer,' sa seit DINGtiid. Konfoarm it Europeesk Hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden hat it Ryk de befoardering fan stúdzje en ûndersyk fan it Frysk oan universiteiten en lykweardige ynstellings as taak. Op grûn fan dy rol is it Ryk meifinansier fan de Fryske Akademy.

De provinsje is yn 2021 úteinset mei in gearwurkingstrajekt tusken de troch har finansiële ynstellings, it Gearwurkingstrajekt Fryske Taal en Kultuer (GFTK). Dat wie in gearwurkingsferbân tusken Afûk, Planburo Fryslân, Fryske Akademy, NHL Stenden Hogeschool, de learstoelhâlders mei in (diel)opdracht Frysk fan de Ryksuniversiteit Grins en Universiteit fan Amsterdam, RuG Campus Fryslân, Tresoar, Cedin, Fers, Fries Museum en SFBO. It trajekt hat resúltarre yn de kontoeren fan in Kennisaginda dy't yn novimber 2022 troch Provinsjale Steaten fan Fryslân fêststeld is en dy't yn de kommende jierren neier útwurke wurde moat ta in mienskiplik útfieringsplan. De provinsje fierde yn dat trajekt de rezjy.

2. Steuninstelling Friese kunst en cultuur

Er is een steuninstelling ten aanzien van de Friese kunst en cultuur die zich richt op amateurkunstbeoefening, cultuurparticipatie en cultuureducatie op het gebied van meerdere disciplines. De steuninstelling wordt gestimuleerd de verbinding te maken tussen kunst, erfgoed en taaleducatie binnen het onderwijs, als aanvulling op taalverwerving in het onderwijs. Bij het aangaan van deze Bestuursafspraken is dat Keunstwurk te Leeuwarden. Keunstwurk is tevens verbonden als samenwerkingspartner binnen Taalplan Frysk 2030.

5.6 Afspraken over de wetenschapsbeoefening

Een sterke, zichzelf steeds vernieuwende kennisinfrastructuur is onmisbaar voor de toekomst van Fryslân. DINGtiid merkte daarover op: 'Het zorgt ervoor dat de kennis van en over de taal en cultuur blijft ontwikkelen. Zonder innovatie, nieuwe inzichten en nieuwe methoden – bijvoorbeeld op het gebied van meertalig onderwijs en meertalige opvoeding – is de kans groter dat het Fries uitsterft.' Zowel DINGtiid, de Committee of Experts van de Raad van Europa als de KNAW-commissie die het rapport 'De toekomst van de frisistiek' samenstelde, signaleren dat er momenteel onvoldoende experts opgeleid worden die zich straks kunnen bezighouden met de kennis omtrent de Friese taal, geschiedenis en cultuur. Vooral in de leeftijdsgroep van grofweg dertig tot vijftig jaar zijn vrijwel geen frisisten meer actief. Belangrijke posities in de kennisinfrastructuur kunnen daardoor alleen met moeite worden gevuld.

Een sterke kennisinfrastructuur is een randvoorwaarde om uitwerking te kunnen geven aan de Europese afspraken en landelijke wet- en regelgeving. 'Wetenschap en onderzoek dient immers als basis, garandeert continuïteit en borgt actualiteit voor en van beleid betreffende de Friese taal en cultuur', aldus DINGtiid. Conform het Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden heeft het Rijk de bevordering van studie en onderzoek van het Fries aan universiteiten en gelijkwaardige instellingen als taak. Vanuit deze rol is het Rijk medefinancier van de Fryske Akademy.

De provincie is in 2021 gestart met een samenwerkingstraject tussen de door haar gefinancierde instellingen, het Gearwurkingstrajekt Fryske Taal en Kultuer (GFTK). Dit was een samenwerkingsverband tussen Afûk, Planburo Fryslân, Fryske Akademy, NHL Stenden Hogeschool, de leerstoelhouders met een (deel)opdracht Fries van de Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit van Amster-

It GFTJ wie de earste stap foar de provinsje om ta te wurkjen nei in eigen kennis- en wittenskipsbelied. Dat belied sil yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak fierder útwurke wurde. De provinsje wol dêrby gebrûk meitsje fan de befinings fan DINGtiid, ComEx en de KNAW.

Under in duorsume kennisynfrastruktuer fersteane sy:

- In sterk kenniskluster fan wittenskips- en kennisynstallings oangeande de Fryske taal en kultuer;
- Foldwaande opliedings- en ûntwikkelingsmooglikheden (yn- en trochstream) foar ûndersikers en oare kenners fan it Frysk;
- Foldwaande massa en breedte sadat der sprake wêze kin fan fruchtbere útwikseling en sadat de kontinuïteit fan alle relevante (sub)disciplinen garandearre is;
- In lykwichtige sprieding fan ûndersikers oer junior, mid-career en senior posysjes mei foldwaande yn- en trochstream en de oanwêzigens fan Nachwuchs;
- In goede balâns tusken en foldwaande fûneminteel en tapast ûndersyk;
- In goede gearwurking tusken de belutsen kennispartijen op grûn fan in mienskiplike fyzje op it op Fryslân oriïntearre ûndersyk en ûnderwiis;
- Foldwaande kwaliteit en dêroan ferbûn nasjonale en ynternasjonale sichtberens, dy't it ek oantreklik meitsje om ûnderdiel út te meitsjen fan de oanbeulangjende research community.

Hoewol't it gearwurkingsfûnemint tusken de ynstellings ûnder de foarige Bestjoersôfspraak mei troch it GFTK-trajekt fersterke is, konstatare Ryk en Provinsje dat it goed is om ek yn de kommende perioade omtinken te hâlden foar gearwurking en ôfstimming op it mêd fan (heger en universitêr) ûnderwiis en ûndersyk. Der binne al meardere formele en ynformele oerlisorganen oer ûnderwiis (lykas Taalplan Frysk 2030) en ûndersyk (lykas it GFTK en Heger Underwiis Akkoart Fryslân) mar der is gjin plak dêr't kennisynstallings gearwurkje en ôfstimme oer likegoed (heger en universitêr) ûnderwiis as ûndersyk op it mêd fan de Fryske taal, kultuer en skiednis. De KNAW advisearret dêrom om in Ried foar de Frisistyk op te rjochtsjen. Ryk en Provinsje fine dat in goede suggestje. De Provinsje wol yn it earste jier fan de kommende Bestjoersperioade yn oparbeidzjen mei de ynstellings, ûndersykje hoe't sy de oan harren rjochte advizen út it KNAW-rapport oppakke kinne.

In oantal kennisynstallings en -domeinen hat in bysûndere posysjes yn it ramt fan it neilibjen fan de ôfspraken út it Europeesk Hânfêst:

dam, RuG Campus Fryslân, Tresoar, Cedin, Fers, Fries Museum en SFBO Het traject heeft geresulteerd in de contouren van een Kennisagenda die in november 2022 door Provinciale Staten van Fryslân is vastgesteld en die de komende jaren verder uitgewerkt moet worden tot een gemeenschappelijk uitvoeringsplan. De provincie voerde in dit traject de regie. Het GFTK was de eerste stap voor de provincie om toe te werken naar een eigen kennis- en wetenschapsbeleid. Dat beleid zal tijdens deze Bestuursafspraken verder worden uitgewerkt. De provincie wil daarbij gebruik maken van de bevindingen van DINGtiid, ComEx en de KNAW. Onder een duurzame kennisinfrastructuur verstaan zij:

- Een sterk kenniscluster van wetenschaps- en kennisinstellingen inzake de Friese taal en cultuur;
- Voldoende opleidings- en ontwikkelmogelijkheden (in- en doorstroom) voor onderzoekers en andere kenners van het Fries;
- Voldoende massa en breedte zodat er sprake kan zijn van vruchtbare uitwisseling en zodat de continuïteit van alle relevante (sub)disciplines gegarandeerd is;
- Een evenwichtige spreiding van onderzoekers over junior, mid-career en senior posities met voldoende in- en doorstroom en de aanwezigheid van Nachwuchs;
- Een goede balans tussen en voldoende fundamenteel en toegepast onderzoek;
- Een goede samenwerking tussen de betrokken kennispartijen vanuit een gezamenlijke visie op het op Fryslân georiënteerde onderzoek en onderwijs;
- Voldoende kwaliteit en daaraan verbonden nationale en internationale zichtbaarheid, die het ook aantrekkelijk maken om onderdeel uit te maken van de betreffende research community.

Hoewel het samenwerkingsfundament tussen de instellingen tijdens de vorige Bestuursafspraken mede dankzij het GFTK-traject versterkt is, constateren Rijk en Provincie dat het goed is om ook in de komende periode aandacht te houden voor samenwerking en afstemming op het gebied van hbo, wo en onderzoek. Er zijn al meerdere formele en informele overlegorganen over onderwijs (zoals Taalplan Frysk 2030) en onderzoek (zoals het GFTK en Hoger Onderwijs Akkoord Fryslân) maar er is er geen plek waar kennisinstellingen samenwerken en afstemmen over zowel hbo en wo als onderzoek op het gebied van de Friese taal, cultuur en geschiedenis. De KNAW adviseert daarom om een Raad voor de Frisistiek op te richten. Rijk en Provincie vinden dit een goede suggestie. De Provincie wil in het eerste jaar van de komende Bestuursperiode, samen met de instellingen, onderzoeken hoe zij de aan hen gerichte adviezen uit het KNAW-rapport kunnen oppakken.

1. Fryske Akademy

De Fryske Akademy is, ek (ynter)nasjonaal sjoen, de wichtichste spiler op it mêd fan wittenskiplik ûndersyk nei de Fryske taal, skiednis en kultuer. It ynstitút kombinearret fûneminteel ûndersyk mei mear tapasingsrjochte ûndersyk. Mei it Strategysk Beliedsplan 2022-2027 en mei in nije ûndersyksprogramma set de Fryske Akademy de kommende jierren ûnder oare yn op mear ynterdissiplinêre gearwurking, mear yn- en trochstream fan talint en besteget it oandacht oan de breedte fan de frisytyk. Sa stribbet it ynstitút dernei permanint promovendy op te liden, wurde der tydlike fellowships ynrjochte foar begjinnende en mid-career ûndersikers en toant it Beliedsplan omtinken foar 'wite flekken' (ferdwûne spesjalisaasjes yn de frisytyk) lykas letterkunde en foar nije relevante tema's lykas de ferorjende relaasje tusken minske en lânskip.

De Fryske Akademy spant him, yn nauwe gearwurking mei oare ynstellings binnen de Fryske kennisynfrastruktuer, yn om de kennisbenutting fan har wittenskiplike ûndersyksresultaten foar in breder publyk te befoarderjen. Yn 'e mande mei oare partijen binnen de Fryske kennisynfrastruktuer wurket de Fryske Akademy oan kennisútwikseling en in brede maatskiplike ympakt. De Fryske Akademy is ferbûn oan de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). De finansiering fan de Fryske Akademy ferrint út it Ryk wei fia it provinsjefûns en fia de Provinsje. Monitoaren fan de belieds- en ûndersyksagenda bart yn it foarste plak troch de FA sels en troch har Ried fan Tafersjoch, mar dêrneist ek yn it periodike ôfstimmingsoerlis tusken FA, KNAW en provinsje.

2. Learstoel Fryske taal- en letterkunde oan de Ryksuniversiteit Grins

De Ryksuniversiteit Grins is de iennichste universiteit mei in learstoel dy't hielendal wijd is oan de frisytyk, de wittenskiplike stúdzje fan de Fryske taal en kultuer. By it oangean fan dizze Bestjoersôfspraak wurdt oan de Ryksuniversiteit op beheinde skaal fûneminteel ûndersyk dien op it mêd fan de frisytyk. Ofspraken oer it akademysk Frysk steane yn haadstik 2.6.

3. Lektoraat Meartaligens en Skriftlike taalbehearsking

It Lektoraat Meartaligens en Skriftlike taalbehearsking oan de NHL Stenden Hogeschool draacht by oan de praktysk-wittenskiplike ûnderbouwing fan Fryslân as "Living Lab of Multilingualism" en de falorisaasje fan ûndersyk, ûnderwiis en ynnovaasje op it mêd fan meartaligens. Dêrtroch ferfollet it lektoraat in krúsjale rol yn de basisfoarsjenning fan de trochgeande learline meartaligens en is it in wichtige partner op it mêd fan

Een aantal kennisinstellingen en -domeinen heeft een bijzondere positie in het kader van naleving van de afspraken uit het Europees Handvest:

1. Fryske Akademy

De Fryske Akademy is, ook (inter)nationaal gezien, de belangrijkste speler op het gebied van wetenschappelijk onderzoek naar de Friese taal, geschiedenis en cultuur. Het instituut combineert fundamenteel onderzoek met meer toepassingsgericht onderzoek. Met het Strategisch Beleidsplan 2022-2027 en met een nieuw onderzoeksprogramma zet de Fryske Akademy de komende jaren onder andere in op meer interdisciplinaire samenwerking, meer in- en doorstroom van talent en besteedt ze aandacht aan de breedte van de frisytyk. Zo streeft het instituut ernaar permanent promovendi op te leiden, worden er tijdelijke fellowships ingericht voor beginnende en mid-career onderzoekers en toont het Beleidsplan aandacht voor 'witte vlekken' (verdwenen specialisaties in de frisytyk) zoals letterkunde en voor nieuwe relevante thema's zoals de veranderende relatie tussen mens en landschap.

De Fryske Akademy spant zich, in nauwe samenwerking met andere instellingen binnen de Friese kennisinfrastructuur, in om de kennisbenutting van haar wetenschappelijke onderzoeksresultaten voor een breder publiek te bevorderen. Samen met andere partijen binnen de Friese kennisinfrastructuur werkt de Fryske Akademy aan kennisuitwisseling en een brede maatschappelijke impact. De Fryske Akademy is gelieerd aan de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW). De financiering van de Fryske Akademy verloopt vanuit het Rijk via het provinciefonds en via de Provincie. Monitoring van de beleids- en onderzoeksagenda gebeurt in de eerste plaats door de FA zelf en door haar Raad voor Toezicht, maar daarnaast ook in het periodieke afstemmingsoverleg tussen FA, KNAW en provincie.

2. Leerstoel Friese taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen

De Rijksuniversiteit Groningen is de enige universiteit met een leerstoel die helemaal gewijd is aan de Frisytyk, de wetenschappelijke studie van de Friese taal en cultuur. Bij het aangaan van deze Bestuursafpraak vindt aan de Rijksuniversiteit op beperkte schaal fundamenteel onderzoek op het gebied van de frisytyk plaats. Afspraken over het academisch Fries staan opgenomen in hoofdstuk 2.6.

3. Lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid

Het Lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid aan de NHL Stenden Hogeschool draagt bij aan de praktisch-wetenschappelijke onderbouwing van Fryslân als "Living Lab of Multilingualism" en de valorisatie van onderzoek,

Taalplan Frysk 2030. Sjoch haadstik 2.7 foar de ôfspraken oer it lectoraat.

4. Tresoar

Tresoar hat as provinsjale biblioteek en (Ryks)argyfynstelling in wichtige rol binnen de kennisynfrastruktuer as kennisynstitút foar ûndersyk nei de Fryske taal, skiednis, kultuer en literatuer. De ôfspraken oer Tresoar steane yn kêst 5.1 fan dizze BFTK.

5. Spraaktechnology en digitalisearing

It ûntwikkeljen, ferbetterjen en ymplementearjen fan spraaktechnology en oare keunstmjittige yntelliginsje yn it Frysk falt ûnder de mienskiplike ferantwurdlikens fan it Ryk en de Provinsje. Der binne meardere ûndersyksynstellings aktyf om de spraaktechnology foar it Frysk te ûntwikkeljen, ferbetterjen en ymplementearjen. De Fryske Academy, de master Voice technology fan de RUG-Campus Fryslân, en it Speec Lab fan de Ryksuniversiteit Grins ûntfange yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak earmerke stipe fan it Ryk en de provinsje om spraaktechnologyske ûntwikkelings fan spraak nei tekst en fan tekst nei spraak te ûntwikkeljen, ferbetterjen en ymplementearjen. Ek is der budzjet om yn oparbeidzjen mei it Lectoraat Digitale Ynnovasje yn Soarch en Wolwêzen ûndersyk te dwaan nei hoe't spraaktechnology foar it Frysk ynset wurde kin yn de soarch.

Ek spant it Ryk him by it ûntwikkeljen fan nije tapassings fan spraakwerkenningssoftware yn om dy ek foar it Frysk tagonklik te meitsjen. Sokke tapassings kinne ûnder oare brûkt wurde as ûndertiteling by riedsgearkomsten, tv-útstjoerings, foarlêsfunksjes fan oerheidswebsiden foar minsken mei in fisuele beheining en ynnovasjes yn de soarch lykas soarchrobots. Dêrmei wurdt ek ynfolling jûn oan kêst 7.1.d út it Hânfêst dêr't yn ôfsprutsen is om it brûken fan it Frysk makliker te meitsjen en oan te moedigjen, yn sprutsen en skreaune foarm, yn it iepenbiere en privee libben.

Omrop Fryslân beskikt oer in tige weardefol argyf oer de Fryske taal, kultuer, erfgoed en skiednis, likegoed yn byld en lûd as op skrift. It fierder digitalisearjen, iepenbier tagonklik en ienfâldich troch te sykjen meitsjen fan dat argyf is fan grutte betsjutting foar de wittenskip, mar ek foar de mienskip yn it algemien. Yn de perioade fan dizze Bestjoersôfspraak ûndersiket de Provinsje yn 'e mande mei de relevante kennisynstellings hoe't dat argyf fierder digitalisearre en benut wurde kin.

oer ûndersyk en innovatie op het gebied van meertaligheid. Daardoor vervult het lectoraat een cruciale rol in de basisvoorziening van de doorgaande leerlijn meertaligheid en is het een belangrijke partner op het gebied van Taalplan Frysk 2030. Zie hoofdstuk 2.7 voor de afspraken over het lectoraat.

4. Tresoar

Tresoar heeft als provinciale bibliotheek en (Rijks) archiefinstelling een belangrijke rol binnen de kennisinfrastructuur als kennisinstituut voor onderzoek naar de Friese taal, geschiedenis, cultuur en literatuur. De afspraken over Tresoar staan opgenomen onder artikel 5.1 van deze BFTK.

5. Spraaktechnologie en digitalisering

Het ontwikkelen, verbeteren en implementeren van spraaktechnologie en andere kunstmatige intelligentie in het Fries valt onder de gezamenlijke verantwoordelijkheid van het Rijk en de Provincie. Er zijn meerdere onderzoeksinstellingen actief om de spraaktechnologie voor het Fries te ontwikkelen, verbeteren en implementeren. De Fryske Academy, de master Voice technology van de RUG-Campus Fryslân, en het Speech Lab van de Rijksuniversiteit Groningen ontvangen tijdens deze Bestuursafpraak geormerkte ondersteuning van het Rijk en de provincie om spraaktechnologische ontwikkelingen van spraak naar tekst en van tekst naar spraak te ontwikkelen, verbeteren en implementeren. Tevens is er budget om in samenwerking met het Lectoraat Digitale Innovatie in Zorg en Welzijn onderzoek te doen hoe spraaktechnologie voor het Fries kan worden ingezet in de zorg.

Ook spant het Rijk zich bij het ontwikkelen van nieuwe toepassingen van spraakherkenningssoftware in om deze ook voor het Fries toegankelijk te maken. Zulke toepassingen kunnen onder andere worden gebruikt als ondertiteling bij raadsvergaderingen, tv-uitzendingen, voorleesfuncties van overheidswebsites voor mensen met een visuele beperking en innovaties in de zorg zoals zorgrobots. Daarmee wordt ook invulling gegeven aan artikel 7.1.d uit het Handvest waarin is afgesproken om het gebruik van het Fries makkelijker te maken en aan te moedigen, in gesproken en geschreven vorm, in het openbare en private leven.

Omrop Fryslân beschikt over een zeer waardevol archief over de Friese taal, cultuur, erfgoed en geschiedenis, zowel in beeld, geluid als op schrift. Het verder digitaliseren, openbaar toegankelijk en eenvoudig doorzoekbaar maken van dit archief is van grote betekenis voor de wetenschap, maar ook voor de samenleving in het algemeen. Tijdens deze Bestuursafpraak onderzoekt de

6. Taalfitaliteit

Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak wurdt ûndersyk útfierd nei ferskate pylders fan de fitaliteit fan de Fryske taal. Mei de útkomsten kin dêrnei mei oanbelangjende organisaasjes belied ûntwikkele en útfierd wurde om dy pylders te fersterkjen.

Provincie samen met de relevante kennisinstellingen hoe dit archief verder gedigitaliseerd en benut kan worden.

6. Taalvitaliteit

Tijdens deze Bestuursafpraak wordt onderzoek uitgevoerd naar diverse pijlers van de vitaliteit van de Friese taal. Met de uitkomsten kan vervolgens met betrokken organisaties beleid worden ontwikkeld en uitgevoerd om die pijlers te versterken.

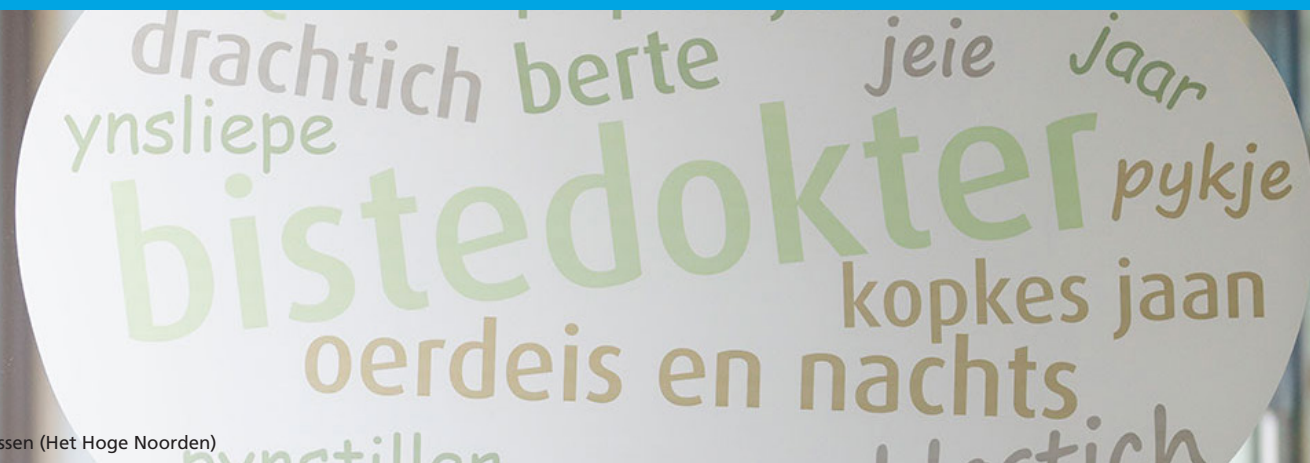

Foto: Jacob van Essen (Het Hoge Noorden)

Haadstik 6

Ekonomysk en sosjaal libben

Hoofdstuk 6

Economisch en sociaal leven

DIEL III

MAATREGELS FOAR IT BEFOARDERJEN FAN IT GEBRÛK FAN REGIONALE TALEN OF TALEN FAN MINDERHEDEN YN IT IEPENBIERE LIBBEN NEFFENS DE NEI OANLIEDING FAN KÊST 2, TWADDE LID, OANGIENE FERPLICHTINGS

Kêst 13. Ekonomysk en sosjaal libben

Yn it Europeesk Hânfêst is it fûnemint foar it brûken fan de Fryske taal yn it ekonomyske en sosjale libben fêstlein. It Ryk en de provinsje diele op grûn fan harren mienskiplike ferantwurdlikens en soarchplicht de fisy dat it brûken fan de Fryske taal yn it ekonomyske en sosjale domein yn fasilitearjende sin troch harren aktyf stimulearre wurdt. It stribjen is dat yn 2030 de kommunikaasje mei en troch meiwurkers, klanten en/of pasjinten yn fierwei de measte bedriuwen en organisaasjes yn Fryslân op basis fan dat it fanselsprekkend is, njonken yn it Nederlânsk ek yn de Fryske taal (is) (wêze kin). Mooglike (sosjale) beheinings foar it brûken fan it Frysk yn it ekonomyske of sosjale libben binne weinom-

DEEL III

MAATREGELEN TER BEVORDERING VAN HET GEBRUIK VAN REGIONALE TALEN OF TALEN VAN MINDERHEDEN IN HET OPENBARE LEVEN IN OVEREENSTEMMING MET DE INGEVOLGE ARTIKEL 2, TWEDE LID, AANGEGANE VERPLICHTINGEN

Artikel 13. Economisch en sociaal leven

In het Europees Handvest is het fundament voor het gebruik van de Friese taal in het economische en sociale leven vastgelegd. Het Rijk en de provincie delen vanuit hun gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht de visie dat het gebruik van de Friese taal in het economische en sociale domein in faciliterende zin door hen actief gestimuleerd wordt. Het streven is dat in 2030 de communicatie met en door medewerkers, klanten en/of patiënten in verreweg de meeste bedrijven en organisaties in Fryslân op basis van een vanzelfsprekendheid naast in het Nederlands ook in de Friese taal plaats (kan) vind (t) (en). Eventuele (sociale) belemmeringen voor het gebruik van het Fries in het economische dan wel sociale

men. Yn de soarchsektor en by sosjale foarsjennings is it brûken fan it Frysk fanselsprekkend.

It Ryk en de provinsje wolle dêr yn 'e perioade fan ûnderlizzende bestjoersôfspraak de neikommende ôfspraken foar realisearje:

6.1 Ofspraken Frysk yn it ekonomysk libben

1. Sichtberens fan it Frysk by bedriuwen

Ek bedriuwen kinne in bydrage leverje oan de sichtberens fan it Frysk yn de iepenbiere romte. Yn 'e rintiid fan dizze Bestjoersôfspraak kinne bedriuwen fia in sub-sydjeregeling stipe krije om it Frysk yn harren wurksumheden mear sichtber te meitsjen. Dêrby kin gebrûk makke wurde fan finansjele stipe fan de provinsje Fryslân en stipe by de planning en útfiering fan de plannen troch de Afûk.

2. Sektorspesifike oanpak

Ut ûndersyk⁵ docht bliken dat in tal sektoaren yn Fryslân ekstra baat hawwe by mear yntegraasje fan de Fryske taal yn harren wurk. De neikommende produkten, aktiviteiten en sektoaren wurde spesifyk yn it ûndersyk beneamd:

- Streekprodukten en benammen produkten dy't by it imago fan Fryslân passen en baat hawwe by autentsiteit;
- Aktiviteiten dy't it wjerfarren fan net-Fryske klanten fergrutsje, yn it bysûnder yn de sektor Rekreaasje en Toerisme;
- Tsjinstferliening yn de persoanlike en/of finansjele sektor, wêrby't in fertrouensrelaasje mei Fryske klanten opboud wurdt.

De Afûk sil yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak organisaasjes stypje om it brûken fan it Frysk optimaal te yntegrearjen. Dêrnjonken wurdt fan subsidiearre stipe- en marketingorganisaasjes yn de toerisme- en rekreaasjesektor frege om it Frysk ûnderdiel wêze te litten fan harren wurksumheden en kommunikaasje, en dêrby gearwurking mei de Afûk te sykjen om ta it bêste resultaat te kommen. Tagelyk wurdt yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak mei de Afûk ûndersocht hoe't bedriuwen op 'e hichte steld wurde kinne fan de foardielen fan it brûken fan de Fryske taal om persoanlik oan te lûken en te hâlden. Benammen by in Frysktalich wurknimmersbestân kin it stimulearjen fan it brûken fan de Fryske taal de wurkwille en de bining fan de wurknimmers oan de organisaasje fergrutsje.

⁵ E&E advys (2020) Krenten uit de pap. Op zoek naar de meerwaarde van de Friese taal in het economisch verkeer

leven zijn weggenomen. In de zorgsector en bij sociale voorzieningen is het gebruik van het Fries vanzelfsprekend.

Het Rijk en de provincie willen gedurende de periode van de onderliggende bestuursafpraak hiervoor de volgende afspraken realiseren:

6.1 Afspraken Fries in het economisch leven

1. Zichtbaarheid van het Fries bij bedrijven

Ook bedrijven kunnen een bijdrage leveren aan de zichtbaarheid van het Fries in de openbare ruimte. Tijdens deze Bestuursafpraak kunnen bedrijven via een subsidieregeling ondersteuning ontvangen om het Fries in hun werkzaamheden meer zichtbaar te maken. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van financiële ondersteuning van de provincie Fryslân alsmede ondersteuning bij de planning en uitvoering van de plannen door de Afûk.

2. Sectorspecifieke aanpak

Uit onderzoek⁵ blijkt dat een aantal sectoren binnen Fryslân extra gebaat zijn bij meer integratie van de Friese taal in hun werkzaamheden. De volgende producten, activiteiten en sectoren worden specifiek benoemd in het onderzoek:

- Streekproducten en vooral producten die passen bij het imago van Fryslân en baat hebben bij authenticiteit;
- Activiteiten die de klantbeleving van niet-Friese klanten vergroten, in het bijzonder in de sector Recreatie en Toerisme;
- Dienstverlening in de persoonlijke en/of financiële sector waarbij een vertrouwensrelatie met Friese klanten wordt opgebouwd.

De Afûk zal tijdens deze Bestuursafpraak organisaties ondersteunen om het gebruik van het Fries optimaal te integreren. Daarnaast wordt van gesubsidieerde ondersteunings- en marketingorganisaties in de toerisme- en recreatiesector gevraagd om het Fries onderdeel te laten zijn van hun werkzaamheden en communicatie, en daarbij samenwerking te zoeken met de Afûk om tot een optimaal resultaat te komen. Tevens wordt tijdens deze Bestuursafpraak met de Afûk onderzocht hoe bedrijven op de hoogte kunnen worden gesteld van de voordelen van het gebruik van de Friese taal om personeel te werven en behouden. Voornamelijk bij een Friestalig werknemersbestand kan het stimuleren van het gebruik van de Friese taal het werkplezier en de binding van werknemers aan de organisatie vergroten.

⁵ E&E advies (2020) Krenten uit de pap. Op zoek naar de meerwaarde van de Friese taal in het economisch verkeer.

3. Ferbining mei it mbû

Fia de oerkoepeljende wurkgroep Wy binne mbû wurde mbû-studenten fia projekten en staažes oan organisaasjes yn Fryslân ferbûn. Mei-inoar kinne se doelstellings oangeande it Frysk ûntwikkelje en útfiere. Dêrby wurde de oanrekommandaasjes fan it ûndersyk nei de ekonomyske wearde fan it Frysk meinommen.

6.2 Ofspraken oer Frysk yn de soarchsektor

Undersyk yn binnen- en bûtenlân hat oantoad dat taal beskiedend is foar it wolwêzen fan soarchfregers. Troch de Ryksoerheid wurdt it belang fan kultuerspesifike soarch, soarchoanbod yn eigen taal en kultuer fan de pasjint, erkend. Dat is earder út 'e doeken dien yn de beliedsnota oer ferskaatsensitive soarch, publisearre op 22 desimber 2022. De taal dy't yn soarchsituaasjes praat wurdt, is fan grutte ynfloed op yn hoefier't soarchfregers harren fertroud, thús en noflik fiele. It gebrûk fan taal bepaalt de ôfstân tusken fersoargjende en soarchfregers. It brûken fan de memmetaal ferlytset en it praten fan de standerttaal fergruttet dy ôfstân. Mei it each op it belang fan it fleksibel ynsette kinnen fan de Fryske taal yn soarchsituaasjes, en de grutte ynfloed dy't it brûke(n) (kinnen) fan it Frysk hawwe kin op it wolwêzen fan soarchfregers, sette it Ryk en provinsje ek yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak harren yn foar ôfspraken oangeande Frysk yn 'e soarch. De provinsje Fryslân stelt jild beskikber, sadat in projektkoördinator by de Afûk projekten en middels foar Frysk yn 'e soarch ûntwikkelje en útfiere kin. VWS stelt yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak alle jierren € 60.000 oan de Afûk beskikber om materialen te ûntwikkeljen en aktiviteiten te organisearjen en út te fieren. Yn 'e tiid fan dizze bestjoersôfspraak wurdt oan de neikommende fiif ambysjes wurke:

1. Frysk yn 'e soarch

It projekt Frysk yn 'e soarch wurdt fuortset. Dêrby sil de sichtberens en it fanselssprekkend wêzen fan it gebrûk fan de Fryske taal yn 'e soarch fierder fergrutte wurde troch ûnder oare yn te setten op kreamhelp, konsultaasjeburo's, sikehuzen, ferpleechhuzen, húsdokters, de meldkeamer, WMO-thússoarch, en de wyk- en gebiested teams yn it sosjale domein en logopedy. Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak sil der spesjaal omtinken oan kream- en berne-ôfdielings yn de Fryske sikehuzen, ferpleechhuzen, deibesteging, refalidaasje en geastlike sûnenssoarch bestege wurde.

3. Verbindig met het mbo

Via de overkoepelende werkgroep Wy binne mbû worden mbo-studenten verbonden via projecten en stages aan organisaties in Fryslân. Samen kunnen ze doelstellingen rondom het Fries ontwikkelen en uitvoeren. Hierbij worden de aanbevelingen van het onderzoek naar de economische waarde van het Fries meegenomen.

6.2 Afspraken over Fries in de zorgsector

Onderzoek in binnen- en buitenland heeft aangetoond dat taal bepalend is voor het welbevinden van zorgvragers. Vanuit de Rijksoverheid wordt het belang van cultuurspecifieke zorg, zorgaanbod in eigen taal en cultuur van de patiënt, erkend. Dit is eerder uiteengezet in de beleidsnota over diversiteitssensitieve zorg, gepubliceerd op 22 december 2022. De taal die gesproken wordt in zorgsituaties is van grote invloed op de mate waarin zorgvragers zich vertrouwd, thuis en op hun gemak voelen. Het gebruik van taal bepaalt de afstand tussen verzorgende en zorgvrager. Het gebruik van de moedertaal verkleint en het spreken van de standaardtaal vergroot die afstand. Gezien het belang van het flexibel kunnen inzetten van de Friese taal in zorgsituaties, en de grote invloed die het (kunnen) gebruiken van het Fries kan hebben op het welzijn van zorgvragers, blijven het Rijk en provincie tijdens deze bestuursafpraak inzetten op afspraken rondom Fries in de zorg. De provincie Fryslân stelt middelen beschikbaar zodat een projectcoördinator bij de Afûk projecten en materialen voor Frysk yn 'e soarch kan ontwikkelen en uitvoeren. VWS stelt tijdens deze bestuursafpraak jaarlijks € 60.000 beschikbaar aan de Afûk om materialen te ontwikkelen en activiteiten te organiseren en uit te voeren. Tijdens deze bestuursafpraak wordt er gewerkt aan de volgende vijf ambities:

1. Frysk yn 'e soarch

Het project Frysk yn 'e soarch wordt voortgezet. Hierbij zal de zichtbaarheid en vanzelfsprekendheid van het gebruik van de Friese taal in de zorg verder worden vergroot door onder andere in te zetten op kraamhulp, consultatiebureaus, ziekenhuizen, verpleeghuizen, huisartsen, de meldkamer, WMO-thuiszorg, en de wijk- en gebiedsteams in het sociale domein en logopedie. Tijdens deze Bestuursafpraak zal er speciale aandacht besteed worden aan kraam- en kinderafdelingen in de Friese ziekenhuizen, verpleeghuizen, dagbesteding, revalidatie en geestelijke gezondheidszorg.

2. Fryske taalfeardichheden by (takomstige) soarchmeiwurkers

Yn de ôfrûne jierren hat der in soad oerlis west tusken de regionale opleidingssintra, de Afûk en de provinsje. Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak wurdt it plak fan it Frysk yn de mbû- en hbû-soarchopleidings yn Fryslân fierder konsolidearre. Dêrnjonken wurdt troch de Afûk it kursusoanbod oangeande meartaligens en de Fryske taal yn de beroepspratyk foar soarchmeiwurkers fierder útwreide.

3. Frysktalige pasjinteynformaasje

Foar de kwaliteit fan de soarchferliening is it fan belang dat alle pasjinten yn begryplike taal oer harren soarchbehanneling foarljochte wurde. Animaasjes dêr't dat yn maklike wurden útlein wurdt, binne dêr tige wichtich foar. Yn it bysûnder foar de hieltyd grutter wurdende groep pasjinten mei in beheinde taalfeardigens. Dêrom wurde pasjinten gauris ferwiisd nei animaasjes dêr't pasjinteynformaasje yn begryplike taal yn útlein wurdt. Yn 'e rin fan de foarige Bestjoersôfspraak binne al goed 100 medyske animaasjefideo's fan in Fryske voice-over foarsjoen, wêrtroch't Frysktalige pasjinten by de animaasje yn harren memmetaal in medyske oandwaning of yngreep útlein krije. Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak wurdt it oanbod oan Frysktalige pasjinteynformaasje fierder útwreide.

4. Digitale soarchoplossings

Yn de soarch wurde hieltyd mear digitale middels brûkt. Ien fan dy foarbylden is it ynsetten fan in sosjale soarchrobot by pasjinten dy't mei kognitive problemen konfrontearre wurde. Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak sil yn 'e mande mei ûnder oare it lectoraat Digitale Ynnovaasje yn Soarch en wolwêzen fan NHL-Stenden en de opleiding Speech Technology oan de RUG-Campus Fryslân ûndersocht wurde wat der nedich is om in Frysktalige sosjale soarchrobot te ûntwikkeljen.

5. Geastlike Sûnensoarch (GGZ)

Yn 'e rin fan de foarige Bestjoersôfspraak is in gearwurking mei de GGZ úteinset. Yn in tal selsmoardprevensjekampanjes is it Frysk aktyf brûkt. Yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak wurdt de gearwurking mei de GGZ fierder útwreide en kin de GGZ in berop dwaan op de kennis en ekspertize fan de provinsje en de Afûk op it mêd fan it brûken fan de Fryske taal yn soarchsituasjes.

2. Friese taalvaardigheden bij (toekomstige) zorgmedewerkers

De afgelopen jaren heeft veel overleg plaatsgevonden tussen de regionale opleidingscentra, de Afûk en de provincie. Tijdens deze Bestuursafpraak wordt de plek van het Fries in de mbo- en hbo-zorgopleidingen in Fryslân verder geconsolideerd. Daarnaast wordt door de Afûk het cursusaanbod rondom meertaligheid en de Friese taal in de beroepspraktijk voor zorgmedewerkers verder uitgebreid.

3. Friestalige patiënteninformatie

Voor de kwaliteit van de zorgverlening is het van belang dat alle patiënten in begrijpelijke taal worden voorgelicht over hun zorgbehandeling. Animaties waar dat in makkelijke bewoordingen wordt uitgelegd, zijn daar erg belangrijk voor. In het bijzonder voor de steeds groter wordende groep laaggeletterde patiënten. Daarom worden patiënten dikwijls verwezen naar animaties waar in begrijpelijke taal patiënteninformatie wordt uitgelegd. Gedurende de vorige Bestuursafpraak zijn inmiddels ruim 100 medische animatievideo's voorzien van een Friese voice-over waardoor Friestalige patiënten bij de animatie in hun moedertaal een medische aandoening of ingreep krijgen uitgelegd. Tijdens deze Bestuursafpraak wordt het aanbod aan Friestalige patiënteninformatie verder uitgebreid.

4. Digitale zorgoplossingen

In toenemende mate wordt er in de zorg gebruik gemaakt van digitale middelen. Een van die voorbeelden is het inzetten van een sociale zorgrobot bij patiënten die geconfronteerd worden met cognitieve problemen. Tijdens deze Bestuursafpraak zal samen met onder andere het lectoraat Digitale Innovatie in Zorg en welzijn van NHL-Stenden en de opleiding Speech Technology aan de RUG-Campus Fryslân worden onderzocht wat er nodig is om een Friestalige sociale zorgrobot te ontwikkelen.

5. Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ)

Gedurende de vorige Bestuursafpraak is een samenwerking opgestart met de GGZ. In een aantal zelfmoordpreventiecampagnes is het Fries actief gebruikt. Tijdens deze Bestuursafpraak wordt de samenwerking met de GGZ verder uitgebreid en kan de GGZ een beroep blijven doen op de kennis en expertise van de provincie en de Afûk op het gebied van het gebruiken van de Friese taal in zorgsituaties.

6.3 Ofspraken Frysk yn it sosjaal libben

It Frysk hat altyd fêste grûn yn it sosjale libben yn Fryslân hân. Yn 'e húshâlding, yn kontakten mei buorlju, famylje en freonen, op 'e dyk en it ferieningslibben. Benammen mûnling wurdt it Frysk noch altyd in soad brûkt. Om't it oandiel net-Fryskpratende ynwenners in hiel lyts bytsje tanimt, is it wichtich geandewei dizze Bestjoersôfspraak it bewustwêzen oer taalgebrûk by ynwenners te fergrutsjen en tagelyk yn te setten op it better tagonklik meitsjen fan de Fryske taal foar ynwenners dy't de taal (noch) net fersteane en prate. Dêrby sil sawol yn partikulier ferbân as yn it ferieningslibben ynset wurde. It rûnom sichtber meitsjen fan it Frysk yn de iepenbiere romte lykas yn 3.2 en 6.1 behannele, sil dêroan bydrage.

1. It oanmoedigjen fan nije sprekkers

Friezen skeakelje noch altyd maklik nei it Nederlânsk oer, ek as dat net needsaaklik is. Nije sprekkers fan it Frysk jouwe oan dat it harren behinderet om de nije learde-taal yn praktyk te bringen en ûntmoedigend wurkje kin om de taal te learen. Basearre op it yn 2023 ôfsletten ûndersyk nei nije sprekkers fan it Frysk⁶ sille yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak ûnderskate aktiviteiten troch de Afûk ûntwikkele wurde om nije sprekkers oan te moedigjen it learde Frysk yn praktyk te bringen. Dêr sil ek de Fryske (Fryskpratende) mienskip by aktivearre wurde. Dêrnjonken fersoarget de Afûk yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak geregeld in workshop Psychology fan dyn taal om dielnimmers bewust te meitsjen fan harren taaloertsjûgings en -gedrach.

2. Publyskkampanje BFTK

Oanfoljend wurde ynwenners fan Fryslân troch de provinsje mei in publyskkampanje by oanfang fan dizze nije Bestjoersôfspraak op 'e hichte brocht fan de ôfspraken tusken Ryk en provinsje, en wurde se der bewust fan makke dat se rûnom yn Fryslân de Fryske taal brûke kinne. Tagelyk is it stribjen om mei dy publyskkampanje it taalbewustwêzen te fergrutsjen en de ynwenners te wizen op harren eigen ferantwurdlikheid wat de Fryske taal oanbelanget.

3. Frysk yn it ferieningslibben

Oarspronklik wie it ferieningslibben in fermidden dêr't it Frysk in tige stevige posysje yn hie. Alhoewol't der by muzykferienings en op it sportfjild noch hieltyd in soad Frysk praat wurdt, liket it Frysk stadichoan minder brûkt te wurden. Yn gearwurking mei Sport Fryslân en de Afûk wurde yn 'e tiid fan dizze Bestjoersôfspraak sportferienings bewust makke en stipe om de Fryske taal krekt mear te brûken.

6 Kircher, R., & Vellinga, M. (2023). New speakers of West Frisian: Promoting language learning and use to foster revitalisation. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8054010>.

6.3 Afspraken Fries in het sociaal leven

Het Fries is altijd stevig verankerd geweest in het sociale leven in Fryslân. In het gezin, in contacten met burens, familie en vrienden, op straat en in het verenigingsleven. Vooral mondeling wordt het Fries nog altijd veel gebruikt. Aangezien het aandeel niet-Friessprekende inwoners mondjesmaat toeneemt, is het belangrijk tijdens deze Bestuursafpraak het bewustzijn over taalgebruik bij inwoners te vergroten en tevens in te zetten op het beter toegankelijk maken van de Friese taal voor inwoners die de taal (nog) niet verstaan en spreken. Hierbij zal zowel in particulier verband als in het verenigingsleven op worden ingezet. Het alom zichtbaar maken van het Fries in de openbare ruimte zoals behandeld in 3.2 en 6.1 zal hier aan bijdragen.

1. Het aanmoedigen van nieuwe sprekers

Friezen schakelen nog altijd gemakkelijk over naar het Nederlands, ook als dit niet noodzakelijk is. Nieuwe sprekers van het Fries geven aan dat dit hen belemmert om de nieuw-geleerde-taal in praktijk te brengen en ontmoedigend kan werken om de taal te leren. Gebaseerd op het in 2023 afgeronde onderzoek naar nieuwe sprekers van het Fries⁶ zullen tijdens deze Bestuursafpraak verschillende activiteiten door de Afûk worden ontwikkeld om nieuwe sprekers aan te moedigen het geleerde Fries in praktijk te brengen. Hierbij zal ook de Friese (Friessprekende) mienskip worden geactiveerd. Daarnaast verzorgt de Afûk tijdens deze Bestuursafpraak geregeld de workshop Psychology fan dyn taal om deelnemers bewust te maken van hun taal-overtuigingen en -gedrag.

2. Publiekscampagne BFTK

Aanvullend worden inwoners van Fryslân door de provincie met een publiekscampagne bij aanvang van deze nieuwe Bestuursafpraak op de hoogte gebracht van de afspraken tussen Rijk en provincie, en worden ze er bewust van gemaakt dat ze rondom in Fryslân de Friese taal kunnen gebruiken. Tevens is het streven om met deze publiekscampagne het taalbewustzijn te vergroten en de inwoners te wijzen op hun eigen verantwoordelijkheid wat betreft de Friese taal.

3. Fries in het verenigingsleven

Oorspronkelijk was het verenigingsleven een omgeving waarin het Fries een zeer stevige positie had. Alhoewel er bij muziekverenigingen en op het sportveld nog steeds veel Fries wordt gesproken, lijkt het Fries langzaam minder gebruikt te worden. In samenwerking met Sport Fryslân en de Afûk worden tijdens deze Bestuursafpraak sportverenigingen bewust gemaakt en ondersteund om de Friese taal juist weer meer te gaan gebruiken.

6 Kircher, R., & Vellinga, M. (2023). New speakers of West Frisian: Promoting language learning and use to foster revitalisation. Ljouwert/Leeuwarden: Fryske Akademy. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8054010>.

Foto: Leo Postma

Haadstik 7 Útwikseling oer de grinzen hinne

EUROPEESK HÂNFÊST FOAR REGIONALE TALEN OF TALEN FAN MINDERHEDEN

KÊST 14 Útwikseling oer grinzen hinne

RAMTFERDRACH OANGEANDE DE BESKERMING FAN NASJONALE MINDERHEDEN

Kêst 1, kêst 17, kêst 18

It Ryk en de provinsje diele op grûn fan harren mienskiplike ferantwurdlikens en soarchplicht de fisj dat op langere termyn de bysûndere posysje fan de kulturele en taalminderheid de Friezen net allinne yn Fryslân, mar yn Europa en ek dêrbûten in bysûndere posysje hawwe. Yn 2028 is it fanselssprekkend dat it Ryk yn har ynternasjonale kommunikaasje oer de posisjonearring fan de Nederlânske taal en kultuer ek aktyf de Fryske taal en kultuer posityf beneamt. Fryslân is in twatalige Europeeske regio, dêr't it Frysk in lykwaardich plak hat.

Hoofdstuk 7 Grensoverschrijdende uitwisselingen

EUROPEES HANDVEST VOOR REGIONALE TALEN OF TALEN VAN MINDERHEDEN

Artikel 14 Grensoverschrijdende
uitwisselingen

KADERVERDRAG INZAKE DE BESCHERMING VAN NATIONALE MINDERHEDEN

Artikel 1, Artikel 17, artikel 18

Het Rijk en de provincie delen vanuit hun gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorgplicht de visie dat op langere termijn de bijzondere positie van de culturele- en taalminderheid de Friezen niet alleen in Fryslân, maar in Europa en ook daarbuiten een bijzondere positie innemen. In 2028 is het vanzelfsprekend dat het Rijk in haar internationale communicatie aangaande de positionering van de Nederlandse taal en cultuur ook actief de Friese taal en cultuur positief benoemt. Fryslân is een tweetalige Europese regio waar het Fries een gelijkwaardige plaats heeft.

It Ryk en de provinsje wolle yn 'e perioade fan dizze bestjoersôfspraak dêr de neikommende ôfspraken foar realisearje:

7.1 Ofspraken útwikseling oer grinzen hinne

1. Network to Promote Linguistic Diversity

It Europeeske Network to Promote Linguistic Diversity (NPLD) is in wichtige platfoarmorganisaasje foar lokale oerheden, wittenskiplike en maatskiplike organisaasjes út gebieten dêr't in minderheids- of regionale taal brûkt wurdt. De provinsje Fryslân hat yn dat netwurk meardere kearen de foarsittersposysje ynfolle. Sy bliuwt ek salang't dizze bestjoersôfspraak rint, lid fan it NPLD en sil yn oerlis mei de oare leden bydrage oan it organisearjen fan gearkomsten en projekten oangeande tema's dy't mei taal te krijen hawwe, lykas taalfitaliteit. Dêrby wurdt, foar safier't dat mooglik is, yn 'e mande mei (lokale) Europeeske oerheden en oare organisaasjes aktyf gearwurking mei de Ried fan Europa neistribbe.

It NPLD wurdt aktyf brûkt om de kennis oer it behâlden en befoarderjen fan ús talen te dielen. De ynset fan de provinsje dêrby is om de ferbining tusken it Fryske ûnderwiisfjild, de wittenskiplike wrâld, de Fryske kulturele wrâld, de Fryske ekonomy en dy fan de (praktyske) taalbefoarderding fan it Frysk (noch) better ta stân te bringen.

Ynspanning: provinsje/ryk

2. Mercator Europeesk Kennisintrum foar meartaligens en taallearen

It is fan belang dat Mercator Europeesk Kennisintrum yn 'e praktyk stal jout oan mear ferbining tusken wittenskiplik ûndersyk, de beliedsûntwikkeling en dy fan taalfitaliteit fan it Frysk. Yn oerlis mei de provinsje stelt Mercator by har nasjonale en ynternasjonale wurk- en ûndersyksprogramma de fersterking fan de pylders fan taalfitaliteit fan it Frysk sintraal. Dêrfoar wurket sy nau gear mei de Fryske taal- en ûnderwiisorganisaasjes, ynventarisearret it ferlet en lûkt de nedige (Europeeske) fûnsen oan. By it fuortsetten fan de yn 2023 binnen it NPLD opsette pilot UniNet set Mercator him aktyf yn om mear strategyske partnerskippen tusken ûnderskate Europeeske universiteiten en ûndersyksinstellings yn de ûnderskate taalregio's ta stân te bringen. Dat sil Mercator dwaan yn oerlis mei de by de projekt behelle ûnderwiisinstelling NHL Stenden en de provinsje.

Ynspanning: provinsje

Het Rijk en de provincie willen gedurende de periode van de onderliggende bestuursafpraak hiervoor de volgende afspraken realiseren:

7.1 Afspraken grensoverschrijdende uitwisselingen

1. Network to Promote Linguistic Diversity

Het Europese Network to Promote Linguistic Diversity (NPLD) is een belangrijke platformorganisatie voor lokale overheden, wetenschappelijke en maatschappelijke organisaties uit gebieden waar een minderheids- of regionale taal in gebruik is. De provincie Fryslân heeft binnen dit netwerk meerdere malen de voorzitterspositie vervuld. Zij blijft ook gedurende deze bestuursafpraak lid van het NPLD en zal in samenspraak met de andere leden bijdragen aan het organiseren van bijeenkomsten en projecten rondom aan taal gerelateerde thema's zoals taalfitaliteit. Hierbij wordt zo ver dit mogelijk is samen met (lokale) Europese overheden en andere organisaties actief de samenwerking met de Raad van Europa nagestreefd.

Het NPLD wordt actief gebruikt om de kennis rondom het behouden en bevorderen van onze talen te delen. De inzet vanuit de provincie hierbij is om de verbinding tussen het Friese onderwijsveld, de wetenschappelijke wereld, de Friese culturele wereld, de Friese economie en die van de (praktische) taalbevordering van het Fries (nog) beter tot stand te brengen.

2. Mercator Europees Kenniscentrum voor meertaligheid en taalleren

Mercator Europees Kenniscentrum voert vergelijkend wetenschappelijk onderzoek uit in Europa en verbindt deze met maatschappelijke vraagstukken in Fryslân met betrekking tot onder andere onderwijs (Taalplan Frysk 2030), taalbeleid en taalfitaliteit van het Fries. Daartoe werkt zij nauw samen met de provincie en Friese taal- en onderwijsorganisaties, inventariseert zij de onderzoeksvragen uit de praktijk en werft benodigde (Europese) fondsen. Bij het voortzetten van de in 2023 binnen het NPLD opgezette pilot UniNet zet Mercator zich samen met de andere bij het NPLD aangesloten instellingen uit Fryslân actief in om meer strategische partnerschappen tussen verschillende Europese universiteiten en onderzoekinstellingen in de verschillende taalregio's tot stand te brengen.

3. Internationale projecten

De provincie Fryslân wil als (lead)partner in samenwerking met partners uit vergelijkbare Europese taalregio's

3. Ynternasjonale projekten

De provinsje Fryslân wol as (lead)partner yn gearwurking mei partners út ferlykbere Europeeske taalregio's dielnimme oan ynternasjonale projekten, dy't foar it yn stân hâlden fan de Fryske taal relevant binne. Dêrby wurdt yn it bysûnder gebrûk makke fan it NPLD-netwurk, mar as dat mooglik is ek fan oare kultuer- en taalrelatearre Europeeske netwurken lykas UNESCO Cities of Literature en Film. It beskermjen en befoarderjen fan ús Europeeske (minderheids- en regionale) talen en kultueren sil dêrby altyd it haaddoel wêze. Dêrby giet it bygelyks om it befoarderjen fan kulturele aktiviteiten foar nasjonale minderheden (bygelyks teäter yn eigen taal, beskikberheid kennis oer eigen erfgoed en skiednis yn musea), twa- of meartalich ûnderwiis, rjochten oangeande kulturele ekspresje en mooglikheden foar nije domeinen en media (útwikseling sjoernalisten lokale omroppen).

By it útwurkjen fan projekten oer grinzen hinne sil sjoen wurde of stipe fan de kant fan it ryk gaadlik is.

4. Utwisselingsprojekten foar jongerein

De provinsje sil ek yn 'e takomst foarsjen yn it ferlet fan it Fryske fjild om mei oare Europeeske minderheidstaalgebieten yn kontakt te kommen. Sy stelt dêr alle jierren finansiering foar beskikber. De wichtichste doelgroep binne jonge Fryske skriuwers, dichters, filmmakers, muzikanten, sjoernalisten en skoalgeande of studearjende jongerein. Ynternasjonalisearring is dêrby perfoarst gjin doel op himsels, mar in middel om fan inoar leare te kinnen en harren troch oare minderheidstaalregio's ynspirearje te litten.

Oanslutend op dat doel wol de provinsje Fryslân it as pilot úteinsette European Charter Classroom Activities (ECCA) Project yn de kommende jierren yn gearwurking mei oare oanbelangjende Europeeske taalregio's yn Taalplan Frysk 2030 ynspasse. Utfiering fan ynternasjonalisearring en de Fryske taal sil sa yn oerlis mei de by Taalplan Frysk 2030 behelle Fryske organisaasjes yn it fuortset en heger ûnderwiis in fêst ûnderdiel fan it eksamenfak Frysk en/of it trijetalich ûnderwiis makke wurde.

Yn oerlis mei it Ryk sil dêrby ûndersocht wurde oft der (ko)finansieringsmooglikheden foar oan taalregio's relatearre ynternasjonale projekten binne. De Nederlânske organisaasje foar ynternasjonalisearring yn it ûnderwiis, Nuffic, is dêrby in wichtige partner. By it útfieren fan eventuele projekten sille, as dat mooglik is, de Nederlânske ambassades yn de oanbelangjende taalregio ynformearre of behelle wurde.

deelnemen aan internationale projecten die voor de instandhouding van de Friese taal relevant zijn. Daarbij wordt in het bijzonder gebruik gemaakt van het NPLD-netwerk, maar indien mogelijk ook van andere cultuur- en taalgerelateerde Europese netwerken zoals UNESCO Cities of Literature en Film. Het beschermen en bevorderen van onze Europese (minderheids- en regionale) talen en culturen zal hierbij altijd het hoofdoel zijn. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om het bevorderen van culturele activiteiten voor nationale minderheden (bijvoorbeeld theater in eigen taal, beschikbaarheid kennis over eigen erfgoed en geschiedenis in musea), twee- of meertalig onderwijs, rechten aangaande culturele expressie en mogelijkheden voor nieuwe domeinen en media (uitwisseling journalisten lokale omroepen).

Bij het uitwerken van grensoverschrijdende projecten zal gekeken worden of ondersteuning vanuit het Rijk opportuun is.

4. Uitwisselingsprojekten voor jongeren

De provincie blijft voorzien in de behoefte van het Friese veld om in contact te komen met andere Europese minderheidstaalgebieden. Zij stelt daartoe jaarlijks financiering beschikbaar. De belangrijkste doelgroep zijn jonge Friese schrijvers, dichters, filmmakers, muzikanten, journalisten en schoolgaande of studerende jongeren. Internationalisering is hierbij nadrukkelijk geen doel op zich, maar een middel om van elkaar te kunnen leren en zich door andere minderheidstaalregio's te laten inspireren.

Aansluitend op dit doel wil de provincie Fryslân het als pilot opgestarte European Charter Classroom Activities (ECCA) Project in de komende jaren in samenwerking met de andere betrokken Europese taalregio's inbedden in Taalplan Frysk 2030. Uitvoering van internationalisering en de Friese taal zal zo in overleg met de bij Taalplan Frysk 2030 betrokken Friese organisaties in het voortgezet en hoger onderwijs een vast onderdeel gemaakt worden van het examenvak Fries en/of het drietalig onderwijs.

In overleg met het Rijk zal hierbij onderzocht worden of er (co)finansieringsmogelijkheden zijn voor aan taalregio's gerelateerde internationale projecten. De Nederlandse organisatie voor internationalisering in het onderwijs, Nuffic, is daarbij een belangrijke partner. Bij het uitvoeren van eventuele projecten zullen indien mogelijk de Nederlandse ambassades in de betreffende taalregio geïnformeerd of betrokken worden.

5. Contacten Friese buurlanden

Inhoudelijke contacten en uitwisseling op het gebied van taal(vitaliteit), cultuur en onderwijs tussen de provin-

5. Kontakten Fryske buorlannen

Ynhâldlike kontakten en útwikseling op it mêd fan taal(fitaliteit), kultuer en ûnderwiis tusken de provinsje Fryslân en de fan âlds besibbe taalgebieten om de waadregio hinne wurde yn oerlis mei de oanbelangjende gebieten kontinuearre. Bestead Frysk lesmateriaal en/of berneboeken kin op fersyk beskikber steld wurde oan taalregio's dêr't noch Fryske farianten sprutsen wurde (Dútslân en de Länder Niedersaksen en Sleeswyk-Holstein). Dêrnjonken sil ûndersocht wurde oft der in ûndersyksaginda ûntwikkele wurde kin oer taalsosjologyske fraachstikken. Doel is de mienskiplike oanpak fan it fuortsterkjen fan de taalfitaliteit yn de ûnderskate regio's. As it mooglik is sille by de útwikseling fan kennis en persoanen, lykas neamd yn 3 en 4, ek de Fryske buorlannen behelle wurde.

Ek kin op fersyk fan dy Dútske taalregio's in ferfolch jûn wurde oan it útstel om in 'Ynterfrysk kultuerparlemint' op te setten, wêrby't de fokus breder wurde kin as allinne taal en kultuer.

Ynspanning: provinsje

6. Gearwurking Nederlânske Ambassades

Mei it each op it libben hâlden en stimulearjen fan de Fryske taal en kultuer is it ferrykjend om kennis te nimmen fan it plak dat minderheidskultueren yn oare lannen ynnimme en best practices oangeande minderheidskultueren en dêroan relatearre taaleleminten te dielen. Oarsom is it foar oare lannen nuttich om te learen fan de kulturele uterings yn it Frysk, lykas Frysk teäter, Fryske film en literatuer. Dat kin troch útwikkelings en kontakten oer grinzen hinne oangeande taal, kultuer en ûnderwiis. De Ryksoerheid stipet de provinsje dêryn en hat dêr geregeld kontakt oer mei de provinsje.

De provinsje Fryslân wol graach mei oare Europeeske taalregio's best practices diele. De Nederlânske ambassades stypje de provinsje mei it lizzen en organisearjen fan kontakten mei de dêrfoar relevante partijen en wize de provinsje op ynteressante ûntwikkelings yn lannen mei in minderheidstaal en -kultuer. It yn 2022 troch de provinsje, de Nederlânske ambassade yn Italië en Dutch Culture organisearre besikersprogramma oan Fryslân kin dêrby in foarbyld wêze. Dat besikersprogramma rûn út op konkrete projekten, lykas it stik fan it Fryske teäterselskip Pier21 dat yn 2023 yn it Friulaansk yn Italië spile is en de Dichter fan Fryslân dy't op in festival op Sardinië optreden hat.

cie Fryslân en de van oudsher verwante taalgebieden rûndom de waddenregio worden in overleg met betrokken gebieden gecontinueerd. Bestaand Fries lesmateriaal en/of kinderboeken kan op verzoek beschikbaar gesteld worden aan taalregio's waar nog Friese varianten gesproken worden (Duitsland en de Länder Niedersaksen en Sleeswyk-Holstein). Daarnaast zal onderzocht worden of er een onderzoeksagenda kan worden ontwikkeld over taalsociologische vraagstukken. Doel is de gezamenlijk aanpak van de versterking van de taalvitaliteit in de verschillende regio's. Indien mogelijk zullen bij de uitwisseling van kennis en personen zoals genoemd in 3 en 4 ook de Friese buurlanden betrokken worden.

Ook kan op verzoek van deze Duitse taalregio's een vervolg gegeven worden aan het voorstel om een 'Interfries cultuurparlement' op te zetten waarbij de focus breder zal kunnen worden dan alleen taal en cultuur.

6. Samenwerking Nederlandse Ambassades

Met het oog op het levend houden en stimuleren van de Friese taal en cultuur is het verrijkend om kennis te nemen van de plaats die minderheidsculturen in andere landen innemen en best practices ten aanzien van minderheidsculturen en hieraan gerelateerde taalelementen te delen. Andersom is het voor andere landen nuttig om te leren van de culturele uitingen in het Fries zoals Fries theater, Friese film en literatuur. Dit kan door uitwisselingen en grensoverschrijdende contacten m.b.t. taal, cultuur en onderwijs. De Rijksoverheid ondersteunt de provincie hierin en heeft hierover regelmatig contact met haar.

De provincie Fryslân wil graag met andere Europese taalregio's best practices delen. De Nederlandse ambassades ondersteunen de provincie met het leggen en organiseren van contacten met de hiervoor relevante partijen en attenderen de provincie op interessante ontwikkelingen in landen met een minderheidstaal en -cultuur. Het in 2022 door de provincie, de Nederlandse ambassade in Italië en Dutch Culture georganiseerde bezoekersprogramma aan Fryslân kan hierbij als voorbeeld dienen. Dit bezoekersprogramma mondde uit in concrete projecten zoals het stuk van het Friese theatergezelschap Pier21 dat in 2023 in het Friulaans is gespeeld in Italië en de Dichter van Fryslân die heeft opgetreden op een festival in Sardinië.

Foto: Marcel Renou

Haadstik 8 Einbepalings

Hoofdstuk 8 Eindbepalingen

1. Periodyk bestjoerlik oerlis

Oangeande de útfiering fan de aktiviteiten yn it ramt fan dizze bestjoersôfspraak wurdt periodyk, mar op syn minst ienris yn 't jier, ûnder lieding fan de minister fan Ynlânske Saken en Keninkryksrelaasjes troch de partijen bestjoerlik oerlis fierd. By dat oerlis sille ek de oanrekommadaasjes fan it Committee of Experts bepraat wurde.

2. Planning

De foarlizzende bestjoersôfspraak sil yn de perioade 2024 – 2028 ymplementearre wurde.

3. It jaan fan ynformaasje

Om de Twadde Keamer en Provinsjale Steaten fan Fryslân goed te ynformearjen oer de útfiering fan dizze bestjoersôfspraak wurdt der healwei de rintiid fan de Bestjoersôfspraak Fryske Taal en Kultuer (2026) troch Ryk en Provinsje in tuskenrapportaazje opsteld. Yn oanfolling dêrop sil yn de taheakken fan dy tuskenrapportaazje ek in advys fan DINGtiid opnommen wurde. Foar it jaan fan dy ynformaasje hawwe de oanbelangjende útfieringsorganisaasjes en oerheden oerlis oer de realisearring fan de bestjoersôfspraak. Foarôfgeand oan de tuskentiidske evaluaasje sille leden fan de Twadde Keamer (de Fêste Keamerkommisjes fan alle oanbelangjende departeminten) foar in wurkbesite

1. Periodiek bestuurlijk overleg

Omtrent de uitvoering van de activiteiten in het kader van deze bestuursafpraak wordt periodiek, maar ten minste eenmaal per jaar, onder leiding van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties door de partijen bestuurlijk overleg gevoerd. Bij dit overleg zullen ook aanbevelingen van het Committee of Experts besproken worden.

2. Planning

De voorliggende bestuursafpraak zal geïmplementeerd worden in de periode 2024 – 2028.

3. Informatieverstrekking

Ten behoeve van een goede informatieverstrekking over de uitvoering van deze bestuursafpraak worden de Tweede Kamer en Provinciale Staten van Fryslân halverwege de looptijd van de bestuursafpraak Friese taal en cultuur (2026), door middel van een tussenrapportage geïnformeerd door Rijk en Provincie. In aanvulling hierop zal in de bijlagen van deze tussenrapportage ook een advies van DINGtiid worden opgenomen. Voor deze informatieverstrekking hebben betrokken uitvoeringsorganisaties en overheden overleg aangaande de realisering van de bestuursafpraak. Voorafgaand aan de tussentijdse evaluatie zullen leden van de Tweede Kamer (de Vaste Kamercommissies van alle betrokken departe-

oan de provinsje Fryslân útnûge wurde; dêrby wurde se ek yn 'e gelegenheid steld om mei DINGtiid yn petear te gean.

4. Amtlik oerlis

It oerlis, as bedoeld yn kêst 8.1, wurdt amtlik troch it Ryk en de provinsje taret, ûnder ferantwurdlikheid fan it koördinearjende ministearje fan Ynlânske Saken en Keninkryksrelaasjes. Foar ymplementaasje fan de bestjoersôfspraak is der alle moannen struktureel regulier amtlik oerlis tusken it koördinearjend ministearje en de provinsje. Ek de oare oanbelangjende departeminten lizze regulier oer (ienris yn 't fearnsjier of as dat nedich is faker) mei de provinsje om de stân fan saken en aksjes dy't nedich binne te bepraten.

Dêrnjonken koördinearret BZK om it healjier in ynterdepartemintaal oerlis tusken amtners fan alle oanbelangjende ministearjes. Ienris yn 't jier organisearje BZK en de provinsje Fryslân in wurkbesite oan Fryslân foar amtners fan de oanbelangjende ministearjes. De neikommende taken wurde troch dat amtlik oerlis út 'e wei set:

- It ûntwikkeljen fan belied en útsetten fan aksjes om de fuortgong fan de ôfspraken sa't dy yn dizze bestjoersôfspraak makke binne, mooglik te meitsjen;
- De tarieding fan it bestjoerlik oerlis lykas bedoeld yn kêst 8.1;
- De tarieding fan de rapportaazje oan de Twadde Keamer en oan Provinsjale Steaten fan Fryslân, lykas bedoeld yn kêst 8.3;
- De fuortgongskontrôle fan de ymplementaasje fan de ferplichtings dy't út it Europeesk Hânfêst en it Europeesk Ramtferdrach oangeande de beskerming fan Nasjonale Minderheden folgje, opskreaun yn de foarlizzende bestjoersôfspraak;
- De advizen fan it advysorgaan DINGtiid wurde besprutsen en ferfolchaksjes wurde ôfpraat.
- Monitoaring fan dizze bestjoersôfspraak sil oan de hân fan oerlis tusken Ryk en provinsje dat ien kear yn 'e twa jier holden wurdt, syn beslach krije. Ek DINGtiid wil dêrby rieplachte wurde. By de oerlis beprate partijen de fuortgong fan de útfiering fan de ôfspraken en it effekt fan dy ôfspraken op de fitaliteit fan it Frysk. Dêrby wurdt sjoen nei de njoggen pylders fan it taalfitaliteitsmodel fan UNESCO sa't dat yn haadstik 1 omskreaun is. Foar sifers sil sjoen wurde nei de Fryske Taalatlas. Dy taalatlus wurdt ienris yn 'e fjouwer jier útbrocht. De earst-kommende edysje sil yn 2024 ferskine.

menten) uitgenodigd worden voor een werkbezoek aan de provincie Fryslân; daarbij worden ze ook in de gelegenheid gesteld om met DINGtiid in gesprek te treden.

4. Ambtelijk overleg

Het overleg, als bedoeld in artikel 8.1, wordt ambtelijk door het Rijk en de provincie voorbereid, onder verantwoordelijkheid van het coördinerende ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Voor implementatie van de bestuursafpraak vindt er maandelijks structureel regulier ambtelijk overleg tussen het coördinerende ministerie en de provincie plaats. Ook de andere betrokken departementen overleggen regulier (ieder kwartaal of indien nodig vaker) met de provincie om de stand van zaken en benodigde acties te bespreken.

Daarnaast coördineert BZK een halfjaarlijks interdepartementaal overleg tussen ambtenaren van alle betrokken ministeries. Eenmaal per jaar organiseren BZK en de provincie Fryslân een werkbezoek aan Fryslân voor ambtenaren van betrokken ministeries. De volgende taken worden vanuit dit ambtelijk overleg verricht:

- Het ontwikkelen van beleid en uitzetten van acties om de voortgang van de afspraken zoals gemaakt in deze bestuursafpraak mogelijk te maken;
- de voorbereiding van het bestuurlijk overleg zoals bedoeld in artikel 8.1;
- de voorbereiding van de rapportage aan de Tweede Kamer en aan Provinciale Staten van Fryslân, zoals bedoeld in artikel 8.3;
- de monitoring van de implementatie van de verplichtingen die voortvloeien uit het Europees Handvest en het Europees Kader-verdrag inzake de bescherming van Nationale minderheden, neergelegd in de voorliggende bestuursafpraak;
- de adviezen van het adviesorgaan DINGtiid worden besproken en vervolgacties worden bepaald.
- Monitoring van deze bestuursafpraak zal plaatsvinden aan de hand van een tweejaarlijks overleg tussen Rijk en Provincie. Ook DINGtiid zal hierbij geraadpleegd worden. Gedurende dit overleg bespreken partijen de voortgang van de uitvoering van de afspraken en het effect van deze afspraken op de vitaliteit van het Fries. Hierbij wordt gekeken naar de negen pijlers van het taalvitaliteitsmodel van UNESCO zoals omschreven in hoofdstuk 1. Voor cijfers zal gekeken worden naar de Fryske Taalatlas. Deze taalatlus wordt iedere vier jaar uitgebracht. De eerstvolgende editie zal verschijnen in 2024.

5. DINGtiid

Yn de Wet gebrûk Fryske taal (WGFT) is opnommen dat der in orgaan foar de Fryske taal is. Dat orgaan hjit DINGtiid. It Orgaan hat as taak de gelike posysje fan de Fryske taal en de Nederlânske taal yn 'e provinsje Fryslân te befoarderjen. Ryk en Provinsje stribje dernei om DINGtiid by nije ûntwikkelings yn eigen belied op de Fryske taal op 'e tiid op 'e hichte te stellen en harren aktyf by de ûntwikkeling fan nij belied te rieplachtsjen.

6. Folsleine of parsjele wiziging

Dizze bestjoersôfspraak kin net foar it gerjocht ôftwongen wurde. As dizze bestjoersôfspraak net langer foarsjocht en by mooglik skeel, dan sille partijen op 'e tiid mei-inoar yn oerlis gean om op minlike wize ta in oplossing te kommen. Yn it gefal dat partijen der ferlet fan hawwe om de ôfspraak alhiel of foar in part te wizigjen, dan wurdt dat kenber makke yn it oerlis as bedoeld yn kêst 8.1. Yn dat oerlis wurde dêr dan fierdere ôfspraken oer makke. It kommen ta in nije bestjoersôfspraak is in wetlike taak fan it Ryk en de provinsje Fryslân. As partijen it iens binne oer in folsleine of parsjele wiziging dan kin dat yn oerlis tuskentiden trochfierd wurde.

7. Beëinigen fan de ôfspraken

De bestjoersôfspraak kin beëinige wurde, mitsdat it útstel ien jier tefoaren skriftlik oan de oare partijen meidielt wurdt en beide partijen dermei ynstimme. By it periodyk oerlis as bedoeld yn kêst 8.1 lizze de partijen oer de dan ûntstiene situaasje oer.

8. Oersetting Bestjoersôfspraak

De tekst fan de bestjoersôfspraak wurdt yn de Nederlânske en de Fryske taal as ien ôfspraak yn de Staatscourant publisearre en yn in Ingelske oersetting oan de Ried fan Europa tastjoerd.

9. It yngean en termyn

De bestjoersôfspraak giet yn op it stuit fan ûndertekening en hat in rintiid fan 5 jier. As der nei dy perioade noch net in nije bestjoersôfspraak oerienkommen is, dan sil dizze bestjoersôfspraak fan krêft bliuwe oant de ûndertekening fan de nije.

10. Tapaslik rjocht

Op dizze bestjoersôfspraak is inkeld en allinne Nederlânsk rjocht fan tapassing

5. DINGtiid

In de Wet gebruik Friese taal (WGFT) staat opgenomen dat er een orgaan voor de Friese taal is. Dit orgaan heet DINGtiid. Het Orgaan heeft tot taak de gelijke positie van de Friese taal en de Nederlandse taal in de provincie Fryslân te bevorderen. Rijk en Provincie streven ernaar om DINGtiid tijdig op de hoogte te stellen bij nieuwe ontwikkelingen binnen eigen beleid op de Friese taal en hen actief te raadplegen bij de ontwikkeling van nieuw beleid.

6. Gehele of gedeeltelijke wijziging

Deze bestuursafpraak is niet in rechte afdwingbaar. Indien deze bestuursafpraak niet langer voorziet alsmede bij eventuele geschillen zullen partijen tijdig met elkaar in overleg treden om in der minne tot een oplossing te komen. In het geval door partijen behoefte wordt gevoeld de afspraak geheel of gedeeltelijk te wijzigen, wordt dit kenbaar gemaakt tijdens het overleg als bedoeld in artikel 8.1. In dit overleg worden hierover dan nadere afspraken gemaakt. Het komen tot een nieuwe bestuursafpraak is een wettelijke taak van het Rijk en de provincie Fryslân. Indien er overeenstemming is over een gehele of gedeeltelijke wijziging kan dit in overleg tussentijds doorgevoerd worden.

7. Beëindiging afspraken

De bestuursafpraak kan worden beëindigd, mits het voorstel één jaar van tevoren schriftelijk aan de andere partijen wordt meegedeeld en er instemming is van beide partijen. Tijdens het periodiek overleg als bedoeld in artikel 8.1 plegen partijen overleg over de dan ontstane situatie.

8. Vertaling Bestuursafpraak

De tekst van de bestuursafpraak wordt in de Nederlandse en de Friese taal als één afspraak gepubliceerd in de Staatscourant en in een Engelse vertaling toegezonden aan de Raad van Europa.

9. Inwerkingtreding en termijn

De bestuursafpraak treedt in werking op het moment van haar ondertekening en heeft een looptijd van 5 jaren. Indien er na deze periode nog geen nieuwe bestuursafpraak is overeengekomen, zal deze bestuursafpraak van kracht blijven tot aan de ondertekening van de nieuwe.

10. Toepasselijk recht

Op deze bestuursafpraak is uitsluitend Nederlands recht van toepassing.

Rechtspraak maakt mienskip mogelijk

Taheakke 1

Frysk yn it rjochtsferkear

It brûken fan it Frysk yn it rjochtsferkear

De rjochtspraak is rjochtfeardich, tagonklik, op 'e tiid en transparant en spilet yn op maat-skiplike ûntwikkelings. De bestjoeren fan de rjochtbank Noord-Nederland en it gerjochtshôf Arnhem-Leeuwarden fine it foar de tagonklikens en de kwaliteit fan de rjochtspleging wichtich dat de ynwenners fan de provinsje Fryslân yn harren provinsje/yn it sittingsplak Ljouwert, harren wetlike rjocht om yn de Fryske taal prosedearje te kinnen ek effektuearje kinne.

Yn de Wet gebrûk Fryske taal, yngien op 1 jannewaris 2014, steane regels oer it prosedearjen yn de Fryske taal by de rjochtbank Noord-Nederland en it gerjochtshôf Arnhem-Leeuwarden. Yn it oersjoch hjirûnder jouwe de rjochtbank Noord-Nederland en it gerjochtshôf Arnhem-Leeuwarden (hjernei: de gerjochten) oan hoe't ynfolling jûn wurdt oan dy wet. Dêrneist wurdt oanjûn wat de gerjochten noch mear dogge of dwaan sille om it gebrûk fan it Frysk yn it rjochtsferkear te fasilitearjen.

Wet gebrûk Fryske taal

Frysk prate op de sitting

By sittings fan de gerjochten mei troch in fertochte, partij, tsjûge of belanghawwende (bygelyks in slachtoffer yn it strafproses) Frysk praat wurde, as de spreker

Bijlage 1

Fries in het rechtsverkeer

Gebruik van het Fries in het rechtsverkeer

De rechtspraak is rechtvaardig, toegankelijk, tijdig en transparant en speelt in op maat-schappelijke ontwikkelingen. De besturen van de rechtbank Noord-Nederland en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden vinden het voor de toegankelijkheid en de kwaliteit van de rechtspleging belangrijk dat de inwoners van de provincie Fryslân in hun provincie/in de zittingsplaats Leeuwarden, hun wetelijke recht om in de Friese taal kunnen procederen ook kunnen effectueren.

In de Wet gebruik Fries taal, in werking getreden op 1 januari 2014, staan regels over het procederen in de Friese taal bij de rechtbank Noord-Nederland en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden. In het overzicht hieronder geven de rechtbank Noord-Nederland en het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (hierna: de gerechten) aan hoe invulling wordt gegeven aan deze wet. Daarnaast wordt aangegeven wat de gerechten nog meer doen of gaan doen om het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer te faciliteren.

Wet gebruik Friese taal

Fries spreken ter zitting

Tijdens zittingen van de gerechten mag door een verdachte, partij, getuige of belanghebbende (bijvoorbeeld

yn de provinsje Fryslân wennet, feitlik ferbliuwt of fêstige is. Dat jildt foar alle sittingslokaasjes fan de gerjochten, te witten Almelo, Assen, Arnhem, Grins, Ljouwert, Lelystêd, Utert, Sutfen en Swol.

Oan in fertochte, partij, tsjûge of belanghawwende dy't it foarnimmen hat om op 'e sitting Frysk te praten wurdt frege dat op syn minst 8 dagen foar de sitting oan de griffier fan de rjochtbank of it gerjochtshôf te berjochtsjen. Der is dan genôch tiid om in tolk foar de sitting oproppe te kinnen.

De rjochter kin, as dat nedich is, bepale dat bystân ferliend wurdt troch in tolk. De rjochter kin dat ek dwaan as oare prosesdielnimmers it Frysk net of ûnfoldwaande yn 'e macht hawwe om sa datjinge dat op 'e sitting besprutsen wurdt goed ferstean te kinnen. It is foar in earlik proses (kêst 17 Grûnwet), de tagonklikens en kwaliteit fan de rjochtspleging wichtich dat alle prosesdielnimmers itjinge dat ferhannelde wurdt op 'e sitting goed ferstean kinne.

Prosesstikken yn de Fryske taal

Yn strafsaken, sivile saken en bestjoersrjochtljke saken dy't troch de gerjochten behannele wurde meie prosesstikken, mei útsûndering fan dagingen yn strafsaken, yn de Fryske taal opsteld wurde. De rjochter kin fan amtswegen of op fersyk fan ien fan de oare by de saak belutsenen bepale dat in oersetting yn it Nederlânsk opsteld wurdt. Dy oersetting wurdt oan de stikken taheakke.

It is de wetlike haadregel, fêstlein yn kêst 14 Wet gebrûk Fryske taal, dat it proses-ferbaal fan de sitting yn it Frysk opmakke wurdt foar safier't dat it part fan de sitting dêr't Frysk yn sprutsen wurdt oanbelanget. Mei yngong fan 1 jannewaris 2024 is kêst 14 fan dy wet sa:

1. Itjinge dat yn de Fryske taal sein is wurdt, as dat yn it proses-ferbaal opnommen wurdt, yn dy taal opsteld. De rjochter kin bepale dat in oersetting yn it Nederlânsk makke wurdt.
2. As nei oanlieding fan artikel 13 yn in strafzaak gebrûk makke is fan de Fryske taal, wurdt dat yn it proses-ferbaal yn it Nederlânsk opnommen en wurdt dêrby oantekene dat de Fryske taal brûkt is.

Oflizzen eed of belofte yn it Frysk

De eed, belofte of befêstiging mei troch ynweners fan Fryslân (yn hiel Nederlân) yn it Frysk ôflein wurde. Yn stee fan de wetlik foarskreaune Nederlânske wurden meie dêr ek de Fryske wurden brûkt wurde.

een slachtoffer in het strafproces) Fries worden gesproken, als de spreker in de provincie Fryslân woont, feitelijk verblijft of gevestigd is. Dit geldt voor alle zittingslocaties van de gerechten, te weten Almelo, Assen, Arnhem, Groningen, Leeuwarden, Lelystad, Utrecht, Zutphen en Zwolle.

Aan een verdachte, partij, getuige of belanghebbende die voornemens is om ter zitting het Fries te spreken wordt gevraagd dat tenminste 8 dagen voor de zitting aan de griffier van de rechtbank of het gerechtshof te berichten. Er is dan genoeg tijd om een tolk voor de zitting te kunnen oproepen.

De rechter kan, als dat nodig is, bepalen dat bijstand wordt verleend door een tolk. De rechter kan dat ook doen als andere procesdeelnemers het Fries niet of onvoldoende machtig zijn om zo hetgeen ter zitting wordt besproken goed te kunnen verstaan. Het is voor een eerlijk proces (artikel 17 Grondwet), de toegankelijkheid en kwaliteit van de rechtspleging belangrijk dat alle procesdeelnemers het verhandelde ter zitting goed kunnen verstaan.

Processtukken in de Friese taal

In strafzaken, civiele zaken en bestuursrechtelijke zaken die door de gerechten worden behandeld mogen processtukken, met uitzondering van dagvaardingen in strafzaken, in de Friese taal worden opgesteld. De rechter kan ambtshalve of op verzoek van één van de andere bij de zaak betrokkenen bepalen dat een vertaling in het Nederlands wordt opgesteld. Die vertaling wordt aan de stukken toegevoegd.

Het is de wettelijke hoofdregel, neergelegd in artikel 14 Wet gebruik Friese taal, dat het proces-verbaal van de zitting in het Fries wordt opgemaakt voor zover dat het deel van de zitting betreft waarin Fries is gesproken. Met ingang van 1 januari 2024 luidt artikel 14 van die wet als volgt:

1. Hetgeen in de Friese taal is gesproken wordt, indien het in het proces-verbaal wordt opgenomen, in die taal vermeld. De rechter kan bepalen dat een vertaling in het Nederlands wordt gemaakt.
2. Indien ingevolge artikel 13 in een strafzaak gebruik is gemaakt van de Friese taal, vindt opneming in het proces-verbaal in het Nederland plaats en wordt daarin aangetekend dat de Friese taal is gebezigd.

Afleggen eed of belofte in het Fries

De eed, belofte of bevestiging mag door inwoners van Fryslân (in heel Nederland) in het Fries worden afgelegd.

Oare maatregels om it gebrûk fan it Frysk te fasilitearjen

Kursus Frysk

Om te befoarderjen dat de meiwurkers, ûnder wa ek rjochters, fan de gerjochten it Frysk fersteane, biedt de rjochtbank Noard-Nederlân alle jierren oan de meiwurkers in kursus Frysk oan. Meiwurkers fan it gerjochtshôf Arnhem-Ljouwert kinne dy kursus ek folgje. It gerjochtshôf organisearret sels ek geregeld in kursus Frysk foar meiwurkers.

www.rechtspraak.nl

Op de webside www.rechtspraak.nl is foar elkenien ynformaasje beskikber oer de mooglikheden fan it gebrûk fan it Frysk yn it rjochtsferkear.

Yntro (yntranet Rjochtspraak)

It ynterne IT-netwurk fan sawol de rjochtbank as it gerjochtshôf befettet foar de meiwurkers fan de gerjochten in tagonklik oersjoch fan de rjochten fan de ynwenners fan Fryslân om yn it Frysk te prosedearjen en/of de eed/belofte yn it Frysk ôf te lizzen.

Saaktadielingsregelingen

Saken wurden oan rjochters tadield neffens de troch it bestjoer fêststelde saaktadielingsregelingen foar elk rjochtsgebiet. It útgangspunt by de tadieling fan saken is in aselekte tadieling. Simpel sein: it tafal bepaalt dan hokker rjochter oft hokker saak behannelet. Yn 2022 binne de saaktadielingsregelingen fan de rjochtbank Noard-Nederlân wizige en hat it gerjochtsbestjoer it mooglik makke dat tadieling op maat mooglik is yn saken yn (foar in part) de Fryske taal. Konkreet betsjut soks dat in saak dêr't fan bekend is dat (foar in part) yn it Frysk prosedearre wurde sil, troch de rjochtbank oan in rjochter tadield wurde kin dy't it Frysk (passyf) yn 'e macht hat.

It gerjochtshôf hat in ferlykbere regeling foar saken dy't behannele wurde yn Ljouwert.

Kulturele aktiviteiten

Yn oktober 2021 en septimber 2022 hat it gerjochtshôf meiwurke oan de betinking fan Santich jier 'Kneppelfreed' troch de toanielfoarstelling yn it paleis fan it gerjochtshôf opfiere te litten. De presidint fan de rjochtbank Noard-Nederlân hat yn datselde jier ek meiwurke oan in dokumintêre fan Omrop Fryslân /NPO2 oer Kneppelfreed. Yn it ramt fan kulturele haadstêd Ljouwert hawwe de letters 'NEE JONGU, JA JUH' trije jier lang op it dak fan it gerjochtsgebou fan de rjochtbank Noard-Nederlân stien.

In plaats van de wettelijk voorgeschreven Nederlandse woorden mogen hier ook de Friese woorden worden gebruikt.

Overige maatregelen om het gebruik van het Fries te faciliteren

Cursus Fries

Om te bevorderen dat de medewerkers, waaronder ook rechters, van de gerechten het Fries verstaan, biedt de rechtbank Noord-Nederland jaarlijks aan de medewerkers een cursus Fries aan. Medewerkers van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden kunnen deze cursus ook volgen. Het gerechtshof organiseert ook zelf met enige regelmaat een cursus Fries voor medewerkers.

www.rechtspraak.nl

Op de website www.rechtspraak.nl is voor iedereen informatie beschikbaar over de mogelijkheden van het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer.

Intro (intranet Rechtspraak)

Het interne IT-netwerk van zowel de rechtbank als het gerechtshof bevat voor de medewerkers van de gerechten een toegankelijk overzicht van de rechten van de inwoners van Fryslân om in het Fries te procederen en/of de eed/belofte in het Fries af te leggen.

Zaakstoedelingsregelingen

Zaken worden aan rechters toegedeeld volgens de door het bestuur vastgestelde zaakstoedelingsregelingen per rechtsgebied. Het uitgangspunt bij de toedeling van zaken is een aselekte toedeling. Simpel gezegd: het toeval bepaalt dan welke rechter welke zaak behandelt. In 2022 zijn de zaakstoedelingsregelingen van de rechtbank Noord-Nederland gewijzigd en heeft het gerechtsbestuur het mogelijk gemaakt dat toedeling op maat mogelijk is in zaken in (gedeeltelijk) de Friese taal. Concreet betekent dit dat een zaak waarin kenbaar is dat (gedeeltelijk) in het Fries zal worden geprocedeerd, door de rechtbank aan een rechter kan worden toegeëld die het Fries (passief) machtig is.

Het gerechtshof heeft een vergelijkbare regeling voor zaken die behandeld worden in Leeuwarden.

Culturele activiteiten

In oktober 2021 en september 2022 heeft het gerechtshof meegewerkt aan de herdenking van Zeventig jaar 'Kneppelfreed' door de toneelvoorstelling in het paleis van het gerechtshof te laten plaatsvinden. De president van de rechtbank Noord-Nederland heeft in datzelfde jaar ook meegewerkt aan een documentaire van de Omrop Fryslân /NPO2 over Kneppelfreed. In het kader van culturele hoofdstad Leeuwarden hebben de letters

Kommunikaasje yn it Frysk

As de rjochter en de gerjochtsjurist it Frysk goed behearskje, wurdt in útspraak noch wolris yn it Frysk skreaun. Ek hawwe wy Frysktalige parserjochters/parseriedshearen dy't de Fryske media (yn it Frysk) te wurd stean kinne. Op de gerjochtslokaasjes yn it sittingsplak Ljouwert binne buorden yn twa talen oanwêzich; yn it Frysk en yn it Nederlânsk. It giet dan bygelyks om de 'net smoke'- buorden. Op de buordsjes by de sittingssealen stiet, yn it Frysk, dat yn de sittingsseal Frysk praat wurde mei.

Foarnimmens oangeande it brûken fan it Frysk yn it rjochtsferkear

Kommunikaasje

As eveneminten organisearre wurde dy't benammen rjochte binne op de lokaasjes fan de gerjochten yn Fryslân, lykas bygelyks in Iepen Dei op 'e lokaasjes yn Ljouwert, wurdt de berjochtjouwing dêroer op sosjale media ek yn it Frysk dien.

De gerjochten jouwe op sosjale media omtinken oan de mooglikheid fan it brûken fan it Frysk yn de rjochtspleging. It gerjochts hûf sil yn april 2024 in filmke pleatse op 'e webside rechtspraak.nl dêr't yn it Frysk útlis jûn wurdt oer it Paleis fan Justysje yn Ljouwert en de gong fan saken by in sitting.

Ek wurdt yn it gerjochtsgebou fan de rjochtbank Noard-Nederlân yn Ljouwert mei narrowcasting wurke. Besikers fan it gerjochtsgebou yn it sittingsplak Ljouwert wurde, mei de byldskermen yn 'e wachtrumte ek yn it Frysk ferwolkome.

DINGtiid

Op bestjoerlik nivo is der periodyk oerlis mei DINGtiid. Mei DINGtiid is de ôfspraak makke om mei harren yn in nije wurkgroep te besjen oft en hoe't it praten fan it Frysk by in sitting fierder fasilitearre en/of yn it omtinken brocht wurde kin.

'NEE JONGU, JA JUH' drie jaar lang op het dak van het gerechtsgebouw van de rechtbank Noord-Nederland gestaan.

Communicatie in het Fries

Als de rechter en de gerechtsjurist het Fries goed beheersen, wordt een uitspraak nog wel eens in het Fries geschreven. Ook hebben we Friestalige persrechters/persraadsheren die de Friese media (in het Fries) te woord kunnen staan. Op de gerechtslocaties in de zittingsplaats Leeuwarden is bebording in twee talen aanwezig; in het Fries en in het Nederlands. Het gaan dan bijvoorbeeld om de 'niet roken'-borden. Op de bordjes bij de zittingszalen staat, in het Fries, dat in de zittingszaal Fries gesproken mag worden.

Voornemens ten aanzien van het gebruik van het Fries in het rechtsverkeer

Communicatie

Wanneer evenementen worden georganiseerd die met name gericht zijn op de locaties van de gerechten in Fryslân, zoals bijvoorbeeld een Open Dag op de locaties in Leeuwarden, wordt de berichtgeving hierover op social media ook in het Fries gedaan.

De gerechten besteden op sociale media aandacht aan de mogelijkheid van het gebruik van het Fries in de rechtspleging. Het gerechtshof zal in april 2024 een filmje plaatsen op de website rechtspraak.nl waarin in het Fries uitleg wordt gegeven over het Paleis van Justitie in Leeuwarden en de gang van zaken tijdens een zitting.

Ook wordt in het gerechtsgebouw van de rechtbank Noord-Nederland in Leeuwarden met narrowcasting gewerkt. Bezoekers van het gerechtsgebouw in de zittingsplaats Leeuwarden worden, via de beeldschermen in de wachtrumte ook in het Fries welkom geheten.

Dingtiid

Op bestuurlijk niveau vindt periodiek overleg plaats met Dingtiid. Met Dingtiid is de afspraak gemaakt om met hen een werkgroep te starten om te bezien of en hoe het spreken van het Fries tijdens een zitting verder gefaciliteerd en/of onder de aandacht gebracht kan worden.

Taheakke 2 Advizen Ried fan Europa

Bijlage 2 Adviezen Raad van Europa

Op fersyk fan de Twadde Keamer wurdt der yn dizze bylage in oersjoch jûn fan de oanrekommadaasjes dy't folgje út it 7de rapport oer Nederlân fan it Ekspertkomitee fan it Europeesk Hânfêst foar regionale talen en talen fan minderheden en it 4de advys oer Nederlân fan it Advyskomitee fan it Ramtferdrach oangeande de beskerming foar minderheden folge troch de haadstikken dêr't dy advizen yn behannele wurde.

Advizen ôfkomstich út it 7de rapport oer Nederlân fan it Ekspertkomitee fan it Europeesk Hânfêst foar regionale talen en talen fan minderheden

Oanrekommadaasjes foar direkte aksje

- Kontinuearje it fuortsterkjen fan it ûnderwiis yn en fan it Frysk op alle ûnderwiisnivo's en it brûken dêrfan yn it foarskoalsk ûnderwiis, en fersekerje in foltiidske learstoel Frysk dy't útfiering jout oan de stúdzje fan en it ûndersyk nei it Frysk.

Sjoch BFTK Haadstik 2, Underwiis

- Nim maatregels om it rjocht fan de fertochte om it Frysk te brûken yn strafprosedueren te garandearjen en fersekerje de beskikberens fan in kwalifisearre tolk.

Op verzoek van de Tweede Kamer wordt er in deze bijlage een overzicht weergegeven van de aanbevelingen die volgen uit het 7de rapport over Nederland van het Expertcomité van het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden en het 4de advies over Nederland van het adviescomité van het Kaderverdrag inzake de bescherming voor minderheden gevolgd door de hoofdstukken waarin deze adviezen behandeld worden.

Adviezen afkomstig uit het 7de rapport over Nederland van het Expertcomité van het Europees Handvest voor regionale talen en talen van minderheden

Aanbevelingen voor onmiddellijke actie

- Continueer het versterken van het onderwijs in en van het Fries op alle onderwijsniveaus en het gebruik ervan in het voorschoolse onderwijs, en verzeker een voltijd leerstoel Fries die uitvoering geeft aan de studie van en het onderzoek naar het Fries.

Zie BFTK Hoofdstuk 2, Onderwijs

- Neem maatregelen om het recht van de verdachte om het Fries te gebruiken in strafprocedures te

Sjoch BFTK Taheakke 1: Rie foar de Rjochtspraak

- Behelje Frysksprekende fertsjintwurdigers by de ûnderhannelingen foar de Bestjoersôfspraken Fryske Taal en Kultuer 2024-2028.

By de tarieding fan de nije bestjoersôfspraak is wiidweidich sprutsen mei in grut tal Fryske organisaasjes en fertsjintwurdigers fan de Fryske mienskip.

Oare oanrekommandaasjes

- Gean troch mei it ymplementearjen fan learare-opliedings yn it Frysk om it algemiene tekoart oan leararen oan te pakken en harren oantal op basis-skoallen en middelbere skoallen te fergrutsjen;

Sjoch BFTK Haadstik 2.3, Ofspraken Frysk yn it fundearjend ûnderwiis (primêr en fuortset ûnderwiis).

- Fersterkje de stúdzje fan it Frysk op it nivo fan it heger ûnderwiis mei help fan in sterke, sichtbere en duorsume universitêre dissipline Fryske taal en kultuer, ûnôfhinklik fan de BFTK dêr't alle fjouwer jier oer ûnderhannele wurdt.

Sjoch BFTK Haadstik 2.6, Ofspraken Frysk yn it heger ûnderwiis

- Fergrutsje it bewustwêzen oer Frysk en nim Fryske kultuer en skiednis op yn it algemiene kurrikulum.

Sjoch BFTK Haadstik 2, Underwiis

- Ontwikkelje materialen om derfoar te soargjen dat de Fryske skiednis en kultuer oanwêzig is yn les-materiaal foar alle learlingen (ek net-Frysktaligen) yn de provinsje Fryslân.

Sjoch BFTK Haadstik 2, Underwiis

- Stimulearje de adopsje en it brûken fan twatalige buorden en/of plaknammen yn it Frysk yn de iepenbiere romte.

Sjoch BFTK haadstik 3.2 Ofspraken Frysk by bestjoerlike autoriteiten

garanderen en verzeker de beskikbaarheid van een gekwalificeerde tolk.

Zie BFTK Bijlage 1: Raad voor de Rechtspraak

- Betrek Fries sprekende vertegenwoordigers bij de onderhandelingen voor de Bestuursafspraken Friese Taal en Cultuur 2024-2028.

Bij de voorbereiding van de nieuwe bestuursafpraak is uitgebreid gesproken met een groot aantal Friese organisaties en vertegenwoordigers van de Friese samenleving

Overige aanbevelingen

- Ga door met het implementeren van lerarenopleidingen in het Fries om het algemene tekort aan leraren aan te pakken en hun aantal op basisscholen en middelbare scholen te vergroten;

Zie BFTK Hoofdstuk 2.3, Afspraken Fries in het funderend onderwijs (primaire en voortgezet onderwijs) onderwijs.

- Versterk de studie van het Fries op het niveau van het hoger onderwijs door middel van een sterke, zichtbare en duurzame universitaire discipline Friese taal en cultuur, onafhankelijk van het BFTK waarover elke vier jaar onderhandeld wordt;

Zie BFTK Hoofdstuk 2.6, Afspraken Fries in het hoger onderwijs.

- Vergroot het bewustzijn over Fries en neem Friese cultuur en geschiedenis op in het algemene curriculum;

Zie BFTK Hoofdstuk 2, Onderwijs.

- Ontwikkel materialen om ervoor te zorgen dat de Friese geschiedenis en cultuur aanwezig is in lesmateriaal voor alle leerlingen (ook niet-Friestaligen) in de provincie Fryslân;

Zie BFTK Hoofdstuk 2, Onderwijs.

- Stimuleer de adoptie en het gebruik van tweetalige borden en/of plaatsnamen in het Fries in de openbare ruimte.

Zie BFTK hoofdstuk 3.2 Afspraken Fries bij bestuurlijke autoriteiten.

- Nim oanfoljende maatregels om it brûken fan it Frysk yn it ekonomyske en sosjale libben yn it hiele lân en yn de provinsje Fryslân te fasilitearjen en/ of te stimulearjen, ek yn de publike sektor en by it iepenbier ferfier.

Sjoch Haadstik 6, Ekonomysk en sosjaal libben

- Fersterkje it brûken fan it Frysk yn de maatskiplike tsjinstferliening;

Sjoch haadstik 3.2 Ofspraken Frysk by bestjoerlike autoriteiten en haadstik 6 Ekonomysk en sosjaal libben

Advizen ôfkomstich út it 4de advys oer Nederlân fan it advyskomitee fan it Ramtferdrach oangeande de beskerming foar minderheden.

Oanrekommandaasjes foar direkte aksje

- Nim yn oerlis mei fertsjintwurdigers fan de Fryske minderheid positive maatregels, ynklusyf it beskikber meitsjen fan foldwaande finansiering, om it tekoart oan leararen Frysk yn primêr- en fuortset ûnderwiis oan te pakken en it learaarskip oantrekliker te meitsjen. Ek soe de Underwiisynspeksje alle mooglike stipe fan de autoriteiten krije moatte by it monitoaren fan it ûnderwiis oer en yn it Frysk.

Sjoch BFTK Haadstik 2.3, Ofspraken Frysk yn it fundearjend ûnderwiis (primêr en fuortset ûnderwiis)

Oare oanrekommandaasjes

- Fergrutsje de ynspannings foar it befoarderjen fan twatalige strjit- en plaknammebuorden yn alle gemeenten fan de provinsje Fryslân dêr't Frysk sprutsen wurdt en soargje foar tarikkende finansiering dêrfoar.

Sjoch BFTK haadstik 3.2 Ofspraken Frysk by bestjoerlike autoriteiten

- Meitsje alle learlingen en studinten bewuster fan de Fryske kultuer en skiednis, ek bûten de provinsje Fryslân; ûntwikkelje dêr kurrikula en learmiddels foar en diel al besteande learmiddels mei alle skoalen yn Nederlân.

Sjoch BFTK haadstik 2.3

- Neem aanvullende maatregelen om het gebruik van het Fries in het economische en sociale leven in het hele land en in de provincie Fryslân te faciliteren en/ of te stimuleren, ook in de publieke sector en bij het openbaar vervoer;

Zie Hoofdstuk 6, Economisch en sociaal leven.

- Versterk het gebruik van het Fries in de maatschappelijke dienstverlening;

Zie hoofdstuk 3.2 Afspraken Fries bij bestuurlijke autoriteiten en hoofdstuk 6 Economisch en sociaal leven.

Adviezen afkomstig uit het 4de advies over Nederland van het adviescomité van het Kaderverdrag inzake de bescherming voor minderheden.

Aanbevelingen voor onmiddellijke actie

- Tref in overleg met vertegenwoordigers van de Friese minderheid positieve maatregelen, inclusief het beschikbaar maken van voldoende financiering, om het lerarentekort Fries in basis- en voortgezet onderwijs aan te pakken en het leraarschap aantrekkelijker te maken. Ook zou de Onderwijsinspectie alle mogelijke steun van de autoriteiten moeten krijgen bij het monitoren van het onderwijs over en in het Fries.

Zie BFTK Hoofdstuk 2.3, Afspraken Fries in het funderend onderwijs (primair en voortgezet onderwijs)

Overige aanbevelingen

- Vergroot de inspanningen ter bevordering van tweetalige straat- en plaatsnaamborden in alle gemeenten van de provincie Fryslân waar Fries wordt gesproken en zorg voor toereikende financiering hiertoe.

Zie BFTK hoofdstuk 3.2 Afspraken Fries bij bestuurlijke autoriteiten

- Maak alle leerlingen en studenten bewuster van de Friese cultuur en geschiedenis, ook buiten de provincie Fryslân; ontwikkel curricula en leermiddelen hiervoor en deel reeds bestaande leermiddelen met alle scholen in Nederland.

Zie BFTK hoofdstuk 2.3

- Meitsje in yngeande analyze fan de effekten fan ûnderwiis yn de Fryske taal yn it ramt fan de oanpak fan meartaligens yn it heger ûnderwiis en tink der goed om dat feralgemenisearring fan meartalich ûnderwiis net liedt ta in leger feardigensnivo fan it Frysk yn de praktyk. Fierder soene de autoriteiten oerwage moatte om, yn gearwurking mei relevante universiteiten, stappen te ûndernimmen om it ûnderwiis, de stúdzje en ûndersiken yn en fan it Frysk op universitêr nivo te boargjen.

Jannewaris 2024 publisearre de KNAW it rapport 'De toekomst van de frisities'

Sjoch de ôfspraken oangeande it lectoraat, praktoraat en Taalplan Frysk 2030 yn BFTK haadstik 2, Onderwiis

- Soargje foar in formele, permanente en ynklusieve struktuer op nasjonaal nivo foar periodyk oerlis tusken Fryske net-gûvernemintele organisaasjes oer fraachstikken dy't fan belang binne foar persoanen dy't ta de Fryske minderheid hearre, ynklusyf froulju en jongerein en nettsjinsteande harren wenplak, en oer kwestjes dy't fierder rikke as taal en kultuer.

Sjoch BFTK haadstik 1.2.2 en 1.2.3 oangeande de lanlike kommisje Frysk.

- Maak een grondige analyse van de effecten van onderwijs in de Friese taal in het kader van de aanpak van meertaligheid in het hoger onderwijs en waak ervoor dat veralgemenisering van meertalig onderwijs leidt tot een lager vaardigheidsniveau van het Fries in de praktijk. Verder zouden de autoriteiten moeten overwegen om, in samenwerking met relevante universiteiten, stappen te ondernemen om het onderwijs, de studie en onderzoeken in en van het Fries op universitair niveau te borgen.

Januari 2024 publiceerde de KNAW het rapport 'De toekomst van de frisities'

Zie de afspraken mbt het lectoraat, practoraat en Taalplan Frysk 2030 in BFTK hoofdstuk 2, Onderwiis.

- Zorg voor een formele, permanente en inclusieve structuur op nationaal niveau voor periodiek overleg tussen Friese non-gouvernementele organisaties over vraagstukken die van belang zijn voor personen die tot de Friese minderheid behoren, inclusief vrouwen en jongeren en ongeacht hun woonplaats, en over kwesties die verder strekken dan taal en cultuur.

Zie BFTK hoofdstuk 1.2.2 en 1.2.3 m.b.t. de landelijke commissie Frysk.

